543.
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
8 B
9
VII a 61 F
13-8.c.68

Conuentus cremone

A

ad usum f. Jo.s Steph.i Chizzola

CAROLI SIGONII
DE ANTIQVO IVRE PROVINCIARVM LIBRI DVO.

Nunc primum in lucem editi.

Index auctorum, & rerum memorabilium.

Bibliothecae S. Marie Transpontine

CVM PRIVILEGIIS.

Venetijs, ex officina Iordani Ziletti, M D LXVIII.

13-8-B-8

CAROLI SIGONII

DE ANTIQVO IVRE PROVINCIARVM

LIBRI PRIMI CAPITA XVIII.

Quid prouincia fuerit, & quo modo confecta ſit. Caput Primum.
De Colonijs, & municipijs prouinciarum. Cap. II.
De Sicilia. Cap. III.
De Sardinia, & Corſica. Cap. IIII.
De Citeriore, atque ulteriore Hiſpania. Cap. V.
De Narbonenſi Gallia, & Comata. Cap. VI.
De Illyrico. Cap. VII.
De Macedonia. Cap. VIII.
De Achaia. Cap. IX.
De Aſia. Cap. X.
De Cilicia. Cap. XI.
De Syria. Cap. XII.
De Bithynia, & Ponto. Cap. XIII.
De Cypro. Cap. XIIII.
De Africa. Cap. XV.
De Cyrenaica, & Creta. Cap. XVI.
De Numidia. Cap. XVII.
De Mauritania. Cap. XVIII.

EIVSDEM LIBRI I ARGVMENTVM.

Vetere Italiæ iure expoſito, deinceps prouinciarum iura aggreditur explicanda. Itaque primo libro de conficiendarum prouinciarum ratione diſputaturus, primum quid prouincia fuerit, & quo modo confecta ſit, aperit. & quoniam prouinciam regionem eſſe reperit, quæ uectigal populo R. pendat, ac magiſtratui eius, qui iuredicundo præſit, obtemperet, breui de uectigalium generibus prouinciis impoſitis, & de foris, ac conuentibus in ſingulis prouincijs iuriſdicundi cauſſa conſtitutis diſputat. Quo in loco quoniam non omnes unius prouinciæ ciuitates eodem modo tractatas inuenit, etiam de conditionibus ciuitatum, ut aliæ liberæ, aliæ ſtipendiariæ, aliæ immunes, aliæ fœderatæ fuerint, & quid in tota ordinanda prouincia obſeruatum ſit, atque ut aliquando etiam coloniæ, & municipia in prouincijs inſtituta ſint, docet. Quibus rebus quaſi procemii loco propoſitis, deinceps de ſingulis prouinciis ſermonem inſtituit. quibus finibus, quo ſtatu ante imperium R. fuerint, quam ſæpè cum populo R. aut ſocietatem coierint, aut bella geſſerint, quibus fœderibus. poſt uictæ, aut alio modo in poteſtatem adductæ in amicitiam uenerint, qua uictoria, per quos duces, quibus legibus in prouinciæ formam redactæ, ac demum quo iure, quibus conuentibus, quibus uectigalibus, quibus colo-

niis,

niis, ac municipiis, inſignitæ ſint. In Europa autem numerat Siciliam, Sardiniam cum Corſica, Citeriorem, atque ulteriorem Hiſpaniam, Gallias Narbonenſem, & Comatam, Illyricum, Macedoniam, & Achaiam. in Aſia Aſiam, Ciliciam, Syriam, Bithyniam cum Ponto, & Cyprum. in Africa Africam, Cyrenaicam cum Creta, Numidiam, & Mauritaniam.

DE ANTIQVO IVRE PROVINCIARVM

LIBRI SECVNDI CAPITA VIII.

Qui præſides prouinciarum eſſent,& quo modo legerentur. Caput Primum.

De comitatu præſidum,legatis,tribunis militum,præfectis, reliquiſq; miniſtris. Cap. II.

De quæſtoribus prouinciarum, & eorum miniſtris. Cap. III.

De profectione præſidum, & quæſtorum in prouinciam. Cap. IIII.

De poteſtate præſidum, & in primis de iuriſdictione. Cap. V.

De imperio præſidum,ſiue adminiſtratione rei militaris. Cap. VI.

De poteſtate quæſtorum. Cap. VII.

De deceſſione præſidum,& quæſtorum. Cap. VIII.

EIVSDEM

EIVSDEM LIBRI ARGVMENTVM.

Secundo autem libro de prouinciarum adminiſtratione acturus, per quos ipſæ adminiſtratæ ſint, quærit. & quoniam per prætores, & proconſules à ſenatu lectos gubernatas, in eaq; re magnas mutationes factas reperit, uniuerſa ratione in quattuor tempora diſtributa, quid quoque tempore in mandandis prouinciis ordine, atque extra ordinem obſeruatum ſit, planum facit. quo in loco leges omnes, quæ de prouinciis fuerint, explicat. neque uero ſolum ut prouinciæ mandatæ, ſed etiam ut militare imperium in iis, atque ornamenta præſidibus prouincialibus data ſint, aperit. Qua diſputatione perfecta, alteram de præſidum comitatu aggreditur, ut legatis, tribunis militum, centurionibus, præfectis, decurionibus, itemq; de miniſtris eorum, cohorte prætoria, contubernalibus, quales fuerint, & qua ratione delecti ſint. Quibus declaratis, de altero magiſtratu prouinciali quæſtore, & illius adminiſtris agere incipit. ita ut declarandum nihil ſibi relinquat aliud, quàm quo modo præſides imperio in Capitolio accepto urbe exceſſerint, & quo ordine in prouinciam iter fecerint, eamque à deceſſore acceperint. quo demonſtrato, officium eorum duplex perſequitur, unum cognoſcendi, alterum belli gerendi. de cognitione uero diſputans, primum quemadmodum, & quo ordine priuatas cauſſas, & publicas iudicarint, quæ multiplex eſt diſputatio, tradit. (ubi de edi

ctis, decretis, iudiciis, quæſtionibus, & uniuerſa iuriſdictionis ueteris ratione, præterea de conuentibus habendis, & opera legatorum, aliorumq; comitum, & miniſtrorum ediſſerit) deinde de curatione rei frumentariæ, tributariæ, ac uiariæ, & de honoribus prouincialibus agit. Rei uero bellicæ rationem ita attingit, ut explicet primum, quemadmodum exercitum acceperint, luſtrarint, atque correxerint. ut nihil niſi auſpicato, atque litato geſſerint. deinde uero de poteſtate rei gerendæ, de conſilio caſtrenſi, de legibus, quibus impedirentur, de honoribus, qui bene rem gerentibus haberentur. Poſtremo quæſtoris etiam officium aperit. atque eum attributam, & uectigalem pecuniam tractaſſe, prædam curaſſe, captiuos uendidiſſe oſtendit. Quibus omnibus abſolutis, ut præſes, ac quæſtor de prouincia deceſſerint, ut rationes rettulerint, ut comites in beneficijs ad ærarium detulerint, & quibus legibus, ac quæſtionibus obnoxii fuerint, maieſtatis, peculatus, repetundarumq;, oſtendit. Atque his patefactis totum ius liberi populi R. ſe breuiter explicuiſſe, ac ſub aſpectum, cum eſſet diſſipatum, poſuiſſe concludit.

CAROLI

CAROLI SIGONII
DE ANTIQVO IVRE PROVINCIARVM,
AD IO. VINCENTIVM PINELLVM,
LIBER PRIMVS.

FECI, Io. Vincenti Pinelle, non inuitus, ut rerum Romanarum ſtudium non mediocri à me quondam diligentia cultum, ſed uariis poſtea de cauſſis intermiſſum hoc tempore reuocarem, quæq; de iure populi R. aliquot iam editis commentariis ſcribere inſtituiſſem, ea nunc demum opera repetita perficerem. Me uero, ut hoc facerem, cum res ipſa per ſe cognitione digniſſima, tum tua in primis auctoritas impulit, quæ in omni re merito ſemper apud me plurimum ualuit. quippe cum tu ita mecum, quæ tua eſt humanitas, ageres; non debere me diuturniorem eius ſtudii operam recuſare, in quo ſummi quondam philoſophi, ac ſummo ingenio, ſummaq; doctrina præditi, Ariſtoteles, & Heraclides induſtrie eſſent uerſati. à quibus ſtudioſe non Græcorum ſolum, ſed etiam barbarorum reſpublicæ conquiſitæ, atque earum mores, & inſtituta diligenter hominum eſſent memoriæ conſignata. immo uero eò me uehementius oportere in hanc unam cogitationem incumbere, quòd illi tenuiorum, atque obſcuriorum ferè gentium iura inueſti-

gaſſent,

gaſſent, ego unius omnium clariſſimæ, ac potẽtiſſimæ ſtatum exquirerem; illi florentiũm tum populorum res omnibus exploratiſſimas tradidiſſent, ego iampridem mortui, & uix pauciſſimis in litterarum monumentis ſpirantis inſtituta obſcuriſſima ab obliuione hominum, & ſilentio uindicarem. Quamobrem fe ci, ut dixi, libenter, ut ad eos libros quos ſuperioribus annis de antiquo iure ciuium R. atque Italiæ ſcripſeram, tertios hos de uetere prouinciarũm iure adiungerem. quæ una mihi diſputatio deſiderari poſſe uidebatur ab ijs, qui perfectam ueteris populi Romani iuris notitiam requirebant, feci autem ita, ut, quod in ſuperioribus etiam obſeruaui, neque idoneum tantarum tradendarum rerum ordinem, qui mire tenere lectorem ſolet, prætermitterem, nec, quod auctoritatem doctrinæ ſummopere continet, quidquam interea non certo ueterum teſtimonio confirmarem. ut omnes intelligere poſſent, ad ſolidam huius laudem ſtudij perſequendam facultatem mihi potius aliquam defuiſſe, quàm uoluntatem. Quod autem mea ſponte propter ſummum meum erga te ſtudium, tuamq; conſtantem erga me uoluntatem eram facturus, ut aliquo te ſcriptorum meorum genere appellando, ueterem noſtram neceſſitudinem notam poſteris facerem, id mihi multo iuſtiore ratione in hoc libro retinendum eſſe duxi, ut, quod te potiſſimum hortatore opus ad exitum perduxiſſem, idem etiam in manus hominum in tuo multo ornatiſſimo nomine darem. ut illud omittam, quod uere mihi uideor poſſe dicere, eum eſſe te, quem ego cum propter ueterem erga me

animi propenſionem unice diligam, tum propter uariam præſtantium multarum artium cognitionem, & incredibile, ac conſtans uirtutis, ac ſcientiæ ſtudium omnibus iſtius ætatis, ac dignitatis hominibus anteponam. Itaque cum in te omnia eluceant, quæ præclara uideri hominibus, atque eximia ſolent, Genuæ patriæ claritas, Pinellæ familiæ decus, Coſmi patris optimi, ac magnifici uiri ſplendor, fortunarum amplitudo, tu hæc omnia perpetuo uno uirtutis, ac doctrinæ, quo flores, ſtudio ita obſcuraſti, ut, qui te laudant, hoc in maximis tuis ornamentis ponant, quod his omnibus, quæ uulgo homines ſuſpiciunt, poſthabitis, ſolam laudem ex beneficentia, comitate, multarumq́; , atque egregiarum diſciplinarum notitia confecteris. Quibus de rebus cum ego te, iam tum, cum in Patauino profiterer gymnaſio, præſens cœpiſſem ad mirari, nunc demum multis, iisq; non leuiſſimis additis tui erga me amoris, ac beneuolentiæ notis abſens ita amo, ut, quem aut propter uirtutis opinionem colam magis, aut propter officiorum erga me magnitudinem diligam uehementius, profecto habeam neminem. Quæ cauſſa fecit, ut hoc prodi poſteris, quanquam ad laudem fortaſſe tuam exiguum, tamen ad animi mei fructum, non leue, ut ſentio, teſtimonium uoluerim. ut & tu, & ceteri, ſi plura aut maiora uel honorandæ uirtuti, uel alendæ beneuolentiæ tuæ præſtare poſſem, ſtudioſiſſime præſtiturum me fuiſſe, cognoſcerent. Sed de meo erga te officio aliàs fortaſſe commodius. nunc, quod ſuſcepimus, quoniam, quibus in rebus iura ciuium Rom. Latinorum,

rum, atque Italicorum ſita eſſent, ſuperioribus libris oſtendimus, deinceps eodem doctrinæ ordine iura prouinciarum inueſtigemus, ac, te potiſſimum auſpice, experiamur, quantum in hac etiam parte efficere induſtria, diligentiaq; poſſimus.

Qvid Provincia Fverit, Et Qvomodo Confecta Sit.

Capvt Primvm.

PROVINCIAE nomen tribus modis populus Romanus totius huius rationis auctor accepit; uno, pro regione, quam aut armis deuictam, aut quocunque modo in poteſtatem adductam, ipſe magiſtratui ſuo adminiſtrandam ſubiecit; altero, pro quacunque regione, in qua publico nomine bellum Romanus imperator adminiſtrarit; tertio, pro quacunque publici muneris procuratione. Nos autem, de prouincijs locuturi, prouinciam prima, & quidem propria ſignificatione ſumemus. Quocirca, ſi certam prouinciæ, breuemque definitionem quæramus, ſanè, ut Latium regionem iure Latii donatam, & Italiam regionem iure Italico affectam dicebamus, ſic prouinciam definiemus, regionem, quæ ius prouinciale conſecuta ſit. Etenim ius ipſum ſingulis regionibus à populo Romano conceſſum, illud eſt potiſſimum, quo regio à regione diſtinguitur. Ius autem prouinciale, quod alio nomine Formula prouinciæ nuncupatur, ut etiam ius Latij, atque Italicum, ex legibus percuſſi cum populo Romano fœderis emanauit. Itaque, ut fœderis leges æquiores, iniquioresque fuerunt, ſic diuerſa, quemadmodum ante diximus, fœderum genera intulerunt. Quoniam autem leges, quæ prouinciis datæ ſunt, iniquiores fuerunt, quàm quæ Latio, atque Italiæ, propterea prouinciæ ius etiam deterius, quàm Latium, atque Ita-

lia, ſunt adeptæ. Nam Italia uectigalis facta eſt illa quidem, ſed tamen in uniuerſum libertate donata. prouinciæ uerò non ſolum uectigalibus, ſed etiam ſeruitute mulctatæ ſunt. quippe quæ legibus ſuis, ac magiſtratibus ius dicentibus ſpoliatæ ſint. Id uero argumento eſt, quòd prouincia nulla fuit, quæ non Romanum prætorem, ac quæſtorem habuerit, illum, qui ius diceret, hunc, qui uectigalia procuraret. Vnde ſcite ſcriptum illud eſt apud Strabonem, uniuerſæ regionis, quæ Romanis pareret, unam regibus ſubiectam fuiſſe, alteram ab ipſis poſſeſſam, in eamque prouinciam dictam, prætores cum quæſtoribus miſſos. ex quo intelligi poteſt, uniuerſam prouinciæ rationem fuiſſe, ut uectigalis eſſet, ac populi Romani magiſtratui obediret.

Quoniam autem unius regionis populi, ac ciuitates non eodem modo ſe aduerſus populum Romanum geſſerant omnes, propterea neque eodem omnes pacto tractatæ ſunt, uerum pro ſuis cuiuſque meritis leges acceperunt. Quo factum eſt, ut aliæ ciuitates uectigales, aliæ immunes relictæ, aliæ ſeruitute, aliæ libertate affectæ ſint. Vectigales dictæ, quibus uectigal aliquod impoſitum eſt, immunes, quibus nullum. Seruitute affectæ, quas magiſtratui Romano parere uoluerunt, libertate, quas magiſtratus Romani iuriſdictione ſoluerunt. Vectigal porrò ipſum aut certum fuit, aut incertum. certum definita ferè ſtipendij ſumma, & hoc tributum, ſiue ſtipendium, & qui hoc pependerunt, tributarij, ſiue ſtipendiarii

pendiarij nominati ſunt; incertum, quod portubus, rebusq; uenalibus, paſcuis, agriſq; conſtitutum eſt, quod portorium, ſcriptura, & decuma dictum eſt. Tributum autem duplex fuit, unum pecuniæ ordinarium, quod in caput, atque in ſolum impoſitum quotannis exigebatur, alterum extraordinarium, quod aut ex lege, aut ex ſenatus conſulto pro uſu prouinciæ aliquando imperabatur. ueluti cum naues, nautas, milites, ac ſumptum in eos dare prouinciæ iubebantur. Portorium autem fuit uectigal, quod ex importatione, & exportatione rerum uenalium capiebatur; ſcriptura, quod ex paſtione paſcuorum publicorum; decuma, quod ex agris, qui frumenti decumam, ſiue quanuis aliam partem, darent. Frumenti uero, quod ex prouincijs extrahebatur, tria genera extiterunt, decumanum, emptum, & æſtimatum. decumanum erat decuma, quam quiſque arator ſine pretio dare cogebatur. quæ ſumma pro copia, inopia ue frumenti in ſingulos annos erat incerta. eaq; aut Romæ à cenſoribus, aut in prouincia à magiſtratu Romano uendebatur publicanis, qui ex eo decumani dicebantur, ut pro ea certam pecuniam populo Romano repræſentarent. Emptum ſumma altera, quam aratores uendere accepto ex ſenatus conſulto pretio cogebantur. quod frumentum Romam ad alendum populum à magiſtratu Romano mittebatur. Aeſtimatum ſumma alia, quam æſtimabat magiſtratus in cellam ſuam in uſum familiæ ſuæ, cum interdum pro frumento pecuniam acciperet. Quin etiam emptum duplex fuit, unum decumanum, quod ex alteris item decumis pretio perſoluto aliquando accipiebatur, alterum imperatum, quod præter duas decumas æqualiter omni-

bus ciuitatibus pretio item ſoluto imperabatur: quemadmodum perſpicue ex frumentaria Ciceronis, & Aſconiana Diuinationis expoſitione cognoſcitur. Nam fuiſſe etiam quoddam, quod honorarium diceretur, Cicero in Piſonem oſtendit, cum dixit: *Qui modus tibi fuit frumenti æſtimati? qui honorarii? ſi quidem poteſt ui, & metu extortum honorarium nominari.* Seruitus autem, quam dixi, ciuitatum, tota in eo poſita fuit, ut legibus, & magiſtratibus Romanis obtemperarent. Qua de cauſa in ſingulis prouinciis diuerſæ diœceſes, ſiue diuerſi conuentus, ac diuerſa fora conſtituebantur, eisq; ſuæ cuique ciuitates attribuebantur, quæ eò iuris à magiſtratu Romano poſcendi cauſſa conuenirent.

Vt autem earum ciuitatum, quæ ſeruitute oppreſſæ ſunt, ſtipendiariæ propriè dictæ, quæ aliquid populo Romano pependerunt, immunes, quæ nihil, ſic earum quæ libertate donatæ ſunt, fœderatæ præcipue appellatæ, quæ aliquid ex fœdere debuerunt, liberæ, quæ omnino nihil. Quorum nominum, quarumq; conditionum omnium, quæ ratio, quæq; formula fuerit, poſt ſingulis afferendis, quæ cuique ciuitati datæ ſunt, legibus, apparebit.

Huius autem totius beneficii, atque honoris arbitrium ab initio penes ſenatum fuit uniuerſum. Is enim acceptis ab imperatore de ſuperatis hoſtibus, & regione in poteſtatem adducta litteris, ſecum de mulcta, ac præmiis eorum, qui uicti eſſent, conſultauit, ac quid ſibi fieri placeret, imperatorem admonuit, decem, aut quinque legatis ſenatoribus ad eum miſſis, ut ex eorum ſententia de hoſtibus, & eorum regione ſtatueret. Quibus mandatis acceptis imperator aut ex certa ſenatus,

ſi

ſi ita præſcriptum fuerat, uoluntate, aut de communi decem legatorum ſententia uictis gentibus aut ignouit, aut in prouinciæ formam redegit. ignouiſſe dictus eſt, cum liberas reliquit, ac ſuis uti legibus, ſuosq; creare more patrio magiſtratus permiſit; in prouinciæ formam redigere, cum ademptis, aut immutatis legibus eos omnino magiſtratui Romano quotannis ab urbe mittendo ſubiecit, ac uectigalia, conuentusq; conſtituit. Quo in genere illud humanitatis adhibuit, ut non omnes eiuſdem prouinciæ ciuitates eodem modo tractaret; uerum pro cuiuſque meritis, aut maioribus aut minoribus, ut dixi, commodis, ac detrimentis afficeret. Quæ uero cum de uniuerſa regione, tum de ſingulis ciuitatibus, populisq; conſtituta erant, ea in concione ſilentio ante per præconem facto imperator ferè præconi pronuncianda mandabat, ac poſtremo Romam relicto aliquo præfecto prouinciæ decedebat. Atque hæc quidem omnia ita eſſe, ex iis, quæ proxime de ſingulis prouinciis dicentur, intelligetur.

Ex his autem perſpicuum illud eſt, prouinciam, ut propoſui, regionem fuiſſe, quæ tum uectigalia populo Romano pependit, tum magiſtratui populi Romani ex fœderis lege obtemperauit, exceptis ciuitatibus ijs, quæ propter merita ſua aut immunitate, aut libertate donatæ eſſent. ac propterea ius prouinciale, quo magiſtratui Romano parere coacti ſunt, multo, quàm aut Italicum, aut Latinum, incommodius, ac deterius fuiſſe.

De

De Coloniis, Et Mvnicipiis Provinciarvm. Cap. II.

VT autem in Italia coloniæ deductæ, municipia conſtituta, ſic etiam in prouincijs, uerum & ſero admodum, & pauca, ſunt. Primum, qui in prouincijs colonias collocarit, inuenio C. Gracchum, qui Carthaginem deduxit in Africa. Vnde ſcribit Velleius: *In Legibus Gracchi inter perniciosiſſima numerauerim, quòd extra Italiam colonias poſuit. id maiores diligenter uitauerant, ut ciues Romani ad cenſendum ex prouinciis in Italiam reuocauerint: prima autem extra Italiam colonia Carthago condita eſt.* Appianus tamen ſcribit, cum Gracchi lege Carthago deduceretur, ſenatum infauſtis ominibus commotum eam deductionem irritam reddidiſſe. Non multis inde poſt annis à Q. Marcio conſule Narhonem in Gallia Velleius, in Corſica Marianam à Mario, Aleriam à Sylla dictatore deductas, Plinius prodidit. Quin etiam, cum Suetonius colonias Cæſaris alias tranſmarinas nominet, in quas ille dictator octoginta millia ciuium diſtribuerit, alias Gallicas, in quas ueteranos deduxerit, ſanè in prouincijs militares quoque colonias conſtitutas, intelligere poſſumus. Primus autem de Ciuitate, & Latinitate prouinciis danda Cn. Pompeius Strabo Magni pater tulit, qui conſul, ut ante ſcripſi, Ciſpadanis Gallis Ciuitatem, Tranſpadanis Latinitatem conceſſit. at qui primus exteris prouinciis hoc detulerit muneris, C. Cæſar dictator, ut opinor, fuit. quod Cicero innuit, cum ita queritur cum Attico: *Multa Siculis Cæſar. neque me inuito. etſi Latinitas erat non ferenda. uerumtamen. ecce autem Antonius accepta grandi pecunia fixit legem à dictatore comitiis latam,*

qua

qua Siculi ciues Romani. cuius rei uiuo illo mentio nulla. Itaque municipia in prouinciis florente populo aut nulla, aut certe perpauca fuerunt, exceptis iis, quæ in citeriore Gallia, id eſt in Italia, facta ſunt. In prouinciis tamen multos ciues Romanos uerſatos eſſe, partim aratores, & pecuarios, partim publicanos, & negotiatores, teſtatur Cicero, ſcribens ad fratrem. *Conſtat Aſia*, inquit, *primum ex eo genere ſociorum, quod eſt ex omni genere hominum humaniſſimum, deinde ex eo, genere ciuium, qui aut publicani ſunt, aut ita negotiantur, ut locupletes ſint*. Et pro Fonteio: *Referta eſt Gallia negotiatorum, plena ciuium Romanorum, unum ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero teſtem producant*. Quin etiam Cæſar libro tertio, Liſſum in Illyrico à ſe oppugnatum ſcribit, defendentibus ciuibus Romanis, qui eius conuentus erant. & Hirtius P. Sittium equitem Romanum de conuentu Vticenſi in Africa prodit; & alio loco, Salonam in Illyrico incoluiſſe fortiſſimos, fideliſſimosque ciues Romanos. At ab Auguſto, & ſucceſſoribus eius, ut multa alia, ſic hoc innouatum; ut prouinciæ coloniis frequentarentur, ut aliis oppidis ciuitas, aliis Latinitas, aliis Ius Italicum tribueretur. cuius rei fidem facit Suetonius, cum de prouinciis eius ſcribit: *Vrbium quaſdam fœderatas, ſed ad exitium licentia præcipites libertate priuauit. alias merita erga populum Romanum allegantes Latinitate, uel ciuitate donauit.* Quam ob rem, quæ à Plinio de tam multis coloniis, municipiis, Latini, & Italici iuris oppidis Hiſpaniæ, Galliæ, Illyrici, Africæque traduntur, ea ad Auguſti, & ſucceſſorum eius tempora uſque ad D. Titum, cuius ipſe æqualis fuit, referuntur. quorum inſtituta alio uolumine ſunt nobis enucleanda. nunc antiquam prouinciarum popu-

li conſuetudinem perſequamur. ac primum quæ, & quando, & quibus finibus, & quibus ducibus confectæ, & quo iure relictæ, deinde per quos, & quomodo adminiſtratæ ſint, demonſtremus. ad hæc autem indaganda iiſdem ueſtigiis contendamus, quibus ad ius Latii, Italicumq; acceſſimus. nempe uetere cuiuſque regionis ſtatu expoſito, à bellis cum populo Romano geſtis ad fœdera icta, à fœderibus ad iura ab eo accepta pergamus, ac de ſingulis quàm breuiſſime, & quàm planiſſime poſſumus, diſſeramus.

De Sicilia. Capvt III.

CETERVM prouinciarum conficiendarum conſuetudo populo Romano recens admodum fuit. neque enim, niſi poſt deuictam Italiam, atque adeo poſt Carthaginienſes bello primo Punico ſuperatos, id eſt poſt annum ab urbe condita quingenteſimum, prouincia ulla eſt inſtituta. quo tempore Sicilia ipſa confecta eſt. Hanc inſulam uarie quondam poſſeſſam, poſtremo partim Syracuſani reges uetuſto imperii iure iam inde à Gelone rege, qui poſt annum urbis ducenteſimum ſexageſimum regnauit, deducto, partim Carthaginienſes multis bellis in Sicilia iam inde à Gelonis temporibus geſtis occupatam, præter Mamertinorum ciuitatem, tenebant. Itaque Romani inſignia duo aſciſcendæ Siciliæ cauſſa geſſere bella; unum, quo Pœnorum, alterum, quo Syracuſanorum regionem redegerunt in poteſtatem. Cum Pœnis autem hæc gerendæ rei eſt oblata occaſio. Flagrabat iampridem odio inter ſe Romanus, & Pœnus. Romanum maxime perpulerat, quòd Pœnus

Taren-

Tarentinos aduerſus ſe contra uetuſti fœderis leges auxilio adiuuiſſet, Poenum, quod Romanus cum Hierone Syracuſarum rege ſocietatem iniſſet. Itaque merito alter alterum ſuſpectum habebat, ſalutemq; ſuam in eo, ſi alterum ſuſtuliſſet, reponebat. Quo uero tempore legio Campana D. Iubellio duce Rhegium oppidum in finibus Italiæ ſitum, cuius præſidio aduerſus Pyrrhũ regem in Italiam aduenientem præpoſita fuerat, occupauit, eodem etiam Campani, qui in Sicilia ſub Agathocle Syracuſarum rege meruerant, Meſſanam intra mœnia accepti, uiolata fide, in poteſtatem adduxerant. Poſt autem ſupplicio de legione Romana per Genuciũ conſulem, anno urbis quadringenteſimo octogeſimo ſecundo, ſumpto, qui Meſſanam tenebant, metu perculſi, ac prœlio aduerſus Hieronem, qui poſt Agathoclem Syracuſarum regnum obtinuit, fracti partim Pœnorum, partim Romanorum implorarant auxilium. Ita Romani ueriti, ne Carthaginienſes hac occaſione tota inſula potirentur, à Mamertinis acciti bellum cum Poenis in annos tres, ac uiginti ſuſceperunt. quod bellum inijt Ap. Claudius Caudex conſul anno quadringenteſimo octogeſimo nono, confecit Q. Lutatius Catulus anno quingenteſimo duodecimo, Amilcare Pœnorum duce, Annibalis patre, deuicto. Romani decem legatis, ut ſcribit Polybius, miſſis his legibus pacem cum Pœnis compoſuerunt: *Vt Pæni Sicilia, & omnibus inſulis, quæ intra Italiam, & Africam ſunt, excederent, duo millia, ac ducenta talenta Euboica in annos X X penderent, in præſens mille; captiuos Romanos ſine pretio redderent. utriuſque populi ſocii apud utrunque populum tuti eſſent, alterius ſocios neuter in amicitiam acciperet, neuter in alieno imperio imperaret, neq; ue milites conduceret.* Tum uero

ro Siciliæ partem, quam Carthaginienſes poſſederant, in prouinciæ formam eſſe redactam, teſtatur Zonaras, cum ſcribit, *Q. Lutatium Cerconem conſulem in Siciliam profectum omnia cum Catulo compoſuiſſe, ac Siciliæ arma ademiſſe; atque ita Siciliam à Romanis, excepto Hieronis regno, ſeruitute mulctatam*. Primam autem omnium prouinciam hanc à populo Romano eſſe factam, profitetur Cicero in oratione de iuriſdictione: *Sicilia omnium nationum exterarum princeps ſe ad amicitiam, fidemq; populi Romani applicuit. prima omnium, id quod ornamentum imperii eſt, prouincia eſt appellata. prima docuit maiores noſtros, quàm præclarum eſſet exteris gentibus imperare*. Itaque huius adminiſtrandæ cauſſa ab hoc tempore prætor quotannis in Siciliam cum quæſtore miſſus eſt. primus C. Flaminius prætor eam, Solino teſte, ſortitus eſt. Atque hæc quidem de primo bello.

Anno inde ab. V. C. DXXXVIII, ardente Punico bello ſecundo Italia, Hierone rege Syracuſarum ſocio populi Romani conſtantiſſimo uita functo, Hieronymus nepos eius, re Syracuſana ad Pœnos traducta, non ita multo poſt à coniuratis eſt interfectus. Quare ſequenti anno M. Marcellus conſul in Siciliam Hieronymi morte tumultuantem, & ad Pœnos inclinantem profectus Syracuſas à Romana amicitia alienatas, diu à ſe oppugnatas, tandem cepit. Quo tempore, ut uerbis utar Liuij, *cum cetera tanta fide, atque integritate compoſuiſſet, ut non modo ſuam gloriam, ſed etiam maieſtatem populi Romani augeret, ornamenta, ſigna urbis, tabulasq;, quibus abundabant Syracuſæ, Romam deuexit. Legationes omnium fermè Siciliæ ciuitatum ad eum conuenerunt. diſpar ut cauſſa earum, ita conditio fuit. qui ante captas Syracuſas aut non deſciuerant, aut redierant in amicitiam, ut ſocii fideles accepti, cultiq;. quos metus poſt captas Syracu-*

ſas

ſas dediderat, ut uicti à uictore leges acceperunt. Ceterum non à Marcello regnum Syracuſanum in prouinciæ formam eſt redactum, uerum à M. Valerio Læuino conſule, qui, ut idem tradit, *reliquias belli ſuſtulit, Agrigento de hoſtibus capto; & aliis quibuſdam oppidis receptis, Pœniſq; prorſus ex inſula eiectis, debellauit*. unde in Senatu Romæ dixit; *cum annos propè ſexaginta terra, mariq; magnis ſæpe cladibus bellatum eſſet, ſe eam prouinciam confeciſſe, neminem Carthaginienſem in Sicilia eſſe, neminem Siculum, qui metu inde fugati abſfuerint, eſſe. omnes in urbes, in agros ſuos redactos, arare, ſerere; deſertam recoli terram tandem, frugiferam ipſis cultoribus, populoq; Romano paci, ac bello fidiſſimum annonæ ſubſidium*.

Ab hoc igitur tempore prætori uni ambæ prouinciæ ſunt commiſſæ, uetus nimirum prouincia, &, qua regnum Hieronis fuerat, Syracuſæ. De prætore ſic legatus Macedonum in ſenatu loquitur apud Liuium: *Romani, Meſſanæ ut auxilio eſſent, primo in Siciliam conſcenderunt, iterum, ut Syracuſas oppreſſas ab Carthaginienſibus in libertatem eximerent; & Meſſanam, & Syracuſas, & totam Siciliam ipſi habent, uectigalemq; prouinciam ſecuribus, & faſcibus ſubiecerunt*. & alius alibi ita: *Cur Syracuſas, atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis cum imperio, & uirgis, & ſecuribus mittitis? nihil aliud profecto dicatis, quàm armis ſuperatis uos iis has leges impoſuiſſe*. De duobus uero quæſtoribus Lilybetano, & Syracuſano teſtis optimus eſt in Diuinationem Aſconius.

Inde ſeruilibus bellis duobus conflictata prouincia eſt. quorum alterum ab Euno quodam Syro, & Cleone ſeruis conflatum P. Rupilius conſul anno DCXXXI confecit, prouinciaq; conſtituta leges Siculis dedit. unde illa ſunt apud Valerium: *A P. Rupilio conſule leges uniuerſi Siculi acceperunt, acerbiſſimoq; prædonum, ac fugitiuorum bel-*

lo liberati ſunt. & apud Ciceronem in Verrem: *P. Rupilius ex decem legatorum ſententia leges Siculis conſcripſit*. Alterum ab Athenione ſeruo commotum à M'. Aquillio conſule anno DCLII eſt abſolutum, & prouincia ordinata. Atque hunc quidem ſignificauit idem, cum dixit in Verrem: *Poſt bellum, quod M'. Aquillius confecit, nullum fugitiuorum in Sicilia bellum fuit*. item: *Poſt M'. Aquillium omnium prætorum inſtituta, atque edicta fuerunt, ne quis cum telo ſeruus eſſet*. Ergo cum bellatum quater in Sicilia ſit, bis cum Pœnis, bis item cum ſeruis, hinc quattuor etiam bellorum, ac prouinciæ confectores celebrati ſunt, Q. Catulus, M. Læuinus, P. Rupilius, & M'. Aquillius. de quibus ferè eodem in libro Cicero: *Cum bellis Carthaginienſibus Sicilia uexata eſt, & poſt noſtram, patrumq; memoriam cum bis in ea prouincia magnæ fugitiuorum copiæ uerſatæ ſint, tamen aratorum internicio facta nulla eſt. tum qui M. Læuino, aut P. Rupilio, aut M'. Aquillio prætoribus in eam prouinciam ſucceſſerant, aratores reliquos non colligebant*.

Quin etiam quater eſt conſtituta prouincia, legibus de uectigalibus exigendis, & iure dicendo datis; niſi ſi quæ ciuitates fœderatæ, aut immunes, aut liberæ ob ſeruatæ fidei præmium fuerint relictæ. Ac de uectigalium quidem ratione hæc ſunt apud eundem: *Inter Siciliam, ceteraſq; prouincias in agrorum uectigalium rationibus hoc intereſt, quòd ceteris aut impoſitum uectigal eſt certum, quod ſtipendiarium dicitur, ut Hiſpanis, & pleriſque Pœnorum, quaſi uictoriæ præmium, ac pœna belli; aut cenſoria locatio conſtituta eſt, ut Aſiæ lege Sempronia. Siciliæ ciuitates ſic in amicitiam, fidemq; recepimus, ut eodem iure eſſent, quo fuiſſent, eadem conditione populo Romano parerent, qua ſuis antea paruiſſent. perpaucæ Siciliæ ciuitates ſunt bello a maioribus noſtris ſubactæ, quarum ager cum eſſet publicus populi Romani factus, tamen*

illis

illis eſt redditus.fœderatæ ciuitates,ac liberæ, Centuripina, Haleſina, Segeſtana,Halycienſis,Panormitana.præterea omnis ager Siciliæ ciuitatum decumanus eſt. itemq́; ante imperium populi Romani ipſorum Siculorum uoluntate,ac inſtitutis fuit. et alio loco: *Maiores noſtri cum Siciliam tam opportunum ſubſidium belli,& pacis ad remp. adiunxiſſent,tanta cura Siculos tueri, & retinere uoluerunt,ut non modo eorum agris uectigal nouum nullum imponerent,ſed ne legem quidem uenditionis decumarum,ne ue uendundis aut tempus, aut locum commutarent, ut certo tempore anni, ut ibidem, denique ut lege Hieronica uenderent.* Quin etiam alio loco ſeptemdecim fuiſſe populos ut acriores populi Romani hoſtes, ſic deterius ab eo tractatos,oſtendit,cum inquit: *An quod Tyndaritani libenter prædicent, nos in ſeptemdecim Siciliæ populis non eramus,nos ſemper in omnibus Punicis, Sicilienſibusq́; bellis amicitiam, fidemq́; populi Romani ſequuti ſumus.a nobis omnia populo Romano ſemper & belli adiumenta, & pacis ornamenta adminiſtrata ſunt.* Iam uero,ut Siculi ſæpe naues,nautas, ſumptusq́; in nauarchos præbuerint,oſtendit idem, cum prætori Siciliæ Verri obijcit,quòd cum ſuperiores prætores naues ciuitatibus,certumq́; numerum nautarum, militumq́; imperaſſent, Verres Mamertinæ ciuitati nihil horum imperaſſet, Taurominitanæ uero æque,atque illa,fœderatæ,imperaſſet.& addit: *Quid ſi eiusmodi eſſe hæc duo fœdera duorum populorum doceo; ut Taurominitanis nominatim cautum, & exceptum ſit fœdere, ne nauem dare debeant, Mamertinis in ipſo fœdere ſanctum, ac perſcriptum ſit, uti nauem dare neceſſe ſit.iſtum autem contra fœdus & Taurominitanis imperaſſe, & Mamertinis remiſiſſe? recitentur fœdera.* et paullo poſt. *At non hoc ſolum aſſecuti Mamertini, ne nauem darent; ecquem nautam, ecquem militem,qui aut in claſſe,aut in præſidio eſſet, te prætore per triennium Mamertini dederunt?* et poſt: *Sumptum omnem in claſſem frumento, ſtipendio,*

ceterisq́;

ceteriſq; rebus nauarcho ſuo quæq; ciuitas ſemper dare ſolebat. is neque ut accuſaretur à nautis committere audebat; & ciuibus ſuis rationem referre debebat. in illo omni negotio non modo labore, ſed etiam periculo ſuo uerſabatur. erat hoc, ut dico, factitatum ſemper, nec ſolum in Sicilia, ſed in omnibus prouinciis, etiam in ſociorum, ac Latinorum ſtipendio, ac ſumptu, tum cum illorum auxiliis uti ſolebamus. Verres poſt imperium conſtitutum primus imperauit, ut ea pecunia omnis a ciuitatibus ſibi adnumeraretur. ut is eam pecuniam tractaret, quem ipſe præfeciſſet. Ac de uectigalibus quidem Siculorum hæc accepimus.

De iuriſdictionibus autem ſatis conſtat, multos conuentus fuiſſe in prouincia conſtitutos, in iiſq; prætores iuris dicendi cauſſa uerſatos, ut Syracuſanum, Lilybetanum, Panormitanum, & Mamertinum, quorum ſæpe meminit idem in defenſione Siciliæ. Quo eodem illa Liuij pertinent: *Siculorum ciuitatibus Syracuſas, aut Meſſanam, aut Lilybæum indicitur concilium à prætore Romano. conuentus agitur, eo imperio euocati conueniunt. excelſo in ſuggeſtu ſuperba iura reddentem, ſtipatum lictoribus uident. uirgæ tergo, ſecures ceruicibus imminent, & quotannis alium, atque alium dominum ſortiuntur.* Quin etiam Siculos in priuatis controuerſijs præcipuo quodam iure fuiſſe, aperte oſtendit Cicero, cum inquit: *Siculi hoc iure ſunt, ut quod ciuis cum ciue agat, domi certet ſuis legibus, quod Siculus cum Siculo non eiuſdem ciuitatis, ut de eo prætor iudices ex P. Rupilii decreto, quod is de decem legatorum ſententia ſtatuit, quam legem Siculi Rupiliam uocant, ſortiatur. quod priuatus a populo petit, aut populus a priuato, ſenatus ex aliqua ciuitate, qui iudicet, datur. cum alternæ ciuitates reiectæ ſunt. quod ciuis Romanus a Siculo petit, Siculus iudex datur, quod Siculus a ciue Romano, ciuis Romanus datur. ceterarum rerum ſelecti iudices ex ciuium Romanorum conuentu proponi ſolent. inter aratores, & de-*

& decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiunt. Atque hic quidem uſq; ad Cæſarem dictatorem Siciliæ ſtatus fuit. Siculos inde a Cæſare Latinitate, & poſt mortem Cæſaris ab Antonio conſule ciuitate donatos, queritur, ut dixi, cum Attico Cicero. *Multa Siculis Cæſar. neque me inuito. etſi Latinitas erat non ferenda. ueruntamen. ecce autem Antonius accepta grandi pecunia fixit legem, a dictatore comitiis latam, qua Siculi ciues Romani. cuius rei uiuo illo mentio nulla*. Quarum tamen legum neutram poſt obſeruatam eſſe, cum multa alia documento ſunt, tum quòd Plinius, qui Veſpaſianorum fuit æqualis, Mamertinos ſolos ciues Romanos appellat, Centuripinos autem, Nepinos, & Segeſtanos Latinæ conditionis.

De Sardinia, Et Corsica. Cap. IIII.

POST Siciliam Sardinia, & Corſica, inſulæ inter Italiam pariter, atque Africam interiectæ, ſubactæ ſunt. Anno enim D X V, Carthaginienſes à Romanis incuſati, quòd naues mercatorum ſuorum diſpoliaſſent, Sardiniam iampridem bello à ſe partam, impetrandæ pacis cauſſa, (nam bello Africæ domeſtico uexabantur) Romanis tradiderant, quadriennio uero poſt cum Sardi inſtigantibus Pœnis arma cepiſſent, T. Manlio Torquato conſule duce in poteſtatem redacti ſunt.

Corſis arma inferendi quæ cauſſa fuerit, nemo tradit. illud tantum eſt apud Zonaram, anno D X V I I, C. Licinium Varum conſulem Corſicam petiturum Claudium Cliniam cum copijs præmiſiſſe. Claudium terrore Corſis iniecto, quaſi imperator eſſet, cum ijs fœdus feciſſe; Varum autem neglecto fœdere Claudiano Cor

ſos.

ſos adortum ſubegiſſe. Quin etiam biennio poſt à Sp. Caruilio cos. rem bene cum Corſis geſtam, & poſt triennium eoſdem à C. Papirio Maſone cos. in ditionem populi Romani adductos inuenio. Hic eſt autem Papirius ille, qui primus in monte Albano, & quidem de Corſis, triumphauit, ut Valerius, ac Plinius prodidere.

Vtramque autem inſulam his uictorijs in prouinciæ formam eſſe redactam, multi ſignificant, Solinus, cum Siciliam, & Sardiniam *iiſdem temporibus prouinciam factam;* Velleius, cum Sardiniam *T. Manlii ductu certum accepiſſe imperium*, ſcribit; Liuius, cum per hæc tempora *duos additos prætores* prodit; Pomponius, cum *eoſdem adiectos, ut in nouas prouincias Siciliam, & Sardiniam mitterentur*, titulo de origine iuris interpretatur. Corſica uero iam tum, ut inquit Rufus, Sardiniæ attributa eſt, atque ex duabus una prouincia facta, atque uno Sardiniæ nomine inſignita. Itaque ut C. Flaminius prætor Siciliam, ſic M. Valerius Sardiniam, Solino teſte, primus obtinuit. Rebellaſſe autem poſtea Corſos, ac multo etiam ſæpius Sardos, eoſdemq; armis ad imperium populi Romani redactos, reperio. uerum quibus fœderibus, quibus ue legibus in fidem accepti ſint, non inuenio. Suſpicari autem aliquid de C. Cicereij prætoris uictoria libet, qui anno DLXXXI uictis Corſis pacem dedit; & de Ti. Gracchi conſulis, qui anno DLXXVIII, Sardos rebellantes perdomuit, atque ut eſt ſcriptum in libro de uiris illuſtribus, *inde tantum captiuorum abduxit, ut longa uenditione in prouerbium uenerint: Sardi uenales;* poſtremo uero etiam de M. Metello cos. a quo Sardos, Corſosq; ſubactos eſſe Rufus prodit. id quod anno DCXL factum opinor.

Notat

Notat præterea Strabo, Sardos in colendis agris ſuis negligentes alienis diripiendis, & maxime Piſanis ſtuduiſſe. idq; factum prætores Romanos neque omnino conceſſiſſe, neque prorſus prohibuiſſe, quòd exercitum in peſtilentibus locis alere, inutile uideretur.

Corſica, ut refert Plinius, duas colonias habuit, Marianam a C. Mario deductam, & Aleriam a L. Sylla dictatore; Sardinia unam, quæ uocata eſt ad turrim Libyſonis. Cæſar demum ex Africano bello reuertens Sulcitanos, quòd Pompeianis præſto fuiſſent, HS centum millibus mulctauit, & pro decumis octauas pendere iuſſit. ut Hirtius in libro de bello Africo memoriæ prodidit. Nam decumas iam inde ab initio ab Sardis exactas, oſtendit Liuius, cum bello Aetolico ſcribit *L. Oppio prætori Sardiniæ à ſenatu imperatum, ut duas decumas frumenti exigeret, atque id frumentum Romam portandum curaret.*

DE CITERIORE, ATQVE VLTERIORE HISPANIA. CAP. V.

SARDINIAM Hiſpania eſt ſequuta. Hiſpaniam Romani uocarunt quidquid terrarum Pirenæis montibus, mari mediterraneo, atque oceano ipſo eſt concluſum, Pirenæis quidem ab oriente, mediterraneo uero à meridie, à reliquis partibus oceano. Quantum autem ex Strabone, Plinio, & Ptolemæo cognoſci poteſt, quorum alius hæc alio tractat uberius, meridionale littus à Pirenæo ad Iberum amnem coluerunt Indigetes, Lalætani, Ilergetes, Coſſetani, & trans Iberum Ilercaones, trans Turiam Edetani, trans Sucronem Conteſtani, cis Bætim uſque ad fretum Herculeum, & uls Bætim uſque

ad Anam flumen Baſtetani, ſiue Baſtuli. Iberus, Turia, & Sucro cis fretum in mediterraneum influunt; Bætis, & Anas ultra fretum, ſed citra Sacrum promontorium, in meridionalem oceanum. littus autem huic oppoſitum, quod ad ſeptentrionem uergit, tenuere Vaſcones, Barduli, Autrigones, Cantabri, & Aſtures. ad orientem Pirenæum inhabitarunt Cerretani, ad occidentem ab Ana flumine ad Durium Luſitani, à Durio uſque ad Aſtures Callæci. Interiora cis Iberum Iacetani, Sueſſetani, Auſetani, Barguſij, ultra Iberum cis Bætim Oretani, ultra Bætim Turduli, ſiue Turditani, ſupra Turditanos Carpetani, ſupra omnes Celtiberi, & Vectones Luſitanis finitimi. Celtiberorum autem gentes quattuor, teſte Appiano, fuerunt, Titthi, Belli, Vaccæi, & Areuacci.

Inuadendæ porrò Hiſpaniæ Romanis eadem cauſſa, quæ Siciliæ, fuit, nempe ut Pœnis occurrerent, qui maiorem ferè partem eius Amilcare primum, deinde Aſdrubale Amilcaris genero ducibus occuparant. Itaque cum multa alia amicitiæ fœdera cum Pœnis, teſtibus Polybio, & Liuio, tum hoc poſtremum cum Aſdrubale imperatore icerant, ut finis Punici imperij amnis Iberus eſſet, & Saguntinis trans Iberum populi Romani ſocijs libertas ſeruaretur. Mortuo uero Aſdrubale cum Annibal Amilcaris filius imperium accepiſſet, tota fermè trans Iberum ſub imperium adiuncta Hiſpania, cum Saguntum contra fœdus oppreſſit, tum exercitu Iberum traducto Ilergetes, Barguſios, Auſetanos, & Iacetaniam quæ ſubiecta Pirenæis montibus eſt, ſubegit. Hac de cauſſa Cn. Scipio procos. in Hiſpaniam miſſus, ut ſocios tueretur, aut ulciſceretur, orſus a Iacetanis uſ-

que

que ad Iberum flumen partim renouandis ſocietatibus, partim nouis inſtituendis, Romanæ ditionis omnia fecit, & poſt, cum ad Pœnos iterum defeciſſent, recepit. uicto autem claſſe ad Iberum Aſdrubale, Annibalis fratre, populos amplius centum uiginti ex ultima Hiſpania ad imperium Romanum adiunxit. atque uſque ad ſaltum Caſtulonenſem peruenit. Inde Publio fratre adiuncto Carpetanos ſubegit, & Sagunto recepta, Turditanos, qui contraxerant eis cum Carthaginienſibus bellum, in poteſtatem redactos uendidit. Horum inde gloriam P. Scipio P. F. qui poſtea Africanus appellatus eſt, cumulauit. Hic enim Hiſpaniam, quæ patris, patruiq; continuatis cladibus tota fermè defecerat, recepit, Carthagine noua trans Sucronem, & Aſtapa trans Bætim expugnatis, atque Aſdrubale, & Magone ducibus hoſtium tota Hiſpania pulſis. Quo factum eſt, ut Scipionis uirtute imperium populi Romani uſque ad Anam flumen propagatum ſit, atque Hiſpania omnis præter Luſitaniam, & Callæciam ab occidente, & Cantabriam, Aſturiamq; à ſeptentrione, ſub ditionem populi Romani conceſſerit. Hic autem annus fuit ab V. C. DXLVII. quo anno Liuius *Hiſpaniam primam continentis prouinciam factam eſſe* prodidit, Appianus autem *annuos magiſtratus, qui pacis præſides eſſent, in Hiſpaniam mitti cœptos* notauit. Victoriæ priorum Scipionum monumentum cis Iberum fuit oppidum ad mare Tarraco, poſterioris cis Bætim Italica, ut Plinius, & Appianus memoriæ prodiderunt. Decedenti uero Romam Scipioni L. Lentulus, & L. Acidinus procos. ſucceſſerunt, Lentulus in citeriorem, Acidinus in ulteriorem prouinciam. Citeriorem autem tum uocabant, quæ citra Iberum eſſet,

ulteriorem, quæ ultra. Lentulo inde poſt quinquennium C. Cethegus, Cethego C. Lentulus, eodemq; anno Acidino L. Stertinius ſucceſſere. Inde poſt biennium, nempe anno quingenteſimo quinquageſimo ſexto, ſex prætores, ut inquit Liuius, *primum creati, creſcentibus iam prouinciis, & latius pateſcente imperio*. C. Sempronius Tuditanus citeriorem, M. Heluius Blaſio ulteriorem ſortitus eſt. ijdem terminare iuſſi, qua ulterior, citeriorue prouincia eſſet. Ex quibus intelligitur, ueterum prouinciarum terminos eſſe mutatos. cuius rei illud quoque eſſe documento poteſt; quòd Celtiberi poſthac, cum trans Iberum eſſent, tamen inter citerioris Hiſpaniæ populos numerati ſunt. Biennio poſt Hiſpanicis Iberum defecerunt, ac bellum ſuo nomine commouerunt, Sedetani, Auſetani, Sueſſetani, & Lacetani, quos M. Cato conſul citeriorem prouinciam ſortitus, muris omnium oppidorum dirutis, in poteſtatem redegit, &, ut inquit Liuius, *pacata prouincia uectigalia magna inſtituit ex ferrarijs, argentarijsq; quibus tum inſtitutis locupletior in dies prouincia fuit*. Trans Iberum autem Turditani mouentes per P. Manlium proconſulem pacati ſunt. Leuia inde bella fuerunt partim cum Celtiberis citeriorem prouinciam uaſtantibus, partim cum Luſitanis in ulteriorem irrumpentibus, à uarijs ducibus geſta. ex quibus P. Scipio Naſica prætor ulterioris Luſitanos peruaſtata ulteriore prouincia cum ingenti præda domum redeuntes oppreſſit; C. Flaminius in citeriori oppidum Iluciam in Oretanis cepit; M. Fuluius apud Toletum oppidum cum Vaccæis, Vectonibusq; & Celtiberis ſignis collatis dimicauit. Flaminius fuſis Vectonibus, qui ſubſidio uenerant, Toletum in poteſtatem adduxit. C. Piſo,

& L.

&L. Quinctius cum copias in Bæturia (Turditaniæ pars eſt ultra Bætim) iunxiſſent, in Carpetaniam, ubi hoſtium caſtra erant, progreſſi procul Hippone, & Toleto pugnarunt, uterque ex Luſitanis, & Celtiberis triumphauit. Anno uero DLXXIII magnum bellum coortum in citeriore prouincia. ad quinque & triginta millia hominum, quantum nunquam ferme ante, Celtiberi comparauerant. à Luſonibus initium motus ortum, qui circa Iberum ſunt, narrat Appianus. Q. Fulvius Flaccus, qui citeriorem prouinciam obtinebat, exercitu in Carpetaniam ducto, & apud Eburiam caſtris locatis, cum Celtiberis proſpere dimicauit. Inde Contrebiam profectus, cunctante hoſtium auxilio, cepit, atque inde Celtiberiam populatus maximam partem in deditionem accepit. agrum ulterioris Celtiberiæ, unde ad deditionem non uenerant, uaſtauit. Flaccum autem Ti.Gracchus conſequutus Celtiberos prœlia uictos ad deditionem compulit, monumentumq; operum ſuorum, Gracchurim oppidum ibi conſtituit. Polybius, teſte Strabone, Gracchum centum Celtiberorum oppida ſubuertiſſe, Appianus leges pacis, ac ſocietatis Celtiberis dediſſe ſcribit. Quietæ inde res in Celtiberia per annos XXV fuerunt. Anno uero ab V.C. ſexcenteſimo bellum renouatum, cum Segeda Areuaccum, ut inquit Strabo, Bellorum, ut Appianus, oppidum muros urbis inſtauraſſet, ac tributa Romanis denegaſſet. Neque uero à Luſitanis liberis eo tempore populis ocium, uerum perpetua cum ijs, qui ulteriorem obtinebant Hiſpaniam, bella fuerunt. Hæc autem bella Celtibericum, & Luſitanicum per multos annos, multosq; duces, ſed maxime per M. Marcellum, qui rerum

à ſe

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

à ſe geſtarum monumentum Cordubam, teſte Strabone, reliquit, L. Lucullum, & Ser. Galbam, qui Luſitanos contra fidem datam oppreſſit, adminiſtrata, ac profligata à Numantino, & Viriathino excepta ſunt. Numantinum bellum Numantia Areuaccum ciuitas mouit, cum ſola ceteris Celtiberis ſubactis arma teneret, Viriathinum Viriathus paſtor, & latro in Luſitania, qui unus fuerat ex ijs, qui ex Ser. Galbæ prætoris mani bus euaſerant, cum Luſitanos contra fidem publicam trucidauit. Numantinum diu parum proſpere geſtum tandem P. Scipio Aemilianus confecit. Viriathinum ipſo redacto in poteſtatem Viriatho ad extremum abſoluit Q. Cæpio. Luſitanos inde alijs, atque alijs ducibus latrocinia exercentes D. Brutus latius eſt perſecutus, qui ultra Durium amnem, uſque ad flumen Lethen, Miniumq; penetrauit, & toto littore oceani peragrato Callæciam adhuc ab armis populi Romani integram, quòd Luſitanos auxilio iuuerat, in poteſtatem adduxit, unde ipſe Callæci cognomen inuenit; Valentia oppido ijs, qui ſub Viriatho militauerant, ut tradit Liuius, aſſignato. Atque ita recepta Celtiberia Luſitania, & Callæcia in poteſtatem uenerunt. Vnde Rufus ſcripſit: *Hiſpaniam per D. Brutum obtinuimus, & uſque ad Gades ad Oceanum peruenimus.* & Strabo: *Callæci ultimi ſunt montes incolentes, ac propterea qui ſubigantur, difficillimi; qui Bruto ei, qui Luſitanos debellauit, cognomen dederunt.* & alibi: *Minius amnis Bruti expeditionis terminus fuit.* Eſt autem Minius, quem Bænim uocat in Iberica Appianus, terminus Callæcorum, qui Bræcari dicti ſunt. Quoniam autem ſcriptum eſt apud Appianum, Romanos de more decem ex ſenatu legatos miſiſſe, qui regiones à Scipione, & Bruto in ditionem

nem adductas componerent, fit, ut credam, nouas leges hac uictoria eſſe utrique Hiſpaniæ datas. Neque uero aut Luſitania latrocinijs, aut Celtiberia bello poſtea, teſte Appiano, uacauit. cuius rei cum C. Marij res in Luſitania geſtæ, tum T. Didij in Celtiberia teſtimonio ſunt. Didius autem conſul XX millia Areuaccum occidit, & Termeſtinorum urbem captam mœnibus nudauit, & Colendam poſt nonum menſem obſeſſam cepit, aliosq; populos in deditionem redactos ex decem legatorum ſententia militibus necandos tradidit. Diuturnis inde bellis feſſas Hiſpanias bellum Sertorianum excepit, cum Luſitaniam Sertorius exul Syllæ dictatoris inimicus obtinuiſſet, eamq; contra Syllam, & eius factionem teneret. quo bello non Luſitania ſolum, ſed etiam Celtiberia, & Vaſcones, & Ilergetes, & totus ille Sucronenſis, ac Durienſis tractus exarſit. tandem per Q. Metellum Pium, & Cn. Pompeium Magnum Sertorio occiſo, & Perperna in poteſtatem adducto receptæ Hiſpaniæ ſunt. Pompeiopolis in Vaſconibus, & Pompeij trophæa in Pirenæo ad mare, illuſtria Pompeij uictoriæ monumenta relicta ſunt. Plinius libro VII prodidit, *Pompeium ſolis occaſum tranſgreſſum excitatis in Pirenæo trophæis oppida DCCCLXXI ab alpibus ad fines ulterioris Hiſpaniæ redacta uictoriæ ſuæ adſcripſiſſe*. Poſtremo Cæſar, ut teſtis eſt Strabo, ulteriorem in prætura ſortitus Hiſpaniam, non ſolum cum Luſitanis cis Durium latrocinia exercentibus pugnauit, ſed etiam trans Durium cum Callæcis, ut Brigantium eorum etiam oppidum in poteſtatem redegerit. Appianus reliquum Hiſpaniæ ab eo domitum fuiſſe, ſcriptum reliquit. ipſe etiam Cæſar apud Hirtium, ſe ulteriorem Hiſpaniam uectigalibus,

quæ

quæ Metellus impoſuiſſet, liberaſſe, cum ea à ſenatu petiſſet, profitetur. Bis deinde ab eodem in Hiſpania ciuilibus armis eſt decertatum, primum cum Afranio, Petreio, & Varrone Cn. Pompeij legatis, deinde cum Cn. & Sex. Pompeio Cn. filijs, Hiſpaniæq; ex inimicorum poteſtate ereptæ.

Atque ex his quidem bellis omnibus apparet, uniuerſam Hiſpaniam præter Cantabros, & Aſtures à populo Romano ſubactam in duas prouincias fuiſſe diuiſam. quarum finis plerunque fuiſſe uidetur ſaltus Caſtulonenſis, ut Cæſar quoque ſignificauit, cum ſcripſit, *Afranium citeriorem Hiſpaniam obtinuiſſe, Petreium à ſaltu Caſtulonenſi ad Anam, Varronem Vectonum agrum, & Luſitaniam.* Strabo tamen prouinciarum harum terminos fixos negat fuiſſe, uerum à ſenatu modo productos, modo reductos in gratiam prætorum, quibus prouinciæ decernebantur. Quemadmodum autem Cantabri, & Aſtures poſt ab Auguſto deleti, & in prouinciam relati ſint, alibi oſtendemus.

Neque uero inſulæ Hiſpaniæ prætereundæ ſunt, quarum Gades, Baliares, & Caſſiterides claritate ceteris præſtiterunt. Ac cum Gaditanis quidem bello Punico ſecundo L. Martius, qui poſt Scipiones interfectos rem Romanam labentem ſuſtinuit, fœdus fecit, *ea lege, ut Gaditani maieſtatem populi Romani comiter conſeruarent.* idq; multis poſt annis Q. Catulo cos. à ſenatu eſt renouatum. ut in Balbi defenſione Cicero poſuit. Sequuta inde ſunt Cæſaris in eam ciuitatem beneficia, in prætura, & dictatura. quorum illud in eadem oratione Cicero poſuit his uerbis. *Omitto quantis ornamentis populum Gaditanum C. Cæſar, cum eſſet in Hiſpania prætor, affecerit, controuerſias ſedarit,*

iura

iura ipſorum permiſſu ſtatuerit. alterum fuit eiuſmodi, ut Afranio, Petreioq; deletis ciuitatem Romanam eis communicarit, eamq; largitionem poſt populus Romanus, teſte Dione, ratam eſſe iuſſerit.

De Baliaribus autem ſcriptum eſt in hunc modum apud Strabonem: *Cum ex Baliaribus pauci quidam improbe cum maris prædonibus conſpiraſſent, uniuerſos criminatus Metellus inuaſit*. et apud Oroſium: *Metellus Baliares inſulas peruagatus edomuit, & piraticam infeſtationem, quæ ab ijs tunc exercebatur, plurima incolarum cæde compreſſit*.

Nam Caſſiteridas inſulas P. Craſſus, teſte Strabone, metallorum cupiditate, quæ ibi effodiebantur, adductus, ad imperium Romanum adiunxit.

Colonias autem alias à Metello in Baliaribus conſtitutas, teſti Straboni aſſentior, alias in ulteriore Hiſpania à Cæſare deductas, ex eo ducor ad opinandum, quòd ille multa ibi oppida ſuo inſignita nomine, Plinio teſte, reliquit, Pacem Iuliam, Scalabim, ſiue præſidium Iulium, Atubi, ſiue Claritatem Iuliam, Ituci, ſiue Virtutem Iuliam, Olyſipponem, ſiue præſidium Iulium. Quocirca Hirtius ſcriptum reliquit, Cæſarem bello eo, quod ultimum in Hiſpania cum filijs Pompeij geſſit, ad Cordubam legionem unam ex colonijs, quæ fuerunt in ijs regionibus, habuiſſe. confirmat Liuius, cum de M. Catonis rebus in Hiſpania geſtis ſcribit: *Iam tunc Emporiæ duo oppida erant muro diuiſa, unum Græci habebant à Phocæa, alterum Hiſpani. tertium genus Romani coloni ab diuo Cæſare poſt deuictos Pompeij liberos adiecti*.

Hiſpanijs porrò ſtipendiarium frumentariumq; uectigal eſſe impoſitum, auctor eſt Cicero, primum in Verrem, cum inquit, *Hiſpanis certum uectigal impoſitum eſſe, quod*

ſtipendiarium dicitur; deinde prò Balbo; *Hiſpanos agris, ſtipendioq́; mulctatos*. Vnde uectigalium, & publicanorum Hiſpaniæ item in frumentaria meminit. Nam ut in Sicilia decumas, ſic in Hiſpania uiceſimas frumenti exactas, oſtendit Liuius, qui ſcribit, P. Licinio & C. Caſſio cos. anno urbis quingenteſimo octogeſimo ſecundo, *queſtos de magiſtratuum Romanorum auaritia Hiſpanos impetraſſe, ne frumenti æſtimationem magiſtratus Romanus haberet, neue cogeret uiceſimas uendere Hiſpanos, quanti ipſe uellet, & ne præfecti in oppida ſua ad pecunias cogendas imponerentur*. Verum hoc totum Hiſpanienſe priuilegium poſt breui exoleuiſſe, ex eo apparet, quod Cicero in frumentaria ſcribit, frumentariam æſtimationem, in cellam per prætorem eſſe in Hiſpania factitatam.

Iuridicos autem conuentus Hiſpaniæ multos enumerat Plinius, Cordubenſem, Hiſpalenſem, Aſtigitanum, Gaditanum, Tarraconenſem, Saldubenſem, qui etiam Cæſarauguſtanus, Carthaginienſem, Clunienſem, & Lucenſem. qui à populo ne omnes, an poſtea ab Auguſto, qui totam perdomuit Hiſpaniam, inſtituti ſint, parum compertum eſt. Hiſpalenſis certe ante Auguſtum meminit Cæſar, & Cordubenſis Hirtius: cum Longinum ulterioris Hiſpaniæ proprætorem ad ius dicendum Cordubam ſe recepiſſe, ſcribit, Gaditani uero Suetonius, cum Cæſarem quæſtorem conuentus iuſſu prætoris obeuntem Gadibus ingemuiſſe ſuper Alexandri conſpecta imagine prodidit.

DE

De Narbonensi Gallia, Et Comata. Cap. VI.

HISPANIAE porrò adiuncta Gallia tranſalpina fuit. Hanc à Pirenæis montibus ad Alpes, & flumen Rhenum pertinentem à ſeptentrione oceanus, à meridie mare mediterraneum alluit. amnes in mare poſt Alpes præcipitarunt, Rhodanus, & Atax, in oceanum poſt Pirenæos Garumna, Liger, Sequana, Moſa, & Rhenus. in Rhodanum ab oriente fluxit Druentia, & ſupra Druentiam Iſara, à ſeptentrione uerò, ubi ipſe ſe ab oriente in meridiem flectit, Arar, in Sequanam Matrona, in Moſam Scaldes, in Rhenum Moſella. Quibus fluminibus partes ipſæ Galliæ inter ſe antiquitus, Cæſaris auctoritate, ſunt diſcretæ, Celtica, Aquitania, & Belgica. Celtas ab Aquitanis Garumna flumen, à Belgis Sequana diſcluſit. inter Celtas, & Aquitanos mons ſiue Cemmenus, ſiue Gebenna, interceſſit, qui Pirenæo ex altera parte reſpondit. Atque hi ſinguli in multos populos diſtributi, alij domeſticis regibus paruerunt, alij liberi remp. communibus armis, & communi conſilio adminiſtrarunt.

Cum autem Celtæ, interprete Strabone, ab Alpibus ad Gebennam montem pertinerent, certe Salyes, Cauares, Vocontij, Allobroges, Volcæ, Ruteni, & Aruerni inter Celtas fuerunt. nam quin Heluetii, Sequani, Aeduiq; ex Celtico genere fuerint, qui his finitimi à ſeptentrione fuerunt, nemo dubitat. Salyes autem, gens Liguſtica, à mari ad Druentiam habitarunt, Cauares, & Vocontii à Druentia ad Iſaram, Allobroges ab Iſara ad Rhodani partem eam, quæ ab ortu fertur in

meridiem . trans Rhodanum autem ad occaſum fuere Volcæ uſque ad montem Gebennam; quorum qui flumen accoluerunt, Aricomici, qui montem Tectoſages appellati ſunt . ſupra Volcas uero Ruteni, & Aruerni ſedes habuerunt, ſupra Allobrogas Heluetii, Sequani, Seguſiani, atque Aedui .

Primi è Gallis Romanorum ſocii Maſſilienſes fuerunt, qui inter Salyas ad mare habitarunt; ſecundi Aedui, qui Allobrogas, ut dixi, contigerunt . quos Aeduos, teſte Cæſare, ſenatus ſæpe fratres, & conſanguineos, nedum ſocios, appellarat . Vt ergo hos ſocios defenderent, Maſſilienſes quidem à Salybus, & Vocontiis, Aeduos uero ab Aruernis, & Rutenis, Romani, exemplo à maioribus tradito, bellum Galliæ intulerunt, quod uno nomine Allobrogicum ab Allobrogibus uicinis populis, qui ſe quoque his armis immiſcuerunt, eſt appellatum . atque hoc anno ſexcenteſimo uigeſimo nono urbis ad quinquennium, per M. Fuluium Flaccum, C. Sextium Caluinum, Cn. Domitium Ahenobarbum, & Q. Fabium Maximum conſules geſſerunt. Flaccus, & Sextius Salyas, & Vocontios domuerunt. quorum Sextius ſubactis Salybus oppidum etiam a ſe conditum Aquas Sextias nominauit. Cum autem Allobroges Teutomalium Salyum regem receptum omni ope iuuiſſent, & una cum Aruernis agros Aeduorum populati eſſent, Domitius adducto aduerſus eos exercitu, ad Rhodani, & Sulgæ confluentem deuicit, Aruernorum uero regem Betuitum acie iuxta Rhodanum profligauit. Neque uero ille finem bello impoſuit, quanuis uictoriæ monumentum uiam Domitiam reliquerit, cuius in Fonteiana Cicero meminit, ſed qui ei ſucceſ-

ſit,

ſit, Q. Fabius, qui Allobrogibus, & Aruernis ad Iſaram ſuperatis, & gente in deditionem accepta, ſibi cognomen Allobrogici peperit, atque omnes in prouinciam rettulit, præter Aruernos, atque Rutenos, quibus populus Romanus ignouit. Vnde apud Cæſarem dixit Critognatus Gallus inter ſuos: *Reſpicite finitimam Galliam, quæ in prouinciæ formam redacta, iure, legibus commutatis, ſecuribus ſubiecta, perpetua premitur ſeruitute.* & alibi Cæſar ipſe: *Aruernos, Rutenosq; Fabius ſuperauit, iisq; populus Romanus ignouit, neque in prouinciæ formam redegit.* Atque ab hoc quidem tempore hæc regio, quæ, teſte Plinio, Braccata Gallia à genere ueſtium dicebatur, Narbonenſis Gallia eſt uocitata, nimirum à Narbone Tectoſagum oppido, quo biennio poſt Q. Marcius cos. coloniam deduxit, ut Paterculus, & Eutropius memoriæ prodidere. Neque uero poſt aliud in hac prouincia bellum fuit uſque ad C. Marium, qui eam continuatis imperijs ab irruptione Teutonum, Ambronum, Cimbrorumq; Germaniæ populorum non minore uirtute, quàm felicitate ſeruauit, atque ibi monumentum uictoriæ foſſas Marianas reliquit. Poſtremo Allobrogas coniuratione Catilinæ, cuius participes fuerant, ad arma excitos C. Pontinius prætor, aliquot oppidis expugnatis, atque hoſtibus acie fuſis, teſte Dione, perdomuit. Vnde illa ſunt Ciceronis in oratione de prouinciis: *C. Pontinius fortiſſimus uir ortum repente bellum Allobrogum, atque ſcelerata coniuratione Catilinæ excitatum prœlijs fregit, eosq; domuit, qui laceſſiuerunt, & ea uictoria contentus, rep. metu liberata quieuit.*

Hanc igitur adepti prouinciam Romani facile poſt aliquot annos reliquam Galliam cognomento coma-

tam

tam ad imperium adiunxerunt. Hoc autem ductu, atque imperio C. Cæſaris. qui cum Narbonenſem conſul obtinuiſſet, eius à reliquis Gallis ex S. C. defendendæ prætextu reliquas omnes Galliæ partes perpetuo nouem annorum imperio ſubegit, in prouinciamq; redegit: cum ab Heluetijs incœpiſſet, quos neque per prouinciam armatos iter facere, neque per Aeduorum ſociorum agrum in Santones, qui non longe à Toloſatibus habitabant, ire permiſiſſet; atque ab Heluetijs ad Belgas, & Aquitanos, reliquosq; Celtas, nouis ſemper, ut ipſe ſcribit, aut coniurationis, aut defectionis, aut hoſtibus dati, aut ſibi negati auxilij criminibus obiectis, & ad ſingulos eorum populos, inter ſe, ut nominibus, ſic imperijs diſcrepantes, arma circumtuliſſet. Quibus ſemel, atque iterum, ut res tulit, in poteſtatem adductis, totam comatam Galliam præter ſocias, ac benemeritas ciuitates prouinciam fecit: Quod breuiter his uerbis Suetonius prodidit: *Cæſar omnem Galliam, quæ à ſaltu Pirenæo, Alpibusq; & monte Gebenna, fluminibus Rheno, & Rhodano continetur, patetq; circuitu ad bis, & tricies centum millia paſſuum, præter ſocias, ac benemeritas ciuitates, in prouinciæ formam redegit.*

Ceterum ut in Narbonenſem prouinciam Salyes, Cauares, Vocontij, Allobroges, & Volcæ, tum Aricomici, tum Tectoſages erant incluſi, ita ut Narbo, & Toloſa Tectoſagum, & Nemauſus Aricomicorum intra eam fuerint, unde Cæſar prouinciales Volcas Aricomicos, & Toloſates dixit: ſic in Comatam prouinciam reliqui populi.

In re autem uectigali diuerſa Narbonenſis, & Comatæ fuit conditio. Narbonenſi agrarium potiſſimum ue-

ctigal

ctigal eſt impoſitum, Comatæ uero ſtipendiarium. De Narbonenſi ſic Cicero pro Fonteio: *M. Fonteius prouinciæ Galliæ præfuit, quæ conſtat ex ijs generibus hominum, & ciuitatum, qui partim noſtra memoria bella cum populo Romano acerba, & diu turna geſſerunt. partim modo ab noſtris imperatoribus ſubacti, modo bello domiti, modo triumphis, ac monumentis notati, modo ab ſe natu agris, urbibusq; mulctati ſunt.* Quin etiam in eadem ſæpe colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorumq;, qui in Gallia uerſarentur, meminit. addit tamen Gallis, qui iccirco magnis ſæpe erant bellis ſuperati, ut ſemper populo Romano parerent, magnos equitatus ad bella, magnas pecunias ad eorum ſtipendium, maximum frumenti numerum ad Hiſpanienſe bellum tolerandum à Fonteio prætore eſſe imperatum. Comatæ autem Galliæ in ſingulos annos ſtipendii nomen impoſitum, ſcribit Suetonius. Vnde Paterculus: *C. Cæſaris ductu, auſpicijsq; infractæ Galliæ penè idem, quod totus terrarum orbis, ignauum conferunt ſtipendium.*

De Narbonenſium porrò conditione oppidorum ſic Cicero in ea, de qua dixi, oratione. *Eſt Narbo Marcius colonia noſtrorum ciuium, ſpecula populi Romani, ac propugnaculum iſtis ipſis nationibus oppoſitum. eſt urbs Maſſilia fortiſſimorum, fideliſſimorumq; ſociorum, qui Gallicorum bellorum pericula populo Romano copijs, armisq; propulſarunt.* Strabo etiam ſcribit, Allobrogas, & Salyas Romanis prætoribus paruiſſe, Vocontios uero, ut & Volcas, qui Nemauſum incolerent, priuatam remp. habuiſſe. Quod beneficium haud ſatis ſcio Cæſaris ne, an Auguſti extiterit. Cæſarem quidem conſtat de Narbonenſe ita meritum, ut multos ex ea quoque ſenatores allegerit, unde dictum illud emanauit: *Galli braccas in curia depoſuerunt, latum clauum ſumpſerunt.*

Quin etiam Forum Iulium, & Apta Iulia in his locis ab eo deducta uidentur. ſcribit certe Suetonius, eundem poſt bellum Alexandrinum colonias in Galliam per Ti. Neronem Tiberii, qui poſtea imperator fuit, patrem deduxiſſe, in quibus Narbonem, & Arelate fuiſſe. Maſſilienſes autem, cum ei bello ciuili portas clauſiſſent, & ſe oppugnari paſſi eſſent, tamen ab eodem liberi ſunt relicti.

Vtranque autem prouinciam poſt Cæſarem L. Domitius Ahenobarbus, Cæſaris inimicus, obtinuit. Cæſar uero mox rerum potitus Narbonenſem quidem cum Hiſpania M. Lepido, Comatam uero D. Bruto, & poſt Brutum L. Planco conceſſit, qui, Hirtio, & Panſa conſulibus, decreto ſenatus ad confluentem Araris, & Rhodani Lugdunum, ad Rhenum in Rauracis Rauracam, ut Dio auctor eſt, condidit. Eodemq; anno cum trium uiri reip. conſtituendæ Lepidus, Octauianus, & Antonius remp. inuaſiſſent, Lepidus item cum Hiſpania Galliam Narbonenſem obtinuit, Comatam Antonius; cui poſt Brutum, & Caſſium in Macedonia profligatos etiam Narbonenſem adiunxit, atque utramque per Fufium Calenum, & P. Ventidium rexit. poſt autem tertia partitione Octauianus Gallias aſſequutus, in iis per M. Agrippam conſulem rem geſſit, qui poſt Cæſarem ſecundus Rhenum traiecit.

De Illyrico. Cap. VII.

ILLYRICVM autem (huc enim ex Gallia tranſeundum uidetur.) inter Italiam, quæ tum Formione amne terminabatur, ac Macedoniam, Epirum, Pannoniam

niam, & mare ſuperum ſitum, gentes quidem plurimas eſt complexum, ſed pleraſque obſcuras, neque ulla ſane re memorabili geſta inſignes. qui uero ceteris præſtiterunt, Iſtri fuerunt, Italiæ adiacentes, & poſt Iſtros Iapudes, Liburni, Delmatæ, Daorſei, Vardæi, Labeates, Taulantii, Daſſaretii, Parthini, Atintani, & Bulliones, partim domeſticis regibus, partim legibus ſuis obtemperantes, præter quoſdam, qui poſt Philippi Macedonis, Alexandri patris regnum, iam pridem in Macedonum imperium, moresq; conceſſerant. Iſtros à Iapudibus Arſia flumen diſcreuit, Iapudes à Liburnis Tendanius, Liburnos a Delmatis Titius. Inſulæ nobiles Iſſa, Pharus, Melite, & Corcyra cognomento Nigra.

Cum Illyrijs autem multa bella geſta ſunt illa quidem, uerum, ut apparet, non ſemper cum iiſdem, atque hæc magna ex parte leuia, nec ſatis, ut inquit Appianus, ſcriptorum monumentis nobilitata. Primum bellum cum ijs fuit, qui Ionium mare, atque Epirum, & Macedoniam attigerunt. quorum rex fuit Agron Pleurati filius, ut inquit Polybius, & poſt mortem eius Pineus infans cum matre Teuta relictus. Quæ Romanum in bellum hac de cauſſa incurrit. Illyrij mercatores Romanos nauigantes adorti ſpoliauerant. ea de re cum Romani C. & L. Coruncanios legatos ad Teutam miſiſſent, factum eſt, ut cum alter eorum ſuperbe ſe gerenti reginæ ferocius reſpondiſſet, iuſſu eius contra ius gentium ſit occiſus, ut refert Polybius. nam aliter aliquanto narrat Appianus. Hanc ergo ut perſequerentur iniuriam Romani, L. Albinum, & Cn. Fuluium Centumalum conſules, anno urbis quingenteſimo triceſimo quar

F to, ad-

to, aduerſus Illyrios cum exercitu, & claſſe miſerunt. quorum cum Fuluius Corcyram, quam Demetrius Pharo ab Agrone præfectus occuparat, ueniſſet, atque inſulam cum ipſo Demetrio in poteſtatem adduxiſſet, Albinus autem pedeſtres copias Brundusium perduxiſſet, ambo coniunctis copijs Corcyram, Apolloniam, Epidamnum, & Iſſam liberas inter Illyrios ciuitates, ad amicitiam traduxerunt. Regina cum paucis Rhizonem oppidum confugit, ac legatis ad Romanos miſſis pacem his conditionibus impetrauit: *Vt Pineus rex certum quotannis ſtipendium perſolueret, & Illyrico toto, præterquam paucis locis excederet, neque ultrà Liſſum, quod eſt trans Drilonem amnem oppidum, niſi cum duobus, iiſq; inermibus lembis nauigaret.* Corcyræ, & Apolloniæ libertas permiſſa eſt.

Secundo bello Iſtri petiti ſunt, anno urbis quingenteſimo triceſimo ſecundo, cum naues & ipſi Romanorum cepiſſent, easq; diripuiſſent. Quibus à P. Scipione, & M. Minucio coſ. partim ui, partim uoluntate ad deditionem adductis, facile fuit, ut ſequentes conſules C. Lutatius, & L. Veturius ſine pugna uſque ad alpes penetrarent. quod in Eutropii, & Zonaræ commentariis inuenitur.

Tertium inde bellum Demetrio ipſi Phario poſtero anno eſt, Annibale Pœno in Italiam aduentante, illatum. cauſſa belli fuit, quòd ille Illyricorum Romanis ſociorum agros populatus eſſet, ac ſolicitatis Atintanis ultra Liſſum quinquaginta lembis prouectus eſſet. Aduerſus eum L. Aemilius Paullus profectus expugnato Dimalo, quod ille muniuerat, ac Pharo ditionis ſuæ facta, rebusq; Illyrici ex arbitrio conſtitutis, una cum collega M. Liuio triumphauit. Demetrius ad Philip-

pum

pum Macedoniæ regem, Perſei patrem profugit, ut narrat Polybius. quod confirmat Liuius, qui ſecundo anno belli Punici legatos ad Philippum miſſos ſcribit ad depoſcendum Demetrium, qui bello uictus ad eum fugerat; & ad Pineum quoque regem in Illyricum alios ad ſtipendium, cuius dies exierat, poſcendum, aut, ſi diem proferret, accipiendos obſides. Per bellum inde Annibalis, & Philippi populus Romanus Pleurato altero rege Illyriorum amico uſus eſt; unde ſcripſit Liuius, bello Philippico abſoluto, *Cariſto, & Pleurato Lingum, & Parthinos, quæ gentes Illyriorum ſub ditione Philippi fuerant, datos*.

Deinde bellum cum Iſtris eſt renouatum. ſcribit enim Liuius, anno quingenteſimo ſeptuageſimo ſecundo, L. Duronio prætori Apuliam decretam, & Iſtros adiectos, quòd Tarentini Brunduſiniq; nunciabant, maritimos agros infeſtos tranſmarinarum nauium latrocinijs eſſe. Itaque triennio poſt A. Manlius conſul decreto Iſtrico bello profectus ab Aquileia caſtra ad Lacum Timaui poſuit, & collatis ſignis male pugnauit; poſt recuperata pugna Iſtrorum ad octo millia cæcidit. poſtero uero anno M. Iunius, & A. Manlius, cum Aquileiæ hibernaſſent, exercitu in fines Iſtrorum inducto, quattuor millia eorum in acie cæciderunt, eoſq; ad pacem petendam datis obſidibus compulerunt. dumq; Neſactium oppidum, quò ſe principes Iſtrorum, & regulus ipſe Aepulo receperat, ſumma ui oppugnabant, ſucceſſor C. Claudius conſul ſuperueniens oppidum cepit. rex, ne in manus hoſtium perueniret, ſibi mortem conſciuit. duo deinde oppida Mutilam, & Faueriam ui capta deleuit, atque ita Iſtria tota trium oppidorum exci-

 dio,

dio, & morte regis pacata, omnes undique populi obſidibus datis in ditionem uenerunt.

Quinto bello Gentium Pleurati filium, cum eum Perſeus rex, Philippi Macedonis filius, magna mercede promiſſa in belli ſocietatem traxiſſet, triginta diebus cum regno ſuo in poteſtatem adduxit L. Anicius prætor, anno urbis quingenteſimo octogeſimo ſexto. Quo de bello hæc quaſi ex quodam antiquitatis naufragio extant apud Liuium. *Gentius*, inquit, *audito Anicium prætorem aduerſus ſe proficiſci, Liſſum omnes copias contraxit: inde Carauantio fratre in Cauniorum gentem ui, aut terrore ſubigendam miſſo, ipſe ad Baſſaniam urbem quinque millia ab Liſſo ducit. ſocij erant Romanorum; itaque obſidionem pati, quàm ſe dedere maluerunt. Carauantium in Caunijs Biurnium oppidum aduentantem benigne excepit, Carauantis altera urbs excluſit. Anicio ſe Rhizon, & Olcinium, & cetera urbes regionis eius dediderunt. Ad Scodram inde uentum eſt, tum quòd Gentij regia eſſet, tum quòd Labeatium regionis munitiſſima, eamq; ac regem cum tota ipſius familia in poteſtatem adduxit. Inde Scodræ, quo quinque legati ab Roma uenerant, euocatis ex tota prouincia principibus, conuentum habuit. ibi pro tribunali pronunciauit de ſententia conſilij, ſenatum, populumq; Romanum Illyrios eſſe liberos iubere. præſidia ex omnibus oppidis, arcibus, & caſtellis ſeſe deducturum, non ſolum liberos, ſed etiam immunes fore Iſſenſes, & Taulantios, Daſſaretiorum Tiruſtaras, Inittas, Olciniatas, quòd incolumi Gentio ad Romanos defeciſſent. Daorſeis quoque immunitatem dare, quòd relicto Carauantio ad Romanos tranſiſſent. Scodrenſibus, & Draſſarenſibus, & Selepitanis, ceteriſq; Illyrijs uectigal dimidium eius, quod regi pependiſſent, imponere. Inde in tres partes Illyricum diuiſit: unam eam fecit, quæ ſupra dicta eſt, alteram Labeates omnes, tertiam Agrauonitas, Rhizonitas, & Olceratinos, accolaſq; eorum.*

Poſt

Poſt Labeates ſubacti Delmatæ ſunt, quorum caput erat, Delminium. His crimini datum erat, quòd Illyrios Romanorum ſocios diuexaſſent. Ergo à C. Marcio Figulo cõſule, anno quingẽteſimo nonageſimo ſeptimo, uſque ad Naronem flumen fuſi, Delminiumq; compulſi ſunt. à P. uero Naſica conſule, Delminio ipſo incenſo, in poteſtatem adducti.

Vardæi inde, cum, ut ſcribit Appianus, Romanum Illyricum inuaſiſſent, repentino bello oppreſsi, ac ueniæ impetrandæ cauſſa ſumptus in bellum ſoluere iuſſi, imperata detrectarent, à Ser. Fuluio Flacco conſule, teſte Liuio, ſunt deleti, &, ut ſcribit Strabo, ab ora maritima in Illyrici interiora tranſlati.

Iſtris inde, & Iapudibus arma illata ſunt, ijs, qui cis montes ad mare habitabant. Iſtros, auctore Plinio, Iapudes, Liuio, C. Sempronius Tuditanus in conſulatu ſubegit, ac de iis anno ſexcenteſimo uigeſimo quarto triumphauit. Itaque quod Tuditanus, ut inquit Plinius, in ſtatua ſibi inſcripſerat, *Ab Aquileia ad Titium amnem ſtadia ducenta*, ſignificare, credo, uoluerat, ſe regionem ab Aquileia ad Titium amnem, quo Liburni terminabantur, populi R. imperio adiunxiſſe.

Sequutum eſt inde alterum cum Delmatis bellum. ſcribit enim Appianus, anno ſexcenteſimo uiceſimo ſexto, L. Metellum conſulem aduerſus Delmatas nulla eorum culpa, triumphandi tantum libidine profectum, ab ijs amice exceptum, Salone eorum oppido hibernaſſe, deportatoq; exercitu, ſine cauſſa de ijs triumphaſſe. cui uiro uix poſſum aſſentiri, cum apud Liuium ſcriptum inueniam, Delmatas à L. Metello armis ſubactos, & apud Aſconium, L. Metellum ædem Caſtoris de ma

nubiis

nubiis Delmatarum extruxiſſe, atque ſubactis iis cognomen Delmatici inueniſſe. poſt aliquot autem annos C. Coſconium procos. magnam Delmatiæ partem, Salone capta, ſubegiſſe, prodit Eutropius.

Atque his quidem bellis cum magna Illyrici pars ad prouinciæ ius eſt redacta, tum ea maxime, quæ maritima erat. refert enim Appianus, Delmatas Liburnis Promonem oppidum ademiſſe, neque eos Cæſarem, cum ad eum Liburni confugiſſent, ulciſci bello ciuili imminente, potuiſſe. Extrema inde duo bella fuere, unum cum Delmatis, alterum cum Iapudibus. prius Cæſar bellis ciuilibus perfunctus geſſit; ſiquidem P. Vatinium miſit, qui tributa impoſuit, & obſides pacis accepit; quo tempore illa ſcripſit Cicero ad Vatinium: *Delmatis dij male faciant, qui tibi moleſti ſunt*; poſterius Octauianus; nam, cum, Cæſare mortuo, Delmatæ Vatinio ſe quidquam daturos negarent, atque Vatinium ipſum arma parantem acie ſuperaſſent, Octauianus triumuir Iapudibus cismontanis, qui defecerant, receptis, cum transmontanos nondum populo Romano ſubiectos, Metulo eorum urbe expugnata, in poteſtatem redegiſſet, poſtero anno in Delmatas Taulantiis proximos, qui poſt Vatinium uictum tributum per decennium non dederant, arma conuertit, atque eos ægre, præſertim accepto uulnere, & magnis aliis affectus incommodis, tandem ſubegit, ut Dio prodidit.

Non eſt autem prætermittendum, Romanos in deſcribenda Illyrici prouincia non omnem Illyrici regionem eſſe complexos, uerum eam Liſſo tantum oppido maritimo terminaſſe. reliquos autem inde uſque ad Epirum Illyrios Macedoniæ prouinciæ attribuiſſe. Quod

cum

cum Plinii, & Ptolemæi teſtimonio confirmatur, tum etiam Dionis, qui ſcribit, Dyrracchium, quod Epidamnus antea uocabatur, cum Illyriorum eſſet, qui Parthini appellabantur, bello ciuili Pompeiano Macedoniæ oppidum fuiſſe, idq; ſua etiam eſſe obſeruatum ætate. De iuriſdictione uero in Illyrico conſtituta hæc habemus. Plinius tres in Illyrico cõuentus nominat, Scardonam, Salonam, & Naronam. in quo quia auctore utitur Varrone, fit, ut ita Varrone quoque, ideſt rep. uigente, obſeruatum eſſe exiſtimem. Salonenſis conuentus meminit etiam Cæſar libro tertio belli ciuilis. eadem cum in ueteribus lapidibus Salona Iulia nominetur: à Cæſare uidetur deducta, eo magis, quòd Hirtius bello ciuili Cæſaris *Salonam ciues Romanos incoluiſſe*, ſcribit. Fuiſſe autem etiam colonias in Illyrico alias, oſtendit Cæſar, cum ſcribit, *Liſſum ſe oppugnare conatum defendentibus ciuibus Romanis, qui eius erant conuentus*.

De Macedonia. Cap. VIII.

ILLYRICO autem Macedonia proxima non iiſdem ſemper circunſcripta finibus fuit; quòd alij nationis Macedonicæ termini fuerunt, alij regni Macedonici, alij prouinciæ Macedonicæ. Nationi fines morum, ac linguæ ſimilitudo dederunt, à Thracia quidem, ut notat Strabo, Strymonem amnem, à Theſſalia uero Peneum. inter quos fluuij alij Haliacmon, Lydius, Erigon, Axius, Echedorus, & Chabrius, in mare Aegeum omnes influxerunt, præter Erigonem, qui in Axium. Hos autem fines produxere Macedoniæ reges, in primiſq; Philippus Alexandri pater, cum ex finitimis gentibus quotidie

quotidie aliquid Macedonico regno adijceret; nempe Thracibus, Pæonibus, Illyriis, Epirotis, & Theſſalis. ex quo fit, ut proximæ quæque Macedoniæ gentes non iiſdem ſemper terminis ab omnibus ſcriptoribus includantur. Strabo auctor eſt, partem Thraciæ, quæ ultra Strymonem eſt, uſque ad Neſſum amnem à Philippo domitam Macedoniæ eſſe attributã. adiungit alio loco, propter claritatem, ac potentiam Theſſalorum, & Macedonum factum eſſe, ut uicini eorum, præſertim Epirotæ, partim uoluntate, partim ui in partes Theſſalorum, Macedonum ue tranſierint, ut Athamanes, Aethices, & Talares in Theſſalorum, Oreſtæ, Pelagones, & Elimiotæ in Macedonum. Quin etiam Pæones, Dolopes, Illyriosq; aliquot Macedoniæ finitimos, ut Atintanas, poſtquam à Philippo ſubacti ſint, Macedoniæ attributos, legendo animaduertere poſſumus. Theſſalia uero magna regio fuit, Peneo fere, & Sperchio amne inclusa. Hanc Herodotus in Polymnia ita deſcripſit, ut quidquid inter montes Pelium, & Oſſam ab oriente, Olympum à borea, Pindum ab occaſu, Othrym à meridie fuerit, id totum Theſſaliam uocarit, eamq; à quinque fluminibus irrigatam Peneo, Apidano, Onochono, Enipeo, & Pamiſo prodiderit. Strabo uero aliquanto uberius eam deſcribens latus orientale à Termopylis ad oſtium Penei habuiſſe inquit Achæos Phtiotas, Magnetas, & Malienſes; à Pelio, & Peneo partem mediterraneam uſque ad Pæoniam, & gentes Epiroticas; à ſeptentrione accoluiſſe Macedonas; à meridie montes Oeteos, & Aetolicos cum Doribus, & Parnaſſo fuiſſe; ab occidente Aetolos, Acarnanes, Amphilochos, & Epirotarum Athamanes, ac Moloſſos; Theſſaliæ uero populos

pulos prodit Magnetas, Malienſes, Pelaſgiotas, Theſſaliotas, Perræbos, & Eſtiæotas. Theſſaliam autem, cum proprios tyrannos haberet, quorum Iaſon, & Alexander præ ceteris claruerunt, in poteſtatem Philippus adduxerat, eaq; Alexandro quoque filio eius paruerat. Mortuo uero Alexandro, qui regnum Macedoniæ tenuerunt, iidem etiam Theſſalis imperarunt. Quare, quo primum tempore Romani cum Macedonibus bellarunt, Theſſali Macedonibus erant ſubiecti.

Bellarunt autem cum Philippo Demetrii F. cum Perſeo Philippi F. & cum Andriſco, qui ſe Philippi filium eſſe mentiebatur. primo bello finem impoſuit T. Quinctius Flamininus, ſecundo L. Aemilius Paullus, tertio Q. Cæcilius Metellus, Macedonicus ex ea uictoria nominatus. prima uictoria Philippus Macedoniæ rex relictus, Theſſalia, & reliquis, quæ in ditione eius erant, gentibus ei ademptis, ac libertate donatis. ſecunda, Perſeo capto, atque in carcere necato, Macedonia ordinata, ſed libera relicta. tertia, Pſeudophilippo ſublato, Macedonia in prouinciæ formam redacta. Cum Philippo porrò bis dimicatum armis eſt, primum bello Punico, cum ille ſe Annibali ſocium ad inuadendam Italiam adiunxiſſet; iterum finito bello Punico, cum idem Athenienſes populi Romani ſocios ab Acarnanibus impulſus bello uexaret. priore bello pax ita data eſt, ut fœderi Theſſalos quoque rex aſcriberet; poſteriore, cum ad Cynoſcephalas in Theſſalia T. Quinctio duce debellatum eſſet, in has conditiones, teſte Liuio, ictum foedus eſt: *Vt captiuos, transfugasq; redderet Romanis, & naues omnes tectas traderet, ne plus quingentis armatorum haberet, ne ue elephantum ullum. bellum extra Macedoniæ fines ne iniuſ-*

G *ſu ſenatus*

ſu ſenatus gereret. mille talentum daret populo Romano, dimidium præſens, dimidium penſionibus decem annorum. Oreſtis (Macedonum ea gens eſt) quòd primi ab rege deſeciſſent, ſuæ leges redditæ. Magnetes, & Perræbi, & Dolopes, liberi quoque pronunciati. Theſſalorum genti præter libertatem conceſſam Phtiotæ dati Thebis Phtioticis, & Pharſalo excepto.

Cum Perſeo uero, quòd contra fœdus bellum pararet, & ſocios populi Romani Thraces, Theſſalos, Græcos, aut bello tentaret, aut ad defectionem ſolicitaret, ſummo prœlio pugnatum eſt L. Paullo imperatore ad Pidnam in Macedonia. Rege autem in Samothracia in poteſtatem redacto, res in hunc modum compoſitæ ſunt. *Silentio,* inquit Liuius, *per præconem facto Paullus latine, quæ ſenatui, quæ ſibi ex conſilij ſententia uiſa eſſent, pronunciauit. ea Cn. Octauius prætor interpretata ſermone Græco referebat. omnium primum liberos iubere eſſe Macedonas habentes urbes eaſdem, agroſq;, utentes legibus ſuis, annuos creantes magiſtratus. tributum dimidium eius, quod pependiſſent regibus, pendere populo Romano, deinde in quattuor regiones diuidi Macedoniam. unam fore, & primam partem, quod agri inter Strymonem, & Neſſum amnem ſit; acceſſurum huic partem trans Neſſum ad orientem uerſam, quam Perſeus tenuiſſet, uicos, caſtella, oppida, præter Aenum, & Maroneam, & Abdera; trans Strymonem autem uergentia ad occaſum Biſalticam omnem cum Heraclea, quam Sinticen appellant. Secundam fore regionem, quam ab ortu Strymo amplecteretur amnis præter Sinticem Heracleam, & Biſaltas; ab occaſu, quam Axius terminaret fluuius, additis Pæonis, qui propè Axium ad regionem orientis colèrent. Tertia pars facta, quam Axius ab oriente, Peneus amnis ab occaſu cingunt: ad ſeptentrionem Bora mons obijcitur. adiecta huic parti regio Pæoniæ, quæ ab occaſu præter Axium amnem porrigitur. Edeſſa quoque, & Berræa eodem conceſſerunt. Quarta regio trans*

Boram

Boram montem una parte confinis Illyrico, altera Epiro. capita regionum, ubi concilia fierent, primæ regionis Amphipolim, ſecundæ Theſſalonicen, tertiæ Pellam, quartæ Pelagoniam fecit. eò concilia ſuæ cuiuſque regionis indici, pecuniam conferri, ibi magiſtratus creari iuſſit. pronunciauit deinde, neque connubium, neque commercium agrorum, ædificiorumq́; inter ſe placere cuiquam extra fines regionis ſuæ eſſe. metalla quoque auri, atque argenti non exerceri, ferri, & æris permitti. uectigal exercentibus dimidium eius impoſitum, quod pependiſſent regi. Et ſale inuecto uti uetuit. Dardanis repetentibus Pæoniam, quòd & ſua fuiſſet, & continens eſſet finibus ſuis, omnibus dare libertatem pronunciauit, qui ſub regno Perſei fuiſſent. poſt non impetratam Pæoniam ſalis commercium dedit. tertiæ regioni imperauit, ut Stobos Pæoniæ deueherent, pretiumq́; ſtatuit. naualem materiam & ipſos cædere, & alios pati uetuit. Regionibus, quæ affines barbaris eſſent (excepta autem tertia omnes erant) permiſit, ut præſidia armata in finibus extremis haberent. Hæc pronunciata primo die conuentus uarie affecerunt animos. Libertas præter ſpem data arrexit, & leuatum annuum uectigal. regionatim commercijs interruptis ita uideri lacerata tanquam animalia in artus alterum alterius indigenteis diſtracta. adeo quanta Macedonia eſſet, quàm diuiſu facilis & ſe ipſa contenta quæque pars eſſet, Macedones quoque ignorabant. Pars prima Biſaltas habet fortiſſimos uiros, (trans Neſſum amnem incolunt, & circa Strymonem) & multas frugum proprietates, & metalla, & oportunitatem Amphipolis, quæ obiecta claudit omnes ab oriente ſole in Macedoniam aditus. Secunda pars celeberrimas urbes Theſſalonicen, & Caſſandriam habet, ad hoc Pallenem fertilem, ac frugiferam terram. maritimas quoque oportunitates ei præbent portus ad Toronem, ac montem Atho (Aeneæ uocant hunc) alij ad inſulam Eubœam, alij ad Helleſpontum oportune uerſi. Tertia regio nobiles urbes Edeſſam, & Berrœam, & Pellam habet, & Vettiorum bellicoſam gentem, incolas quoque permultos Gallos, & Il-

lyrios impigros cultores. Quartam regionem Eordæi, & Linceſtæ, & Pelagones incolunt. iuncta his Atintania, & Stymphalis, & Elimiotis. frigida hæc omnis, duraq; cultu, & aſpera plaga eſt. cultorum quoque ingenia terræ ſimilia habet. ferociores eos & accolæ barbari faciunt, nunc bello exercentes, nunc in pace miſcentes ritus ſuos. Leges inde Macedonibus dedit cum tanta cura, ut non hoſtibus uictis, ſed ſocijs benemeritis dare uideretur, & quas ne uſus quidem longo tempore, qui unus eſt legum corrector, experiendo argueret. Hæc Liuius. ex quibus neminem arbitror tam rudem eſſe, qui non intelligat, magno illum in errore uerſari, qui hiſtoriæ epitomen Liuianæ confecit, qui, cum Liuius ſcribat, Macedoniam à Paullo liberam quidem, ſed uectigalem eſſe pronunciatam, ipſe in prouinciæ formam redactam eſſe, deſcripſit. quaſi uero prouinciam facere ſit idem, atque libertate donare.

Tertium inde bellum cum Andriſco quodam eſt geſtum, tum cum ad falſum Philippi nomen uniuerſa propè Macedonia conſurrexit. atque hic quidem, anno ab V. C. DCV, à Q. Metello prætore, Macedonia recepta, deletus eſt. Hoc autem primum tempore Macedoniam prouinciam eſſe factam, ſunt qui ſignificent; primum Florus, qui hac uictoria *Macedoniam ſeruitute eſſe mulctatam*, deinde Iornandes, qui Macedoniam à Metello *ſuperatam colla ſubmiſiſſe, Romanamq; prouinciam factam*, prodit. Tum uero Theſſaliam Macedoniæ formulæ eſſe aſcriptam, facile exiſtimarim. Nam eam item hoc bello à Romanis defenſam, in Liuianorum epitoma ſcriptum eſt. ex quo ſuſpicari licet, eandem, quòd cum Macedonia defeciſſet, pariter eſſe cum Macedonia conſtitutam. cui opinioni aperte Plinius, ac Ptolemæus fauent, cum Theſſaliam in Macedoniæ prouinciæ fines includunt.

dunt. Neque uero Theſſalos ſolum tum Macedoniæ prouinciæ adiunctos crediderim, ſed Taulantios quoque, Parthinos, Dyrrhachium, & Apolloniam, quæ eo uſque Illyrici fuerant; ſiquidem & Piſo Cæſaris ſocer Macedoniæ proconſul Dyrrhachinis, Apolloniatibus, Parthinis, & Bullienſibus præfuit, ut Cicero in Piſoniana teſtatur; & Dio, Plinius, ac Ptolemæus hos item Macedoniæ fines aſcribunt. Adijcit etiam Strabo, Linceſtidem, Pelagonitim, Oreſtidem, & Elimiotim, quæ omnes ad mare Ionium ſunt, ſuperiorem Macedoniam appellatam, à poſterioribus autem Liberam; fuiſſe etiam, qui omnem regionem uſque ad Corcyram Macedoniam dixerint, quòd eadem lingua, eodemq; cultu omnes uterentur. Liberæ autem Macedoniæ meminit item Cæſar libro I I I belli ciuilis. *Caluinum*, inquit, *in Macedoniam proficiſci iubet. cuius prouinciæ ab ea parte, quæ Libera appellatur, Menedemus princeps earum regionum miſſis legatis omnium ſuorum excellens ſtudium profitebatur.* Quin etiã ex eadem Piſoniana apparet, multos Thraciæ populos, Macedoniæ proconſuli paruiſſe. Hi uero fuerunt, partim qui poſtea ab Ap. Claudio, C. Curione, M. Lucullo imperatoribus uicti ſunt, qui omnes Macedoniam ſortiti cum Thracibus populantibus propè quotidiana bella geſſerunt: unde in oratione de prouinciis conſularibus Cicero uiæ militaris meminit, quæ per Macedoniam ferret in Helleſpontum; partim qui cum Aſiæ regibus donati fuiſſent, (ut Cherronenſes, quorum idem meminit in Piſonem,) poſt Attali mortem ad populum Romanum reciderunt. unde dixit idem in agrariis: *Iubet uenire agros Attalicos in Cherroneſo.* loquitur autem de Rullo, qui agros publicos uendere cogitabat.

Sed

Sed de Thracia prouincia aliàs. neque enim à populo, ſed ab imperatoribus eſt adiuncta.

His ergo finibus ſepta Macedonia prouincia & uecti galis fuit, & prætori ius dicenti obtemperauit. De uectigalibus teſtis eſt idem, ubi Piſonis Macedonicum proconſulatum exagitat. *Qui fuit*, inquit, *modus frumenti æſtimati, qui honorarij? ſi quidem poteſt ui, & metu extortum honorarium nominari. unus tu dominus, unus æſtimator, unus uenditor tota in prouincia per triennium frumenti omnis fuiſti*. Et poſt: *Vectigalem prouinciam ſingulis rebus quæcunque uenirent, certo portorio impoſito ſeruis tuis publicanis à te factam eſſe meminiſti?* item: *Mitto rationem exacti, imperatiq; frumenti*.

De iuriſdictione uero inde elicitur, cum ei uitio uertit, quòd contra legem liberis etiam populis ius dicere auſus ſit. Hi uero præter ceteros erant, quos Cæſar primo ſuo conſulatu libertate donarat; quemadmodum poſtea Theſſalos, quòd pro ſe contra Pompeium in acie Pharſalica ſtetiſſent, in dictatura donauit, ut Appianus ſcriptum reliquit. Conuentum autem unum Theſſalonicæ celeberrimum fuiſſe, non obſcuris ſuſpicionibus arbitror.

DE ACHAIA. CAP. IX.

MACEDONIAE Achaia fuit, & ſitu regionis, & rerum geſtarum ordine coniunctiſſima. Vt autem Macedonia Macedonas, & Theſſalos eſt complexa, ſic Achaia Epirotas, & Græcos. Epirus ab Acroceraunijs montibus Illyrico, Macedoniæue finitimis uſque ad ſinum Ambracium pertinens populos habuit Chaonas, Moloſſos, Theſprotos, Amphilochos, & Athamanes.

Chaones, & Theſproti, & Moloſſi, uetera nomina Romanis rem in Epiro gerentibus amiſerant, atque uno ferè Epirotarum omnes nomine ſignabantur. Athamanes, cum regem haberent, in Theſſalorum nomen tranſierant; ſoli celebrabantur Amphilochi. Græcia inde duplex ſequuta, una extra Iſthmum, Achaia nomine, in qua fuerunt Acarnanes, Aetoli, Dores, Locri, Phocenſes, Megarenſes, Attici, Bœoti, & Eubœnſes; alteram intra Iſthmum, Peloponneſum dictam, habitarunt Achæi, Elei, Meſſenii, Lacones, Argiui, Sicyonii, & in medio quodam modo omnium Arcades longe à mari. Quod ipſum cum ex ceteris, tum ex Liuio ipſo cognoſcitur, apud quem Græciæ hæc deſcriptio legitur: *Thermopylarum iugum, ſicut Apennini dorſo Italia diuiditur, ita mediam Græciam dirimit. ante ſaltum Thermopylarum ſeptentrionem uerſus Epirus, & Perrhæbia, & Magneſia, & Theſſalia eſt, & Phtiotæ Achæi, & ſinus Maliacus; intra fauces ad meridiem uergunt Aetoliæ pars maior, & Acarnania, & cum Locride Phocis, & Bœotia, adiunctaq; inſula Eubœa, & excurrente in altum uelut promontorio Attica terra ſita ab tergo, & Peloponneſus.* Atque hi quidem populi omnes, ſed aliis temporibus alii, gloria rei militaris excelluerunt, Lacedæmonii quidem, & Athenienſes, & Bœoti ante arma Macedonum, Philippi, inquam, & Alexandri Magni, qui uniuerſam Græciam dicto ſibi audientem eſſe coegerunt; Epirotæ uero, quoad Pyrrho regi uita ſuppeditauit, qui Alexandro ipſo minor aliquanto natu fuit. Alexandro uero, & Pyrrho mortuis, cum Macedoniæ imperium poſt uarias eius regni procellas tandem ad Philippum Demetrii filium perueniſſet, harum nationum ea conditio erat, ut aliæ ſeruirent, aliæ liberæ eſſent. quæ ſeruiebant,

bant, aut externis regibus, aut domeſticis tyrannis obtemperabant. Liberæ aut per ſe degebant, aut commune multarum ciuitatum concilium inibant, atque ex conſilii decreto, & pacis; & belli tempora diſpenſabant. Inter omnes autem eminebant Achæi, & Aetoli. Achæi ad Iſthmum incolentes, ut narrat Polybius, poſt mortem Alexandri inter ſe conſpirauerant, & communem remp. conſtituerant, quattuor primum tantum ciuitatibus in unum cōcilium conuenientibus Dymis, Pharis, Patris, & Tritæa, & paucis poſt annis Aegio, Carynia, & Bura eodem, tyrannis ſuis exactis, ſeſe adiungentibus. Quin etiam cum Achæorum arma, duxq; Achæorum Aratus reliquæ in ſe Græciæ oculos conuertiſſent, uniuerſa ferè Peloponneſus Achaico immiſceri concilio uoluit, Sicyonii, Corinthii, Argiui, Meſſenii, Elei, Arcades, & ad extremum etiam Lacedæmonii; cum libertatem ſuam, quamplerique deiectis tyrannis recuperauerant, nulla alia ratione ſe defenſuros arbitrarentur, quàm ſi propriis abiectis legibus Achaici concilij inſtituta, moresq; ſuſciperent, atque communibus armis uim maxime regum Macedonum propulſarent, qui deinceps quinque regnarunt, Antigonus, cognomento Gonatas, Demetrius Antigoni filius, Antigonus Philippi tutor, Philippus Demetrii filius, & Philippi filius Perſeus. Achæorum autem exēplum reliqui, ſed maxime Aetoli ſequuti & commune gentis concilium habebant, atque ex communi ſententia bella ſuſcipiebant, gerebant, & deponebant, & fœdera cum uicinis inibant, & dimittebant. Bello autem Punico ſecundo, cum Philippus Demetrii filius, Annibali fœdere coniunctus Italiæ immineret, ab Aetolis

primum cum Romanis ſocietas, amicitiaq; contracta eſt. ſiquidem, ut narrat Liuius, conſcriptæ conditiones, quibus in amicitiam, ſocietatemq; populi Romani Aetoli uenirent, additumque: *Vt, ſi placeret, uellentque, eodem iure amicitiæ Elei, Lacædemonijq; eſſent. bellum ut extemplo Aetoli cum Philippo terra gererent, nauibus ne minus uiginti quinquerebimus adiuuarent Romanos. urbium Corcyra tenus ab Aetolia incipienti ſolum, tectaque, & muri cum agris Aetolorum, alia omnis præda populi Romani eſſet. darentq; operam Romani, ut Acarnaniam Aetoli haberent. Si Aetoli pacem cum Philippo facerent, fœderi aſcriberent, ita ratam eorum pacem, ſi Philippus arma ab Romanis, ſocijsque, quiq; eorum ditionis eſſent, abſtinuiſſet. item, ſi populus Romanus fœdere iungeretur regi, ut caueret, ne ius ei belli inferendi Aetolis, ſocijsq; eorum eſſet.* Neque uero multo poſt, cum Aetoli ſine Romanorum auctoritate aduerſus fœdus pacem cum Philippo feciſſent, & Philippus ipſe Epirotarum incommodis adductus cum Romanis fœdus percuſſit. ab rege fœderi aſcripti Achæi, Bœoti, Acarnanes, Epirotæ, ab Romanis Nabis Lacedæmoniorum tyrannus, Elei, Meſſenii, Athenienſes. Bello inde Punico perfuncti Romani arma Philippo intulerunt, ut Athenienſes ſocios ſuos tuerentur, quos Acarnanes auxilio uſi Philippi bello aggreſſi erant, & ut omnino Græciam liberarent. Eo bello Aetoli ad Romanos redierunt, Bœoti, atque Achæi cum iiſdem ſocietatem pepigerunt. Victo autem ad Cynoſcephalas Philippo, pax à T. Quinctio imperatore data eſt in has leges: *Omnes Græcorum, quæ in Europa, quæq; in Aſia eſſent, ciuitates libertatem, & ſuas leges haberent. quæ ſub ditione Philippi fuiſſent, præſidia ex his Philippus deduceret. ut Corinthus, quam occupauerat Philippus, redderetur Achæis. Chalcis, & Demetrias*

H *à Ro-*

à Romanis retineretur, donec cura de Antiocho Syriæ rege deceſſiſſet. Itaque Nemeorum ludicro præco cum tubicine; ut mos eſt; in mediam arenam proceſſit, ac tuba ſilentio facto ita pronunciauit: Senatus R. & T. Quinctius imperator Philippo rege, Macedonibusq; deuictis, liberos, immunes, ſuis legibus eſſe iubet Corinthios, Phocenſes, Locrenſesque, & inſulam Eubœam. Corinthus, & Triphylia, & Herea (Peloppònneſi & ipſa urbs eſt) addita Achæis.

Inde Nabidi Lacedæmonio tyranno bellum illatum, & Argos, quod oppidum ille bello ſuperiore interceperat, Achæis reſtituere coactus. Ita ipſo relicto, præſidiis Corintho, Chalcide, & Demetriade deductis libertas uniuerſæ Græciæ data eſt. Aetoli deinde ægre paſſi, ſe nullis à Romanis eo bello præmiis decoratos, cum, Antiocho Syriæ rege in Græciam aduocato, Amphilochorum regionem occupaſſent, atque Ambraciam Epirotarum oppidum ſibi adiunxiſſent, tandem à M. Fuluio Nobiliore uicti pacem his conditionibus impetrarunt. *Imperium maieſtatemq; populi Romani gens Aetolorum conſeruato ſine dolo malo. ne quem exercitum, qui aduerſus ſocios, amicosq; eorum ducetur, per fines ſuos tranſire ſinito, ne ue ulla ope iuuato. hoſtes eoſdem habeto, quos populus R. armaq; in eos ferto. bellumq; pariter gerito. perfugas, fugitiuos, captiuosq; reddito Romanis, ſocijsque, præter quam ſi qui capti, cum domos rediſſent, iterum capti ſunt. aut ſi qui eo tempore ex ijs capti ſunt, qui tum hoſtes erant Romanis, cum inter præſidia Romana Aetoli eſſent. aliorum, qui comparebunt, intra dies centum, Corcyreorum magiſtratibus ſine dolo malo tradantur. qui non comparebunt, quando quiſque eorum primum inuentus fuerit, reddatur. obſides quadraginta arbitratu conſulis Romani dato, ne minores XII annorum, neu maiores quadraginta. obſes ne eſto prætor, præfectus equitum, ſcriba publicus, neu quis, qui ante obſes fuerit apud Romanos. De pecuniæ ſumma,*

ma, quam penderent, penſionibusq; eius nihil ex eo, quod cum conſule conuenit, mutatum, dum pro argenteis decem aureus unus ualeret. Quæ urbes, qui agri, qui homines Aetolorum iuris aliquando fuerunt, qui eorum T. Quinctio, Cn. Domitio coſ. poſtue eos conſules aut armis ſubacti, aut uoluntate in ditionem populi R. uenerunt, neque eos Aetoli recepiſſent, uel in Aetolia eſſent, eæ urbes agriq; Acarnanum ſunto. Quin etiam Cephallenii ab eodem M. Fuluio armis ſubacti ſunt, & Lacedæmonii demum ab Achæis Nabidis tyrannide liberati propriis dimiſſis legibus Achaico ſe concilio aggregarunt. Bello autem Perſei Macedonico uniuerſa Græcia in fide Romanorum manſiſſe uidetur, Epirotis, qui ad Perſeum defecerunt, exceptis. quorum prædam cum ſenatus exercitui dediſſet, L. Paullus imperator, omni auro, atque argẽto tacita denunciatione uno die ex LXX oppidis extracto, urbes ipſas diripi, murosq; dirui iuſſit, præda uendita omnium. de ea ſumma militi numeratum eſt. Hactenus Liuius. Addit Pauſanias, cum legati decem, bello Perſico confecto, ad Macedonicas res componendas eſſent miſſi, Callicratis Achæi impulſu omnes, qui bello Perſico exercitibus præfuiſſent, tanquam Perſei fautores Romam deduci iuſſos, atque in cuſtodias coniectos, poſt aliquot annos alios dimiſſos, alios, cum effugere conati eſſent, ſuppliciis affectos eſſe. Ergo cum ſoli in Græcia Achæi opibus, ac bellica laude florerent, merito Romanis ſuſpecti eſſe cœperunt, eorumq; concilium illi, quoad potuerunt, labefactare conati ſunt. Quamobrem cum Lacedæmonii fines ſuos ab Achæis ueteribus inimicis ſuis uaſtari, Romæ queſti eſſent, reſponſum eſt Lacedæmoniis, ſe legatos in Græciam ad rem cognoſcendam, controuerſiasq; diri-

mendas miſſuros. Legati cum ueniſſent, & Corinthum ciuitatum principes euocaſſent, pronunciarunt, ſenatum cenſere, Lacedæmonios, Corinthios, Argos, Heracleam, quæ ad Oetam eſt, & Orchomenios Arcades ab Achaico concilio ſegregandos; quòd neque cum Achæis cognatione coniuncti eſſent, & ſero ſe ad eorum concilium aggregaſſent. Qua ſententia cognita Achæi in omnes Lacedæmonios, qui tum forte Corinthi erant, impetum fecerunt, & captos in carcerem cōiecerunt. Plerique legatos etiam Romanorum uiolatos eſſe ſcripſerunt. His Romæ cognitis, Achæos bello perſequendos decernunt, ad idq; bellum L. Mummium conſulem mittunt. Neque uero Achæi interea, Critolao duce populos ad arma capienda hortante, & Bœotis operam ſuam pollicentibus, quieſcebant. Q. autem Metellus, qui Pſeudophilippo uicto Macedoniam pacarat, per nuncios Achæis edicebat, ut Lacedæmonios, & alias ciuitates, quæ ſe populi R. fidei tradidiſſent, ab Achaico concilio ſeiungi, æquo animo paterentur; ac adhibitæ in Romanos contumaciæ ueniam promittebat. Quibus non auditis cum Achæi Romanis occurrere auſi eſſent, funditus ſunt euerſi, Critolao à Metello ad Scarphiam fugato, atque occiſo, Arcadibus ad Chæroneam profligatis, & Thebis Megariſq; receptis, ac poſtremo Diæo duce à L. Mummio in fugam coniecto, & Corintho, ac tota Græcia in poteſtatem adducta. Hac autem uictoria Græciam una cum Epiro prouinciam factam, & Achaiam à principatu, quem tum Achæi inter Græcos obtinebant, Achaiam nominatam, Rufus, & Strabo prodidit, ſed elegantiſſime omnium Pauſanias his uerbis: *Mummius deuictis ad Iſthmum*

Achais Corinthum patentibus portis ingreſſus funditus euertit, cremauitq́; . uiri omnes trucidati, feminæ, & pueri ſub corona uenditi. ornamenta, & ſigna Romam aſportata. aliarum urbium, quæ contra Romanos ſteterant, muri deiecti. arma ciuibus adempta. atque hæc omnia priusquam decem ab urbe legati mitterentur, peracta. ubi uero illi uenerunt, omnem è ciuitatibus popularem administrationem ſuſtulit. magiſtratus ex cenſu inſtituit. tributa uniuerſæ Græciæ impoſuit. Locupletibus extra fines ſuos agri poſſeſſione interdixit. concilia omnia ſingularum Achaiæ nationum, & Phocenſium, aut Bœotorum, aut in alia parte Græciæ deleuit. Non multis autem poſt annis Romanos Græcorum miſericordia cepit. Quare & antiqua ſua concilia cuique genti reſtituta, & agros extra fines habere permiſſum. remiſſæ etiam, quas Mummius conſtituerat, mulctæ. Bœotos enim ille, & Eubœenſes Heracleotis talenta centum, Achæos Lacedæmonijs ducenta pendere iuſſerat. hæc Græcis pecunia omnis condonata. mea etiam ætate mittitur præſes, quem Achaiæ, non Græciæ appellant, quòd Græci ſubacti ſint principatum Græciæ tenentibus Achæis. confectum eſt Achaicum bellum Archonte Athenis Antitheo, olympiade CLX, anno ab urbe condita DCVII. Hactenus, ut dixi, Pauſanias.

Ab hoc ergo tempore Græcia uectigalis facta, & legibus, ac magiſtratibus Romanis ſubiecta uſque ad bellum Mithridaticum in ocio fuit; cum interea multi populi, multæq́; ciuitates libertate, ac legibus ſuis Romanorum beneficio fruerentur, ex quibus præcipui, teſte Strabone, Athenienſes fuerunt. Bello autem Mithridatico cum Achæi, Lacones, Bœoti, & Athenienſes Ariſtionis tyrannide oppreſſi ad Archelaum Mithridatis præfectum ſe cōtuliſſent, haud ita multo poſt adueniente in Græciam Sylla omnes repente Mithridatem, exceptis Athenienſibus, reliquerunt, qui oppugnari

ri ſe à Sylla paſſi, tamen recepti impetrata uenia priſtinam retinuere libertatem. Etenim Sylla, ut inquit Appianus, leges Athenienſibus prioribus ijs affines, quæ à Romanis capta Græcia datæ fuerant, dedit, ſed Piræeũ nulli parcens operi concremauit. Liberos autem alios fuiſſe in Achaia populos Cæſar oſtendit, cum Pompeio obiicit, quòd bello ciuili à liberis Achaiæ populis pecuniam exegiſſet. Quin etiam idem Cæſar, teſte Appiano, & Dione, Athenienſibus, cum pro Pompeio aduerſus ſe ſtetiſſent, uictor ignouit, liberosq; reliquit. Corinthum autem dictaturam adeptus non ſolum reſtituit, ſed coloniam etiam deduxit.

Agri publici in Achaia meminit Cicero contra Rullum: *Deinde uendit*, inquit, *agrum optimum, & fructuoſiſſimum Corinthium, qui L. Mummij imperio, ac felicitate ad uectigalia populi R. adiunctus eſt*; iuriſdictionis autem Ser. Sulpicius in epiſtola, quam ad Ciceronem prætor Achaiæ ſcripſit: *Cum ab Epidauro Piræeum naui aduectus eſſem, ibi Marcellum collegam noſtrum conueni. poſtero die cum ab eo digreſſus eſſem, eo conſilio, ut ab Athenis in Bœotiam irem, reliquamq; iuriſdictionem abſoluerem.* Athenis autem, quanquam liberis conuentum fuiſſe conſtitutum opinor, non ut in Atheniẽſes ius diceretur, ſed ut honos ei ciuitati haberetur.

De Asia. Cap. x.

EXPOSITIS, quæ à populo in Europa ſunt conſtitutæ, prouinciis, deinceps res admonet, ut in Aſiam tranſeamus. Aſia uero tribus modis accepta eſt; uno, tertia orbis terrarum pars, quæ Europæ, Africæq; reſpondet; altero, regio, quæ ab Iſſico ſinu uſque in Pontum

tum porrigitur, quæ Aſia minor, & magna Cherſoneſus à Strabone, & Appiano appellatur; tertio, quam rex Pergaini Attalus cognomento Philometor à maioribus ſuis acceptam populo R. teſtamento reliquit, quæ Myſiam, Phrygiam, Aeolidem, Ioniam, Cariam, Doridem, Lydiam, Lycaoniam, & Piſidiam comprehendit. quæ regiones in magna quidem Cherſoneſo, ſed cis Taurum, omnes fuerunt. Varro tamen in libris de lingua Latina duobus tantum modis Aſiam dici tradidit; uno eam, quæ reſponderet Europæ, in qua Syriam prouinciam populi R. collocauit; altero magnam Cherſoneſum, in qua duas prouincias poſuit, cis Taurum Ioniam, ultra Taurum Ciliciam. ſic autem ſcriptum reliquit: *Aſia dicitur duobus modis. nam & Aſia, quæ non Europa, in qua eſt Syria, & Aſia dicitur prioris pars Aſiæ, in qua eſt Ionia, & prouincia noſtra Cilicia*. Ioniam autem Varro poſuit pro Aſia, quam nos diximus Attali. Quod cum non intelligeret magnus hac ætate uir, aſſerere in Aduerſariis ſuis non dubitauit, Ciliciæ nomen è Varronis libro delendum eſſe, *quòd in illa Aſia non eſſet comprehenſa Cilicia*, cum Attalicam Aſiam à Varrone, non minorem, ſignificatam eſſe, falſo arbitraretur. Verum, ut ad rem redeamus, Myſia, quæ fuit huius Attalicæ pars, ut etiam Phrygia, duplex; ſed finibus ad diſtinguendum obſcuriſſimis, fuit. idq; uel ipſo auctore Strabone, qui ſcribit: *Bithynis ad auſtrum finitimi ſunt Phryges, ac Myſi, qui ad Olympum Myſiam incolunt. utraque uero gens duplex eſt. etenim Phrygia una maior uocatur, cuius Midas rex fuit, & cuius poſtea partem Galatæ occuparunt, altera uero minor ad Helleſpontum, quæ ad Olympum eſt, & Epictetus, ac Troas dicitur. Myſia item una Olympena eſt Bithyniæ, atque Epicteto finitima, altera ad Caicum amnem, & agrum Pergamenum uſque in Teutraniam, & fluminis oſtium. uerum hæc adeò immutata ſunt, ut*

etiam

etiam regionem circa Sipylum, quam antiqui Phrygiam nominant, maioriſne, an minoris Phrygiæ pars ſit, incertum ſit. ac Myſorum quidem, & Phrygum fines diuerſi ſunt, uerum eos diſtinguere operóſum. Ptolemæus autem minorem Myſiam ad Propontidem, & Helleſpontum à Cizyco oppido uſque ad Sigeum promontorium prouehit; minorem uero Phrygiam deinceps ad Aegeum pelagus uſque ad Aſſum; maiorem Myſiam uſque ad amnem Caicum; Aeolidem uſque ad Hermum; ab Hermo uero ad Mæandrum ad mare Ionium Ioniam; ad Myrtoum Cariam uſque ad Myndum oppidum, inde uſque ad Caunum in mari Rhodiaco Doridem. Ac reliquæ quidem omnes maritimæ, uerum Lydia, Phrygia maior, Lycaonia, & Piſidia mediterraneæ.

Hæc igitur omnia poſt Alexandri Magni obitum, qui ea Perſis eripuerat, duobus regibus ſubiecta fuerunt, Pergameno, & Syrio. Pergamum minoris Myſiæ oppidum, ut inquit Strabo, primus Philetærus, Lyſimachi Macedonis præfectus, mortuo Alexandro obtinuit. quem Eumenes fratris filius eſt conſequutus. qui multorum circa locorum, Antiocho Seleuci filio rege apud Sardis ſuperato, potitus eſt. cui deinceps Attalus fratris filius ſucceſſit, qui ſocius à populo R. & à ſenatu rex appellatus, Romanis contra Philippum Macedoniæ regem auxilio fuit; eoq; bello confecto Aeginam inſulam, teſte Liuio, à ſenatu obtinuit. Attalum inde Eumenes alter excepit, cui, cum pro Romanis contra Antiochum Magnum Syriæ regem ſtetiſſet, regnum auctum eſt. ſic enim uicto Antiocho, ex ſenatus, & decem legatorum ſententia, auctore Liuio, eſt conſtitutum: *Vt cis Taurum montem, quæ intra regni Antiochi fines fuiſſent, Eumeni attribuerentur, præter Lyciam, Cariamq; uſque ad Mæandrum amnem. ea ciuitates Rhodiorum eſſent.*

ceteræ

ceteræ ciuitates Aſiæ, quæ Attali ſtipendiariæ fuiſſent, eædem Eumeni uectigal penderent; quæ uectigales Antiochi fuiſſent, eæ liberæ, atque immunes eſſent. Itaque Lycaonia omnis, & Phrygia utraque, & Myſia, & Lydiæ, Ioniæq; extra ea oppida, quæ libera fuiſſent, quo die cum rege Antiocho pugnatum eſt, & nominatim Magneſia ad Sipylum, & Caria, quæ Hydrela appellatur, agerq; Hydreletanus ad Phrygiam uergens, & caſtella, uiciq; ad Mæandrum amnem, & oppida, niſi quæ libera ante bellum fuiſſent, Telmeſſus item nominatim, & caſtra Telmeſſium, præter agrum, qui Ptolemæi Telmeſii fuiſſet; hæc & ab Eumene, & ab Rhodijs excepta. ea quoque his pars data Cariæ, quæ propè Rhodum inſulam trans Mæandrum amnem eſt, oppida, uici, caſtella, agri, qui ad Piſidiam uergunt, niſi quæ eorum oppida in libertate fuiſſent, pridie quàm cum Antiocho rege in Aſia pugnatum eſt. Bello uero, quod paullo poſt cum Galatis, qui ueteris Phrygiæ partem tenebant, ac Galatiam appellabant, Cn. Manlio Vulſone duce geſtum eſt, abſoluto, eidem Eumeni præmia cumulata. *Ciuitatum enim*, ut inquit Liuius, *cognitis cauſſis decem legati aliam aliarum fecerunt conditionem. Quæ ſtipendiariæ regi Antiocho fuerant, & cum populo R. ſenſerant, ijs immunitatem dederunt. quæ partium Antiochi fuerant, aut ſtipendiariæ Attali regis, eas omnes uectigal pendere Eumeni iuſſerunt. nominatim præterea Colophonijs, qui in Notio habitant, & Cumæis, & Mileſiis immunitatem conceſſerunt, Clazomenijs ſuper immunitatem & Doniſſam inſulam dono dederunt, & Mileſiis, quem Sacrum appellant, agrum reſtituerunt, & Ilienſibus Rhæteum, & Gergicum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita, quàm originum memoria. eadem & Dardanum liberandi cauſſa fuit. Chios quoque, & Smyrnæos, & Erythræos pro ſingulari fide, quam eo bello præſtiterant, & agro donarunt, & in omni præcipuo honore habuerunt. Phocæenſibus & ager, quem ante bellum habuerant, redditus, & ut legi-*

bus antiquis uterentur, permiſſum. Rhodijs affirmata quæ data priore decreto fuerant. Lycia, & Caria datæ, & uſque ad Mæandrum amnem præter Telmeſſum. Regi Eumeni Cherſoneſum in Europa, & Lyſimachiam, & caſtella, & uicos, agros, quibus finibus tenuerat Antiochus, adiecerunt. in Aſia Phrygiam utranque, alteram ad Helleſpontum, maiorem alteram uocant, & Myſiam, quam Pruſias Bithyniæ rex ademerat, reſtituerunt, & Lycaoniam, & Milyadem, & Lydiam, & nominatim urbes Tralles, Epheſum, & Telmeſſum. Huic ergo Eumeni tam multis beneficiis à Romanis ornato deinceps Attalus alter ſucceſſit, is qui Romanos bello contra Pſeudophilippum Macedonem adiuuit. quem nouis propterea beneficiis à populo Romano auctum, ueriſimile eſt. Poſt quem Attalus tertius regnauit, qui ſuperiorum beneficiorum haud immemor, ſine liberis decedens patrii regni populum R. heredem, anno urbis DCXX, reliquit. populus Aſiæ ciuitates liberas eſſe iuſſit. Verum cum Aſia paucis poſt annis ab Ariſtonico Eumenis regis ex pellice nato concitata defeciſſet, per tres deinceps conſules P. Craſſum, M. Perpernam, & M'. Aquillium in poteſtatem adducta, ſeruitute mulctata eſt. cuius rei hæc adhuc ueſtigia ueterum extant monumentis impreſſa. Liuius libro LIX: *Ariſtonicus regis Eumenis filius Aſiam occupauit, cum teſtamento Attali regis libera eſſe deberet.* quo loco non prætereũdum, Liuium de Aſiæ libertate non idem ſentire, quod ceteri; qui non Attali teſtamento, ſed Romanorum liberalitati acceptam eam referunt. Iuſtinus libro XL: *In Craſſi conſulis occiſi locum miſſus Perperna conſul prima congreſſione Ariſtonicum ſuperatum in poteſtatem ſuam redegit, Attalicasq; gazas hereditarias populi R. nauibus impoſitas Romam deportauit. quod ægre ferens ſucceſſor eius M'. Aquillius conſul ad eripiendum*

Ariſtonicum

Ariſtonicum Perpernæ, perinde uelut ſui potius triumphi munus eſſe deberet, feſtinata uelocitate contendit. ſed contentionem conſulum mors Perpernæ diremit. Strabo libro XIIII. *M. Perperna capto Ariſtonico, & Romam miſſo bellum confecit. Ariſtonicus in carcere mortuus eſt. Perperna morbo abſumptus. poſtea M. Aquillius conſul cum decem legatis miſſus prouinciam compoſuit in eam formam, quæ nunc eſt*. & libro XIII. *Attalus cognomento Philometor, cum annos quinque regnaſſet, morbo extinctus eſt. reliquit autem Romanos heredes, qui regionem in formam prouinciæ redegerunt, atque Aſiam eodem nomine, ac continentem, appellarunt*. & Velleius: *Ariſtonicus mortuo rege Attalo, à quo Aſia populo R. hereditate relicta erat, mentitus regiæ ſtirpis originem, armis eam occupat. is uictus à M. Perperna, ductusq; in triumpho à M. Aquillio, capite pœnas dedit.*

Hac igitur uictoria regiones cis Taurum omnes, & quas reges Pergami ipſi ante bello pepererant, & quas deinceps beneficii loco Syriæ regibus ereptas à populo R. acceperant, in unam prouinciam eſſe redactas conſtat, nempe Myſiam, ac Phrygiam utranque, Galatia, quam Gallogræci tenerent, excepta, Ioniam, Aeolidem, Doridem, Cariam, Lydiam, Lycaoniam, & Piſidiam, eamq; eſſe uno Aſiæ nomine inſignitam. Quanquam enim ſcribit Iuſtinus, Lycaoniam Ariarathi Cappadociæ regi ſocio à ſenatu fuiſſe conceſſam; & Appianus in primo Ciuilium, & in Mithridatico refert, Phrygiam Mithridati Ponti regi ab Aquillio imperatore pecunia accepta permiſſam, Aquillio uero eo nomine damnato, ſenatum Phrygiam liberam decreuiſſe. utranque tamen non ita multo poſt prouinciæ Aſiæ attributam, patet ex uerbis his, quæ ſunt apud Liuium epitoma LXX: *Mithridates Ponti rex Bithynia, & Cappadocia occu*

patis, & pulſo Aquillio legato Phrygiam prouinciam populi R. cum ingenti exercitu intrauit. & Plinii his: *Inſident uerticem Piſidæ, quorum colonia Cæſarea, eadem Antiochia appellata. oppida Oroanda, Sagaleſſus. hos includit Lycaonia in Aſiaticam iuriſdictionem uerſa, cum qua conueniunt Philomelienſes.*

Hanc autem prouinciam præclaris multorum legibus, ac inſtitutis ornatam aliquandiu beatam fuiſſe comperio. Primus, qui huic leges dederit, M. Aquillius fuit, per quem primum ex decem legatorum ſententia conſtituta eſt. Celebratur etiam Q. Mucij Scæuolæ memoria, qui anno urbis DCLVIII proconſul *eam tam ſancte, & tam fortiter adminiſtrauit, ut ſenatus*, teſte Valerio, *deinceps in eam prouinciam ituris magiſtratibus exemplum, atque formam officij Scæuolæ decerto ſuo proponeret.* Quo factum eſt, auctore Aſconio, ut Aſiani in eius honorem diem feſtum Mucia inſtituerint. Poſt autem, cum, ciuibus R. omnibus uno die tota prouincia trucidatis, à Mithridate Ponti rege eſſet occupata, à L. Sulla recuperata, à L. Murena, L. Lucullo, Cn. Pompeio, qui deinceps eam omnes cum imperio obtinuerunt, conſeruata, nouas aliquot leges, & noua inſtituta accepit. Vnde illa præcipue Ciceronis ad laudem Luculli manarunt: *In eodem tanta prudentia fuit in conſtituendis, temperandisq; ciuitatibus, tanta æquitas, ut hodie ſtet Aſia Luculli inſtitutis ſeruandis, & quaſi ueſtigijs perſequendis.*

De uectigalibus autem Aſiæ, quæ multa, eaq; magna fuerunt, tulit C. Sempronius Gracchus, qui anno DCXXX tribunatum geſſit, triennio poſtquam Aquillius ordinata prouincia de Aſia triumpharat: *Vt ea à cenſoribus Romæ publicanis locarentur.* quod ſignificauit in Verrem Cicero, cum dixit: *Incertum uectigal conſtitutum eſt,*

ut Aſiæ locatione cenſoria, lege Sempronia. Totum autem uectigalium Aſianorum negotium, quæ publicani exercerent, in decumis, portorijs, & ſcripturis uerſatum, aperte docet idem in Maniliana: *Ceterarum prouinciarum uectigalia tanta ſunt, ut his ad ipſas prouincias tutandas uix contenti eſſe poſſimus. Aſia tam fertilis eſt, ut ubertate agrorum, & uarietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine rerum earum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat.* Item: *Cum hoſtium copiæ non longe abſint, etiam ſi irruptio facta nulla ſit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum nauigatio conquieſcit. itaque neque ex portu, neque ex decumis, neque ex ſcriptura uectigal conſeruari poteſt.* Tributum ordinarium nullum Aſiæ impoſitum eſt. extraordinarii uero hæc teſtimonia ſunt. Narrat Plutarchus Aſiam à Sylla XX millibus talentorum eſſe mulctatam. atque hoc idem uidetur innuere Cicero, cum inquit: *Flaccus prætor Aſiæ deſcripſit pecuniam ad Pompeij rationem, quæ fuit accommodata L. Syllæ deſcriptioni: qui, cum omnes Aſiæ ciuitates pro portione in prouincia deſcripſiſſet, illam rationem in imperando ſumptu & Pompeius, & Flaccus ſequutus eſt.* Sumptum autem, pecuniam in claſſem à prætore conſumptam intelligit. Poſtremo Cæſar ſuperato Pompeio in Aſiã uenit, ác publicanis, qui eam acerbiſſime habuerant, dimiſſis, quod redigebatur ex uectigalibus in tributi collationem tranſtulit, ut Dio ſcribit.

Iam uero de conuentibus in Aſia conſtitutis multi loquuntur, primum Cicero in oratione pro Flacco, ubi Apameæ, Laodiceæ, Adramytti, Pergami ita meminit, ut earum ciuitatum, in quibus prætor ius dicere conſueſſet. unde alio loco inquit: *Negotiari liber, cur non Pergami, Smyrnæ, Trallibus, ubi & multi ciues R. ſunt, &*

ius

ius à noſtro magiſtratu dicitur? deinde Strabo lib. XIII: *Phrygiæ*, inquit, *& Lydiæ, & Cariæ, & Myſiæ loca ægre diſtingui poſſunt, quòd inter ſe coeant. ad eorum uero confuſionem non parum attulere Romani, qui non ex gentibus eos diuiſerunt, ſed alio modo diœceſes deſcripſerunt, in quibus fora agunt, & ius dicunt.* item: *Cibyra adiectis tribus ciuitatibus Bubone, Balbura, & Oenoandro concilium inſtituit, cum ſingulæ urbes ſingula ſuffragia haberent, Cibyra uero duo. tyranno uero paruit uſque ad Murenam, qui eum ſuſtulit, ac Balburam, & Bubonem Lyciæ attribuit. nihilominus Cibyratica diœceſis inter maximas Aſiæ diœceſes habetur.* Omnes autem Aſiæ diœceſes, quæ ſuo tempore erant, diligentiſſime omnium unus collegit Plinius, Cibyraticam celeberrima urbe Laodicea, Synnadenſem, Apamenſem, Alabandenſem, Sardianam, Smyrnæam, Epheſinam, Adramyttenam, & Pergamenam cum omnibus, qui eo conuenirent, populis inſignioribus. Helleſpontiam uero diœceſim, cuius meminit in epiſtola ad Thermum Cicero, puto eſſe Adramyttenam. *Si quid*, inquit, *Genucilius habebit cum aliquo Helleſpontio controuerſiæ, peto, ut in illam διοίκησιν reijcias.* Vt autem ex his Aſiaticis diœceſibus tres aliquando Ciliciæ prouinciæ attributæ ſint, Cibyratica, Synnadenſis, & Apamenſis, mox in ipſa Cilicia demonſtrabo.

Fuerunt præterea multæ etiam ciuitates in Aſia liberæ, ſiquidē Sylla, ut ſcribit Appianus, Ilienſes, Chios, Rhodios, Lycios, & Magneſiam liberos reliquit. Quibus adiungere etiam Cyzicenos licet, de quibus ita Suetonius. *Cyzicenis in ciues R. quædam uiolentius auſis Tiberius publice libertatem ademit, quam Mithridatico bello meruerant.* eademq; ratione in Piſidia Thermeſes, cognomento maiores. duplex enim, auctore Stephano, Thermeſus

in Piſidia fuit, maior, & minor. Maiores autem bello Mithridatico ſocii populi R. ac liberi, immunesq; lege facti ſunt. cuius legis exemplum, quale adhuc Romæ in antiqua ænea tabula extat, ut ſimul libertatis, immunitatisq; extero populo conceſſæ formula cognoſcatur, huic loco libet attexere:

C . A N T O N I V S . M
C . F V N D A N I V S . C
P R I M V S . S C I V I T

QVEI.THERMESES.MAIORES.PEISIDAE.FVERVNT.QVEIQVE
EORVM.LEGIBVS.THERMESIVM.MAIORVM.PISIDARVM
ANTE.K.APRIL.QVAE.FVERVNT.L.GELLIO.CN.LENTVLO.COS
THERMESES.MAIORES.PISIDAE.FACTI.SVNT. . QVEIQVE
AB . . . . IEIS.PROGNATI.SVNT.ERVNT.IEI.OMNES
POSTEREIQVE.EORVM.THERMESES.MAIORES.PEISIDAE
LEIBERI.AMICEI.SOCIEIQVE.POPVLI.ROMANI.SVNTO
EIQVE.LEGIBVS.SVEIS.ITA.VTVNTO.ITAQVE.IEIS
OMNIBVS.SVEIS.LEGIBVS.THERMENSIS.MAIORIBVS
PISIDEIS.VTEI.LICETO.QVOD.ADVORSVS.HANC.LEGEM
NON.FIAT

QVEI.AGRI.QVAE.LOCA.AEDIFICIA.PVBLICA.PRIVATAVE
THERMENSIVM.MAIORVM.PISIDARVM.INTRA.FINEIS
EORVM.SVNT.FVERVNTVE.L.MARCIO.SEX.IVLIO.COS
QVAEQVE.INSVLAE.EORVM.SVNT.FVERVNTVE.IEIS
CONSOLIBVS.QVEI.SVPRA.SCRIPTEI.SVNT.QVODQVE
EARVM.RERVM.IEIS.CONSVLIBVS.IEI.HABVERVNT
POSSIDERVNT.VSEI.FRVCTEIVE.SVNT.QVAE.DE.IEIS.REBVS
EO . . . ANO.VT . . . . QVEIQVE
DE.IEIS.REBVS . . . . HAC.NE
LOCENTVR. . . . . AE.FACTA
EST.E . . SIE . . . . A.OMNIA
THE. . . . . HABEANT.POSSIDEANT
IEISQVE. . . . . VANTVR
ITA.VTEI.AN . . . . REIMVM
FVIT.HABVERVNT. . . . . . VSEI.FRVCTEIVE.SVNT

QVAE THERMENSIVM.MAIORVM.PISIDARVM.PVBLICA
PREIVATAVE.PRAETER.LOCA.AGROS.AEDIFICIA.SVNT
FVERVNTVE.ANTE.BELLVM.MITRIDATIS.QVOD.PREIMVM
FACTVM.EST.QVODQVE.EARVM.RERVM.IEI.ANTEA
HABVERVNT.POSSEDERVNT.VSEI.FRVCTEIVE.SVNT
QVOD.EIVS.IPSEI.SVA.VOLVNTATE.AB.SE.NON.ABALIENARVNT
EA.OMNIA.THERMENSIVM.MAIORVM.PISIDARVM.VTI.SVNT
FVERVNT.ITA.SVNTO.ITEMQVE.IEIS.EA.OMNIA
HABERE.POSSIDERE.VVTEI.FRVEIQVE.LICETO

QVOS.THERMENSES.MAIORES.PISIDAE.LEIBEROS.SERVOSVE

F . C N.V.D.C O R N E . . . . .
F . TR . PL . DE S S . PLEBEM . . . .

BELLO.MITRIDATIS.AMEISERVNT.MAGISTRATVS.PROVE
MAGISTRATV.QVOIA.DE.EA.RE.IVRISDICTIO.ERIT.QVIN
DE.EA.RE.IN.IOVS.ADITVM.ERIT.ITA.DE.EA.RE.IOVS
DEICVNTO.IVDICIA.RECVPERATIONIS.DANTO.VTEI.IEI
EOS.RECVPERARE.POSSINT
NEI.QVIS.MAGISTRATVS.PROVE.MAGISTRATV.LEGATVS.NEV
QVIS.ALIVS.MEILITES.IN.OPPIDVM.THERMESVM.MAIORVM
PISIDARVM.AGRVMVE.THERMENSIVM.MAIORVM
PISIDARVM.HIEMANDI.CAVSSA.INTRODVCITO.NEIVE
FACITO.QVO.QVIS.EO.MEILITES.INTRODVCAT.QVOVE.IBEI
MEILITES.HIEMENT.NISEI.SENATVS.NOMINATIM.VTEI.THERMESVM
MAIORVM.PISIDARVM.IN.HIBERNACVLA.MEILITES
DEDVCANTVR.DECREVERIT.NEIVE.QVEIS.MAGISTRATVS
PROVE.MAGISTRATV.LEGATVS.NEV.QVIS.ALIVS.FACITO
NEIVE.IMPERATO.QVO.QVID.MAGIS.IEI.DENT.PREBEANT
AB.IEISVE.AVFERATVR.NISEI.QVOD.EOS.EX.LEGE.PORTIA
DARE.PRAEBERE.OPORTET.OPORTEBIT
QVAE.LEGES.QVODQVE.IOVS.QVAEQVE.CONSVETVDO.L.MARCIO
SEX.IVLIO.COS.INTER.CIVEIS.ROMANOS.ET.TERMENSES
MAIORES.PISIDAS.FVIT.EAEDEM.LEGES.EIDEMQVE.IOVS
EADEMQVE.CONSVETVDO.INTER.CIVES.ROMANOS.ET
TERMENSES.MAIORES.PISIDAS.ESTO.QVODQVE.QVIBVSQVE
IN.REBVS.LOCEIS.AGREIS.AEDIFICIEIS.OPPIDEIS.IOVRIS
TERMENSIVM.MAIORVM.PISIDARVM.IEIS.CONSVLIBVS
QVEI.SVPRA.SCRIPTEI.SVNT.FVIT.QVOD.EIVS.PRAETER
LOCA.AGROS.AEDIFICIA.IPSEI.SVA.VOLVNTATE.AB.SE.NON
ABALIENARVNT.IDEM.IN.EISDEM.REBVS.LOCEIS.AGREIS
AEDIFICIEIS.OPPIDEIS.TERMENSIVM.MAIORVM.PISIDARVM
IOVS.ESTO.ET.QVO.MINVS.EA.QVAE.IN.HOC.CAPITE.SCRIPTA
SVNT.ITA.SINT.FIANT.EIVS.HAC.LEGE.NIHILVM.ROGATVR
QVAM.LEGEM.PORTORIEIS.TERRESTRIBVS.MARITVMEISQVE
TERMENSES.MAIORES.PHISIDAE.CAPIVNDIS.INTRA.SVOS
FINEIS.DIXSERINT.EA.LEX.IEIS.PORTORIEIS.CAPIVNDIS
ESTO.DVM.NEIQVID.PORTORI.AB.IEIS.CAPIATVR.QVEI.PVBLICA
POPVLI.ROMANI.VECTIGALIA.REDEMPTA.HABEBVNT.QVOS
PER.EORVM.FINEIS.PVBLICANEI.EX.EO.VECTIGALI.TRANSPORTABVNT

De Cilicia Cap. XI.

CARIAM inde trans Taurum Lycia, Pamphylia, ac Cilicia ſequebatur. Ptolemæus Lyciam à Cauno perducit ad Balburam. Strabo à Phaſelide Lyciæ oppido Pamphyliæ initium Olbiam ſtatuit, Ciliciæ uero Celendrim. Ceterum, ut refert Marcellinus, *ſuperatis Tauri montis uerticibus, qui ad ſolis ortum ſublimius attolluntur, Cilicia funditur. eiusq́; lateri dextro adnexa Iſauria. quam mediam Calycadnus flumen interfluit, in qua Seleucia opus Seleuci regis.* Eadem uero, ut prodit Strabo, *duplex fuit, Trachea, ſiue Aſpera, & Campeſtris. Aſpera oram maritimam peranguſtam habuit, & nullum, uel rarum locum planum. ei Taurus mons incubuit male habitatus uſque ad latera Septentrionalia, quæ circa Iſauriam ſunt, & Monadeas uſque ad Piſidiam. Campeſtris autem à Solis, & Tarſo oppidis uſque ad Iſſum pertinuit. quibus à Septentrionali Tauri parte Cappadoces incubuerunt.* Plinius autem Iſauriam inter Pamphyliam, ac Ciliciam collocat, queriturq́;, Ciliciæ Pamphyliam omnes, neglecta gente Iſaurica, coniunxiſſe.

Has ergo regiones Lyciam, Pamphyliam, Iſauriam, & Ciliciam trans Taurum ſitas reges Syriæ poſt Alexandrum Magnum obtinuerunt. Lycia Antiocho regi adempta, ac Rhodiis attributa ex fœdere, quod cum Antiocho primum, deinde cum Galatis ictum eſt, poſt, teſte Liuio, Rhodiis erepta, cum illi bello Perſei dubios ſe geſſiſſent, in poſterum libera quidem, ſed tamen uectigalis fuit. Pamphyliam autem, Iſauriam, & Ciliciam piratæ Cilices occuparant, permittentibus, ut inquit Strabo, Harmeniæ regibus, qui tum Syriæ regnum armis partum tenebant. Ergo Cilicibus ad latrocinia

conuerſis

conuerſis maxime, qui aſperam Ciliciam incolebant, Romani eas ademerunt, atque prouincias per M. Antonium, P. Seruilium, & Cn. Pompeium fecerunt. Antonii uictoriæ non obſcura extant monumenta. Nã apud Obſequentem ſcriptum eſt, C. Mario, Q. Catulo cos. anno urbis ſexcẽteſimo quinquageſimo primo, *piratas in Cilicia fuiſſe deletos*; in epitoma uero Liuianorum, *M. Antonium prætorem eo tempore maritimos prædones eſſe in Ciliciam perſecutum*; apud Tacitum libro XII, *M. Antonium bello piratico à Byzantijs eſſe adiutum*. nam eundem etiam Antonium de piratis triumphaſſe, ſatis conſtat. Ab eo uero tempore Pamphyliæ, atque Ciliciæ partem in prouinciæ formam eſſe redactam, facile adducor, ut credam; præſertim uero cum uideam, L. Syllam, ut ſcriptum eſt in libro de uiris illuſtribus, & in Mithridatica Appiani, haud ita multo poſt Ciliciam in prætura ſortitum Ariobarzanem Cappadociæ regem à Mithridate Ponti rege eiectum reducere, & in primo Ciuilium Appiani, & in quinto Athenæi, Q. Oppium Pamphyliam proconſulari imperio adeptum una cum L. Caſſio Aſiæ proconſule Mithridati regi in Aſiam inuadenti occurrere; & in tertio accuſationis, Cn. Dolabellam, cuius Verres legatus fuit, eandem Ciliciam proconſule gubernare. P. autem Seruilii uictoria aliquanto eſt hominum memoriæ commẽdatior. Hic autem poſtea ex conſulatu Pamphyliam, atque Ciliciam adeptus nouo bello cum piratis geſto, utranque regionem latius domuit, eiq; adiunxit Iſauriam. Cuius rei præter ceteros teſtes ſunt, Cicero contra Verrem: *Phaſelis illa, quam cepit P. Seruilius, non fuerat urbs ante Cilicum, atque prædonum. Lycij illam Græci homines incolebant. Sed quòd erat eiuſmodi loco,*

atque ita proiecta in altum, ut & exeuntes è Cilicia prædones ſæpe ad eam neceſſario deuenirent; & cum ex hiſce ſe locis reciperent, eodem deferrentur, aſciuerunt ſibi illud oppidum piratæ primo commercio, deinde etiam ſocietate. Marcellinus libro XIIII: *Cilicia, & Iſauria prouinciæ bello piratico cateruis mixtæ prædonum à P. Seruilio miſſæ ſub iugum factæ ſunt uectigales*. Iuſtinus libro XL: *Cilicia bello piratico perdomita in formam prouinciæ redigitur*. Vt cognomen omittam, quod Seruilius, quoniam primus Iſauros aggreſſus eſt, Iſaurici ex ea uictoria reportauit. Poſtremum fuit bellum, quod cum prædonibus Cn. Pompeio imperatore eſt geſtum. quo bello Ciliciæ reliquum, quod Romanis non parebat, in poteſtatem adductum, prodit in Mithridatico Appianus. qui idem addit, Pompeium partes quaſdam Ciliciæ à Tigrane, Harmeniæ rege, occupatas Romanæ feciſſe ditionis, iisq́;, qui inopiæ cauſſa piraticam exercuerant, in Mallum, Adana, & Epiphaniam, aliaq́; deſerta Tracheæ Ciliciæ oppida redactis, Solos inſtauraſſe, oppidum à Tigrane uaſtatum eoq́; piratis redactis Pompeiopolim appellaſſe. Neque uero Cicero eſt audiendus, qui in Maniliana ad Pompeii laudem dixit, *Pompeium, ut à Brunduſio profectus eſt, undequinquageſimo die totam ad imperium populi Romani Ciliciam adiunxiſſe*. neque enim Pompeii uictoria tota Cilicia ad ius prouinciæ uidetur redacta; ſiquidem Eleutherocilices, ideſt liberi quidam Cilices in monte Amano perpetui Romanorum hoſtes fuerunt, quorum oppida poſt ipſe proconſul magnis operibus expugnauit.

Atque hæc quidem eſt Cilicia prouincia, quæ, ut regiones tres, Pamphyliam, Iſauriam, Ciliciam, ſic tres conuentus, Pamphylium, Iſaurium, & Cilicienſem,

qui Tarſi agebatur, complexa eſt. Quod autem in aliis ſæpe prouinciis factum eſt, ut ornandi præſidis cauſſa, cui prouincia decernebatur, præcipue uero, ſi cum imperio proconſulari mitteretur, prouinciæ fines augerentur, idem in hac etiam obſeruatum eſt. nempe ut qui Ciliciæ præeſſet, non Pamphylicam ſolum, Iſauricam, & Cilicienſem diœceſem in poteſtate haberet, ſed etiã tres alias ex Aſia prouincia finitima demptas, atque huic attributas. ut Cn. Dolabella, P. Lentulus, Ap. Claudius, M. Cicero, qui omnes cum proconſulari imperio Ciliciæ præfuerunt, interea dum prætores Aſiam obtinebant. Fuerunt autem regiones, Phrygiæ pars, Piſidia, & Lycaonia, diœceſes uero, Cibyratica, Synnadenſis, & Apamenſis. Hoc autem demonſtrat Cicero primum, in orationibus, cum inquit, *Verrem Cn. Dolabellæ Ciliciæ proconſulis quæſtorem Pamphyliam, Piſidiam, Phrygiamq; totam frumento imperando, æſtimandoq; afflixiſſe*; deinde in epiſtolis, cum Appium Pulchrum Ciliciæ item proconſulem pariter Phrygiæ, & Lycaoniæ præfuiſſe ſignificat. Nam de ſe proconſule, ex epiſtola ad P. Seruilium liquet. in qua ſcribit aperte, *prouinciæ ſuæ Cilicienſi tres diœceſes Aſiaticas fuiſſe attributas*; & ad Atticum, cum ſcribit, *Idibus Februarij ſe forum egiſſe Laodiceæ Cibyraticum, & Apamenſe: ex idibus Mart. ibidẽ Synnadenſe, Pãphilium, Iſauricũ, ex idibus Maij in Ciliciam*. & alibi: *In prouinciam uenimus Laodiceam pridie Kal. Sext. ibi morati biduum perilluſtres fuimus. honorificisq; uerbis omnes iniurias reuellimus ſuperiores. dein Apameæ quinque dies, Synnadis tridnum, Philomeli quinque dies, Iconij decem fecimus, nihil ea iuriſdictione æquabilius*. Vbi, cum ſe Laodiceæ ſuperiores iniurias reuelliſſe dicat, atque Appium ſine dubio notet, profecto Appium etiã ipſum Laodiceæ

ius

ius dixiſſe ſignificat. Neque uero ego aſſentior iis, qui hoc primum M. Ciceroni tributum eſſe exiſtimant, ut Aſiaticis diœceſibus tribus præfuerit; uerum auſim affirmare, omnibus hoc Ciliciæ proconſulibus eſſe conceſſum. Itaque L. Flaccus, prætor Aſiæ, quem Cicero de repetundis ab Aſianis poſtulatum defendit, Piſidiæ, & Lycaoniæ, ut ex eius defenſione cognoſcitur, non præfuit. P. autem Seruilius, qui Aſiam proconſule poſt M. Ciceronem obtinuit, cum Laodiceæ ius dixerit, profecto Aſiaticas has iuriſdictiones in poteſtate habuit. ut Cicero in epiſtola ad eum demonſtrat, cum roget eum, ut Laodiceæ hoſpitio Andronis uti uelit, cuius & ipſe uſus ſit, dum Ciliciæ proconſul tres diœceſſes Aſiaticas gubernauit.

Qui uero agri in prouincia Cilicia publici fuerint, indicat Cicero in agrariis, cum inquit: *Iubet uenire, quæ Attalenſium, quæ Phaſelitum, quæ Olympenorum fuerint, agrumq; Agerenſem, & Orindicum, & Geduſanum. hæc P. Seruilij imperio, & uictoria ueſtra facta ſunt.*

Ac de Cilicia quidem, dominante populo, hæc inuenimus. nam partes eius, quæ Tarcondimoto, Archelao, Antiocho, & quidem ferè ante Auguſti dominatum conceſſæ ſunt, quemadmodum poſt ab imperatoribus prouinciæ formæ aſcriptæ ſint, alio uolumine oſtendemus.

LYCIA uero, ut ſupra dixi, libera fuit. quod cum Liuio, tum Straboni credimus ita de illorum rep. diſſerenti: *Lycij adeo ciuiliter, & continenter uixerunt, ut cum uſque in Italiam mari dominarentur, tamen nullo turpi quæſtu capti ſint, ſed in patria iuriſdictione concilij Lyciaci permanſerint. Sunt autem tres, ac uiginti ciuitates, quæ ſuffragij participes ſunt. conueniuntq;*

ex unaquaque ciuitate in commune concilium, quam ipſi probarint. ciuitatum autem maximæ tribus ſuffragijs ſingulæ prædita ſunt, mediocres duobus, aliæ uno. pro portione uero tributa conferunt, aliaq; munera obeunt. Sex autem maximas Artemidorus prodidit, Xanthum, Patara, Olympum, Myra, Tion. in concilio uero primum Lyciarcha deligitur, deinde alij concilij magiſtratus, & iudicia reddunt Communiter. Cum autem hoc modo regerentur, factum eſt, ut permiſſu Romanorum liberi fuerint, & patrios mores coluerint, ac prædones deletos per Seruilium Iſauricum uiderint. Neque uero ut Lycia libera, ſic etiam immunis fuit; ſed uectigalis una cum Pamphylia, & Piſidia, Phrygiaque & Cilicia uniuerſa. Hoc autem ex eo cognoſcitur, quod obiicit Verri Ciliciæ quæſtori Cicero. *Pro quæſtore uero,* inquit, *quomodo commune Myliadum uexarit, quomodo Lyciam, Pamphyliam, Piſidiam, Phrygiamq; totam frumento imperando, æſtimandoq; afflixerit, non eſt neceſſe demonſtrare. hoc ſcitote, his nominibus, quæ res per eum geſtæ ſunt, Cum iſte ciuitatibus frumentum, coria, cilicia, ſaccos imperaret, neque ea ſumeret, pro his rebus pecuniam exigeret; his nominibus ſolis Cn. Dolabellæ* HS *ad tricies litem eſſe æſtimatam.* Confirmatur etiam ex eo, quod Lycia à M. Antonio poſt in triumuiratu immunitate donata proditur ab Appiano libro Ciuilium quinto.

De Syria. Cap. XII.

CILICIAM inde ſequuta eſt Syria. Hæc ab occidente montem habuit Amanum, & mare Syriacum uſque in Aegyptum; ab oriente Eufratem, & Arabiam deſertam; à ſeptentrione Taurum; à meridie cum Arabia Petrea Aegyptum. Amanus autem ipſam à Cilicia, Taurus ab Harmenia minore, Eufrates à Meſopota-

mia ſecreuit. Regiones inſigniores, teſte Strabone, fuerunt Comagene, Seleucis, Phœnicia, Cœleſyria, & Iudæa, quæ & Palæſtina. Seleucis, quòd quattuor nobiliſſimis ciuitatibus Seleucia, Antiochia, Apamea, & Laodicea inſtructa fuerit, eadem Tetrapolis appellata. Hæc autem, ut etiam Phœnicia, ad mare fuit, reliquæ mediterraneæ. De Comagene, & Iudæa, quia propriis præditæ regibus non, niſi ab imperatoribus, prouinciæ factæ ſunt, alio loco. de reliquis in præſenti. Huic regioni uniuerſæ primum Perſarum reges imperitarunt, poſt, eorum imperio deleto, Alexander Magnus. quo mortuo, cum aliquandiu de illius poſſeſſione inter Satrapas eius eſſet certatum, tandem Seleucus Antiochi filius cognomento Nicator regnum eius conſtituit, atque in ea multas ciuitates ædificauit, maximè autem Seleuciam, Antiochiam, Apameam, Laodiceam, atque Berrœam. Regnum inde poſteri eius deinceps acceperũt, Antiochus Soter, Antiochus Theus, Seleucus Callinicus, Seleucus Ceraunus, Antiochus Magnus, qui Syriæ regno Ciliciam, Aſiæq; cis Taurũ, & Thraciæ partem adiunxit. Cum hoc Romani primum bellarunt, cauſſam belli præferentes, quòd Lyſimachiam in Thracia ad ſe pertinentem occupaſſet. atque ei, L. Scipione Aſiatico imperatore, prœlio apud Sipylum montem ad Magneſiam profligato, has, ut inquit Liuius, conditiones pacis dederunt: *Vt Europa abſtineret, Aſiaq; omni, quæ cis Taurum eſt, decederet. pro impenſis in bellum factis X V millia talentorum Euboicorum daret, mille talentum per X I I annos penderet, Eumeni Pergami regi C C C C talenta redderet.* Hunc deinceps Antiochus Philopater eſt conſequutus, Philopatrem autem Epiphanes; qui, cum Ptolemæum

lemæum Philometorem Aegypti regem inuaſiſſet,miſſo à Romanis Popillio legato,incœpto deſiſtere eſt coactus. Inde Antiochus Eupater Epiphanis filius puer, Lyſia tutore, regnauit. ad quem cum Cn. Octauius legatus miſſus eſſet de elephantis, quos contra fœdus alebat, à Leptine quodam eſt interfectus. Poſt multas inde Seleucidarum inter ſe diſſenſiones, expulſiones, & neces regnum ad Antiochum cognomento Euſeben peruenit, qui fuerat Antiochi regis cognomento Cizyceni filius. quem quidem Tigranes rex Harmeniæ regno eiecit, Syriamq; annis XIIII obtinuit. Cum autem Mithridatico bello conflato Lucullus Tigranem Mithridatis affinem perſequeretur, Antiochus, qui Aſiaticus appellatus eſt, Euſebis filius, Syriam, auitum quippe regnum, recepit, eamq; poſtea permiſſu Luculli retinuit. Pompeius autem Luculli inimicus, & in eo bello ſucceſſor, ne quid ratum relinqueret, quod ab eo actum eſſet, Syriam Antiocho ademit, cum diceret, Seleucidis Syriæ poſſeſſione à Tigrane deiectis, iure eam ditionis Romanorum, qui Tigranem ſuperaſſent, factam eſſe. atque ita totam Syriam, excepta Comagene, & Iudæa, quibus reges reliquit, in prouinciæ formam redegit, & M. Scaurum decedens præfectum ibi reliquit. ut Appianus, Dio, Plutarchus, & Ioſephus, unde hæc hauſimus, prodidere. Scauro inde L. Philippus, Philippo Cn. Lentulus ex prætura ſucceſſerunt. deinde ex conſulatu A. Gabinius, & poſt Gabinium M. Craſſus. quo in Meſopotamia à Parthis, qui ultra Syriam tum omnia poſſidebãt, ab ipſo laceſſitis, interfecto, C. Caſſius Craſſi quæſtor prouinciam tenuit, in eiusq; locum multis poſt conſu-

latum annis M. Bibulus. ſequutum eſt inde bellum ciuile, in quo P. Scipio Pompeii ſocer eam obtinuit. Pompeio uero profligato, cum Sex. Iulius à Cæſare uictore ei præpoſitus à Cæcilio Baſſo Pompeianarũ partium homine deletus fuiſſet, C. Antiſtius Cæſaris fautor imperium arripuit, ut ſe etiam à M. Criſpo, & L. Statio Murco paſſus ſit obſideri. Mortuo inde Cæſare ſenatus Syriam P. Dolabellæ conſuli, cum ab eo Trebonium in Aſia interfectum accepiſſet, ademit, atque eam ad C. Caſſium, qui Baſſi ad ſe exercitum traduxerat, tranſtulit. Caſſio uero prœlio Philippenſi interfecto, M. Antonius triumuir, cui oriens à collegis permiſſus fuerat, in Aegyptum decedens primum Decidium Saxam, deinde, eo à Labieno exule Romano deleto, P. Ventidium legatum præfecit.

Neque tamen quicquid Eufrate cõcluderetur ius à prætore Syriæ accepit; nam præter Comagenis, & Iudeæ reges multi alii dynaſtæ, ac tyranni regiuncularũ Syriæ fuerunt, quorum alios Romani impoſuerunt, alios eſſe, cum ante eſſent, paſſi ſunt, ut Chalcidicæ, Emeſæ, Trachonitidis, Bataneæ, & Abellinæ. unde dixit Cicero de Gabinio Syriæ procos. in oratione de prouinciis: *In Syria, imperatore Gabinio, nihil aliud actum eſt, niſi pactiones pecuniarum cum tyrannis*. & Cæſar libro tertio de P. Scipione: *Scipio detrimentis quibuſdam circa montem Amanum acceptis ſeſe imperatorem appellauerat. quo facto ciuitatibus, tyrannisq; magnas imperauerat pecunias*. de quibus tyrannis tum dicemus, cum de illorum regno in prouinciam ab imperatoribus redacto agemus.

Quin etiam uectigalium, & iuriſdictionis prouinciæ Syriæ iidem auctores ſunt, Cicero quidem de Gabinio:

Iam

Iam uero publicanos miſeros tradidit in ſeruitutem Iudæis, & Syrijs. ſtatuit ab initio ius publicano non dicere. pactiones ſine ulla iniuria factas reſcidit, cuſtodias ſuſtulit, uectigales multos, ac ſtipendiarios liberauit. quo in oppido ipſe eſſet, aut quo ueniret, ibi publicanum, aut publicani ſeruum eſſe uetuit. Cæſar autem de Scipione: *A publicanis ſuæ prouinciæ debitam bienni j pecuniam exegerat, & ab eiſdem inſequentis anni mutuam præceperat, equiteſq; toti prouinciæ imperauerat.* Antiochiæ uero conuentum celeberrimum fuiſſe præter ceteros, facile crediderim.

De Bithynia, Et Ponto. Cap. XIII.

EODEM uero tempore, quo Syria, etiam cum Ponto Bithynia eſt adiuncta. quarum regionum hos Romanum ante imperium fines, huncq; fuiſſe ſtatum, reperio. Bithyni ad Propontidem, & Pontum cognomento Euxinum uſque ad Sangarium amnem incoluerũt, poſt Bithynos uſque ad Parthenium Mariandeni, poſt hos uſque ad Halym Paphlagones, deinceps trans Halym Cappadoces uſque ad Tibarenos, & Colchos. Vt autem Bithynis reges Bithynici imperarunt, ſic Mariandenis Heracleotæ, Paphlagonibus maritimis Pontici, Cappadocibus Cappadocici. quam partem reges Bithyniæ tenuerunt, ea ſemper Bithyniæ nomine nuncupata fuit; quam Heracleotæ, & reges Pontici, præcipuo Ponti ſignata nomine eſt. reliqua uero trans Halym amnem, aut Cappadociæ, aut, quoniam Pontus aliquando Cappadocia Pontica dicta eſt, maioris Cappadociæ nomen obtinuit. quemadmodum Strabo noſtræ huic diſputationi conuenientiſſime tradidit.

In Bithynia porrò multis ante Alexandrum Magnũ

ſæculis regnari cœptum fuerat, ſi Memnoni, & Appiano auctoritatem tribuimus. Nam Dildaſus, & Botiras ætatem Alexandri præceſſerunt. Bas autem Botiræ filius Alexandri fuit æqualis; quippe qui Calanto Alexandri duci reſtiterit, & Macedonas à Bithynia, teſte Memnone, propulſarit. Ban inde Zipœtes eſt conſequutus, qui cum Lyſimacho, & Antiocho Seleuci filio decertauit, Zipœtem Nicomedes qui regnum Bithyniæ ſtabiliuit, & urbem Nicomediam condidit, ac Galatas in Phrygiam aduocauit, unde pars ea Galatiæ poſtea nomen inuenit. Nicomedem excepit Zielas, & Zielam Pruſias, qui Pruſiadem ædificauit, & cum Attalo Pergameno rege armis contendit; cumq; ſe Perſico bello Macedonico medium geſſiſſet, Romam pileatus, populi R. ſe libertum appellans, uenit. primusq;, quantum apparet, cum populo R. ſocietatem iniuit. Pruſiæ inde nepos Nicomedes, cognomento Philopater, rex à ſenatu appellatus, & à Mithridate Eupatore Ponti rege per fratrem ipſius minorem Socratem, cognomento Chreſtum, regno pulſus, à Romanis per legatos Aquillium, & Mancinum reductus, rurſus præſentibus legatis exactus, poſtea à L. Sulla procos. reſtitutus eſt, ut refert Appianus. Quibus beneficiis prouocatus Nicomedes filius, moriens Bithyniæ regnum teſtamento populo R. reliquit, L. Lucullo, M. Cotta cos. anno urbis ſexcenteſimo ſeptuageſimo nono, ut ſcribit Eutropius. quod regnum Romani in prouinciæ formam, teſte Liuio, redegerunt, atque per A. Pompeium Bithynicum Romam ſuppellectilem omnem regiam, ut inquit Feſtus, deuexerunt.

De Ponto autem utroque hæc habemus in annalibus.

bus. Inter Mariandenes, ut dixi, à Sangario uſque ad Parthenium d ominati Heracleotæ ſunt. Hi primum liberi legibus ſuis, deinde tyrannorum imperio paruerunt, Clearchi, Satyri, Timothei, Dionyſiq;, qui Alexandro Magno mortuo Antigonum Aſiæ regem auxilio iuuit, & poſtremo Clearchi, atque Oxathris fratrum, quos L ſimachus ſucceſſor Alexandri necauit. quo ſublato ipſi iterum ſe uindicarunt in libertatem, fœdusq; cu m Romanis, Paullo Aemilio bellum cum Perſeo rege Macedoniæ gerente, fecerunt. quemadmodum in Memnonis commentarijs ſcriptum eſt. ad extremum autem in ditionem Mithridatis Eupatoris Ponti regis potentiſſimi conceſſerunt. Pontici uero reges regionem Paphlagoniæ maritimã à Parthenio uſque ad Halym, in eaq; oppida Amaſtrim, Cytorum, ſynopen, & trans Halym Amiſum, poſſederunt. Hanc autem regionem, aut certe partem eius primus occuparat Mithridates Ariobarzanis filius, regio Perſarum genere oriundus, Laomedonte poſt mortem Alexandri Magni deleto. Pharnaces inde ab hoc ſextus Synopen cepit. Cuius filius Mithridates Euergetes ſocium ſe populo R. aduerſus Ariſtonicum Aſiatico bello adiunxit. Omnes autem Ponticos reges opum, ac gloriæ magnitudine uicit filius huius Mithridates Eupator, à primo, ut ſcribit Appianus, octauus. quippe qui ab oriente Cappadociam maiorem, & Colchos, & Boſphorum, ab occidente Heracleotarum regionem Pontico regno armis eiecerit. glorioſiſſimus omnium, ac maximus ætatis ſuæ rex futurus, niſi Romanorum in ſe arma, grauiſſimis inferendis iniurijs, conuertiſſet. Nam cum Nicomedem regem Bithynia expuliſſet, atque inde Aſiam,

de Aſiam, trucidatis uno die ciuibus Ro. omnibus, ac deinceps Græciam, populi R. prouincias inuaſiſſet, à L. Sylla cedere coactus, rurſus cum Bithyniam iam populi R. prouinciam occupaſſet, à L. Lucullo non Bithynia ſolum, ſed etiam Ponto expulſus, tandem à Cn. Pompeio, & patrio regno, quod ſub Luculli diſceſſum recuperauerat, & uita ipſa exutus eſt. Quo facto Pompeius ex ſenatus ſententia Pontum utrunque à Sangario uſque ad Halym una cum Bithynia in prouinciæ formam redegit, ut Liuius, & Appianus auctores ſunt, legemq; Ponticis, ac Bithynis ex decem legatorum ſententia dedit. cuius meminit in epiſtolis ad Traianum Bithyniæ prætor Plinius: cuius unum caput fuit huiuſmodi: *Ne quis caperet magiſtratum, ne ue eſſet in ſenatu minor annorum triginta. & ut, qui cepiſſet magiſtratum, eſſet in ſenatu. neque qui in bulen à cenſoribus legerentur, pecuniam darent. & ut adſcriberent ſibi, quos uellent, ciues, dum ciuitatis non eſſent alienæ, ſed ſuarum quiſque matrum ciuitatum, quæ eſſent in Bithynia*. eadem lege ſancitum, quibus de cauſſis è ſenatu à cenſoribus eijciantur, inter quas nihil de ciue alieno cautum eſt. Quod autem Appianus iuſto uolumine, cui Mithridatici nomen impoſuit, eſt complexus, idem etiam inuenio ſcriptum apud Strabonem, meliorem multo, quam ille, ſcriptorem, his uerbis: *Mithridates Eupator Ponti rex fuit, regionem uero tenuit ab Haly flumine uſque ad Tibarenos, & Harmenios, & eius regionis, quæ eſt intra Halym, loca uſque ad Amaſtrim, & quaſdam Paphlagoniæ partes; aſciuit etiam oram maritimam uſque ad Heracleam ab occidente, à contraria uero parte uſque ad Colchidem, & minorem Harmeniam, quas item Ponto adiunxit. & Pompeius, qui illum euertit, cum his finibus regionem circumſcriptam accepiſſet,*

ſet, Harmeniam, & Colchidem regibus ſocijs dedit, reliqua uero in undecim politias diſtribuit, & Bithyniæ addidit, ita ut ex ambabus una efficeretur prouincia. & poſt: *Sublatis regibus Romani eoſdem terminos ſeruauere, ut Heracleam Ponto concederent, ulteriorá Bithynis.* & poſt: *Regionem ab Haly uſque ad Bithyniam in maritimam, & mediterraneam diuiſam tenuit Eupator; maritimam quidem uſque ad Heracleam, mediterraneæ uero partem proximam; cuius etiam partes quaſdam trans Halym protulit.* (nam Amiſus trans Halym eius fuit.) *atque hactenus prouincia Pontica Romanis eſt terminata.* Vt autem Pompeii uictoria Pontus imperio Romano acceſſit, ſic, cum idem poſt bello ciuili à Pharnace Mithridatis filio, Boſphori rege, capta Amiſo, eſſet tentatus, facile per C. Cæſarem uictorem ex Aegypto redeuntem aut recuperatus, aut retentus eſt. quam uictoriam ille tanti fecit, ut de Ponto triumphaturus titulum illum uictoriæ celeritatem indicantem prætulerit, Veni, Vidi, Vici. De Heracleæ uero poſt hanc uictoriam ſtatu ſic Strabo: *Heraclea prius libera, deinde tyrannis ſubiecta fuit. tum rurſus ſe in libertatem uindicauit. poſtea, cum ſub Romanis eſſet, regi paruit. accepit autem coloniam Romanorum in parte ciuitatis, & agri; cum autem hanc partem ciuitatis ab Antonio Adiatorix Meneclij tetrarchæ Galatarum filius accepiſſet, quam tenebant Romani, Heracleotæ paulo ante res Actiacas noctu in Romanos impetum fecerunt, eosq; iugularunt, iuſſu, ut ille dicebat, Antonij. poſt uictoriam autem Actiacam in triumpho ductus una cum filio iugulatus eſt. ciuitas autem Ponticæ prouinciæ eſt eius, quæ cum Bithynia conſtituta eſt.* De Amiſo uero in hunc modum: *Amiſum trans Halym Eupator ornauit. hanc Lucullus primum, deinde traiecto Boſphoro Pharnaces obſedit, Antonius autem regibus conceſſit à diuo Cæſare liberatam. Deinde à Stratone tyranno male tractata, rurſus ab Auguſto*

poſt

poſt res Actiacas liberata, nunc optime conſtituta eſt.

Vt autem reliquis prouinciis,ſic Bithyniæ uectigalia eſſe impoſita, indicant ſocietates publicanorum, quæ ibi fuerunt. de quibus admonet nos Cicero, ſcribens ad Craſſipedem quæſtorem: *Volo te ſcire*, inquit, *me in primis amicum eſſe huic Bithynicæ ſocietati. te rogo, ut eius rem, & utilitatem, cuius rei quantam poteſtatem quæſtor habeat, non ſum ignarus, per te defenſam, & auctam uelis*.

De Cypro. Cap. XIIII.

EX Aſiaticis autem prouinciis ultima fuit Cyprus. Hanc inſulam Ciliciæ oppoſitam modo propriis tyrannis, modo Perſarum regibus olim ſubiectam, poſt Alexandrum Magnum à Ptolemæis Aegypti regibus poſſeſſam, ad extremum Ptolemæus quidam Ptolemæi Auletis Aegypti regis frater tenebat. De hoc igitur rege, qui (ut uerbis Ciceronis in Sextiana utar) *ſi non dum erat ipſe à ſenatu ſocius appellatus, erat tamen frater eius regis, qui cum eſſet in eadem cauſſa, iam erat à ſenatu illum honorem conſequutus, erat eodem genere, iiſdemq; maioribus, eadem uetuſtate ſocietatis, denique erat rex, ſi nondum ſocius, at non hoſtis; pacatus, quietus, fretus imperio populi R. regno paterno, atque auito, regali ocio perfruebatur; de hoc inquam rege, nihil cogitante, nihil ſuſpicante*, Piſone, Gabinioq; conſulibus, *P. Clodius tribunus plebis legem tulit, ut præconi publico ſubiiceretur, ac nulla commemorata iniuria, nullis repetitis rebus cum bonis omnibus publicaretur, & ad id negotium M. Cato cum prætorio imperio mitteretur*. Rex autem, cum Catonem hac rogatione aduerſus ſe armatum uenire audiſſet, uim haud ſibi expectandam ratus, ueneno ſibi mortem conſciuit. Cato in Cyprum nemine

nemine obſiſtente ingreſſus, inſulam ſine ullo Cypriorum certamine, teſte Dione, conſtituit, ac ſuppellectilem omnem regiam, quæ pretioſiſſima erat, Romam poſtero anno, Lentulo, & Metello cos. anno urbis ſexcenteſimo nonageſimo ſeptimo deportauit. Velleius Cyprum cum ſenatus conſulto, miniſterio Catonis, regis morte prouinciam factam ſcribit, ſed falſo. Nam Cicero aperte hoc lege Clodia confectum demonſtrauit, in oratione, quam pro domo ſua in Clodium inuectus ad pontifices dixit: *Tua uero quæ tanta impudentia eſt*, inquit, *ut audeas dicere, extra ordinem dare cuiquam nihil oportere: qui cum lege nefaria Ptolemæum regem, fratrem regis Alexandrini, eodem iure regnantem, cauſſa incognita publicaſſes, populumq́; R. ſcelere obligaſſes, cum in eius regnum, bona, fortunas latrocinium huius imperij immiſiſſes, cuius cum patre, auo, maioribus ſocietas nobis, & amicitia fuiſſet, huius pecuniæ deportandæ; & ſi quis ſuum ius defenderet, bello gerendo M. Catonem præfeciſti.* Atque hoc idem confirmatur etiam in epitoma centeſima quarta; in qua eſt, lege lata de redigenda in prouinciæ formam Cypro, & publicanda pecunia regia, M. Catoni adminiſtrationem eius rei eſſe mandatam. Id autem à Clodio factum ulciſcendæ iniuriæ cauſſa, quod rex ſe olim à piratis captum neglexiſſet; adiicit cum Strabone Dio.

Quanquam autem Cyprus ſeparata prouincia, ut inquit Strabo, eſt inſtituta, placuit tamen ſenatui, quo honos, credo, P. Lentulo, Ap. Claudio, & M. Ciceroni, proconſulibus haberetur, ut iidem cum Cilicia Cyprum quoque tenerent; ita tamen ut ex inſula Cyprios non poſſent euocare. De Lentulo teſtis eſt Cicero in epiſtolis, quas ad eum ſcripſit; de ſe in iis, quas ad Atti

cum: *Q. Voluſium*, inquit, *miſi in Cyprum, ne ciues Romani, qui ibi negociarentur, ius ſibi dictum negarent. nam euocari ex inſula Cyprios non licet*. An uero Clodii tribuni plebis, an P. Lentuli conſulis (nam & hæc commemoratur,) rogatione leges datæ Cypriis ſint, parum liquet. Poſt Ciceronis autem proconſulatum, ut à Ciliciæ præſide tres Aſiaticæ diœceſes, ſic etiam Cypri adminiſtratio eſt ablata. ac proprius, ut ex lege debuit, prætor cum ſuo quæſtore in eam miſſus eſt. De prætore elicitur ex Strabone, qui Cyprum à Romanis prætoriam prouinciam per ſe factam ſcribit; de quæſtore, ex ipſomet Cicerone, qui SeſtiliumRufum quæſtorem primum in eam inſulam, & quidem poſt ſe proconſulem ueniſſe aſſerit in epiſtola, quam ad eum ſcripſit. *Omnes tibi*, inquit, *commendo Cyprios, ſed magis Paphios. quibus tu quæcunque commodaris, erunt mihi gratiſſima. Eoq; facio libentius, ut eos tibi commendem, quòd & tuæ laudi, cuius ego fautor ſum, conducere arbitror, cum primus in eam inſulam quæſtor ueneris, ea te inſtituere, quæ ſequantur alij. quæ, ut ſpero, facilius conſequere, ſi & P. Lentuli neceſſarij tui legem, & ea, quæ à me conſtituta ſunt, ſequi uolueris*. Quæſtor autem Seſtilius primus propterea in Cyprum uenit, quòd Lentuli, & Appii, & Ciceronis quæſtores aliis fortaſſe Ciliciæ prouinciæ curis diſtracti, in eam uenire nequiuerint. ſi quidem Cicero Q. Voluſium miſit hominem non quæſtorem, ſed priuatum. Veniſſe uero Seſtilium poſt Cilicienſe Ciceronis imperiũ, apparet ex iis uerbis: *Si ea, quæ à me conſtituta ſunt, ſequi uolueris*.

Eadem inſula, cum poſtea à C. Cæſare dictatore, ut ſcribit Dio, à M. Antonio triumuiro, ut Strabo, Arſinoæ Cleopatræ ſorori eſſet adiudicata, poſt mortem eorum, populo R. eſt reſtituta.

De Africa. Cap. xv.

ATQVE has quidem prouincias in Aſia populus R. confecit. nunc, quas tandem in Africa conſtituerit, exquiramus. Ceterum Africæ, tertiæ orbis terrarum partis, à freto Herculeo uſque ad Aegyptum pertinentis, prima ab occidente regio Mauritania fuit, ſecunda Numidia, tertia Libya, ultima Aegypto finitima Cyrenaica. Mauritaniæ, & Numidiæ finis amnis Mulucha; Numidiæ, & Libyæ Tuſca; Libyæ, & Cyrenaicæ Aræ Philænorum; Cyrenaicæ, & Aegypti Catabathmus. Vltra Mauros ad meridiem occidentales inſederunt Aethiopes, ultra Numidas Getuli. Numidiæ partem unã incoluere Maſæſuli, alteram Maſſyli; Maſæſuli propè Mauritaniam, Maſſyli propè Libyam, Ampſaga flumine inter ſe diuiſi.

Cum Romani bellum Africæ intulerunt, Mauritania reges ſuos Bocchi eius, qui poſtea amicitia populi R. floruit, proauos habebat, Maſæſuli uero Syphacem, Maſſyli Galam Maſſiniſſæ patrem. Libya, quæ eadem & Africa dicta, Carthaginienſibus libero iampridem, ac præpotenti populo obtemperabat. Cyrenas Ptolemæi Aegypti reges poſſidebant.

Cum Carthaginienſibus autẽ tria bella Romani geſſerunt, nomine quidem pro ſociis, re uero pro imperio, cuius utraque gens præter ceteras auida fuit. Primum bellum pro Mamertinis ſuſceptum in Sicilia cum multis Pœnorum ducibus, ſed ad extremum cum Amilcare geſtum eſt, ut ſupra diximus; Secundum in Hiſpania, Italia, & Africa cum Annibale Amilcaris filio pro Saguntinis; idq; hac occaſione. Poſt res priore bello

compoſitas Romani extremum hoc cum Aſdrubale, Amilcaris genero, Pœnorum in Hiſpania duce fœdus percuſſerant. *Ne Pœni armati Iberum flumen tranſirent, ne ue Saguntinos trans Iberum populi R. ſocios dinexarent*. Cum autem, Aſdrubale mortuo, Annibal Amilcaris filius imperium ſuſcepiſſet, Romanos ſtatim Sagunto expugnã do, atque Ibero contra fœdus cum exercitu traiiciendo, bello omnium acerrimo, atque clariſſimo prouocauit. cui poſtea per plures duces in Hiſpania, Italia, atque Africa uaria fortuna, ac dubia ſpe uictoriæ adminiſtrato, anno tandem ſeptimo decimo, P. Cornelius Scipio, ſuperato acie in Africa, quo bellum denique translatum erat, Annibale, finem impoſuit, atque inde Africani cognomen rettulit. tum uero, teſte Liuio, pax Carthaginienſibus his legibus data eſt: *Vt liberi legibus ſuis Carthaginienſes uiuerent. quas urbes, quosq; agros, quibusq; finibus ante bellum tenuiſſent, tenerent, perfugas, fugitiuosq; & captiuos omnes redderent Romanis, & naues roſtratas præter triremes traderent, elephantosq;, quos haberent domitos, neque domarent alios. bellum ne ue in Africa, ne ue extra Africam iniuſſu populi R. gererent. Maſſiniſſæ res redderent, fœdusq; cum eo facerent: decem millia talentum argenti deſcripta penſionibus æquis in annos quinquaginta ſoluerent. obſides centum arbitratu Scipionis darent*. Tertium inde bellum eo nomine iis indictum eſt, quòd contra fœdus naues haberent, & extra fines exercitum eduxiſſent, & Maſſiniſſæ ſocio arma intuliſſent. Quod bellum quarto anno, ductu, auſpiciisq; P. Scipionis Aemiliani, Paulli Aemilii natura filii, at P. Scipionis Africani adoptione nepotis, anno urbis ſexcenteſimo quinto, confectum eſt. Quo bello urbe capta, atque incenſa, & ſolo conſecrato, regio Africæ, quæ Carthaginienſibus

ginienſibus erat ſubiecta, in prouinciam eſt relata. Atque hoc quidem prodidit in Libyca Appianus. *Capta urbe decem*, inquit, *ex ſuo ordine ſenatus lectiſſimos uiros miſit, qui Libyam cum Scipione è re Romanorum componerent. qui quidquid reliqui erat Carthaginis exciderunt; eamq; incoli uetuerunt, ſed conſecrarunt. ciuitates Pœnorum amicas deleuerunt. Romanorum ſocios parto agro donarunt, Vticenſes in primis, qui ſe initio belli dediderant, agro ab una parte Carthaginem, ab altera Hipponem contingente, reliquis tributum impoſuerunt agris, & corporibus, uiris æque, ac mulieribus. inſtitueruntq; ut quotannis eò prætor mitteretur.* Confirmant etiam alii. Nam de urbis conſecratione ſic in agrariis Cicero: *Tum ipſam ueterem Carthaginem uendunt, quam P. Africanus nudatam tectis, ac mœnibus ſuis ad notandam Carthaginienſium calamitatem, ſiue ad teſtificandam noſtram uictoriam, ſiue ad oblatam aliquam religionem ad æternam hominum memoriam conſecrauit.* De regione autem magiſtratui ſubiecta in hunc modum Salluſtius: *Bello Iugurthino pleraque ex Punicis oppida, & fines Carthaginienſium, quos nouiſſime habuerant, populus R. per magiſtratus adminiſtrabat.* Neque uero hoc loco audiendus eſt Strabo, qui ſcribit regionem Carthaginienſium prouinciam quidem eſſe factam, uerum Maſſiniſſæ, ac poſteris eius traditam. neque enim tum prouincia fieri dicitur, cum ſocio regi, ſed cum Romano magiſtratui adminiſtranda permittitur. aliquot tamen ex hac prouincia oppida Maſſiniſſæ permiſſa, crediderim; ſi quidem Leptim bello Iugurthino in Iugurthæ regis Numidiæ, Maſſiniſſæ nepotis, poteſtate fuiſſe, ſcribit Salluſtius.

Huic autem prouinciæ, ut etiam Hiſpaniis, tributum, & uectigal impoſitum eſt. Tributum quidem in capita, uectigal uero in agros Appianus interpretatur.

atque

atque hoc idem, credo, Cicero etiam uoluit, cum in Balbi defenſione, *Afros agris, ſtipendioq; mulctatos* dixit; & in Verrem, cum *pleriſq; Pœnorum impoſitum uectigal certum, quod ſtipendiarium dicitur, quaſi uictoriæ præmium, ac pœnam belli.* in oratione autem pro Pompeio Africam certè inter tria frumentaria Romæ præſidia numerauit. ex quo intelligere poſſumus, ut in aliis prouinciis, ſic in Africa, uectigal frumentarium per publicanorum ſocietates eſſe tractatum. unde illud eſt ad Q. Valerium: *Cuſpius fuit bis in Africa, cum maximis ſocietatis negotijs præeſſet.*

In eadem Carthago, quæ colonia à C. Graccho propter aduerſa omina deduci non potuerat, poſt à C. Cæſare dictatore inſtaurata, atque deducta eſt. ut Strabo cum Dione teſtatur. Leptitani uero cum Iugurthæ regi parerent, initio belli Iugurthini ad Beſtiam conſulem, & poſtea Romam miſerunt, amicitiam, ſocietatemq; rogatum. ubi ea impetrarunt, ſemper boni, ut inquit Salluſtius, fideleſq; manſere.

Iam uero conuentus in Africa Vticenſem, Thapſitanum, & Adrumetanum Hirtius celebrat in libro de bello Africo, ubi item liberam Accillam, Leptim liberã, & immunem, & P. Sittium equitem R. de conuentu Vticenſi, & negociatores Italicos, aratoreſq; bello Africo permultos in Africa fuiſſe, prodit.

Ex iis autem, qui hanc prouinciam cum imperio obtinuerunt, inſignes fuere C. Adrianus, qui, teſtibus Liuio, & Pediano, à prouincialibus propter crudelitatem, & auaritiam Vticæ in prætorio ſuo combuſtus eſt, & L. Catilina coniurationis auctor, qui ab iiſdem de repetundis eſt poſtulatus.

DE

De Cyrenaica, Et Creta. Cap. XVI.

AFRICAE uero affinis Cyrenaica Libya pars nimirum fuit Africæ uniuerſæ, à Cyrenis quidem urbe nobiliſſima Cyrenaícæ, Pentapolis uero à quinque inſignibus urbibus Berenice, Arſinoe, Ptolemaide, Apollonia, & Cyrenis ipſis nomen adepta. Vltra quàm pars porrecta fuit Aegypti, quæ Arida Libya dicta eſt, in qua, teſte libro XXII, Marcellino, oppida fuerunt Paratonium, Cherecla, & Neapolis. His ergo duabus Libyis Cyrenaicæ, & Aridæ reges ex Aegyptiorum regum genere præfuerunt, atque ab his regibus hæ duæ regiones non ui, ſed liberalitate deinceps ad Romanos peruenerunt. Fuerunt autem, quantum ego intelligere poſſum, Ptolemæi duo, ſuperior, qui moriens Cyrenas populo R. teſtamento reliquit, cum eo ut liberæ eſſent; poſterior, cognomento Apion, qui cum Cyrenaica Aridam etiam Libyam. Quæ quidem quoniam apud ueteres ſcriptores parce admodum, obſcureq; traduntur, uerba eorum, ne quem fallam, mihi proferenda uidentur, ut ea pro ſuo quiſque iudicio interpretetur. Sic igitur Iornandes: *Libyam, ideſt Pentapolim totam à primo illo Ptolemæo Romanis ſub libertate conceſſam, tamen reſiſtentibus dehinc Apionis conſilium populo R. ſubdidit*. & Rufus: *Cyrenas cum ceteris ciuitatibus Libyæ Pentapolis Ptolemæi antiquioris liberalitate ſuſcepimus, Libyam ſupremo Apionis regis arbitrio ſumus aſſequuti.* & Marcellinus: *Aridam Libyam ſupremo Apionis regis conſequuti ſumus arbitrio, Cyrenas cum reſiduis ciuitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolemæi liberalitate ſuſcepimus*. Ex his ego elicio, Ptolemæum ſuperiorem Cyrenaicam reliquiſſe Romanis uectigalem, ſed tamen legibus, & magiſtratibus ſuis utentem,

utentem, Apionem autem & Cyrenaicam, & Libyam Aridam. hic autem mortuus eſt, C. Caſſio, & Cn. Domitio coſ. ut ſcribit Obſequens, ideſt anno urbis ſexcenteſimo quinquageſimo ſeptimo. Illud tamen habet dubitationem, quòd Iuſtinus Cyrenaicam ſtatim poſt regis teſtamentum prouinciam factã ſignificat, Liuius uero Cyrenæos à ſenatu libertate donatos ſcribit. Iuſtini uerba ſunt hæc: *Ptolemæus Ptolemæi Soteris Aegypti regis frater ex pellice natus, cui pater Cyrenas regnum teſtamento reliquerat, herede populo R. inſtituto deceſſit. atque ita ea Libyæ pars prouincia facta eſt.* Liuii uero hæc: *Ptolemæus Cyrenarum rex, cui cognomen Apioni fuit, mortuus heredem populum R. reliquit, & eius regni ciuitates ſenatus liberas eſſe iuſſit.* Ego uero, ut meam hoc loco interponam ſententiam, cũ Liuio Cyrenæos liberos à ſenatu relictos, poſt à tyrannis oppreſſos, exiſtimarim; atque inde populum R. Cyrenaicæ in prouinciam redigendæ occaſionem arripuiſſe. Video enim, L. Syllam apud Plutarchum, cum bellum aduerſus Mithridatem poſt in Aſia gereret, indignatum, quòd Cyrenæi libertate, quam à ſenatu acceperant, ſpoliati male à tyrannis haberentur, per L. Lucullum quæſtorem ſuum eo miſſum, Cyrenæorum remp. tyrannis ſublatis conſtituere: itaque aut imperante Sylla, aut certe poſt domitos Cretenſes Cyrenaicam cum Creta prouinciam factam, facile crediderim. De prouincia certe Cyrenarum per ea tempora teſtimonium extat Ciceronis in Planciana, in qua ad Iuuentium Laterenſem, Cyrenarum, ut mihi uidetur, Ciceronis ipſius in conſulatu, quæſtorem populus R. in hunc modum loquitur: *Deſiderarunt te oculi mei, dum eſſes Cyrenis. me enim, quàm ſocios, tua uirtute frui malebam. & quo mea plus*

intererat,

intererat, te adeſſe, eo lõgius aberas. item: *Cyrenis Laterenſem liberalem in publicanos, iuſtum in ſocios fuiſſe, quis negat? ſed ita multa Romæ geruntur, ut uix ea, quæ fiant in prouincijs, audiantur.* Nominat hic publicanos, at uero alibi nominat agros publicos, ut in agrarijs, cum inquit, P. Rullum, tribunum plebis, ſe conſule, tuliſſe, *ut agri Cyrenenſes, qui regis Apionis fuerant, uenderentur.* meminit eorum etiam Hygenus: *In prouincia Cyrenenſi*, inquit, *agri ſunt regij, ideſt illi, quos Ptolemæus rex populo R. reliquit.* & Tacitus: *Cyrenenſes reum agebant Atilium Strabonem miſſum diſceptatorem à Claudio agrorum, quos regis Apionis quondam habitos à populo R. cum regno relictos proximus quiſque poſſeſſor inuaſerant.* Cyrenis autem in primis conuentum unum eſſe illius prouinciæ actum, ad opinionem mihi maxime perſuaſerim.

Creta uero inſula Cyrenis oppoſita, cum opibus, armis, ac diuturna libertate floreret, prædonibus tum late maria omnia peruagantibus fauiſſe exiſtimata, merito arma in ſe Romana conuertit. Anno, ut opinor, ab urbe condita ſexcenteſimo octogeſimo ſecundo, M. Antonius triumuiri pater piratas in prætura perſequẽs bellum Cretenſibus intulit, atque eo parum proſpere geſto in Creta mortuus Cretici cognomen inuenit, ut Aſconius in Verrinas, Liuius libro nonageſimo ſeptimo, Plutarchus in Antonio prodidere. Biennio poſt, cum Q. Hortẽſius conſul Cretam, ac bellum cum Cretenſibus gerendum ſortitus, urbe, ac foro delectatus, Q. Metello collegæ ſuo prouinciam, exercitumq́;, auctore Dione, conceſſiſſet, Metellus multis prœlijs proſpere factis, multisq́; operibus inſulæ urbibus expugnatis, totam ad imperium inſulam triennij ſpatio redegit, ac Cretici cognomen inde una cum triumpho reporta

N uit,

uit, &, ut apud pleroſque ſcriptum eſt, Cretam prouinciam fecit. ſunt autem Liuius, Velleius, Iuſtinus, & Rufus. Liuius quidem: *Q. Metellus domitis Cretenſibus liberæ in id tempus inſulæ leges dedit.* Velleius: *Creta Metelli ductu longiſſimæ libertatis fine mulctata eſt.* Iuſtinus: *Creta bello piratico perdomita in prouinciæ formam redacta.* Rufus: *Creta per Metellum conſulem prouincia facta.* Hæc autem, cum Cyrenis cõiuncta, in unam eſt prouinciam conſtituta. Vnde ſcripſit Appianus, poſt mortẽ Cæſaris Caſſio prætori Cretam cum Cyrenis eſſe mandatam. quanquam ego malim Bruto, de quo ita ſecunda in Antonium Cicero: *Nuper fixa tabula eſt, qua ciuitates locupletiſſimæ Cretenſium liberantur. ſtatuiturq́; , ne poſt M. Brutum proconſulem ſit Creta prouincia.* Id autem ego, ut multa alia ab Antonio ex actis Cæſaris falſo prolata, poſt ſeruatum non eſſe, opinor.

De Nvmidia. Cap. xvii.

EX NVMIDIA uero, quam in Maſæſulos, & Maſſylos diuiſeramus, Maſæſuli, ſuperato à ſuperiore Africano ipſorum rege Syphace, Maſſiniſſæ Maſsylorum regi cum parte Gætulorum dati fuerant, ita ut Numidiæ cunctæ à Mulucha uſque ad Tuſcam imperaret. Is Micipſam filium, Micipſa Adherbalem, & Hiempſalem, & Iugurtham fratris filium reges reliquit. Adherbale autem, & Hiempſale per inſidias à Iugurtha ſublatis, ſolus Iugurtha Maſæſulis, & Maſsylis, ideſt uniuerſæ Numidiæ præfuit. Iugurtham inde, quòd contra ſenatus auctoritatem aliena inuaſiſſet, Romani bello multis ducibus perſecuti ſunt, in primis autem Q. Metello, qui Numidicus ex ea uictoria nominatus eſt, & C.

Mario,

Mario, qui, Iugurtha capto, & in triumpho ducto, bellum abſoluit. Quoniam uero Iugurtha à Boccho tum totius Mauritaniæ rege deditus fuerat, propterea Bocchus ſocius populi R. dictus, ac Numidiæ parte ea, quæ Mauritaniam attingit, quæq́; olim Maſæſulorum fuerat, eſt donatus; unde ipſa quoque Mauritaniæ nouæ nomen accepit. quæ uero Carthaginienſium finibus continens Maſsylorum fuerat, ea regi Hiempſali, ex genere, ut puto, Maſſiniſſæ uidetur conceſſa. ſiquidem Hiempſalem regem Numidiæ apud Plutarchum inuenio, tum cum Marius urbe à Sylla pulſus in Africam exul uenit, ab eoq́; Marium ipſum eſſe adiutum. ex quo intelligi poteſt, aut Hiempſalem hunc, aut patrem eius poſt Iugurtham regnū Numidiæ obtinuiſſe. Hiempſali uero ſucceſſit Hiarbas, quem, cum aliquot poſt annis Domitium, & Carbonem Marianæ factionis duces contra Syllam armis ſuis foueret, Sylla per Cn. Pompeium ducem uicit, & cepit, regnumq́; Numidiæ Hiempſali, cuius Cicero conſul in agrariis meminit, cum Gætulorum regione permiſit. Hiempſal inde Iubæ filio regnum tradidit. Itaque bello poſt inter Cæſarem, & Pompeium exorto, ac Pompeiana parte in Theſſalia profligata, cum Scipio Pompeii ſocer bellum in Africa renouaret, Iubam Hiempſalis filium, citerioris, ut dixi, Numidiæ, & Gætulorum regem, ſocium aduerſus Cæſarem habuit. Scipione uero, & Iuba deletis, cum Gætuli ultro ſe ad Cæſarem contuliſſent, Numidia à Cæſare occupata prouincia facta eſt, ac noua Africa appellata, ut illa, quæ Carthaginienſium fuerat, uetus. & C. Salluſtius hiſtoriarum ſcriptor ei primus præfectus eſt. Atque hæc quidem om-

idem poſt enumerans prouincias, quæ ipſi Octauiano aduerſus Antonium bello Actiaco præſto fuerunt, affuiſſe inquit Africam, cum eam, quæ antiquitus Romanis ſubiecta fuerat, excepta Cyrenaica, tum eam, quæ Bogudi modo, & Boccho paruerat.

Atque hæ quidem prouinciæ fuerunt, quas populus Romanus liber, aut nondum omnino ſeruitute oppreſſus, uſque ad uictoriam Octauiani Actiacam, ideſt ad annum urbis ſeptingenteſimum uiceſimum tertium fecit; Sicilia, Sardinia, Hiſpania citerior, & ulterior, Gallia citerior, de qua in libris de Italia diſputaui, Gallia Narbonenſis, & Comata, Illyricũ, Macedonia, Achaia, Aſia, Cilicia, Syria, Bithynia, Cyprus, Africa, Cyrenaica, Numidia, & Mauritania. Reliquæ uero, quæ præter has memorantur, prouinciæ, prouinciarumq; diuiſiones ab imperatoribus conſtitutæ ſunt omnes, Rhætia, Noricum, Pannonia, Moeſia, Dacia, Britannia; iterum Mauritania Cæſarienſis iam, & Tingitanæ nomen adepta, Aegyptus, Cappadocia, Galatia, Rhodus, Lycia, Comagene, Iudæa, Arabia, Meſopotamia, Harmenia, & Aſſyria, de quibus alio uolumine differemus.

CAROLI SIGONII
DE ANTIQVO IVRE PROVINCIARVM
LIBER II.

QVI PRAESIDES PROVINCIARVM ESSENT, ET QVOMODO LEGERENTVR.
CAPVT PRIMVM.

QVO tempore, per quos duces, quibus finibus, quo iure ſingulæ populi R. confectæ, ac conſtitutæ prouinciæ ſint, ſatis, ut opinor, ſuperiore libro docuimus. reliquum eſt, ut hoc libro per quos, & quemadmodum ius eis redditum ſit, ſicut ab initio inſtituimus, oſtendamus. qua doctrina nihil eſſe poteſt aut ad uſum uberius, aut ad cognoſcendum nobilius. Quoniam autem ius in omnibus prouincijs duo magiſtratus, præſes, & quæſtor cum ſuis utriuſque miniſtris adminiſtrarunt, propterea hoc libro de præſidibus primum, eorumq; miniſtris, quinam eſſent, & quomodò legerentur, deinde de quæſtoribus, poſtremo de utriuſque munere diſſeremus.

Præſides igitur à principio præpoſiti prouincijs ſunt prætores, ut & ius prouincialibus dicerent, &, ſi res cogeret, bellum adminiſtrarent. Itaque prætorum numerus ob id creuit, quia prouinciarum numerus creuit. cum enim iam tum duo prætores eſſent, unus, qui inter ciues, alter, qui inter ciues, & peregrinos ius diceret, ac prouinciæ duæ eſſent, ut dixi, Sicilia, atque Sardinia inſtitutæ, uiſum eſt faciendum, ut prætores

alij

alij in eas duo adijcerentur. Inde duabus ad imperium adiunctis Hiſpanijs totidem alij acceſſerunt, qui quaterni quaternas in ſingulos annos prouincias gubernarent. Quoniam uero in ipſis prouincijs ſæpe tumultus, ac bella grauiora excitabantur, quæ bella iam inde ab initio geri per conſules erant ſolita, hinc etiam prouinciæ conſulibus ordine ſunt commiſsæ. Quare duo potiſſimum ordinarij fuerunt prouinciarum rectores: prætores, qui in prætura, & conſules, qui, grauiore urgente bello, in conſulatu prouincijs præfuerunt. Qui ſi prorogato poſt præturam, aut conſulatum imperio in prouincijs remanſiſſent, proprætores ſunt, ac proconſules appellati. Erant autem prætores à conſulibus, & proprætores à proconſulibus, ut dignitate, ſic dignitatis inſignibus ſeparati. Etenim prætoribus, & proprætoribus ſex lictores totidem ſecures, faſcesq; præferentes apparuerunt, conſulibus autem, ac proconſulibus duodecim. ſic enim ſcribit in Syria hiſtoria Appianus: *Prætores ad exercitum Romani miſerunt, quos ἑξαπελέκεις; ideſt ſex ſecurium uocant. quia conſules duodecim ſecuribus, & faſcibus regum more utuntur. prætores autem, quia dimidium dignitatis habent, etiam dimidium inſignium conſecuti ſunt.* & in Paullo Plutarchus: *Prætor in Hiſpaniam miſſus eſt non cum ſex ſecuribus, (tot enim habent prætores,) ſed totidem alijs aſſumptis, ut imperij conſularis dignitatem haberet.* Quare iure Cicero de Verre Siciliæ prætore dixit: *Sex lictores circunſiſtunt ualentiſſimi, & ad pulſandos, uerberandosq; homines exercitatiſſimi.* & de Piſone Macedoniæ proconſule: *Ipſe cum hominibus duodecim male ueſtitis ad portam Cœlimontanam peruenit.*

Quoniam autem ad prouinciam cum dignitate, & utilitate reip. obtinendam ſinguli præſides & poteſtate,

&

& impe rio, & quibuſdam poteſtatis, atque imperii ornamentis afficiebantur, neque hæc una ratione omnia aſſequebantur, uidetur faciendum eſſe, ut primum de poteſtate, deinde de imperio, tum de reliquis diſputemus. neque enim hac quæſtione quidquam poteſt eſſe ut ad tractandum difficilius, ſic ad cognoſcendum ex tota Romana antiquitate iucundius. Itaque, quoniã non omnibus temporibus uno modo præſidibus prouincia, ſiue poteſtas in prouincia eſt commiſſa, uerum multæ eius rei rationes inductæ, ut omnia facilius & dicantur, & intelligantur, placet hanc conſuetudinem uniuerſam in quattuor tempora diſtribuere; unum ab inſtitutione prouinciarum uſque ad L. Piſonem tribunum pl. alterum à Piſone ad L. Syllam dictatorem; tertium à Sylla ad C. Cæſarem dictatorem; poſtremum à Cæſare ad Auguſtum imperatorem. Dico igitur, tum cum primum inſtitutæ prouinciæ ſunt, uetere lege, cuius prorſus obliterata memoria eſt, ſanctum eſſe, ut ſenatus prouincias in poteſtate haberet, ideſt, ut quas prætorias, quas conſulares eſſe uellet, ipſe quotannis pro iudicio ſuo ſtatueret; illum autem, poſtquam conſules, prætoresq́; deſignati erant, aut certe ſimul ac magiſtratum inierant, cum ad ſe de prouinciis facta relatio eſſet, quas tumultuari, aut ab hoſtibus uicinis tentari intelligebat, eas ferè conſulibus, reliquas prætoribus decreuiſſe. qua re adminiſtrata prætorias prætores ſortiri, conſules conſulares, ſiue ſortiri, ſiue, quod facile inter duos tranſigi poterat, inter ſe comparare, iuſſiſſe, aut certe ipſum, quod minus ſæpe factum eſt, utriſque pro ſuo iudicio nominatim ſingulas deſtinaſſe. cũ autem hoc modo prouincias, ſiue poteſtatem in pro-

uinciis à ſenatu obtinuiſſent, tum uero militare imperium lege curiata à populo accepiſſe. Atque hæc quidem omnia ex Liuianæ hiſtoriæ ſerie cognoſci poſſunt eorum temporum, quæ à bello Punico ſecundo uſque ad Perſicum pertinent. ex qua licet aliquot teſtimonia ſumere. De ordinatione prouinciarum; bello Antiochino: *Comitijs perfectis, quas prouincias prætoribus eſſe placeret, rettulit ad ſenatum conſul. decreuerunt duas Romæ iuriſdicundi cauſſa, duas extra Italiam, Siciliam, atque Sardiniam. duas in Italia, Tarentum, & Galliam. & extemplo, priuſquam inirent magiſtratum, ſortiri iuſſi.* & bello Iſtrico: *Mummio prætori Sardinia euenit. Sed ea propter belli magnitudinem prouincia conſularis facta. Gracchus conſul eam ſortitur.* & alibi: *Romæ principio anni cum de prouincijs conſulum, & prætorum actum eſſet, conſulibus Ligures, quia bellum nuſquam alibi erat, decreti.* De ſortitione uero, comparatione ue hæc documento ſint, bello Punico: *Idibus Martijs, quo die conſules magiſtratum inierunt; Italia ambobus prouincia decreta. prætores ſortiti prouincias ſunt.* bello Macedonico: *Conſules, prætoreſq; cum Idibus Martijs magiſtratum iniſſent, prouincias ſortiti ſunt. Lentulo Italia, Villio Macedonia, prætoribus Quinctio urbana, Bæbio Gallia, Valerio Sicilia, Villio Sardinia euenit.* iterum Punico: *Conſulatum ineunt Nero, & Liuius, qui, quia iam deſignati prouincias ſortiti erant, prætores ſortiri iuſſerunt.* item: *Decreuerunt patres, ut conſules inter ſe compararent, ſortirentur ue prouincias.* item: *Scipio, & Craſſus ut conſulatum inierunt, nominatæ conſulibus prouinciæ ſunt. Sicilia Scipioni extra ſortem, concedente collega, Bruttij Craſſo euenerunt.* iterum Macedonico: *Decreuerunt patres, ut prouincias Macedoniam, atque Italiam conſules compararent inter ſe, ſortirentur ue.* item: *Cum ſenatus aut ſortiri, aut comparare inter ſe prouincias conſules, iuſſiſſet.* De præcipua deſtinatione, quam raro

uſurpatam

uſurpatam diximus; bello Antiochino: *Tum de conſulum C. Lælij, & L. Scipionis prouincijs cœptum eſt agi: ambo Græciam cupiebant. multum Lælius in ſenatu poterat. is, cum ſenatus aut ſortiri, aut comparare inter ſe prouincias conſules iuſſiſſet, elegantius facturos dixit, ſi iudicio patrum, quàm ſi ſorti eam rem permiſiſſent. Scipio reſpondit, facturum ſe, quod is cenſeret. cum res noua, aut uetuſtate exemplorum memoriæ iam exoletæ relata expectatione certaminis ſenatum erexiſſet, Africanus ait, ſi Lucio fratri ſuo prouinciam Græciam decreuiſſent, ſe legatum iturum. itaque propè omnes Scipioni Græciam, Lælio Italiam decreuerunt.* & alibi: *Hiſpaniæ extra ſortem prioris anni conſulibns ſeruatæ. prætores ita ſortiri iuſſi, uti flamini diali utique altera iuriſdicundi Romæ prouincia eſſet. peregrinam eſt ſortitus.* De imperio uero militari lege curiata accepto, haud ita multo poſt diſputabo.

Ergo ſi ordinaria prouinciarum mandandarum ratio fuit, ut quotannis conſulibus, & prætoribus à ſenatu decernerentur, a populo uero lege curiata imperium in iis traderetur, profecto extraordinaria fuit, quoties aut magiſtratibus, aut priuatis nominatim prouinciæ una cum imperio tributis comitiis datæ ſunt, aut in iiſdem in plures annos prorogatum imperium eſt. Ac ex magiſtratibus quidem neſcio, an primus hoc tentarit P. Scipio Africanus in conſulatu. de quo ita Liuius: *Vulgatum erat, ſi apud ſenatum Scipio non obtinuiſſet, ut prouincia Africa ſibi decerneretur, ad populum extemplo laturum. itaque Q. Fuluius poſtulauit ab eo, ut palam in ſenatu diceret, permitteret ne patribus, ut de prouincijs decernerent, ſtaturusq; eo eſſet, quod cenſuiſſent, an ad populum laturus. Cum Scipio reſpondiſſet, ſe quod è rep. eſſet, facturum, tum Fuluius, non ego, inquit, ignarus, quid reſponſurus, facturusue eſſes, quæſiui, quippe cum præteferas, tentare magis, quàm conſulere ſenatum, &, ni prouinciam ti-*

bi, quam uolucris, extemplo decernamus, paratam rogationem habeas. itaque à uobis tribuni pl. poſtulo, inquit, ut ſententiam mihi ideo non dicenti, quòd ſi in meam ſententiam diſcedatur, non ſit ratum habiturus conſul, auxilio ſitis. inde altercatio orta, cum conſul negaret, æquum eſſe, tribunos intercedere, quominus ſuo quiſque loco ſenator rogatus ſententiam diceret. Tribuni ita decreuerunt: ſi conſul ſenatui de prouincijs permittit, ſtari eo, quod ſenatus cenſuerit, placet, nec de ea re ferri ad populum patiemur; ſi non permittit, qui de ea re ſententiam recuſabit dicere, auxilio erimus. conſul diem ad colloquendum cum collega petijt. poſtero die permiſſum ſenatui eſt. Poſt biennium autem conſules Seruilius, & Claudius ſenatu in Capitolio uocato de prouinciis rettulerunt: *Italiam, atque Africam in ſortem conijci, ambo Africam cupientes, uolebant. ceterum Q. Metello maxime annitente neque data, neque negata eſt Africa. conſules iuſſi cum tribunis pl. agere, ut, ſi ijs uideretur, populum rogarent, quem uellent in Africa bellum gerere. omnes tribus P. Scipionem iuſſerunt. nihilominus conſules prouinciam Africam (ita enim ſenatus decreuerat) in ſortem coniecerunt*. Qui uero priuati primi iam conſtitutas prouincias à populo obtinuerunt, quos proconſules à conſularibus partibus obeundis dixerunt, L. Lentulus, & L. Manlius, ut opinor, fuerunt, qui Hiſpanias tum primum à P. Scipione confectas prouincias duas obtinuerunt, & poſt eos C. Cornelius Lentulus, & L. Stertinius. de quibus ita Liuius: *Plebs Cornelio Lentulo, & L. Stertinio proconſulibus imperium eſſe in Hiſpania iuſſit*. Poſtremo uero imperium ex S. C. in prouincia à populo, & quidem tributis comitiis prorogatum, illa nos admonent, bello Punico: *Prorogatum Philoni imperium eſt, ut proprætor Galliam eandem prouinciam obtineret cum iiſdem, legionibus, quibus prætor obtinuiſſet. Quod in L. Veturio, idem in C. Aurunculeio*

decretum

decretum ab ſenatu, latumq́;, & de prorogando imperio ad populum eſt. item: *Omnes tribus eoſdem Lentulum, & Manlium procõſules ſicut priore anno tenuiſſent, obtinere eas prouincias iuſſerunt*. Egregie. ius enim, aut deferendi, aut prorogandi militaris imperii ſuum eſſe populus uoluit, deferendi quidem, ordine, & magiſtratibus, curiatis, ut poſt docebo, comitiis, utrunque uero, extra ordinem, & priuatis, tributis.

His autem ita ultra annum urbis ſexcenteſimum obſeruatis, tum demum noua prouinciarum eſt ordinatio inſtituta. Etenim, cum L. Calpurnius Piſo, tribunus pl. Cenſorino, & Manilio cos. anno ipſo ſexcenteſimo quinto, teſte in Bruto Tullio, primus de quæſtione perpetua repetundarum tuliſſet, ideſt, ut ex prætoribus ijs, qui prouincias ſortiri ſoliti erant, unus prouinciæ loco quæſtionem repetundarum ſortiretur, eiq́; per annum in urbe præeſſet; atque idem poſtea in aliis etiam quæſtionibus, ac prætoribus alii alia lege ſanxiſſent, initium introductum eſt, ut prætores, qui quotannis adhuc ſeni tantum creabantur, iuriſdictiones duas, quæſtiones quattuor, aut plures ex legibus, quæ de quaque quæſtione latæ erant, in ſortem coniicerent, easq́; per annum in urbe exercerent, extremo autem anno ex S. C. prouinciás in poſterum ſortirentur. Quin etiam eodem tempore cum populus bis prouincias Africam, & Hiſpaniam extra ordinem, ſine ſorte nominatim P. Scipioni Aemiliano conſuli uirtutis eius admiratione mandaſſet, easq́; ipſi, itemq́; poſt aliis alias in multos annos prorogaſſet, in eoq́; ueterem ſenatus auctoritatem imminuiſſet, placitum eſt C. Sempronio Graccho, quanuis iuris populi ſtudioſiſſimo, atque retinen-

tinentiſſimo, ius ſuum ſenatui totum aut reſtituere aut cõſeruare. Itaque legem potius ueterem rettulit, quàm nouam aliquam intulit; *Vt prouinciæ prætoribus, ac conſulibus quotannis à ſenatu decernerentur*; qua lege cum prouincias ad ſenatus poteſtatem redegit, tum imperii prorogationem ſuſtulit. Illud autẽ adiecit, ut puto, de ſuo: *Vt prætoriarum decreto intercedi liceret, conſularium non liceret.* Huius autem legis meminit Salluſtius bello Iugurthino; *Lege Sempronia prouinciæ futuris conſulibus decretæ ſunt, Numidia, atque Italia. conſules declarati Scipio, & Beſtia. Numidia Calpurnio, Scipioni Italia obuenit.* & Cicero pro domo, in Clodium: *Tu prouincias conſulares, quas C. Gracchus non modo non abſtulit à ſenatu, ſed etiam, ut neceſſe eſſet quotannis conſtitui per ſenatum, lege ſanxit, eas lege Sempronia per ſenatum decretas reſcidiſti. extra ordinem, ſine ſorte nominatim dediſti conſulibus.* & in oratione de prouinciis: *Decernendæ ſunt nobis lege Sempronia prouinciæ duæ.* & ex interuallo: *Faciam, inquit, Syriã, & Macedoniam prætorias, ut Piſoni, & Gabinio ſuccedatur ſtatim, ſi hic ſinat. tum enim tribunus intercedere poterit, nunc non poteſt. itaque idem ego, qui nunc conſulibus, qui deſignati erunt, Syriam, Macedoniamq́; decerno, decernam eaſdem prætorias, & ut prætores annuas prouincias habeant, & ut Gabinium, Piſonemq́; quam primum uideamus. Sed mihi credite, nunquam ſuccedetur illis, niſi cum ea lege referetur, qua intercedi de prouincijs non licebit.* Ex quibus uerbis apparet, Gracchum lege ſua tuliſſe, ut prætoriis prouinciis à ſenatu decernẽdis intercedi poſſet, conſularibus non item. Quanquam autem de prouinciis quotannis à ſenatu conſtitui, eaſq́; conſulibus, & prætoribus in annum mandari ſubſequente ſorte, aut comparationẽ, lex Sempronia ſanxit, ex qua lege per hæc tempora C. Sempronius Tuditanus Illyricum, L.

Aurelius

Aurelius Oreſtes Sardiniam, L. Craſſus Galliam, Q. Scæuola Aſiam in conſulatu, C. autem Marius, & L. Sylla, poſtquam inſignem præturam Romæ geſſerant, ille Hiſpaniam ulteriorem, hic Ciliciam, teſte Plutarcho, ſortiti, lege deinde curiata in iis imperium acceperunt; tamen ſæpe etiã à lege Sempronia iiſdem temporibus eſt receſſum, ut in C. Mario, cui conſuli Numidiam, & poſt etiam Galliam nominatim ſine ſorte populus non ſolum mandauit, ſed etiam in iis imperium prorogauit, cuiq; priuato Aſiam, & bellum Mithridaticum, quod Sylla conſul ſenatus conſulto, & ſorte erat adeptus, commiſit.

Tertia inde tempora ſucceſſerunt à L. Sylla dictatore uſque ad C. Cæſarem. quibus lege item Sempronia prouinciæ in ſenatus poteſtate manſerunt. Indicant illa Ciceronis in oratione de prouinciis, quam multis poſt Syllæ dictaturam annis dixit: *Decernendæ ſunt nobis lege Sempronia prouinciæ duæ*. & in epiſtolis ad Lentulum: *Stipendium Cæſari decretum eſt, & ne lege Sempronia ſuccederetur*. Noui uero illud intulit Sylla, ut, quia tribunis plebis agendi cum populo poteſtatem ademerat, prorogatio imperii, quæ à populo fiebat, ipſius iniuſſu populi haberetur. tulit enim, *ut qui prouinciam ex S. C. obtineret, is imperium tandiu haberet, quoad in urbem rediſſet*. quod Cicero ſcripſit ad Lentulum: *Appius dictitat, ſe, quoniam ex S. C. prouinciam habeat, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introeat*. Sic per hos annos lege Sempronia ex prætura C. Verres Siciliam ſortitus eſt, L. Lucullus Africam, Q. Metellus Celer, & L. Murena Galliam, C. Cæſar ulteriorem Hiſpaniam, ex conſulatu uero L. Octauius Ciliciam, C. Cotta, & L. Lucullus Galliam,

M.

M. Cotta Bithyniam, M. Lucullus Macedoniam, Q. Hortenſius Cretam. Vnde Cicero dixit in frumentaria: *Quid agis Q. Hortenſi? conſul es deſignatus, prouinciam ſortitus es*. Vſque adeo uero conſules, prætoresq; in poteſtate ſenatus fuerunt, ut iis etiam ſenatus leuiſſimas, ac nullius laudis prouincias, decreuerit. ſiquidem Suetonius in Cæſare ſcribit, *optimatibus datam operam eſſe, ut prouinciæ futuris conſulibus minimi negocij, ideſt Syluæ, calleſq; decernerentur*. Cum autem lege Cornelia, qui prouinciam ex S. C. habebat, is imperium, quoad in urbem rediret, haberet, hinc factum eſt, ut per eadem tempora alij biennium, alij triennium, alii amplius prouinciis ſine populi prorogatione præfuerint. quia, cum ſucceſſor aut à ſenatu non eſſet decretus, aut decretus in prouinciam non eſſet profectus, tandiu imperium obtinuerunt, quoad domum redierunt; ut L. Lucullus, qui ex conſulatu per ſeptem annos Ciliciæ, & Aſiæ præfuit, quia ſucceſſor non eſt miſſus, & C. Verres, qui ex præ tura per triennium Siciliæ, quia ſucceſſor non eſt profectus, ut ſcribit Aſconius. Quin etiam iiſdem temporibus noui illud eſt illatum, ut priuato prouincia à ſenatu tribueretur, ut Cn. Pompeio Hiſpania; credo, quia per populum, nondum poteſtate tribunicia reſtituta, dari non poterat. Itaque tradito exemplo, poſt tribuniciæ poteſtatis reſtitutionem idē quoque in Cn. Piſone, & C. Cæſare Octauiano eſt factitatum. De quibus ſic Cicero in Antonium; *Sertorianum bellum Cn. Pōpeio priuato datum eſt à ſenatu, quia conſules recuſabant. cum L. Philippus pro conſulibus ſe eum mittere dixit, non pro conſule*. & Suetonius in Cæſare: *Cn. Piſoni ob ſuſpicionem coniurationis urbanæ Hiſpania prouincia à ſenatu extra ordinem data eſt*. & Sal-

luſtius

luſtius in Coniuratione: *Piſo in Citeriorem Hiſpaniam quæſtor proprætore miſſus eſt*. iterum Cicero in Antonium: *C. Cæſari adoleſcenti imperium extraordinarium mea ſententia dedi. ille enim mihi præſidium extraordinarium dederat*. Quin etiam, poſt quam Pompeius, & Craſſus in primo conſulatu tribuniciam poteſtatem reſtituerunt, prouinciæ rurſus extra ordinem rogatione tribunicia à populo ſæpe mandatæ & magiſtratibus, & priuatis ſunt; ut Gabinia quidem lege bellum piraticum; Manilia uero Aſia, Bithynia, & Cilicia Pompeio priuato; Vatinia uero Gallia, & Illyricum conſuli Cæſari in quinquennium data, & Trebonia in alterum quinquennium prorogata; Clodia uero Syria Gabinio, Macedonia Piſoni, cum ambo conſules eſſent. Vnde illa Ciceronis in eadem oratione extitere: *De Cn. Pompeij imperijs extraordinarijs tribuni pl. turbulenti tulerunt*. & in ſenatu poſt reditum: *A. Gabinius tribunus pl. niſi rogationem de piratico bello tuliſſet, profecto & egeſtate, & improbitate coactus piraticam ipſe feciſſet*. & in Vatinium: *Eripuiſti ſenatui prouinciæ decernendæ poteſtatem, imperatoris deligendi iudicium, ærarij diſpenſationem; quæ nunquam ſibi populus Romanus appetiuit; qui nunquam hæc à communi conſilij gubernatione auferre conatus eſt*. & pro domo ſua, in Clodium: *Quis homini turpiſſimo Gabinio Syriam, quis bellum pacatiſſimis gentibus, quis pecuniam ad emendos agros conſtitutam, ereptam ui ex Cæſaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? cui quidem cum Ciliciam dediſſes, mutaſti pactionem, & Ciliciam ad prætorem item extra ordinem tranſtuliſti. Gabinio pretio amplificato Syriam nominatim dediſti. quid? homini teterrimo L. Piſoni non ne nominatim liberos populos tradidiſti? tu prouincias conſulares, quas C. Gracchus non modo non abſtulit à ſenatu, ſed etiam, ut neceſſe eſſet quotannis conſtitui per ſenatum, lege ſanxit, eas lege Sempronia per ſenatum decre-*

tas reſcidiſti; extra ordinem ſine ſorte nominatim dediſti conſulibus. Poſſum etiam illud adiungere, prouinciam aut non ſortiri, aut poſt ſortem deponere, atque in eam non ire, ſi non lege, at certe exemplo licuiſſe; ut Ser. Sulpicii, qui in prætura ſortiri noluit; Q. Arrii, qui C. Verri in Sicilia non ſucceſſit; Cn. Pompeii, qui in primo conſulatu, ſe in prouinciam non iturum, iurauit, idq; ſeruauit; Q. Hortenſii, qui Cretam; M. Ciceronis, qui Galliam in concione depoſuit. Vnde illa ſunt pro Murena in Sulpicium: *Poſtremo tu ex prætura in prouinciam ire noluiſti. non poſſum id in te reprehendere, quod in me ipſo & prætor, & conſul probaui.* Quod autem Nicolaus Grucchius legem Corneliam huc pertinere putat, quam C. Cornelius tribunus pl. C. Piſone, & M. Acilio coſ. tulit, ab eo ego longe diſſentio. Duo ſunt enim, qui huius legis meminerint, Aſconius, qui ea cautum ſcribit, *ne quis in ſenatu legibus ſolueretur, niſi ducenti affuiſſent, ne ue quis intercederet, cum de ea re ad populum ferretur;* & Dio, qui ſanctũ ait, *ne liceret ſenatoribus, aut magiſtratum contra leges petenti dare, aut aliud quidquam eorum, quæ ad populum pertinerent, uulgare. id enim antiquitus lege cautum, non tamen re obſeruatum fuiſſe.* Quæ uerba de prouinciis mandandis accipi nõ queunt, quæ nunquam ad populum pertinuerunt, ſed de magiſtratibus, qui ſemper populi ſuffragio dati ſunt. de quibus petendis cum multa legibus conſtituta eſſent, ſenatus hoc ſibi ius aſciuerat, ut legibus ſolueret, ac contra leges petere concederet. quod fieri lex Cornelia prohibuit, niſi ducenti ſenatores in ſenatu adeſſent, idq; ius eſſe populi, ut ſemper fuerat, ſanxit, illo addito, ut, cum de ea re ad populum ferretur, ei rogationi intercedi non liceret. Eodem autem tempore cum prouincia-

uinciarum obtinendarum cupiditate plerique omnes præturam, & conſulatum appeterent, ac propterea arderet in ciuitate ambitus; ut huic malo occurreretur; Senatus conſultum Pompeio tertium conſule factum eſt, teſte Dione; *Ne quis prætorius, aut conſularis intra quinquennium in prouinciam ire poſſet*. quo S. C. ſenatus eos ire in prouincias compulit, qui in eas ex prætura, aut ex conſulatu non iuerant: inter quos fuere M. Cicero, & M. Bibulus: quorum alter ex S. C. Ciliciam, alter Syriam eſt ſortitus, ut ſcribit Plutarchus. eodemq; anno, Marcello, Sulpicioq; cos. ſenatus conſultum alterum in eandem ferme ſententiam factum ſcribit Cœlius: *placere ſenatui in Ciliciam prouinciam, inq; octo reliquas prouincias, quas prætorij pro prætoribus obtinerent, eos, qui prætores fuerant, neque in prouincia cum imperio fuerant, quos eorum ex S. C. cum imperio in prouinciam proprætores mitti oporteret, eos ſortito in prouincias mitti placere, ſi ex eo numero, quos ex S. C. in prouincias ire oporteret, ad numerum non eſſent; qui in eas prouincias proficiſcerentur, tum uti quodq; collegium primum prætorum fuiſſet, neque in prouincias profecti eſſent, ita ſorte in prouincias proficiſcerentur. ſi ad numerum ij non eſſent, tunc deinceps proximus quiſque collegij, qui prætores fuiſſent, neque in prouincias profecti eſſent, in ſortem conijcerentur, quoad is numerus effectus eſſet, quem ad numerum in prouincias mitti oporteret*. Quod autem octo prætoriæ prouinciæ in hoc S. C. nominantur; id ab inſtituto Syllæ profectum eſt; qui additis quæſtionibus numerum quoque prætorum auxit uſque ad decem. quanquam plerunque octo ex S. C. creati ſunt. Poſtero uero anno Paullo, & Marcello cos. oriente ciuili bello, S. C. aliud eodem pertinens factum eſt; de quo ſic Cæſar: *Prouinciæ priuatis decernuntur, duæ conſulares, reliquæ prætoriæ. Scipio-*

ni Syria, Domitio Gallia obuenit. Paullus, & Marcellus priuato conſilio prætereuntur. neque eorum ſortes deijciuntur. in reliquas prouincias prætores mittuntur. Quæ omnia, quàm uaria, ac ſecum diſcrepans fuerit eorum temporum in mandandis prouinciis ratio, utpote iam labente uetere diſcipli na, declarant. Vnde Cæſar ipſe eodem in loco queritur, *in ſe noui generis imperia conſtitui, ut idem ad portas urbanis rebus præſideat, & duas prouincias abſens tot annos obtineat. in ſe iura magiſtratuum commutari, ne ex prætura, & ex conſulatu, ut ſemper, ſed per paucos probati, & electi in prouincias mittantur.* Significat autem Pompeium in primis, qui duas prouincias Hiſpanias abſens per legatos adminiſtrauerat, atque ipſe ad urbem manens rebus urbanis præſederat.

Neque uero hoc loco res ſtetit, ſed multo uehementius poſt uictoriam Cæſaris fluctuauit. Primum enim ipſe in dictatura legem tulit, qua (credo, ne quis exemplo ſuo continuatione imperij, & diuturna prouinciarum poſſeſſione remp. occuparet,) cauit, *ut nemo prætoriam prouinciam plus anno, conſularem plus biennio poſſet obtinere:* in quo aliquid de Sempronia lege detraxit, quæ annuas ambas ſanxerat prouincias. cui tamen legi ipſe non paruit, quippe qui prouincias ſine ſorte pro arbitrio, iudicioq; ſuo mandarit, ut Ser. Sulpicio Achaiam, M. Bruto Galliam citeriorem, Decimo ulteriorem. Deinde uero occiſo Cæſare, M. Antonius in conſulatu ferri à tribunis pl. paſſus eſt, ut conſulares prouinciæ ſexennio obtinerentur, qua lege Iuliam legem ipſam funditus ſuſtulit, ut Cicero ei in maledictis obiecit: *Quæ lex ſæpius flagitata,* inquit, *quam ne prætoriæ prouinciæ plus, quàm annum, quàm biennium conſulares, obtinerentur?*

hac

hac lege ſublata uidentur ne uobis Cæſaris acta ſeruari? & alibi: *Tribuni pl. tulerunt de prouincijs contra acta Cæſaris, ille biennij, iſte ſexennij.* Atque eodem etiam anno prouinciæ ex S. C. in ſortem coniectæ ſunt, ſed fraus per M. Antoniũ conſulem in ſortiendo commiſſa, uſque adeo ut plerique eorum, qui ſortiti eſſent, ire noluerint. quo factũ eſt, ut eam ſortitionem Cicero his uerbis in tertia in Antonium concione irriſerit: *Præclara tum ſenatus conſulta illo ipſo die ueſpertina, prouinciarum religioſa ſortitio. diuina uero opportunitas, ut quæ cuique apta eſſet, ea cuique obueniret. Ille autem quæ de ſe expectat iudicia grauiora? L. Lentulus, & P. Naſo nullam ſe habere prouinciam, nullam Antonij ſortitionem fuiſſe iudicauerunt. quod idem fecit L. Philippus, M. Anturanius, P. Oppius. ipſi etiam, qui amicitiam Antonij ueriti plus ei tribuerunt, quàm fortaſſe uellent, M. Piſo, & M. Vebilius ſenatus auctoritati ſe obtemperaturos eſſe dixerunt. quid ego de L. Cinna loquar, qui omnino prouinciam neglexit. quam item C. Ceſetius repudiauit. qui ſunt igitur reliqui, quos ſors diuina delectet? L. Annius, & M. Antonius. o felicem utrunque. nihil enim maluerunt. C. Antonius Macedoniam. hunc quoque felicem. hanc enim ſemper habebat in ore prouinciam. C. Caluiſius Africam. nihil felicius. modo ex Africa deceſſerat, & quaſi diuinans, ſe rediturum, duos legatos Vticæ reliquerat. deinde M. Iccius Siciliam, Q. Caſſius Hiſpaniam. non habeo, quid ſuſpicer. duarum credo prouinciarum ſortes minus diuinas fuiſſe.* Quin etiam eodem anno, ſenatus conſultum Antonio conſule abſente in ipſius Tullij ſententiam factum eſt: *Senatum arbitrari, ad ſummam reip. pertinere, à D. Bruto, & L. Planco imperatore, conſule deſignato, itemq; ceteris, qui prouincias obtinent, obtineri ex lege Iulia, quoad ex S. C. cuique eorum ſucceſſum ſit.* item poſtero anno alterum: *Vti C. Panſa, A. Hirtius cos. alter, ambo ue, ſi eis uideretur, recuperata rep. de prouincijs*

uinciis conſularibus, prætoriis ad ſenatum referrent. interea prouinciæ ab iis, qui eas obtinerent, obtinerentur, quoad cuique ex S. C. ſucceſſum eſſet. Noui uero, & quidem peſſimi exempli illud, quòd cum ſenatus M. Antonio conſuli Macedoniam decreuiſſet, populus pro Macedonia Galliam citeriorem, quam D. Brutus ex. S. C. obtinebat, teſte Appiano, permutauit. & quòd, cum Octauianus, Antonius, & Lepidus triumuiri remp. occupaſſent, prouincias ſæpe, præterquam quæ armis inimicorum tenebantur, inter ſe ſine S. C. pro libidine partiuerunt, easq; per legatos à ſe lectos adminiſtrarunt. Ex quibus omnibus non ſolum uaria legendorum præſidum conſuetudo, ſed uaria etiam proconſulum, ac proprætorum ſignificatio perſpici poteſt; cum proconſules, ac proprætores dicti ſint, qui quocunque modo in prouinciis conſulum, prætorumq; munia, partesq; obierint, ſiue ex conſulatu, ac prætura prorogatum à populo in prouincia imperium haberent, ſiue ex conſulatu, ac prætura prouincias ex S. C. ſortiti eſſent, ſiue priuati à populo, aut à ſenatu cum imperio conſulari, aut prætorio eas accepiſſent.

Ac de prouinciis quidem, ſiue poteſtate in prouinciis deferenda, hactenus. nunc de mandando præſidibus imperio dicamus, de quo ſubobſcure ante ſignificauimus. Ceterum, ut poteſtas ſenatuſcõſulto delata eſt, ſic militare imperium lege. Legem autem intelligo eam, quæ, quòd curiatis comitiis lata eſſet, præcipue curiata nominabatur. Curiata enim comitia cum ad alia multa adhibuerunt, tum maxime ad imperium militare mandandum: quod indicauit Camillus, cùm in oratione, qua Veientanam commigrationem diſſuaſit,

dixit

dixit apud Liuium: *Comitia centuriata, quibus conſules, tribunosq; militum conſulari poteſtate creatis; comitia curiata, quæ militarem rem continent, ubi auſpicato, niſi ubi aſſolet, fieri poſſunt?* egregie. Etenim cum illud requirebatur, ut imperium à populo acciperetur, tum uero, ut iuſtis comitijs acciperetur. ſic enim iuſtum quoque fore imperium arbitrabantur. Vnde dixit in Ligariana Cicero: *Iuſto cũ imperio in prouinciam profectus erat*. Iuſta uero comitia fuerunt, quæ auſpicato habita ſunt. qualia ſola centuriata, ac curiata fuerunt. quorum, ut inquit Camillus, illis magiſtratus, his imperium militare delatum eſt. ergo iuſtum imperium, quod à populo curiatis comitijs eſt tranſmiſſum. tranſmiſſum eſt autem non omnibus, ſed ijs duntaxat, qui, ut dixi, aut in magiſtratu, aut certe ex magiſtratu prouincias adepti eſſent, ut dictatoribus, conſulibus, & prætoribus, aut qui ex conſulatu, & prætura ſortiti prouincias eſſent. De dictatoribus, conſulibus, ſiue tribunis conſularibus, ſignificat Liuius, cum ſcribit: *Papirio dictatori legem curiatam de imperio ferenti triſte omen diem diffidit, quòd Saucia curia fuit principium. Macer Licinius tertia etiam clade, quæ ad Cremeram accepta eſt, abominandam eam curiam facit*. ſignificat autem, præter dictatorem ad bellum iturum, etiam conſulibus, & tribunis militaribus conſulari poteſtate curiatam legem fuiſſe latam; quòd clades, cuius meminit, ad Cremeram, & ad Caudinas furcas conſulibus ducibus accepta ſit, captæ uero urbis, tribunis militaribus conſulari poteſtate. De conſulibus autem præcipue docet Cicero in agrarijs, cum inquit: *Conſuli, ſi legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet*. & in epiſtolis ad Atticum: *Conſules flagrant infamia, quòd C. Memmius candidatus pactionem in ſenatu recitauit,*

dem quoniam non omnibus eadem amplitudine, numeroq; conceſſa ſunt, propterea cum ea decernebat ſenatus, tum prouincias, aut præſides ipſos prouinciarum ornare dicebatur. ut Liuius, bello Antiochino: *Diſceptationem inter prætorem, legatumq; conſulum relatio interrupit, qui ſuas ornari prouincias, priuſquam de prætorio exercitu ageretur, æquum cenſebant*. & Cicero ad fratrem: *Referebatur de prouincijs quæſtorum, & ornandis prætoribus*. Ceterum prouincias ornatas eſſe à ſenatu poſt legem curiatam de imperio latam, apparet ex uerbis eiuſdem ſupra allatis: *Niſi tres augures dediſſent, qui ſe affuiſſe dicerent, cum lex curiata ferretur, quæ lata non eſſet, & duos conſulares, qui ſe dicerent, in ornandis prouincijs conſularibus ſcribendo affuiſſe, cum omnino ne ſenatus quidem fuiſſet*. Vnde alio loco idem queritur, *conſulares prouincias Lentuli, & Metelli à ſenatu eſſe ornatas menſe Decembri, antequam noui tribuni iniſſent, & cum adhuc conſules deſignati eſſent*. idq; grauiter fert, *quòd tribuni dicerent, ſe cauſſa ipſius uoluiſſe ſui poteſtatem eſſe de conſulibus ornandis, nō ut eos impedirent, ſed ut ad cauſſam ſui exulantis adiungerent*. additq; *ſe non arbitrari, aliàs unquam ornatas prouincias eſſe conſulum deſignatorum*. itemq; ex Suetonio, qui ſcribit, *Cæſarem Hiſpaniam ulteriorem ex prætura ſortitum, neque more, neque iure, antequam prouinciæ ornarentur, eſſe profectum*. In ornamentis autem prouinciæ magnitudinem fuiſſe prouinciæ, oſtēdunt ea, quæ ſupra de finibus Hiſpaniarum pro præſidum honore productis, atque reductis, & de diœceſibus Aſiæ Ciliciæ ipſi attributis, atque ademptis diximus. Nam reliqua Cicero declarat in Piſoniana: *Ego*, inquit, *prouinciam Galliam ſenatus auctoritate, exercitu, & pecunia inſtructam, atque ornatam in concione depoſui*. & alibi: *Tu prouinciā nactus, æs ex S. C. attributum in quæſtu Romæ reliquiſti.*

& in Antonianis: *Prouinciæ Caſſio, & Bruto à ſenatu datæ, quæſtores additi, legatorum numerus auctus.* & in epiſtolis ad Caſſium: *Cetera cuiuſmodi ſint, ex hoc iudica, quòd legato tuo uiaticum eripuerunt.* & Pedianus in Verrinas: *Legatis, & cohorti prætoriæ alimenta de publico data ſunt.* Viaticum autem à ſenatu obtinere non potuiſſe, niſi qui legem curiatam haberet, neſcio, an ſatis Appius indicarit; cum legem curiatam ferre conſuli opus eſſe, neceſſe non eſſe dixit. de quo Cicero ad Lentulum Ciliciæ proconſulem: *Appius conſul dictitat, ſeſe, ſi licitum eſſet, legem curiatam ferre, ſortiturum eſſe cum collega prouinciam, ſi lex curiata non eſſet, ſe paraturum cum collega, tibiq; ſucceſſurum. Legem curiatam conſuli ferre opus eſſe, neceſſe non eſſe. ſe, quoniam ex S. C. prouinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introiiſſet. Sunt, qui putent, te non poſſe decedere; quòd ſine lege curiata tibi ſuccedatur. ſunt, qui, ſi decedas, à te relinqui poſſe, qui prouinciæ præſit.* & ad fratrem: *Appius ſine lege curiata confirmauit, ſe Lentulo noſtro ſucceſſurum.* & ad Atticum: *Appius ſine lege, ſuo ſumptu in Ciliciam cogitat.* Horum enim uerborum in magna opinionum uarietate hæc mihi uidetur eſſe ſententia: quoniam qui prouinciam ex S. C. habebat, is poſtremis reip. temporibus, ex lege, quam dixi, Cornelia imperium, quouſque in urbem introiiſſet, habebat, propterea Appium interpretatum, legem curiatam de imperio, ſibi, qui ex S. C. prouinciam haberet, utilem potius eſſe, quàm neceſſariam. quippe cum ſine ea imperium haberet, at uiaticum à ſenatu, niſi curiata lege ante de imperio lata, obtinere non poſſet. ex quo efficiebatur, ut, quia ſine lege curiata ibat, ſuo ſumptu iret. In lege autem Cornelia interpretanda deceptum Appium, ſatis liquet. quia non intelligebat, Syllam tollere

tollere uoluiſſe tributam legem, qua imperium priuato prorogabatur, non autem curiatam, qua imperium magiſtratui mandabatur. Nam, cum plebi, ut dixi, infenſus tribuniciæ poteſtatis ius imminuiſſet, ne quis rogationem tribuniciam in prorogatione imperii deſideraret, tulit, ut qui prouinciam ex S. C. in annum obtinuiſſent, ij imperium in ea ſine ulla populi prorogatione haberent, quoad domum rediiſſent.

Iam uero de ceteris decernendis prouincialibus ornamentis, ut ueſtibus, uaſibus, uehiculis, mulis, tabernaculis, & reliquis eiuſdem generis, hæc habemus. Zonaras magiſtratibus peregre proficiſcentibus, cum alia neceſſaria, tum annulum de publico datum ſcribit. Cicero de ſignis, *Maiores*, inquit, *noſtri neminem, qui cum poteſtate, aut legatione in prouinciam eſset profectus, tam amentem fore putarunt, ut emeret argentum, dabatur enim de publico, aut ueſtem, præbebatur enim legibus. mancipium putauerunt, quo & omnes utimur, & non præbetur a populo. Sanxerunt, ne quis emeret mancipium, niſi in demortui locum*. Liuius bello Perſico: *Magiſtratus mulis, tabernaculisq́;, & omni alio inſtrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent ſocijs*. Vnde Suetonius Auguſtum inſtituiſſe refert, *ut ad mulos, & tabernacula, quæ publice locari ſolebant, certa pecunia conſtitueretur*. recte. Locata enim eiuſmodi inſtrumenta fuiſſe, indicio eſt P. Ventidius, qui, ut ſcribit Gellius, uictum quæſiuit comparandis mulis, & uehiculis magiſtratibus, qui ſortiti prouincias forent, præbenda publice conduxit. Itaque Alexander Seuerus, ut tradit Capitolinus, *exemplo ueterum, argento, & neceſſarijs, magiſtratus, quos in prouinciam mittebat, inſtruebat, ita ut præſides prouinciarum acciperent argenti pondo uicena, phialas ſenas, mulos binos, equos binos, ue*

ſtes forenſes binas, domeſticas ſingulas, aureos centenos, cocos ſingulos.

Atque ordinaria quidem prouincialium præſidum deligendorum ratio hæc, ut dixi, fuit, nempe ut magiſtratus, aut qui magiſtratu abijſſent, ex S. C. prouinciam, ideſt poteſtatem in prouincia ſorte, imperium militare lege curiata, ornamenta uero prouincialia, deinceps nouo ſenatus conſulto nanciſcerentur. Quæret aliquis. quid? an uero qui aut in magiſtratu, aut priuati à populo nominatim extra ordinem prouincias accipiebant, eodem hæc omnia modo adipiſcebantur? Equidem non arbitror; uerum qua lege prouinciam à populo, eadem etiam imperium, & ornamenta conſequutos. Lex autem, ut iampridem ſignificaui, tributis lata comitiis, & quidem à tribunis pl. fuit. Atque hoc oſtendit maxime Cicero, cum in Vatinium, qui tribunus pl. prouincias duas lege Cæſari conſuli cum tribus legionibus dederat, ſic dixit: *Eripuiſti ſenatui prouinciæ decernendæ poteſtatem, imperatoris deligendi iudicium, ærarij diſpenſationem.* Significat enim nimirum, quæ à ſenatu decerni ſolebant, prouincia, imperium, & pecunia, eorum ius per Vatiniũ potiſſimum ſenatui ademptum populo eſſe tributum. ſiquidem imperium tum decerni quodã modo uidebatur à ſenatu, cum lex curiata ex S. C. de imperio ferebatur. Declarauit etiam magis in Piſonẽ, qui lege Clodia Macedoniam conſul acceperat: *Obtinuiſti prouinciam conſularem finibus ijs, quos lex cupiditatis tuæ, non quos lex generi tui pepigerat. habebas exercitum tantum, quantum tibi non ſenatus, aut populus R. dederat, ſed quantum tua libido conſcripſerat, ærarium exhauſeras.* Lege porrò Gabinia ſcimus Cn. Pompeio priuato bellum piraticum cum quin-

decim

decim legatis, & Manilia Mithridaticum cum omni apparatu belli piratici, ac Mithridatici, itemq; Aſiam, Bithyniam, & Ciliciam prouincias eſſe commiſſas. Hi enim omnes, quibus legibus prouincias, iiſdem etiam imperium in prouinciis cum ipſis ornamentis imperii acceperunt, neque legem curiatam ullam præterea deſiderarunt. Huius autem rei hæc eſſe cauſſa potuit; in magiſtratibus quidem, quia ſatis id imperium uideretur, quod ſemel comitiis tributis à plebe cum prouinciis obtinuiſſent; in priuatis autem, quia priuatis lex curiata non ferretur, ſed magiſtratibus tantum; credo, quòd priuati carerent auſpiciis, quæ ſolis, ut alias dixi, patebant magiſtratibus. Sic enim ſcripſit bello Punico Liuius: *In ſenatu, cum Cn. Seruilius cos. de republica rettuliſſet, redintegrata in C. Flaminium inuidia eſt. duos ſe conſules creaſſe, unum habere. quod enim illi iuſtum imperium, quod auſpicium eſſet magiſtratus, id à domo, publicis, priuatisq; penatibus, uotis rite in Capitolio nuncupatis, ſecum ferre. nec priuatum auſpicia ſequi, nec ſine auſpicijs profectum in externo ea ſolo noua atque integra concipere poſſe*. & alibi: *Rem mali exempli eſſe, imperatores legi ab exercitibus, & ſolemne auſpicatorum comitiorum in caſtra, & prouincias procul ab legibus, magiſtratibusq; ad militarem temeritatem transferri*. Quocirca in caſtris Pompeii Macedonicis, teſte Dione, in quibus magna ciuitatis Romanæ pars bello ciuili domo profecta conſidebat, magiſtratus noui, quibus prouinciæ in inſequentem annum committerentur, ob eam rem non ſunt creati, quia lex curiata de imperio magiſtratuum in caſtris ferri non potuit. at magiſtratibus iiſdem imperia in alterum annum ſunt prorogata, quòd id tributis comitiis ſine lege curiata perfici potuit. curiata uero comitia idcirco in Macedonia

noa

non potuerunt haberi, quia auſpicia, quæ ipſa comitia præcedebant, in externo concipi ſolo, ſi Liuio credimus, non licebat, & comitia curiata auſpicato, ut dixit Camillus, niſi ubi aſſolebat, haberi non poterant. tributa uero licuit haberi, quia ipſa auſpiciis iis, quibus curiata, non erant obſtricta. Huc adde inſignem illum Ciceronis locum aduerſus Rullum: qui cum Decemuiros, quos ille per partem plebis creaſſet, lege curiata ornatos ab eodem eſſe dixiſſet, ſtatim intulit: *Inauditum, ac planè nouo more, ut magiſtratus lege curiata ei detur, cui nullis ante comitijs datus ſit.* ſcilicet inuſitatum dixit, quemadmodum ego interpretor, ut priuato imperium lege curiata detur. nam ibi nomine magiſtratus imperium eſſe ſignificatum, oſtendit Plutarchus in Cicerone, qui quaſi interpres ſcribit, Decemuiros iure conſcribendi, alendiq; exercitus a Rullo fuiſſe affectos. quo de loco magna mihi nuper fuit cum Nicolao Grucchio homine pererudito contentio. Vt autem Rullus decemuiros lege curiata ornabat, ideſt imperio, ſic etiam ceteris ornamentis prouincialibus eadem met lege afficiebat. Sic enim adiunxit Cicero: *Ornat lege curiata, ornat apparitoribus, ſcribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centurijs, ſuppellectili, ſumptum haurit ex ærario.* Quod tamen ibi *centurijs* legitur, malim eſſe *canterijs*. hos enim præſidibus prouinciarum æque, ac mulos datos animaduerto. *Sulpicius Galba*, inquit Feſtus, *cum in prouinciam exiens ad portam ipſam canterium ſuum animaduertiſſet cecidiſſe, rideo, inquit, canteri, te iam laſſum eſſe, cum tam longum iter iturus, uix id ſis ingreſſus.*

Poſtremo uero eorum, qui priuati extra ordinem à ſenatu prouinciam accepiſſent, eandem quoque fuiſſe

rationem

rationem opinor, ut quo ſenatus cõſulto prouinciam, eodem etiam imperium, atque ornamenta adepti ſint. ſi modo tam multa ſenatus nominatim alicui detulit. cuius rei documento eſt Cn. Pompeius à ſenatu in Hiſpaniam miſſus, & C. Cæſar Octauianus in Galliam: ſic enim Pompeius ſcribit ad ſenatum apud Salluſtiũ: *Equidem fateor, me ad hoc bellum maiore ſtudio, quam conſilio profectum, quippe qui, nomine modo imperij à nobis accepto, diebus quadraginta exercitum paraui.* quériturq; inde, ſe à ſenatu ſtipendium, quod ad bellum opus ſit, non accepiſſe. & Cicero in ſenatus conſulto de Octauiano: *Demus imperium C. Cæſari, ſine quo exercitus haberi, bellum geri, res militaris adminiſtrari non poteſt, ſit proprætore eo iure, quo qui optimo.* Neque uero ijs lex curiata eſt lata, quòd priuati eſſent, & eo imperio, quo nominatim à ſenatu affecti fuerant, contenti eſſent. Ac de poteſtate quidem, imperio, & ornamentis præſidibus prouincialibus deferendis hæc hactenus.

DE COMITATV PRAESIDVM, LEGATIS, TRIBVNIS MIL. PRAEFECTIS, RELIQVISQ. MINISTRIS. CAP. II.

QVEM uero in præſidijs, ornamentiſq; prouinciarum comitatum præſidum repoſuimus, hic adiutores, miniſtros, comiteſq; omnes eorum amplexus eſt, quos cum uſus, ratioq; prouinciæ, tum dignitas ipſa magiſtratuum, ac reip. poſtulauit. fuerunt autem legati, tribuni militum, centuriones, præfecti, decuriones, alijq; militarium operum, rationumq; adiutores atque miniſtri, præterea uero ſcribæ, accenſi, præcones, lictores,

ctores, interpretes, tabellarij, aruſpices, cubicularij, medici, & qui quotidianæ uitæ prope ſocij fuerunt, quæ cohors prætoria dicta eſt. inter quos referendi quoque contubernales ſunt. Qui ſinguli quemadmodum lecti ſint, exponamus; nam cui uſui præſidibus, atque ipſi omnino reip. fuerint, poſt dicemus.

Legatorum nomen multis modis acceperunt, ſed qui in prouinciis uerſarentur, duobus; primum, qui ſenatus uoluntatem ad alios detulerūt, deinde, qui præſidibus operam quacunque ratione nauarunt. Quos ambos intellexiſſe Varro mihi uidetur, cum in libris de lingua latina ſcripſit: *Legatis qui publice lecti, quorum opera, conſilioq; uterentur peregre magiſtratus, qui ue nuntii ſenatus, ac populi eſſent.* & Cicero in interrogatione in Vatinium, cum eos appellauit *nuntios pacis, ac belli, curatores, interpretes, bellici conſilii auctores, muneris prouincialis miniſtros.* ſignificat enim unum genus legatorum, qui decem, aut quinque à ſenatu, & ex ſenatu ad ordinandam prouinciam, parta ab imperatore uictoria, mittebantur, de quibus initio diximus; item alterum, qui præſidibus in omni prouinciali, ac bellico munere adiutores dabantur, ut ad arbitrium ſe illorum accommodarent. de quibus Appianus libro primo Ciuilium: *Legatos Romani appellant, quos prouinciarum rectoribus addunt, ut iis ſubſidio ſint*; & Cæſar libro tertio eorundem: *Aliæ ſunt legati partes, aliæ imperatoris; alter omnia agere ad præſcriptum, alter libere ad ſummam rerum conſulere debet.* & libro ſecundo: *Officium legati, fiduciariam operam obtinere.* De his igitur legatis illud hoc loco uidemur poſſe præcipere, eos aut à ſenatu datos, aut permiſſu ſenatus à præſidibus eſſe aſcitos, aut certe lege aliqua extra ordinem eſſe delectos; atque hoc

potiſſimum

potiſſimum ex ea, quam dixi, in Vatinium interrogatione: *Audire de te cupio, quo tandem S. C. legatus ſis. tua lege dicis? ne hoc quidem ſenatui relinquebas, quod nemo unquam ademit, ut legati ex eius ordinis auctoritate legarentur? adeo ne tibi ſordidum conſilium publicum uiſum eſt, ut non nuncios pacis, ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici conſilij auctores, non miniſtros muneris prouincialis ſenatus more maiorum deligere poſſet? quis legatos unquam audiuit ſine ſenatusconſulto? ante te nemo. poſt continuo fecit idem in duobus prodigijs reip. Clodius*. & ex oratione pro Sextio: *Quos legatos non modo nullo S.C. ſed etiam repugnante ſenatu tute tibi legaſti*. & ex Maniliana, in qua queritur, impedimentum afferri, ne A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti legaretur, & addit, *ſe ſperare, de eo legando ad ſenatum conſules relaturos*. Nam quod dixi, præſidem pro arbitrio aliquando ſibi legaſſe, id oſtendit in libro de prætura, cum inquit, *Verrem poſtquam Cilicia Dolabellæ prouincia eſt conſtituta, multis allegationibus illam legationem expugnaſſe*; & Nepos cum ſcribit, *Atticum ne cum Q. quidem Cicerone ſororis ſuæ uiro in Aſiam ire noluiſſe, cum apud eum legati locum obtinere poſſet, quia decere ſe non arbitraretur, cum præturam gerere noluiſſet, aſſeclam eſſe prætoris*. Iam uero numerus legatorum, qui minimus, trium, ut opinor, fuit. ſic enim ſcripſit Liuius: *Decernunt frequentes, ut C. Sulpicius prætor tres ex ſenatu nominet legatos*. Quin etiam Q. Cicero prætor tres tantum in Aſiam ſecum legatos duxit. Habitam tamen eſſe rationem prætorij gradus, & conſularis, & prouinciæ, & belli, & ipſius denique hominis arbitror à ſenatu. ſiquidem Bruto, & Caſſio legatorum numerum auctum ſcribit Cicero, & ipſe in Cilicia pro conſul ſecum legatos quatuor habuit, & Cn. Pompeio lege Gabinia quindecim datos, ſatis conſtat. Quin

etiam obſeruatum illud eſt, ut legatos libẽter ſibi quiſque legaret, qui rei militaris periti eſſent, atque ipſi prouinciis alias cum imperio præfuiſſent. Itaque conſulares conſulibus, prætorii prætoribus legatos ſe poſcentibus aliquando adiunxerunt, & frater fratrem, filius patrem ſibi legauit: neque id iniuria. intelligebant enim, totum iuriſdicendi, reiq; gerendæ munus in conſilio, fide, opera, uſuq; legati, legatorum ue conſiſtere. Quoniam autem præſides legatis poteſtatis, atque imperii ſui partem communicabant, hinc factum eſt, ut & ipſi legati lictoribus, ac faſcibus uterentur. Quod oſtendit Liuius de Pleminio P. Scipionis imperatoris legato ſcribens: *Sine reſpectu non maieſtatis modo, ſed etiam humanitatis, in legatum impetum, lictoribus prius indignum in modum mulctatis, faciunt*. & Cicero de Verre Dolabellæ proconſulis legato: *In Achaiam ſumptu publico, & legationis nomine cum imperio, & ſecuribus miſſus eſt*.

De tribunis autem militaribus, ceteriſq;, qui ſequuntur, præfectis antequam dicam, illud repetere oportet, exercitũ Romanum, cui hi omnes aliqua ex parte præfuerunt, ex legionibus, & auxiliis fuiſſe confectum; legionem certum numerum peditum, equitumq; Romanorum fuiſſe, auxilia uero certũ ſocialium copiarum. atque his ſingulis, ut inter ſe erant diuerſi, ſic uarios etiam duces præpoſitos. Quoniam autem legiones ſcribi quotannis quattuor erant ſolitæ, quæ conſulibus ad bella propè quotidiana proficiſcentibus traderentur, factum eſt, ut quemadmodum quattuor legiones primæ ceteris, quæ poſt ad eas adiunctæ ſunt, clariores fuerunt, ſic qui his legionibus præfuerunt, omnes aliarum duces honore anteceſſerint. Hi uero tribuni militum

tum quattuor legionibus primis ſunt appellati; Tribuni quidem, auctore Varrone, quòd ab initio terni eſſent, tum cum legio ex tribus millibus conficiebatur, ex ternis, quæ tum erant, tribubus Ramnium, Lucerum, & Tatienſium ſumpti; militares autem, quòd militibus, ideſt peditibus, imperarent. Siquidem tribuni militum peditibus tantum legionis, non item equitibus, præfuerunt. Itaque ut numerus peditum in legione auctus eſt, ſic etiam tribunorum militarium, ita ut à tribus ad quattuor, atque ab his ad ſex peruenerint. Quin etiam ut numerus eorum, ſic etiam lectio procedente tempore immutata eſt. Primis enim temporibus omnes ab imperatoribus legebantur, in ſingulas quaternas legiones quaterni, ut eſſent duodecim. Poſt autem anno urbis trecenteſimo nonageſimo primo, inſtitutum, ut pars eorum populi ſuffragiis, pars imperatorum arbitrio crearentur. ſic enim ſcribit Liuius: *Cum eo anno primum placuiſſet, tribunos militum ad legiones ſuffragio fieri: (nam & antea, ſicut nunc, quos Rufulos uocant, imperatores ipſi faciebant.) Torquatus ſecundum in ſex locis tenuit*. ſex quippe locos uocans eorum, qui ſuffragio crearentur, quòd ſex alteri ijs, qui ab imperatoribus fierent, relinquerentur. deinde anno quadringenteſimo quadrageſimo altero latum eſt, ut quaterni in ſingulas legiones legerentur, ut eſſent ſexdecim; & ut, quòd intermiſſum erat, iidem populari ſuffragio fierent. Vnde ille idem, *Tulerunt*, inquit, *tribuni pl. L. Atilius, C. Marcius, ut tribuni militum ſeni deni in quattuor legiones à populo crearentur. quæ ante perquam paucis ſuffragio populi relictis locis dictatorum, & conſulum ferme fuerunt beneficia.* Interiectis inde temporibus cum legio ex quinque millibus con-

ſcribi iam eſſet cœpta, ut ſua factum ætate ſcribit Polybius; & poſtremo, cum ex ſex millibus, tribuni militum ad quattuor legiones uiginti quatuor, in ſingulas ſeni, lecti ſunt. Bello autem Perſico cum tribuni à populo crearentur, conſules propter belli Macedonici magnitudinem ex ſenatus conſulto ad populum, ut refert Liuius, tulerunt, *ne tribuni militum eo anno ſuffragijs crearentur; ſed conſulum, prætorumq; in ijs faciendis iudicium arbitriumq; eſſet*. quod quidem haud diu ſeruatum, idem indicat, cum ſequenti anno ſcribit, *non permiſſum, ut tribunos militum conſules facerent, populum creaſſe*. Poſt hæc autem cum Rutilius Rufus legem tuliſſet de iure tribunorum, qui à conſulibus eſſent facti, accidit, ut tribuni ab imperatoribus in exercitu lecti, Rufuli, à populo in comitiis creati, comitiati dicti ſint. quod cum Pediano Liuius & Feſtus diſertiſſime prodidere. Quocirca nouiſſimis etiam reip. temporibus alios tribunos à populo, alios ab imperatoribus creatos uidemus. nam & C. Marius, teſte Salluſtio, & C. Cæſar, Suetonio, & M. Cato, Plutarcho, tribunatum militum à populo & petierunt, & obtinuerunt. & proconſul Cicero tribunatum militum alteri dedit, & pro altero petijt. ut ipſe ſcribit ad Atticum: *Scaptius cum a me tribunatum accepiſſet, quem ego ex Bruti litteris ei detuliſſem, poſtea ſcripſit ad me, ſe uti nolle eo tribunatu*. & ad Cæſarem: *Huic ego neque tribunatum, neque præfecturam peto, beneuolentiam tuam peto*. Ceterum de tribunis militum uiginti quattuor ad primas quattuor legiones creandis hæc prodit libro ſexto Polybius: *Declaratis conſulibus tribunos militum creant, quattuordecim quidem ex ijs, qui quinque ſtipendia annua habeant, decem uero ad hos ex ijs, qui decem; equites quidem, qui decem, pedites uero, qui ſex.*

Tum

Tum uero die delectus tribunos militum natu minores in quattuor partes consules tribuunt; ac qui primi quattuor lecti ſunt, primæ legioni præficiunt; tres, qui deinceps, ſecundæ; quattuor ſubſequentes tertiæ; tres ultimos quartæ. ex ijs autem, qui maiores ſunt, duos primos primæ præponunt, tres ſecundos ſecundæ, duos ſubſequentes tertiæ, tres poſtremos quartæ. Hi uero tribuni militum legionibus quattuor primis propterea præ ceteris celebrantur, quia maiori, quam ceteri, non quidem poteſtate, ſed, ut puto, dignitate fuerunt. Vnde in legibus, in quibus ceteri magiſtratus nominantur, & hi præcipue nominantur, hoc modo: QVI.TR.PL.Q.III VIR CAPITALIS.TR.MIL.L.IIII.PRIMIS. Quod in ueteribus quibuſdam æneis legum tabulis, & in lege Cornelia de falſo ſcriptum ex Cluentiana cognoui. Reliquorum autem tribunorum, qui prætoriis legionibus attributi ſunt, eandem fuiſſe in legendo rationem, ex uerbis Liuianis ſupra allatis apparet: *Conſules ex S.C. ad populum tulerunt, ne tribuni mil. eo anno ſuffragijs crearentur, ſed conſulum, prætorumq; in ijs faciendis iudicium, arbitriumq; eſſet.* Tribunos autem faſces non prætuliſſe, oſtendit Liuius in ſeditione militari Scipionis apud Sucronem: *Fugatis ex caſtris tribunis, ad milites gregarios duos delatum omnium conſenſu imperium. qui nequaquam tribunicijs contenti ornamentis, inſignia etiam ſummi imperij, faſces, ſecureſq; attrectare auſi.* Appianus etiam in Libyca tribunos militares aureo annulo uſos ſcribit, cum ceteri ferreo uterentur.

Qui uero centuriones fuerint, ac quo numero, quaq; ratione lecti ſint, quanquam ut in ceteris, ſic in hoc ſæpe uariatum opinor, illuſtris in primis ex eodem ſexto hiſtoriarum Polybii locus demonſtrat. quem locum primum proponam, deinde aliorum ſcriptorum aucto-

auctoritate firmabo, ut intelligatur, ſi quando ab hac ratione receſſum eſt, id extra ordinem, & nouo exemplo factum fuiſſe. *Vbi milites*, inquit, *ad conſtitutam à conſulibus diem conuenerunt, tum minimum quenque natu, ac pauperrimum in uelites legunt; qui uero his proximi ſunt, in haſtatos; ætate præſtantes in principes; grauiſſimos uero in triarios. diuidunt autem eos in hunc modum, ut triarij ſexcenti ſint, principes mille, ac ducenti, totidemq; haſtati, reliqui uero uelites. quòd ſi plures quattuor millibus ſint, eos pro portione diſtribuunt, exceptis triarijs, qui eodem ſemper numero manent. ex ſingulis autem generibus, præterquam ex natu minimis, deligunt duces decem, ac poſt eos alteros item decem, atque omnes centuriones appellant. qui uero primus electus eſt, is particeps conſilij eſt. deinde uerò una cum centurionibus ſingulas ætates præterquam uelitum in decem partes diuidunt, atque unicuique parti ex ſelectis uiris duos duces præficiunt. uelites uerò pro multitudine aptantes æqualiter in omnes partes diſtribuunt, duos uero duces in uno quoque manipulo conſtituunt. qui ſi ambo adſint, qui primus lectus eſt, dextrum cornu manipuli regit, qui poſterius, ſiniſtrum. ſi non adſint, qui relinquitur, omnibus præeſt.* Ex his ergo apparet, uelitibus remotis, tres acies fuiſſe, haſtatos, principes, & triarios, ex ſingulisq; denos, atque iterum denos duces eſſe delectos, qui unicuique parti (quæ in ſingulis aciebus eſſent denæ) præeſſent, eosq; centuriones eſſe dictos, quorum qui primus electus ſit, particeps etiam conſilij fuerit. Quod autem ille de haſtatis, principibus, & triariis affert, idem etiam eſt apud Varronem: *Haſtati*, inquit, *dicti, qui primum haſtis pugnabant, pilani, qui pilis, principes, qui à principio gladijs, poſt commutata re militari minus illuſtres ſumuntur. pilani triarii quoque dicti, quòd in acie tertio ordine extremi deponebantur*. Varroni autem adiungere poſſumus Liuium,

qui

qui haſtatos, & principes, quos in prima, & ſecunda acie pugnaſſe ſcribit, Antepilanos uocat, quòd ante triariorum aciem tertiam, quorum ordo unus Primus pilus diceretur, prœliarentur. Quod autem ſingulæ acies in denas partes diſtributæ fuerint, confirmat item Ouidius libro Faſtorum tertio, qui de Romulo rege loquens inquit, - *Haſtatos inſtituitq; decem, Et totidem princeps, totidem pilanus habebat Corpora.* - ſiquidem pro decem corporibus decem ſiue ordines, ſiue manipulos intellexit. confirmat Liuius, qui libro XLII, primi, & decimi ordinis haſtati, & primi principis; & Cicero, qui in epiſtolis ad Brutum octaui principis meminit. nam de primo pilo loquuntur omnes. Quod autem ſingulæ denæ partes, quæ Manipuli ſunt appellatæ, binos centuriones habuerint, haudquaquam alienum eſt ab eo, quod ex Cincij auctoritate prodidit Gellius, *Legionem cohortes decem habuiſſe, manipulos triginta, centurias ſexaginta.* ita ut cohors pars decima fuerit legionis, manipulus tertia cohortis, centuria altera manipuli. Nomina uero partium, quæ Polybius prætermittit, hæc uidentur fuiſſe, Primus, & ſecundus haſtatus, primus, & ſecundus princeps, primus, & ſecundus pilus, atque ita in ſingulis uſque ad decimum. Hos autem ordines ab imperatoribus aſſignatos, docet Liuius libro XLII, primum cum ſcribit: *Conſul deprecatus eſt tribunos pl. ne prohibeant ſe, quem cuique ordinem aſſignari è rep. eſſet, eum aſſignare;* deinde cum Sp. Liguſtinum ita loquentem inducit: *In eo exercitu, qui in Macedoniam eſt tranſportatus, biennium miles gregarius fui aduerſus Philippum regem. tertio anno uirtutis cauſſa mihi T. Quinctius decumum haſtatum aſſignauit. Inde miles uoluntarius cum M. Porcio cos. in Hiſpaniam ſum profectus: hic me imperator*

perator dignum iudicauit, cui primum haſtatum prioris centuriæ aſſignaret. tertio iterum uoluntarius miles factus ſum in eum exercitum qui aduerſus Aetolos, & Antiochum miſſus eſt. à M' Acilio mihi primus princeps prioris centuriæ eſt aſſignatus. quater poſt intra paucos annos primum pilum duxi. Et Cæſar libro tertio belli ciuilis: *Omnibus primæ cohortis centurionibus interfectis, præter priorem principem.* Cum autem ordines ab imperatoribus aſſignatos legimus, ſanè per tribunos militares aſſignatos, intelligere debemus. ſiquidem eodem in loco apud Liuium inquit Liguſtinus: *Ordinem, quo me dignum iudicent tribuni militum, ipſorum poteſtatis eſt.* & poſt Liuius: *Tribuni militares in legione prima primum pilum uirtutis cauſſa ei aſſignarunt.* Vnde Cicero Piſoni obiecit, quòd proconſul Macedoniæ *centuriatus palam uendidiſſet, ordinesq́; per ſeruulum aſſignaſſet.* Atque hæc quidem ſatis mihi multa ad Polybij ſententiam aut enucleandam, aut confirmandam uidentur. Addo nunc, ut ordines alij aliis ſuperiores fuerunt, ſic ordinum ductores alios aliis fuiſſe honeſtiores. Honeſtiſſimus autem omnium fuit ordo, atque centurio primi pili, qui primus quoque centurio dictus eſt. atque hoc præclara Cæſaris, ac Liuii multis in locis auctoritas comprobat. Cæſar, bello Gallico: *Nonnulli centuriones ex inferioribus ordinibus reliquarum legionum cauſſa uirtutis in ſuperiores erant ordines huius legionis traducti.* & bello ciuili: *Q. Fulginius uulneratur ex primo haſtato legionis quartæ decimæ, qui propter eximiam uirtutem ex inferioribus ordinibus in eum locum peruenerat.* & alibi: *Scæuam ab octauis ordinibus ad primipilum ſe traducere pronunciauit.* Ac ſuperiores quidem ſunt ordines, primus haſtatus, primus princeps, & primus pilus, ſi reliquos deinceps uſque ad decimum locos reſpiciamus;

at primipilus omnium, etiam primi haſtati, & primi principis, erat ſupremus. Vnde Liuius bello Perſico: *Tres & uiginti centuriones, qui primos pilos duxerant, petierunt, ne inferiores iis ordines, quàm quos, cum militaſſent, habuiſſent, attribuerentur.* & poſtea: *Placuit tribunum militum primopilo legionis ſecretum edere imperium, illum & dein ſingulos proximo cuique in ordine centurioni dicere, quid opus facto eſſet.* & bello Samnitico: *Lex militaris lata eſt, ne quis, ubi tribunus militum fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet. Id propter Salonium poſtu latum eſt. qui alternis propè annis tribunus militum, & primus centurio erat, quem nunc primipili appellant.* & Vegetius: *Vetus conſuetudo tenuit, ut ex primo principe legionis promoueretur centurio primipili, qui non ſolum aquilæ præerat, uerum etiam quattuor centurias, hoc eſt quadringentos milites, in prima acie gubernabat. hic tanquam caput totius legionis merita conſequebatur, & commoda.* Neque uero lateat nos oportet, centurionum inſigne uitim fuiſſe, eaq; minus promptos ad parendum milites caſtigari conſueuiſſe. declarat hoc Plinius libro XIIII: *Centurionum in manu uitis opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipſam honorat.* Tacitus libro primo: *Centurio Lucillius in ſeditione interficitur, cui militaribus facetiis uocabulum: Cedo alteram, indiderant, quia, fracta uite in tergo militis, alteram clara uoce, ac rurſus aliam poſcebat.* Vnde Iuuenalis etiã de Mario dixit:

Nodoſam poſt hæc frangebat uertice uitem,
Si lentus pigra muniret caſtra dolabra. & Silius libro XII:
Miſcebat primus acies, Latiæq; ſuperbum
Vitis adornabat dextra decus.

Adiicit Polybius, ſingulos centuriones adiutores ſibi ſingulos aſciuiſſe. Eos ille græce οὐραγοὺς, i. extremi agminis ductores, uocat. ego uero eos accenſos pri-

mum, deinde optiones à Romanis appellatos crediderim. idq; auctore Feſto, qui ſcribit: *Optio, qui nunc dicitur, antea appellabatur accenſus. is adiutor dabatur centurioni à tribuno militum, ut quem uellet, eligeret, unde nomen ſortitus eſt.* Atque hoc idem etiam eſt apud Varronem tum in libris de lingua Latina, tum in ijs, quos ſcripſit de uita populi R. teſte Nonio: *Referentibus centurionibus adoptati in cohortes ſubibant, ut plenæ eſſent legiones, à quo optiones in turmis decurionum, & cohortibus centurionum appellati.* Vegetius autem optiones fuiſſe, *qui antecedentibus ægritudine impeditis, tanquam adoptati eorum, atque uicarij ſolerent uniuerſa procurare.*

Iam uero ut totius legionis uexillum, nempe aquilam ferebat is, qui aquilifer dicebatur, ſic manipulorum cuiuſque cohortis ſigna ii, qui ſigniferi uocabantur. qui, ut inquit Polybius, ex unoquoque manipulo ætate, & manu præſtantiſſimi à centurionibus eius manipuli legebantur. unde illud eſt apud Ciceronem de diuinatione: *Cum ſignifer primi haſtati ſignum non poſſet mouere loco.*

Fuiſſe præterea alios etiam in legione militaris promotionis gradus, ut accenſum, commentarienſem, & cornicularium, indicat Aſconius, qui in commentario Verrinæ actionis ita ſcribit: *Accenſus nomen eſt ordinis, & promotionis in militia, ut nunc dicitur princeps, uel commentarienſis, aut cornicularius. hæc enim nomina omnia de legionaria militia ſumpta ſunt.* ſiquidem accenſos duobus modis acceptos tradit, uno pro nomine ordinis, altero pro nomine promotionis. ordinis quidem, pro militibus quibuſdam, qui una cum rorariis poſt triarios conſederunt. quorum meminit Liuius libro VIII. &

Var-

Varro de lingua Latina, & ante eos Plautus in Friuolaria: *Vbi rorarij eſtis? en ſunt. ubi ſunt accenſi? ecce*; promotionis uero, pro militibus miniſtrantibus. de quibus ſic idem Varro: *Accenſos miniſtratores Cato eſſe ſcribit. poteſt id ab arbitrio. nam inde ad arbitrium eius, cuius miniſter*. & Vegetius libro primo: *Nullis milites inſtituti deputabantur obſequijs, nec priuata ijſdem negotia mandabantur; ſiquidem incongruum uideretur, imperatoris militem, qui ue ſte, & annona publica paſcebatur, utilitatibus uacare priuatis. ad obſequia tamen iudicum, uel tribunorum, nec non etiam principalium deputabantur milites, qui uocabantur accenſi, hoc eſt poſtea additi, quàm fuiſſet legio completa, quos nunc ſupernumerarios uocant*.

Quem uero uigente rep. commentarienſem appellet; ſatis adhuc expiſcari nequiui. ſub imperatoribus autem commentarius principis celebratur, nimirum libellus, in quo princeps nomina omnium perſcribebat, quibus aliqua erat reip. adminiſtratio tradita. unde commentarienſes ſcribæ fuerunt, qui commentarium principis conficiebant. at in caſtris commentarienſis erit, qui obſequia militum, excubias, commeatusq́; perſcripſerit. nam talem in exercitu fuiſſe curam, ſcribit eodem in loco Vegetius.

Cornicularius autem qui fuerit, nemo tradidit; ego tribuni militaris miniſtrum fuiſſe, facile duxerim, ex uerbis Valerij, capite de pudicitia: *M. Lætorio tribuno militum Cominius tribunus pl. diem ad populum dixit, quod cornicularium ſuum ſtupri cauſſa appellaſſet*. & Frontini libro III: *Tanquam tribuni cornicularius uigilias excitauit*. Quaſi uero cornicularius uigilias tribuni loco circumierit, atque eius imperia corniculo ediderit. unde cornicularii ipſi merere corniculo dicti ſunt à Suetonio in libro de claris

etiam obſeruatum illud eſt, ut legatos libēter ſibi quiſque legaret, qui rei militaris periti eſſent, atque ipſi prouinciis alias cum imperio præfuiſſent. Itaque conſulares conſulibus, prætorii prætoribus legatos ſe poſcentibus aliquando adiunxerunt, & frater fratrem, filius patrem ſibi legauit: neque id iniuria. intelligebant enim, totum iuriſdicendi, reiq; gerendæ munus in conſilio, fide, opera, uſuq; legati, legatorum ue conſiſtere. Quoniam autem præſides legatis poteſtatis, atque imperii ſui partem communicabant, hinc factum eſt, ut & ipſi legati lictoribus, ac faſcibus uterentur. Quod oſtendit Liuius de Pleminio P. Scipionis imperatoris legato ſcribens: *Sine reſpectu non maieſtatis modo, ſed etiam humanitatis, in legatum impetum, lictoribus prius indignum in modum mulctatis, faciunt*. & Cicero de Verre Dolabellæ proconſulis legato: *In Achaiam ſumptu publico, & legationis nomine cum imperio, & ſecuribus miſſus eſt*.

De tribunis autem militaribus, ceteriſq;, qui ſequuntur, præfectis antequam dicam, illud repetere oportet, exercitū Romanum, cui hi omnes aliqua ex parte præfuerunt, ex legionibus, & auxiliis fuiſſe confectum; legionem certum numerum peditum, equitumq; Romanorum fuiſſe, auxilia uero certū ſocialium copiarum. atque his ſingulis, ut inter ſe erant diuerſi, ſic uarios etiam duces præpoſitos. Quoniam autem legiones ſcribi quotannis quattuor erant ſolitæ, quæ conſulibus ad bella propè quotidiana proficiſcentibus traderentur, factum eſt, ut quemadmodum quattuor legiones primæ ceteris, quæ poſt ad eas adiunctæ ſunt, clariores fuerunt, ſic qui his legionibus præfuerunt, omnes aliarum duces honore anteceſſerint. Hi uero tribuni militum

tum quattuor legionibus primis ſunt appellati;Tribuni quidem, auctore Varrone, quòd ab initio terni eſſent, tum cum legio ex tribus millibus conficiebatur, ex ternis, quæ tum erant, tribubus Ramnium, Lucerum, & Tatienſium ſumpti; militares autem, quòd militibus, ideſt peditibus, imperarent. Siquidem tribuni militum peditibus tantum legionis, non item equitibus, præfuerunt. Itaque ut numerus peditum in legione auctus eſt, ſic etiam tribunorum militarium, ita ut à tribus ad quattuor, atque ab his ad ſex peruenerint. Quin etiam ut numerus eorum, ſic etiam lectio procedente tempore immutata eſt. Primis enim temporibus omnes ab imperatoribus legebantur, in ſingulas quaternas legiones quaterni, ut eſſent duodecim. Poſt autem anno urbis trecenteſimo nonageſimo primo, inſtitutum, ut pars eorum populi ſuffragiis, pars imperatorum arbitrio crearentur. ſic enim ſcribit Liuius: *Cum eo anno primum placuiſſet, tribunos militum ad legiones ſuffragio fieri: (nam & antea, ſicut nunc, quos Rufulos uocant, imperatores ipſi faciebant.) Torquatus ſecundum in ſex locis tenuit*. ſex quippe locos uocans eorum, qui ſuffragio crearentur, quòd ſex alteri ijs, qui ab imperatoribus fierent, relinquerentur. deinde anno quadringenteſimo quadrageſimo altero latum eſt, ut quaterni in ſingulas legiones legerentur, ut eſſent ſexdecim; & ut, quod intermiſſum erat, iidem populari ſuffragio fierent. Vnde ille idem, *Tulerunt*, inquit, *tribuni pl. L. Atilius, C. Marcius, ut tribuni militum ſeni deni in quattuor legiones à populo crearentur. quæ ante perquam paucis ſuffragio populi relictis locis dictatorum, & conſulum ferme fuerunt beneficia.* Interiectis inde temporibus cum legio ex quinque millibus con-

ſcribi iam eſſet cœpta, ut ſua factum ætate ſcribit Polybius; & poſtremo, cum ex ſex millibus, tribuni militum ad quattuor legiones uiginti quatuor, in ſingulas ſeni, lecti ſunt. Bello autem Perſico cum tribuni à populo crearentur, conſules propter belli Macedonici magnitudinem ex ſenatus conſulto ad populum, ut refert Liuius, tulerunt, *ne tribuni militum eo anno ſuffragijs crearentur; ſed conſulum, prætorumq; in ijs faciendis iudicium arbitriumq; eſſet*. quod quidem haud diu ſeruatum, idem indicat, cum ſequenti anno ſcribit, *non permiſſum, ut tribunos militum conſules facerent, populum creaſſe*. Poſt hæc autem cum Rutilius Rufus legem tuliſſet de iure tribunorum, qui à conſulibus eſſent facti, accidit, ut tribuni ab imperatoribus in exercitu lecti, Rufuli, à populo in comitiis creati, comitiati dicti ſint. quod cum Pediano Liuius & Feſtus diſertiſſime prodidere. Quocirca nouiſſimis etiam reip. temporibus alios tribunos à populo, alios ab imperatoribus creatos uidemus. nam & C. Marius, teſte Salluſtio, & C. Cæſar, Suetonio, & M. Cato, Plutarcho, tribunatum militum à populo & petierunt, & obtinuerunt. & proconſul Cicero tribunatum militum alteri dedit, & pro altero petijt. ut ipſe ſcribit ad Atticum: *Scaptius cum a me tribunatum accepiſſet, quem ego ex Bruti litteris ei detuliſſem, poſtea ſcripſit ad me, ſe uti nolle eo tribunatu*. & ad Cæſarem: *Huic ego neque tribunatum, neque præfecturam peto, beneuolentiam tuam peto*. Ceterum de tribunis militum uiginti quattuor ad primas quattuor legiones creandis hæc prodit libro ſexto Polybius: *Declaratis conſulibus tribunos militum creant, quattuordecim quidem ex ijs, qui quinque ſtipendia annua habeant, decem uero ad hos ex ijs, qui decem; equites quidem, qui decem, pedites uero, qui ſex.*

Tum

Tum uero die delectus tribunos militum natu minores in quattuor partes conſules tribuunt; ac qui primi quattuor lecti ſunt, primæ legioni præficiunt; tres, qui deinceps, ſecundæ; quattuor ſubſequentes tertiæ; tres ultimos quartæ. ex ijs autem, qui maiores ſunt, duos primos primæ præponunt, tres ſecundos ſecundæ, duos ſubſequentes tertiæ, tres poſtremos quartæ. Hi uero tribuni militum legionibus quattuor primis propterea præ ceteris celebrantur, quia maiori, quam ceteri, non quidem poteſtate, ſed, ut puto, dignitate fuerunt. Vnde in legibus, in quibus ceteri magiſtratus nominantur, & hi præcipue nominantur, hoc modo: QVI.TR. PL. Q. III VIR CAPITALIS.TR. MIL.L. IIII.PRIMIS. Quod in ueteribus quibuſdam æneis legum tabulis, & in lege Cornelia de falſo ſcriptum ex Cluentiana cognoui. Reliquorum autem tribunorum, qui prætoriis legionibus attributi ſunt, eandem fuiſſe in legendo rationem, ex uerbis Liuianis ſupra allatis apparet: *Conſules ex S. C. ad populum tulerunt, ne tribuni mil. eo anno ſuffragijs crearentur, ſed conſulum, prætorumq́; in ijs faciendis iudicium, arbitriumq́; eſſet.* Tribunos autem faſces non prætuliſſe, oſtendit Liuius in ſeditione militari Scipionis apud Sucronem: *Fugatis ex caſtris tribunis, ad milites gregarios duos delatum omnium conſenſu imperium. qui nequaquam tribunicijs contenti ornamentis, inſignia etiam ſummi imperij, faſces, ſecureſq́; attrectare auſi.* Appianus etiam in Libyca tribunos militares aureo annulo uſos ſcribit, cum ceteri ferreo uterentur.

Qui uero centuriones fuerint, ac quo numero, quaq́; ratione lecti ſint, quanquam ut in ceteris, ſic in hoc ſæpe uariatum opinor; illuſtris in primis ex eodem ſexto hiſtoriarum Polybii locus demonſtrat. quem locum primum proponam, deinde aliorum ſcriptorum

aucto-

auctoritate firmabo, ut intelligatur, ſi quando ab hac ratione receſſum eſt, id extra ordinem, & nouo exemplo factum fuiſſe. *Vbi milites, inquit, ad conſtitutam à conſulibus diem conuenerunt, tum minimum quenque natu, ac pauperrimum in uelites legunt; qui uero his proximi ſunt, in haſtatos; ætate præſtantes in principes; grauiſſimos uero in triarios. diuidunt autem eos in hunc modum, ut triarij ſexcenti ſint, principes mille, ac ducenti, totidemq; haſtati, reliqui uero uelites. quòd ſi plures quattuor millibus ſint, eos pro portione diſtribuunt, exceptis triarijs, qui eodem ſemper numero manent. ex ſingulis autem generibus, præterquam ex natu minimis, deligunt duces decem, ac poſt eos alteros item decem, atque omnes centuriones appellant. qui uero primus electus eſt, is particeps conſilij eſt. deinde uerò una cum centurionibus ſingulas ætates præterquam uelitum in decem partes diuidunt, atque unicuique parti ex ſelectis uiris duos duces præficiunt. uelites uero pro multitudine aptantes æqualiter in omnes partes diſtribuunt, duos uero duces in uno quoque manipulo conſtituunt. qui ſi ambo adſint, qui primus lectus eſt, dextrum cornu manipuli regit, qui poſterius, ſiniſtrum. ſi non adſint, qui relinquitur, omnibus præeſt.* Ex his ergo apparet, uelitibus remotis, tres acies fuiſſe, haſtatos, principes, & triarios, ex ſingulisq; denos, atque iterum denos duces eſſe delectos, qui unicuique parti (quæ in ſingulis aciebus eſſent denæ) præeſſent, eoſq; centuriones eſſe dictos, quorum qui primus electus ſit, particeps etiam conſilij fuerit. Quod autem ille de haſtatis, principibus, & triariis affert, idem etiam eſt apud Varronem: *Haſtati, inquit, dicti, qui primum haſtis pugnabant, pilani, qui pilis, principes, qui à principio gladijs, poſt commutata re militari minus illuſtres ſumuntur. pilani triarii quoque dicti, quòd in acie tertio ordine extremi deponebantur.* Varroni autem adiungere poſſumus Liuium,

qui

qui haſtatos, & principes, quos in prima, & ſecunda acie pugnaſſe ſcribit, Antepilanos uocat, quòd ante triariorum aciem tertiam, quorum ordo unus Primus pilus diceretur, prœliarentur. Quod autem ſingulæ acies in denas partes diſtributæ fuerint, confirmat item Ouidius libro Faſtorum tertio, qui de Romulo rege loquens inquit, - *Haſtatos inſtituitq́; decem, Et totidem princeps, totidem pilanus habebat Corpora.* - ſiquidem pro decem corporibus decem ſiue ordines, ſiue manipulos intellexit. confirmat Liuius, qui libro XLII, primi, & decimi ordinis haſtati, & primi principis; & Cicero, qui in epiſtolis ad Brutum octaui principis meminit. nam de primo pilo loquuntur omnes. Quod autem ſingulæ denæ partes, quæ Manipuli ſunt appellatæ, binos centuriones habuerint, haudquaquam alienum eſt ab eo, quod ex Cincij auctoritate prodidit Gellius, *Legionem cohortes decem habuiſſe, manipulos triginta, centurias ſexaginta.* ita ut cohors pars decima fuerit legionis, manipulus tertia cohortis, centuria altera manipuli. Nomina uero partium, quæ Polybius prætermittit, hæc uidentur fuiſſe, Primus, & ſecundus haſtatus, primus, & ſecundus princeps, primus, & ſecundus pilus, atque ita in ſingulis uſque ad decimum. Hos autem ordines ab imperatoribus aſſignatos, docet Liuius libro XLII, primum cum ſcribit: *Conſul deprecatus eſt tribunos pl. ne prohibeant ſe, quem cuique ordinem aſſignari è rep. eſſet, eum aſſignare;* deinde cum Sp. Liguſtinum ita loquentem inducit: *In eo exercitu, qui in Macedoniam eſt tranſportatus, biennium miles gregarius fui aduerſus Philippum regem. tertio anno uirtutis cauſſa mihi T. Quinctius decumum haſtatum aſſignauit. Inde miles uoluntarius cum M. Porcio cos. in Hiſpaniam ſum profectus. hic me imperator*

perator dignum iudicauit, cui primum haſtatum prioris centuriæ aſſignaret. tertio iterum uoluntarius miles factus ſum in eum exercitum qui aduerſus Aetolos, & Antiochum miſſus eſt. à M' Acilio mihi primus princeps prioris centuriæ eſt aſſignatus. quater poſt intra paucos annos primum pilum duxi. Et Cæſar libro tertio belli ciuilis: *Omnibus primæ cohortis centurionibus interfectis, præter priorem principem*. Cum autem ordines ab imperatoribus aſſignatos legimus, ſanè per tribunos militares aſſignatos, intelligere debemus. ſiquidem eodem in loco apud Liuium inquit Liguſtinus: *Ordinem, quo me dignum iudicent tribuni militum, ipſorum poteſtatis eſt*. & poſt Liuius: *Tribuni militares in legione prima primum pilum uirtutis cauſſa ei aſſignarunt*. Vnde Cicero Piſoni obiecit, quòd proconſul Macedoniæ *centuriatus palam uendidiſſet, ordinesq; per ſeruulum aſſignaſſet*. Atque hæc quidem ſatis mihi multa ad Polybij ſententiam aut enucleandam, aut confirmandam uidentur. Addo nunc, ut ordines alij aliis ſuperiores fuerunt, ſic ordinum ductores alios aliis fuiſſe honeſtiores. Honeſtiſſimus autem omnium fuit ordo, atque centurio primi pili, qui primus quoque centurio dictus eſt. atque hoc præclara Cæſaris, ac Liuii multis in locis auctoritas comprobat. Cæſar, bello Gallico: *Nonnulli centuriones ex inferioribus ordinibus reliquarum legionum cauſſa uirtutis in ſuperiores erant ordines huius legionis traducti*. & bello ciuili: *Q. Fulginius uulneratur ex primo haſtato legionis quartæ decimæ, qui propter eximiam uirtutem ex inferioribus ordinibus in eum locum peruenerat*. & alibi: *Scæuam ab octauis ordinibus ad primipilum ſe traducere pronunciauit*. Ac ſuperiores quidem ſunt ordines, primus haſtatus, primus princeps, & primus pilus, ſi reliquos deinceps uſque ad decimum locos reſpiciamus;

at primipilus omnium, etiam primi haſtati, & primi principis, erat ſupremus. Vnde Liuius bello Perſico: *Tres & uiginti centuriones, qui primos pilos duxerant, petierunt, ne inferiores ijs ordines, quàm quos, cum militaſſent, habuiſſent, attribuerentur.* & poſtea: *Placuit tribunum militum primopilo legionis ſecretum edere imperium, illum & dein ſingulos proximo cuique in ordine centurioni dicere, quid opus facto eſſet.* & bello Samnitico: *Lex militaris lata eſt, ne quis, ubi tribunus militum fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet. Id propter Salonium poſtulatum eſt. qui alternis propè annis tribunus militum, & primus centurio erat, quem nunc primipili appellant.* & Vegetius: *Vetus conſuetudo tenuit, ut ex primo principe legionis promoueretur centurio primipili, qui non ſolum aquilæ præerat, uerum etiam quattuor centurias, hoc eſt quadringentos milites, in prima acie gubernabat. hic tanquam caput totius legionis merita conſequebatur, & commoda.* Neque uero lateat nos oportet, centurionum inſigne uitim fuiſſe, eaq; minus promptos ad parendum milites caſtigari conſueuiſſe. declarat hoc Plinius libro XIIII: *Centurionum in manu uitis opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipſam honorat.* Tacitus libro primo: *Centurio Lucillius in ſeditione interficitur, cui militaribus facetijs uocabulum: Cedo alteram, indiderant, quia, fracta uite in tergo militis, alteram clara uoce, ac rurſus aliam poſcebat.* Vnde Iuuenalis etiã de Mario dixit:

Nodoſam poſt hæc frangebat uertice uitem,
Si lentus pigra muniret caſtra dolabra. & Silius libro XII:
Miſcebat primus acies, Latiæq; ſuperbum
Vitis adornabat dextra decus.

Adiicit Polybius, ſingulos centuriones adiutores ſibi ſingulos aſciuiſſe. Eos ille græce οὐραγοὺς, i. extremi agminis ductores, uocat. ego uero eos accenſos pri-

mum, deinde optiones à Romanis appellatos crediderim. idq; auctore Feſto, qui ſcribit: *Optio, qui nunc dicitur, antea appellabatur accenſus. is adiutor dabatur centurioni à tribuno militum, ut quem uellet, eligeret, unde nomen ſortitus eſt.* Atque hoc idem etiam eſt apud Varronem tum in libris de lingua Latina, tum in iis, quos ſcripſit de uita populi R. teſte Nonio: *Referentibus centurionibus adoptati in cohortes ſubibant, ut plenæ eſſent legiones, à quo optiones in turmis decurionum, & cohortibus centurionum appellati.* Vegetius autem optiones fuiſſe, *qui antecedentibus ægritudine impeditis, tanquam adoptati eorum, atque uicarij ſolerent uniuerſa procurare.*

Iam uero ut totius legionis uexillum, nempe aquilam ferebat is, qui aquilifer dicebatur, ſic manipulorum cuiuſque cohortis ſigna ii, qui ſigniferi uocabantur. qui, ut inquit Polybius, ex unoquoque manipulo ætate, & manu præſtantiſſimi à centurionibus eius manipuli legebantur. unde illud eſt apud Ciceronem de diuinatione: *Cum ſignifer primi haſtati ſignum non poſſet mouere loco.*

Fuiſſe præterea alios etiam in legione militaris promotionis gradus, ut accenſum, commentarienſem, & cornicularium, indicat Aſconius, qui in commentario Verrinæ actionis ita ſcribit: *Accenſus nomen eſt ordinis, & promotionis in militia, ut nunc dicitur princeps, uel commentarienſis, aut cornicularius. hæc enim nomina omnia de legionaria militia ſumpta ſunt.* ſiquidem accenſos duobus modis acceptos tradit, uno pro nomine ordinis, altero pro nomine promotionis. ordinis quidem, pro militibus quibuſdam, qui una cum rorariis poſt triarios conſederunt. quorum meminit Liuius libro VIII. &

Var-

Varro de lingua Latina, & ante eos Plautus in Friuolaria: *Vbi rorarij eſtis? en ſunt. ubi ſunt accenſi? ecce;* promotionis uero, pro militibus miniſtrantibus. de quibus ſic idem Varro: *Accenſos miniſtratores Cato eſſe ſcribit. poteſt id ab arbitrio. nam inde ad arbitrium eius, cuius miniſter.* & Vegetius libro primo: *Nullis milites inſtituti deputabantur obſequijs, nec priuata iiſdem negotia mandabantur; ſiquidem incongruum uideretur, imperatoris militem, qui ue ſte, & annona publica paſcebatur, utilitatibus uacare priuatis. ad obſequia tamen iudicum, uel tribunorum, nec non etiam principalium deputabantur milites, qui uocabantur accenſi, hoc eſt poſtea additi, quàm fuiſſet legio completa, quos nunc ſupernumerarios uocant.*

Quem uero uigente rep. commentarienſem appellet, ſatis adhuc expiſcari nequiui. ſub imperatoribus autem commentarius principis celebratur, nimirum libellus, in quo princeps nomina omnium perſcribebat, quibus aliqua erat reip. adminiſtratio tradita. unde commentarienſes ſcribæ fuerunt, qui commentarium principis conficiebant. at in caſtris commentarienſis erit, qui obſequia militum, excubias, commeatusq́; perſcripſerit. nam talem in exercitu fuiſſe curam, ſcribit eodem in loco Vegetius.

Cornicularius autem qui fuerit, nemo tradidit; ego tribuni militaris miniſtrum fuiſſe, facile duxerim, ex uerbis Valerij, capite de pudicitia: *M. Lætorio tribuno militum Cominius tribunus pl. diem ad populum dixit, quod corniculariuum ſuum ſtupri cauſſa appellaſſet.* & Frontini libro III: *Tanquam tribuni cornicularius uigilias excitauit.* Quaſi uero cornicularius uigilias tribuni loco circumierit, atque eius imperia corniculo ediderit. unde cornicularii ipſi meruere corniculo dicti ſunt à Suetonio in libro de claris

grammaticis: *Orbilius primo appariturám fecit magiſtratibus, deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit*. & de uiris illuſtribus: *M. Scaurus primo in Hiſpania corniculo meruit, ſub Oreſte in Sardinia ſtipendia fecit*.

Ac pedeſtribus quidem copiis hi præfuerunt. equitibus autem, qui ſingulis legionibus modo duceni, modo treceni, (ut in libris de iure ciuium R. oſtédimus,) affuerunt, præpoſiti ſunt ii, qui præfecti equitum, ac decuriones uocati ſunt. quorum illi tribunis militum, hi centurionibus reſponderunt. cum præfecti alas equitum ducerent, decuriones uero turmarum decurias. De quibus legendis in hunc modum Polybius: *Equitatus partes decem dictæ ſunt alæ. ex unaquaque autem conſules tres præfectos ſelegerunt. iiq́; ſibi tres* οὐράγους, (ideſt, ut ego interpretor, tres optiones) *aſciuerunt. qui uero primus alæ præfectus lectus erat, is alam ducebat. duo uero decuriones dicebantur. abſente uero primo rurſus ſecundus præfecti alæ uices ſuſtinebat*. Hinc Cicero, cum ſcribit ad Atticum: *Appius turmas aliquot huic dederat, & præfectum habuerat*, ſignificat decuriatum, ac præfecturam ei aſſignaſſe. præfectorum autem alarum ita frequens eſt mentio, ut teſtimonio non uideantur egere. Frontinus: *Corbulo in Harmenia Rufo præfecto equitum, quia parum inſtructam armis alam habebat, ueſtimenta per lictorem ſcidit*.

De decurionibus auté, & eorum optionibus ſic Varro: *Turma terma eſt, quòd terdeni equites ex tribus tribubus Tatienſium, Ramnium, & Lucerum fiebant. Itaque primi ſingularum decuriarum decuriones dicti, qui ab eo in ſingulis turmis etiam nunc ſunt terni. quos hi primo adminiſtros ipſi ſibi adoptabant, optiones uocari cœpti. quos nunc propter ambitionem tribuni faciunt*. & Feſtus: *Optio in re militari appellatur is, quem decurio, aut centurio*

optat

optat ſibi rerum priuatarum miniſtrum, quo facilius obeat officia publica. Ergo cum pedites centuriarentur, equites autem decuriarentur, iure dixit Liuius: *Vbi ad decuriatum, aut centuriatum conueniſſent, inter ſe equites decuriati, centuriati pedites coniurabant.* Ac de peditatus quidem, & equitatus Romani ductoribus hactenus.

Erant præterea auxilia, ideſt copiæ ſociorum, tum pedeſtres, tum equeſtres. quibus item duces ab imperatoribus Romanis præpoſiti, iiq; præfecti ſocium dicti ſunt. De quibus ad hunc modum Polybius: *Vbi ſocij conuenerant, eos diſtribuebant ij, qui à cõſulibus conſtituti, præfecti uocabantur, numero duodecim. qui primum ex omni numero ſociorum, qui uenerant conſulibus, equites, & pedites maxime idoneos ſeligebant eos, qui uocantur extraordinarij. numerus autem ſociorum plerunque Romanorum numero æqualis, equitum uero duplex fuit. extraordinarios aſciſcebant tertiam equitum partem, peditum uero quintam.* Horum uero meminit etiam Liuius, ut libro XXXV: *Nuncius uenit, non ſuſtinere extraordinarios impetum Gallorum.* & libro XLI: *C. Oppius præfectus ſocium hoſtes iuſſus inuadere.*

Erant præterea præfecturæ in exercitu aliæ multæ; ſiquidem præfecti caſtrorum, præfecti euocatorum, præfecti fabrum memoria celebratur. Atque has quidem omnes ab imperatore delatas, exiſtimarim. Declarauit Nepos cum ſcripſit: *Atticus multorum conſulum, prætorumq; præfecturas delatas ſic accepit, ut neminem in prouinciam ſit ſequutus, honore fuerit contentus.* & Cicero ad Cæſarem: *Trebatio neque tribunatum, neque præfecturam, neque ullius beneficij certum nomen peto.* & ad Atticum: *Ego quas per te Bruto promiſeram præfecturas, Scaptio, & Ganio detuli.* Ex quo fonte inſigne illud dictum Africani, teſte in Verrem eodẽ,

ma-

manauit, *à quo cum quidam uetus aſſectator ex numero amicorum non impetraret, ut ſe præfectum in Africam duceret, & id moleſte ferret, noli, inquit, Africanus, mirari, ſi hoc à me non impetras, ego iampridem ab eo, cui meam exiſtimationem fore caram arbitror, peto, ut mecum proficiſcatur, & adhuc impetrare non poſſum.* ſcite ille quidem. *Etenim*, ut ibi idem addit, *multo magis eſt petendum ab hominibus, ſi ſalui eſſe uolumus, ut eant nobiſcum in prouinciam, quàm hoc illis in beneficij loco deferendum.*

Ex miniſtris autem humilioribus fuere ſcribæ, accenſi, præcones, & reliqui, qui, quid ſint, ipſi fermè nomine ſuo declarant; ſcribæ, qui tabulas publicarum rationum confecerunt. Accenſi, qui præſidi in tribunali ius dicenti apparuerunt; ita ut accenſi & in caſtris, & in iure magiſtratibus operam quocunque modo nauarint. quare inter reliquos præſidum apparitores accenſi etiam numerantur. ut in Verrem: *Comites illi tui delecti manus erant tuæ, præfecti, ſcribæ, medici, accenſi, aruſpices, præcones, manus erant tuæ. quo quiſque maxime te cognatione, affinitate, neceſſitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur.* Atque hic item accenſus à prætore uidetur fuiſſe aſcitus, ex uerbis, quæ ſunt in epiſtola ad fratrem: *Quos aut ex domeſticis conuictoribus, aut ex neceſſarijs apparitoribus tecum eſſe uoluiſti; qui quaſi ex cohorte prætoris appellari ſolent, horum non modo facta, ſed etiam dicta omnia præſtanda ſunt nobis. accenſus ſit eo numero, quo eum maiores noſtri eſſe uoluerunt, qui hoc non in beneficij loco, ſed in laboris, ac muneris, non temere, niſi libertis ſuis deferebant, ſit lictor non ſuæ, ſed tuæ lenitatis apparitor, maioraq; præferant faſces illi, ac ſecures dignitatis inſignia, quàm poteſtatis.*

Prætoria uero cohors, comitatus intimus fuit prætoris meliorum militum, qui ab eo non diſcedebant, à

P. Afri-

P. Africano quondam inſtitutus. *hic enim primus*, ut ſcribit Feſtus, *fortiſſimum quenque delegit, qui ab ſe in bello non diſcederent, & cetero munere militiæ uacarent, & ſexquiplex ſtipendium acciperent*. cuius ſententiæ etiam illa in Verrem loca accõmodata maxime ſunt: *Cohors tota illa tua, tua manus ſine controuerſia fuit*. item: *Dedi ſtipendio cohorti prætoriæ*. & ad Atticum: *Ingemuit noſtra cohors, omne illud putans diſtribui ſibi oportere*. Ex quibus intelligitur, quod etiam notat Aſconius, cohortem prætoriam comites fuiſſe prætoris, quibus ſtipendium uberius à prætore per quæſtorem annumeratum ſit.

Contubernales autem adoleſcentes fuerunt, qui rei militaris percipiendæ, & prouinciæ cognoſcendæ gratia magiſtratus in prouinciam ſequuti ſunt, & propterea familiariter cum iis uixerunt, neque ab eorum lateribus diſceſſerunt, ut Cicero oſtendit in Cœliana: *Cum paulum iam acceſſiſſet ætati, in Africam profectus eſt, Q. Pompeio proconſuli contubernalis. in qua prouincia cum res erant, & poſſeſſiones paternæ, tum etiam uſus quidam prouincialis non ſine cauſſa à maioribus huic ætati tributus*. & in Planciana: *Hic adoleſcentulus cum A. Torquato profectus in Africam ſic ab illo ſanctiſſimo uiro dilectus eſt, ut & contubernij neceſſitudo, & adoleſcentuli modeſtiſſimi pudor poſtulauit*. Neque uero præſides ſolum, ſed etiam quæſtores, & tribuni militum contubernales, ut poſt apparebit, habuerunt. quin etiam patri filium fuiſſe contubernalem, admonet nos in Stratagematis Frontinus. *Q. Metellus conſul*, inquit, *quanuis nulla lege impediretur, quin filium contubernalem perpetuum haberet, maluit tamen eum in ordine merere. P. Rutilius conſul, cum ſecundum leges in contubernio ſuo filium poſſet habere, in legione militem fecit*. Cæſar autem in dictatura, teſte Suetonio, ſanxit,

ne

ne quis ſenatoris filius, niſi contubernalis, aut comes magiſtratus, peregre proficiſceretur.

Finem huic diſputationi faciam, ſi hoc addidero, ex toto prouinciali comitatu, libera rep. feminas in primis remotas uideri, ex uerbis, quæ ſunt apud Tacitum libro tertio: *Imperante Tiberio Seuerus Cæcina cenſuit, ne quem magiſtratum, cui prouincia obueniſſet, uxor comitaretur. haud enim fruſtra placitum olim, ne feminæ in ſocios, aut gentes externas traherentur. ineſſe mulierum comitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur.* Ex his enim apparet, Auguſto demum imperante, uxores duci in prouinciam cœptas.

DE QVAESTORIBVS PROVINCIARVM, ET EORVM MINISTRIS. CAP. III.

HACTENVS de præſidibus, & eorum comitibus dictum ſit, nunc de quæſtore, qui alter fuit prouinciæ magiſtratus, dicamus. Neque enim quæſtor eo iure in prouincia uerſatus eſt, quo legatus. ille enim poteſtatem à prætore, hic à populo accepit; ille eam, quæ fuit prætoris, hic longe à prætoria ſeparatam, nactus eſt; ille apud prætorem aſſeclæ, hic filii locum obtinuit. In ſingulas enim prouincias ſinguli quæſtores mittebantur, præterquam in Siciliam. quæ, cum duplex fuiſſet prouincia, uetus, & noua, duos etiam habuit quæſtores, ut dixi; unum, qui Lilybæi curabat, alterum, qui Syracuſis. Legebantur autem eo modo, quo præſides. nam cum legitimus in annum quæſtorum numerus populi ſuffragiis eſſet creatus, iubebat ſenatus, ut prouincias in ſortem coniicerent. prouinciæ uero duæ erant urbanæ eorum, qui ærario populi R. præeſſent, reliquæ

quæ ferè prouinciales, eorum, qui cum conſulibus, aut cum prætoribus in prouincias irent. Quod Cicero declarat ſcribens ad fratrem: *Referebatur de prouincijs quæſtorum, & ornandis prætoribus*. & in Verrem: *Quæſtor ex S. C. prouinciam ſortitus es. obtigit tibi conſularis*. iterum ad Fratrem: *Quæſtorem habes non tuo iudicio delectum, ſed eum, quem ſors dedit*. Quemadmodum autem præſides non ſemper prouincias ex S. C. & ſorte, ſed aliquando lege obtinuerunt, ſic eas non ſemper quæſtores ex S. C. ſortiti ſunt, ſed aut S. C. aut lege aliqua extra ordinem nominatim adepti ſunt. Atque hoc docuit Liuius libro XXX, cum Scipionem Lælii, quæſtoris extra ſortem ex S. C. uſum opera in Africa, ſcripſit; ſignificauit in orationibus in Antonium Cicero; cum dixit; *Quæſtor es factus, deinde continuo ſine S. C. ſine ſorte, ſine lege ad Cæſarem cucurriſti*; & in epiſtolis ad Atticum: *Pompeius Q. Caſſium quæſtorem ſine ſorte delegit, Cæſar Antonium, ego Cœlium ſorte datum offenderem?* Neque uero legem curiatam prætermiſſam in Antonio intelligere debemus, ut Grucchio homini eruditiſſimo placuit; neque enim militare imperium, quod lege curiata dabatur, ullo modo in quæſtore requirebatur, quippe cui pecunia publica, non res militaris à populo R. committebatur. Verum id Cicero ſignificauit, Antonium Cæſari quæſtorem neque à ſenatu, quod ordine, accedente ſorte, fiebat, neque à populo, quod fiebat extra ordinem, datum, ſed ab ipſo tantum Cæſare, ut Caſſius à Pompeio fuerat, nouo utrunque exemplo, eſſe allectum. Vt autem quæſtor à populo declaratus prouinciam aut à ſenatu, aut à populo accepit, ſic proquæſtor eiuſmodi procurationem neque ſenatui, neque populo, ſed uni præſidi, à

quo aſcitus eſt, debuit. Qui enim mortuo quæſtore præſidi ipſi quæſtoris loco eſſe cœpit, is proquæſtor appellatus eſt, ut Verres Dolabellæ Ciliciæ proconſuli. de quo Cicero: *C. Malleolo, quæſtore Dolabellæ, occiſo, Verres à Dolabella ſtatim proquæſtore iuſſus eſt eſſe*. Inuenio etiam in prouincia Gallia citeriore Cn. Carbonem conſulem non ſolum quæſtorem, ſed etiam proquæſtorem habuiſſe; idq; in libro de iuriſdictione. in quo ſcriptum eſt, Verrem Carbonis quæſtorem *rettuliſſe, ſe pecuniam dediſſe ſtipendio, frumento, legatis, proquæſtori, cohorti prætoriæ*. atque eam quoque lectionem probatus in primis interpres agnoſcit Aſconius, cum *legatis, & proquæſtori alimenta de publico data* inquit. ex quo apparet, proquæſtorium gradum, maxime præſente quæſtore, multo, quàm quæſtorius fuerit, fuiſſe inferiorem, cum proquæſtor à quæſtore ipſo alimenta acceperit.

Iam uero ſeparatam fuiſſe quæſtoris, ac præſidis poteſtatem, tum cognoſcetur, cum præſidem priuatas, ac publicas controuerſias, quæ aut à iure ciuili, aut à legibus proficiſcerentur, diiudicaſſe, quæſtorem uero propria adminiſtratione pecuniam, prædamq; publicam curaſſe, ac tabulas publicas confeciſſe, probabimus.

Nam filij, quam dixi, neceſſitudinem quæſtori cum ſuo præſide interceſſiſſe, multis in locis teſtatus eſt Cicero. quorum tres non grauabor afferre. In diuinatione in Cæcilium: *Sic à maioribus noſtris accepimus, prætorem quæſtori ſuo parentis loco eſſe oportere. nullam neque iuſtiorem, neque grauiorem cauſſam neceſſitudinis poſſe reperiri, quàm coniunctionem ſortis, quàm prouinciæ, quàm officij, quàm publici muneris ſocietatem. quamobrem ſi iure eum poſſis accuſare, tamen cum is tibi*

parentis

parentis numero fuiſſet, id pie facere non poſſes. & de iuriſdictio ne: *Tu, cum quæſtor ad exercitum miſſus ſis, cuſtos non ſolum pecuniæ, ſed etiam conſulis, particeps omnium rerum, conſiliorumq́; fueris, habitus ſis in liberum loco, ſicut mos maiorum ferebat, repente relinquas.* in epiſtolis: *Cum ad te tuus quæſtor M. Varro proficiſceretur, commendatione egere non putabam. ſatis enim commendatum eum tibi arbitrabar ab ipſo more maiorum, qui hanc quæſturæ coniunctionem liberorum neceſſitudini proximam uoluit eſſe.*

Cum ergo talis quæſtor eſſet, propterea & ſcribis erat, & lictoribus inſignitus, ſcribis ad conficiendas tabulas publicas, lictoribus ad maieſtatem magiſtratus tuendam. De utriſque auctor eſt Cicero in orationibus in Verrem: *Nuper Hortenſi quæſtor fuiſti. quid tui ſcribæ fecerint, tu potes dicere. ego de meis hoc dico. cum in eadem iſta Sicilia pro frumento ciuitatibus pecuniam ſoluerem, mecum duos ſcribas haberem, non modo iſtas duas quinquageſimas, ſed omnino nummum nullum cuiquam eſſe deductum.* item: *Quæſtores utriuſque prouinciæ, qui iſto prætore fuerant, cum faſcibus mihi præſto fuerunt.* & in Planciana: *Plancius quæſtor ſimul ac Dyrrhachium me tetigiſſe audiuit, ſtatim ad me lictoribus dimiſſis, inſignibus abiectis, ueſte mutata profectus eſt, ac Theſſalonicam me, in Quæſtoriumq́; perduxit.* Atque hæc quidem de præſidibus, & quæſtoribus, eorumq́; miniſtris, tum qui ipſi eſſent, tum quemadmodum legerentur, dicta ſint. Nunc reliquum eſt, ut eos, poſteaquam inſtruximus, aliquando in prouinciam deducamus, ac, quonam modo ſe ibi geſſerint, exponamus.

De Profectione Praesidvm, Et Qvaestorvm In Provinciam. Cap. IIII.

VBI ergo prouinciam ſenatusconſulto, atque in ea imperium lege præſides obtinuerant, tum uero aut ſponte ſua, aut ſenatuſconſulto paludati exibant. Verum ante, quàm id facerent, in Capitolium uenientes ibi ſolemnia pro rep. uota nuncupabant, atque inde paludamento, lictoribusq́;, inſignibusq́; imperij ceteris aſſumptis, recta ad portam urbis ibant, ad quam ueteri inſtituto ſalutati, inde aut continuo amicis officii cauſſa aliquanto uiæ ſpatio proſequentibus, ac bene ominantibus, in prouinciam iter ingrediebantur, aut, ſi quid negotij in urbe haberent, ad urbem per aliquot dies, aut menſes manebant, quòd cum imperio in urbe eſſe non poſſent. Ac ſenatuſconſulti quidem, quo ire iubebantur, admonet nos Cœlius: *Conſules, quia uerentur, ne S. C. illud fiat, ut paludati exeant, omnino ſenatum haberi nolunt*. De ſolemni uero uotorum nuncupatione, & illuſtri eorum ex urbe egreſſione docet Liuius, maxime bello Perſico: *Per eos dies, P. Licinius conſul, uotis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab urbe eſt profectus. ſemper ea quidem res magna cum dignitate, ac maieſtate geritur. præcipue conuertit oculos, animosq́;, cum ad magnum, nobilemq́; aut uirtute, aut fortuna hoſtem euntem conſulem proſequuntur. Contrahit enim non officij modo cura, ſed etiam ſtudium ſpectaculi, ut uideant ducem ſuum, cuius imperio, conſilioq́; ſummam reip. tuendam permiſerunt.* & alibi in eodem: *Conſul proficiſcens, prætor ue paludatis lictoribus in prouinciam, & ad bellum uota in Capitolio nuncupat.* & Cicero de Verre prætore Siciliæ: *Cum paludatus exiſſet, uotaq́; pro imperio ſuo, communiq́; populi R. nuncupaſſet, noctu ſtu-*

pri

pri cauſſa lectica in urbem introferri ſolitus eſt ad mulierem, contra fas, contra auſpicia, contra omnes diuinas, atque humanas religiones. & in Piſonem: *Cum proficiſcebamini paludati in prouincias, conſules uos quiſquam putauit? itaque, credo, ſi minus frequentia ſua ueſtrum egreſſum ornando, atque celebrando, at ominibus ſaltem bonis, ut conſules, non triſtiſſimis, ut hoſtes, proſequebantur*. & aliquanto uberius etiam Cæſar: *In reliquas prouincias prætores mittuntur, neque expectant, quod ſuperioribus annis acciderat, ut de eorum imperio ad populum referatur. paludatiq; , uotis nuncupatis, exeunt. conſules, quod ante id tempus acciderat nunquam, ex urbe proficiſcuntur, lictoresq; habent in urbe ex Capitolio priuatim, contra omnia uetuſtatis exempla*. Paludamentum autem, quo conſules, ac prætores in prouinciam exeuntes amicti fuere, *pallium*, teſte Iſidoro, *fuit imperatorium, cocco, purpura, & auro diſtinctum. dictum quòd eo indutus palam faceret imperator, ſe ad bellum exire*. Hinc prætextã, aut togam paludamento mutare, fuit ex magiſtratu, aut ex priuato ad bellum, & in prouinciam ire. quorum illud uſurpauit Plinius in Panegyrico: *Geſtus eſt conſulatus non in hoc urbis otio, ſed iuxta barbaras gentes, ut illi ſolebant, quibus erat moris, paludamento mutare prætextam*; hoc uero Salluſtius, teſte Iſidoro: *Togam paludamento mutauit*.
Itaque paludamentum Cæſar ueſtem imperatoriam, Plutarchus prætoriam, Dio militarem uocauit, cum de Pom̃peio Pharſalico prœlio excedẽte loquuti ſunt. Ac purpureum quidem ipſum fuiſſe, etiam Plutarchus oſtendit, cum ſcripſit: *Fertur eo die Craſſus, non purpurea, ut prætorum Romanorum mos eſt, ſed pulla ueſte ad milites proceſſiſſe*. & Silius, cum de Scipione dixit: *At contra ardenti radiabat Scipio cocco*. Vnde merito Plinius quoque libro XXVII *coccum imperatorijs paludamentis dicatum fuiſſe* prodidit.

didit. Quod autem dixi, præſides ad portam ſalutatos, id apud Feſtum his uerbis ſcriptum repperi: *Prætor ad portam nunc ſalutatur is, qui in prouinciam proprætore, aut proconſule exit. cuius rei morem ait fuiſſe Cincius in libro de conſulum poteſtate talem. Albanos rerum potitos uſque ad Tullum regem. Alba deinde diruta uſque ad P. Decium Murem conſulem populos Latinos ad caput Ferentinæ, quod eſt ſub monte Albano, conſulere ſolitos, & imperium communi conſilio adminiſtrare. itaq; quo anno Romanos imperatores ad exercitum mittere oporteret, iuſſu nominis Latini, complures noſtros in Capitolio à ſole oriente auſpicijs operam dare ſolitos. Vbi aues addixiſſent, militem illum, qui à communi Latio miſſus eſſet, illum, quem aues addixerant, prætorem ſalutare ſolitum, qui eam prouinciam obtineret prætoris nomine.* Eundem autem præſidem ad portam, atque ad urbem per plures, ſi placuiſſet, dies eſſe potuiſſe, teſtatur Aſconius, cum ſcribit: *Ad urbem dici ſolet, de ijs, qui cum poteſtate prouinciali nondum in prouinciam profecti eſſent.* & alibi: *Horum magna pars per tabulas laudauerunt, quia aberant. inter quos Pompeius quoque. nam, quòd erat proconſule, extra urbem morabatur.* Significat autem tempus, cum Pompeius Hiſpanias ex conſulatu ſecundo adeptus per legatos adminiſtrabat, atque ipſe ad urbem manebat. qua de re in hunc modum Dio: *Pompeius, populo extra pomærium euocato, (neque enim proconſulare iam habens imperium poterat urbem ingredi) multa pro Gabinio locutus eſt.* unde Cicero in Sextiana: *Erat Pompeius ad portas, erat cum imperio.* & de Verre prætore Siciliæ: *Verres ſimul atque ei ſorte prouincia Sicilia euenit, ſtatim Romæ, & ad urbem, antequam proficiſceretur.* Neque uero illud hoc loco prætereundum uidetur, ut ſenatus conſulto exire conſules iuſſi ſunt, ſic, ne irent, tribunorum pl. edicto, aut dirarum obnunciatione prohiberi potuiſſe.

Itaque M. Craſſus, cum P. Atteio primum edicenti, deinde obnuncianti non paruiſſet, ipſe poſt, ac filius cum Parthis dimicans iuſtas dediſſe pœnas exiſtimatus eſt.

Verum ubi iter in prouinciam iam præſes erat ingreſſus, moris fuit, ut præſidem, cui ſuccedebat, de aduentu ſuo faceret certiorem; ſcilicet, ut cum eo congrediens de ſtatu cognoſcere prouinciæ poſſet. atque hoc lege potiſſimum Cornelia à Sylla dictatore relatum exiſtimo, cum uerba Ciceronis Appium, cui in prouincia ſuccedebat, de itinere ſuo admonentis intueor. Vnde illa extitere: *Vt habere rationem poſſis, quo loco me ſalua lege Cornelia conuenias, in prouinciam ueni pridie Kal. Sext.* Quod eleganter non ad ſuorum magis, quàm ad uetuſtorum temporum rationem deſcripſit Vlpianus titulo de officio proconſulis. *Antequam proconſul,* inquit, *fines prouinciæ decretæ ſibi ingreſſus ſit, edictum debet de aduentu ſuo mittere, continens commendationem aliquam ſui, ſi qua ei familiaritas ſit cum prouincialibus, uel coniunctio, & maxime excuſans, ne publice, uel priuatim occurant ei. eſſe enim congruens, ut unus quiſque in ſua patria exciperet. Recte autem, & ordine faciet, ſi edictum deceſſori ſuo miſerit, ſignificetq; quo die ſit ingreſſurus. plerunque enim incerta hæc, & inopinata turbant prouinciales, & actus impediunt.* Quo uero die in prouinciam accedebat, eodem prouincialis eius muneris, imperiiq; initium capiebat. Vnde Cicero tam ſæpe diem pridie K. Sextil. uſurpat, quo die in prouinciam ueniſſet, & ſibi ex S. C. decedendum eſſet. Quod autem dixi de præſide, idem etiam in quæſtore ſeruatum eſſe, apparet. Quoniam autem non ſemper quæſtor cum ſuo præſide in prouinciam profectus eſt, uerum ſæpe, aut multo ante, aut multo

multo poſt eum in prouinciam uenit, fieri potuit, ut non idem ſemper quæſtorij muneris ineundi dies fuerit, ac prætorij. quod ubi euenit, ſimul illud etiam con tingere potuit, ut duos quæſtores præſes unus eodem anno deinceps habuerit, ut Cicero Rufum, & Cœlium, & duos præſides quæſtor unus, ut qui in Sicilia Verre, ac Metello prætoribus quæſtores fuerunt. Quod declarauit Cicero, cum de Metello poſt Verrem Siciliam obtinente loquitur: *Quæſtores utriuſque prouinciæ, qui Verre prætore fuerant, cum faſcibus mihi præſto fuerunt.*

De Potestate Praesidvm, Et In Primis De Ivrisdictione. Cap. v.

POSTQVAM ergo prouinciam præſides ſuam attigerant, tum demum prouinciale officium, cuius cauſſa uenerant, aggrediebantur. officium autem eorum in duas partes fuit, ut diximus, diſtributum, poteſtatem, & imperium. Poteſtas fuit facultas cognoſcendi, imperium exercitui imperandi, bellumq; gerendi. quorum alterum pacis, alterum belli temporibus congruit. Hæc autem duo munera longe inter ſe, ut fine, ſic tractatione diuerſa ita coluerunt, ut æſtatem fere rei militari, hiemem prætoriæ cognitioni, quæ in iuriſdictione potiſſimum eſt uerſata, dicarent. Atque hoc cum aperte in Inſtitutionibus docuit non contemnendus auctor Theophilus, tum ſignificauit etiam non obſcure Hirtius, cum ſcripſit, *Cæſarem proconſulem, legatis hibernis præpoſitis, ipſum in citeriorem Galliam ad conuentus agendos contendiſſe, & Longinum Hiſpaniæ ulterioris proprætore relictum legionibus in hiberna diſpoſitis ad ius dicendum ſe Cordubam contuliſſe.*

Quo

Quo factum eſt, ut Cicero Ciliciam proconſule adminiſtrans, & in eodem item inſtituto permanens, ſic ad Atticum ſcripſerit: *Erat mihi in animo recta proficiſci ad exercitum, æſtiuos menſes reliquos rei militari dare, hibernos iuriſdictioni.* & ad Cœlium: *Mihi erat in animo, quoniam iuriſdictionem confeceram, proficiſci in Ciliciam Nonis Maij, & cum primum æſtiua attigiſſem, militaremq; rem collocaſſem, decedere.*

Quoniam autem horum officiorum neutrum tueri, niſi uarijs itineribus per prouinciam faciendis, non potuerunt; (ſiquidem neque ius omnibus reddere, neque rem frumentariam tractare, neque rei militari ſeruire, niſi prouinciam obeundo licuit,) primum de itineribus præſidum prouincialibus, deinde de poteſtate, poſtremo de imperio diſputabimus. Primis ergo temporibus iter facere præſides R. ita per prouinciam conſuerunt, ut nihil ſociis aduentus ſui cauſſa imperarent, neque ullis aut oneri, aut ſumptui eſſent; uerum in omnibus rebus modeſte, atque abſtinenter ſe gererent; quippe qui hoſpites etiam priuatim haberent, ad quos plerunque diuerterent. poſt autem gliſcente libidine ſocijs uſque adeo incommodi eſſe cœperunt, ut multorum aduentus parum ab hoſtili impreſſione differret. quocirca multis legibus eorum conſtringenda libido fuit. quæ quid cuique prætori à ſocijs, & prouincialibus dandum, quid ue à prætore imperandum eſſet, præſcriberent, ut tectum, lecti, ligna, ſal, fœnum, & cetera eiuſmodi, quæ repente adueniente prætore commode parari ab ipſius comitatu non poterant. Huius autem rei primam memoriam inuenio apud Liuium, anno urbis quingenteſimo quinquageſimo ſexto, Cornelio Minucioq; conſulibus. *Sardiniam,* inquit, *M. Por-*

cius Cato obtinebat. fugati ex inſula fœneratores, & ſumptus, quos in cultum prætorum ſocij facere ſoliti erant, circumciſi, aut ſublati; alteram uero anno quingenteſimo octogeſimo, Poſtumio, Popillioq; conſulibus. *Poſtumius*, inquit, *iratus Præneſtinis, priuſquam ab Roma proficiſceretur, litteras Præneſte miſit, ut ſibi magiſtratus obuiam exiret, locum publice pararet, ubi diuerteretur, iumentaq;, cum exiret inde, præſto eſſent. Ante hunc conſulem nemo unquam ſocijs in ulla re oneri, aut ſumptui fuit. ideo magiſtratus mulis, tabernaculiſq;, & omni alio inſtrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent ſocijs. priuata hoſpitia habebant, apud quos ipſis diuerti mos eſſet. Legati, qui repente aliquo mitterentur, ſingula iumenta per oppida, iter qua faciundum erat, imperabant. aliam impenſam ſocij in magiſtratus Romanos non faciebant. Iniuria conſulis, & ſilentium nimis aut modeſtum, aut timidum Præneſtinorum ius, uelut probato exemplo, magiſtratibus fecit grauiorum in dies talis generis imperiorum.* Vt autem poſtea huic malo in dies ingraueſcenti remedium aliquod afferretur, leges inde multæ de repetundis ſunt pro ſociis aduerſus prouinciarum præſides latæ. quarum primã tulit L. Calpurnius Piſo in tribunatu, anno DCIIII, ut ſcribit in Bruto Cicero. Inde ſequutæ aliæ, Cæcilia, Seruilia, Acilia, Cornelia, & ultima Iulia, quæ ſingulæ uel pœnam grauiorem, uel caput aliquod ſuperioribus adiecerunt. Lex autem Iulia, quam Cæſar in primo conſulatu tulit, præter cetera, quid dari, quid accipi oporteret, præcepit. Quam quidem ſe Cicero ſeruaſſe in proconſulatu Ciliciæ, cum Attico gloriatus eſt: *Sed tu aliquid*, inquit, *de me ſcire fortaſſe mauis; hæc ſunt. Adhuc ſumptus nec in me aut publice, aut priuatim, nec in quenquam comitum. nihil accipitur lege Iulia. nihil ab hoſpite. perſuaſum eſt omnibus meis, ſeruiendum eſſe famæ meæ.* item: *Leuantur mi-*

miſeræ ciuitates, quòd nullus ſumptus ſit in nos, neque in legatos, neque in quæſtorem, neque in quenquam. Scito non modo nos fœnum, aut quod lege Iulia dari ſolet, non accipere, ſed ne ligna quidem, nec præter quattuor lectos, & tectum quenquam accipere quidquam, multis locis ne tectum quidem; & in tabernaculo manere plerunque. & alibi: *Caue putes, quidquam homines magis unquam eſſe miratos, quàm nullum teruncium, me obtinente prouinciam, ſumptus eſſe factum nec in remp. nec in quenquam meorum.* Quin etiam alio loco ſe Laodiceæ Andronem Artemonis filium hoſpitem habuiſſe ſcribit, rogatq; P. Seruilium Aſiæ proconſulem, ut & ipſe eum dignum hoſpitio ſuo iudicet. Nam quid dicam, ut prætoribus, ſi quo nauigandum eſſet, publice etiam nauigia data ſint? oſtendunt illa in Verrem: *Quid tibi naui opus fuit? qui, ſi quo publice proficiſcereris, & præſidij, & uecturæ cauſſa ſumptu publico nauigia præberentur? priuatim autem nec proficiſci quoquam potes, nec acceſſere res tranſmarinas ex ijs locis, in quibus tibi habere, mercari nihil licet.* Significat autem id, quod alio loco poſuit, *prætori in prouincia nihil emere, niſi mancipium in demortui locum, licuiſſe.* Vnde merito laudauit idem fratrem ſuum Quinctum, quòd in Aſia commodum ſe ſocijs prætor præberet: *Quid tam eximium eſſe poteſt*, inquit, *quàm non itineribus tuis perterreri homines, non ſumptu exhauriri, non aduentu commoueri, eſſe, quocunque ueneris, & publice, & priuatim maximam lætitiam, cum urbs cuſtodem, non tyrannum, domus hoſpitem, non expilatorem recepiſſe uideatur.* Atque etiam propterea inſtituti miniſtri quidam erant, qui, quæ lege continebantur, præberent, græco uocabulo Parochi nominati, quorum meminit Horatius:

Proxima Campano ponti quæ uillula tectum
Præbuit, & parochi quæ debent, ligna, ſalemq;:

 Iti-

Itinerum ratione perſpecta, ſequitur, ut de poteſtate agamus, quæ cognitionem, & curationem amplexa eſt. Prætoria uero cognitio una domeſtica fuit, altera popularis; domeſtica intra prætorium, & in cubiculo querelis prouincialium audiendis, miniſtrante, atque admittente cubiculario, eſt conſumpta; popularis in baſilica, atque in tribunali, ſcribis, accenſis, præconibus, & lictoribus apparentibus. Vtriuſque uero meminit Cicero, ſcribens ad fratrem: *Conſtare inter omnes uideo, facillimos eſſe aditus ad te, patere aures tuas querelis omnium, nullius inopiam, ac ſolitudinem non modo illo populari acceſſu, ac tribunali, ſed ne domo quidem tua, ac cubiculo eſſe excluſam.* & de ſe ad Atticum: *Aditus ad me minime prouinciales. nihil per cubicularium. ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus.* Atque hoc idem ſine dubio uoluit Hirtius, cum de Longino proprætore Hiſpaniæ ſcripſit: *Nullum genus quæſtus prætermittebatur, quo domus, & tribunal imperatoris uacaret.* Vtranque autem poteſtatem non ante, quàm prouinciam ſuam attigiſſent, neque alibi, quàm in prouincia ſua, exercere poterant. Vnde illud eſt Vlpiani titulo de off. proconſulis: *Proconſul ubique quidem proconſularia inſignia habet ſtatim, atque urbem egreſſus eſt, poteſtatem autem non exercet, niſi in ea prouincia ſola, quæ ei decreta eſt.*

Vt autem hanc poteſtatem exercere commode poſſent, inſtitutum erat, ut præſes, poſtea quàm in prouinciam uenerat, in aliquam ciuitatem, aut in plures ex ijs, in quibus conuentus agi ſolebat, conuentum, ſiue forum in certam diem edicto indiceret, eoq; prouinciales homines euocaret. atque ita aut uno in oppido plures conuentus, aut in ſingulis ſingulos agebat, atque omnes percurrebat. Indictos autem ante fuiſſe à

prætore conuentus, indicat Liuius, cum bello Macedonico de Sicilia ita quendam loquentem inducit: *Siculorum ciuitatibus Syracuſas, aut Meſſanam, aut Lilybæum indicitur concilium à prætore Romano, conuentus agitur. eò imperio euocati conueniunt.* quo eodem reſpexit quoque Virgilius hoc uerſu: *Indicitq́; forum, & patribus dat iura uocatis.* Iam uero in uno oppido plures, aut in ſingulis ſingulos actos, docet Cicero; qui cum per annum in Cilicia fuiſſet, primum ſe in ſingulis ferè conuentibus ius dixiſſe; deinde Laodiceæ quinque conuentus egiſſe, ſcripſit. Nam in prouinciam accedens ita ſcribit: *Laodiceam pridie Kal. Sext. uenimus. ibi morati triduum perilluſtres fuimus. dein Apameæ quinque dies, Synnadis triduum, Philomeli quinque dies, Iconij decem fecimus. nihil ea iuriſdictione æquabilius.* Poſt autem cum, foro Tarſi in Cilicia peracto, in Aſiam ad ſecundos conuentus agendos rediret, ita ſcribit: *Ego æſtiuis confectis Q. fratrem hibernis, & Ciliciæ præfeci. ipſe in Aſiam profectus ſum Tarſo Nonis Ianuarij maxima admiratione Ciliciæ ciuitatum, maximeq́; Tarſenſium. poſtquam uero Taurum tranſgreſſus ſum, mirifica expectatio noſtrarum Aſiæ diœceſeum, quæ ſex menſibus imperij mei nullas meas acceperat litteras. Idibus Februar. forum inſtitueram agere Laodiceæ Cibyraticum, & Apamenſe; ex idibus Martijs ibidem Synnadenſe, Pamphylium, Iſauricum.* Ex his enim apparet, ipſum primo Laodiceæ, Apameæ, Synnadis, Philomeli, & Iconii, ſigillatim conuentus egiſſe; (unde queſtus eſt etiam cum Appio deceſſore ſuo, iiſdem diebus Appium conuentum Tarſi egiſſe, quibus ipſe ſuum Apameæ, Synnadis, & Philomeli, peregerit.) poſt autem harum quinque diœceſeum cōuentum in uno oppido egiſſe Laodiceæ. Quod confirmauit magis, cum ſcripſit alibi ad Atticum, *forum ſe*

egiſſe

egiſſe ex Idibus Februarijs Laodiceæ ad Kal. Maij omnium diœceſeum præter Ciliciæ. Frequentius tamen ſingulos conuentus à prætore perluſtratos fuiſſe exiſtimo, atque id quoque fuiſſe ad prouinciæ rationes accommodatius. Hoc autem ex Hirtio colligo, qui ita ſcriptum reliquit: *Cæſar in Gallia citeriore ius dixit, ac paucos ibi dies moratus, cum celeriter omnes conuentus percucurriſſet, publicas controuerſias cognouiſſet, in Belgium ſe recepit*: & ex Sulpicio Achaiæ prætore, qui de ſe ad Ciceronem ita: *Cum Athenis in Bœotiam irem, ut reliquam iuriſdictionem abſoluerem.* & ex ipſo Cicerone in Verrem: *Nullum oppidum in Sicilia fuit ex ijs oppidis, in quibus prætores conſiſtere, & conuentum agere ſolent, quo in oppido non Verri delecta ad libidinem mulier eſſet.* Vnde idē ſcripſit ad Thermum Aſiæ prætorem: *Peto à te, ut ſi quid habebit Genucilius cum aliquo Helleſpontio controuerſiæ, in illam Διοίκησιν reijcias.*

Cum autem conuentibus indictis, & conuocatis, alia domi, alia in foro cognoſcerent; quæ quidem domi tranſigebantur, ea ferè per diplomata annulo obſignata perficiebantur. Vnde dixit Cicero in Piſonem: *Mitto diplomata tota in prouincia paſſim data.* & Plinius prætor Bithyniæ ad Traianum: *Vſque in hoc tempus domine nemini diplomata commodaui.* Ex quo diuinitus illa Q. fratri de annulo ſunt præcepta: *Sit annulus tuus non ut uas aliquod, ſed tanquam ipſe tu, non miniſter alienæ uoluntatis, ſed teſtis tuæ.* Quæ uero in foro cognita ſunt, ea totam iuriſdictionē complexa ſunt. Iuriſdictio autem nihil aliud fuit, quàm poteſtas iuris eius reddendi, quod legibus contineretur, de priuatis controuerſiis, & criminibus publicis, aut prouincialibus hominibus, aut ciuibus Romanis in prouincia ipſa uerſantibus, quoties exiſteret, qui illud poſceret. Ac quæ quidem priuatæ controuerſiæ fue-

rint,

rint, (de his enim prius agemus, quia in his potiſſimum collocata iuriſdictio fuit) ex longa ueterum iuriſconſultorum in hac potiſſimum re laborantium diſputatione repetendum uidetur, quorum ingenio conſtitutum eſt, earum alias ad perſonas, alias ad res, & earum adquiſitiones, alias ad obligationes pertinere. Leges autem fuerunt, aut quas imperator ab initio ex decem legatorum ſententia dederat, aut poſtea è re nata conſules, aut tribuni pl. tulerant. quibus etiam attexenda ſenatus conſulta ſunt. ut lex Rupilia de iudiciis apud Siculos, quam P. Rupilius ex decem legatorum ſententia tulit, & Terentia Caſſia de emendo in Sicilia frumento, quæ à conſulibus Terentio, Caſſio poſt in gratiam Siculorum eſt lata. ut ſenatus conſultum illud Lentulo, Philippoq; conſulibus, *Vt qui Ciliciam obtineret, ius de centeſimis uſuris ex ſyngrapha diceret*. quorum omnium Cicero meminit. Quod autem ſcripſi, ius dictum eſſe prouincialibus, ex eo numero liberos populos eximi oportet, quibus ius dici non licuit. quod ex Piſoniana cognoſcitur. *Omitto*, inquit, *iuriſdictionem in liberam ciuitatem contra leges, ſenatusq; conſulta*. item: *Tu emiſti grandi pecunia ut tibi de pecuniis creditis ius in liberos populos contra ſenatus conſulta, & contra legem generi tui dicere liceret*. Quos uero ciues in prouinciis uerſatos dixi, ii ferè, ut ſupra ſcripſi, aut aratores, aut publicani, aut negociatores fuerunt, quibus nō minus, ac ſociis ipſis ius dictum eſt. Vnde illud in Verrem: *Præclara clauſula edicti, quod omnium controuerſiarum, quæ eſſent inter aratorem, & decumanum, edicit ſe recuperatores daturum*.

Cum ergo iuriſdictio reddendi iuris poteſtas fuerit, quod in legibus contineretur, legibus autem omnia cō

prehendi

prehendi non potuiſſent, factum eſt, ut multa edictis ipſis prætoriis ſint permiſſa. ſiquidem ut prætores urbani Romæ magiſtratum ineuntes edicta propoſuerunt, ex quibus ius ſe dicturos eſſe, profeſſi ſunt, ſic præſides in prouincias ingreſſi & ipſi ſua edicta ſingulis de rebus diligenter ſcripta ediderunt, ad eaq́; poſtea totam iuriſdictionem ſuam accommodarunt. Atque hæc quidem ſi ex urbanis aut prouincialibus edictis ſumpſiſſent, trãſlaticia, ſin minus, noua dicebantur. Hanc autem doctrinam huic diſputationi intelligendæ apprime neceſſariam elicere potiſſimum ex Ciceronis epiſtolis poſſumus, ubi ipſe proconſul de ſuis Cilicienſibus edictis agit cum Attico. *De Bibuli*, inquit, (hic erat Syriæ proconſul) *edicto nihil noui, præter illam exceptionem, de qua tu ad me ſcripſeras, nimis graui præiudicio in ordinem noſtrum. ego tamen habeo ἰσοδυναμοῦσαν, ſed tectiorem ex Q. Mucij edicto Aſiatico: EXTRA QVAM ſi ita negotium geſtum eſt, ut eo ſtari non oporteat, ex fide bona. multaq́; ſum ſequutus Scæuolæ. in ijs illud, in quo ſibi libertatem Græci cenſent datam, ut Græci inter ſe diſceptent ſuis legibus. breue autem edictum eſt propter hanc meam διαίρεσιν. quòd duobus generibus edicendum putaui. quorum unum eſt prouinciale, in quo eſt de rationibus ciuitatum, de ære alieno, de uſura, de ſyngraphis, in eodem omnia de publicanis; alterum, quod ſine edicto ſatis commode tranſigi non poteſt, de hereditatum poſſeſſionibus, de bonis poſſidendis, magiſtris faciendis, bonis uendendis, quæ ex edicto & poſtulari, & fieri ſolent; tertium, de reliquo iure dicendo, ἄγραφον reliqui. dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum.* & ex epiſtolis ad Appium, de ijſdem: *Romæ compoſui edictum. nihil addidi, niſi quod publicani me rogarunt, ut de tuo edicto totidem uerbis transferrem in meum. diligentiſſimè ſcriptum caput eſt, quod pertinet ad minuendos ſumptus ciuitatum. quo*

in

in capite ſunt quædam noua, ſalutaria ciuitatibus, quibus ego magnopere delector. hoc uero, ex quo ſuſpicio nata eſt, me exquiſiuiſſe aliquid, in quo te offenderem, tralatitium eſt. item: *Interim cum ego in edicto translatitio, centeſimas me obſeruaturum, haberem, cum anatociſmi anniuerſario*. Quin etiam in edictis non illa ſolum comprehenſa ſunt, quibus de rebus prætor cogniturus eſſet, ſed etiam de quibus iudicium daturus, & quo modo. Vnde illa extiterunt in Verrem: *Edictum hominis cognoſcite. ſi quis perperam iudicaſſet, ſe cogniturum, cum cognoſcet, animaduerſurum.* item: *Dicit, ſe in decumanum, ſi plura ſuſtulerit, quàm debitum ſit, in octuplum iudicium daturum eſſe.* item: *Qui in decumanos octupli iudicium ſe daturum edixit, idem habuit in edicto, ſe in aratorem in quadruplum daturum.* item: *Illa uero præclara clauſula edicti, quòd omnium controuerſiarum, quæ eſſent inter decumanum, & aratorem, ſi uter uelit, edicit, ſe recuperatores daturum.* Neque uero prætereundum illud eſt, improbe factum iudicatum eſſe, ſi quis aliqua de re aliter in prouincia, atque in urbe edixiſſet; aut aliquod edictum contra leges prouinciæ feciſſet; aut contra edictum ſuum ius dixiſſet. Nam ni ita eſſet, profecto nunquam Cicero in Accuſatione Verris poſuiſſet, quòd prætor urbanus de hereditatibus aliquid ſcripſiſſet in urbano edicto, quod poſtea de prouinciali demiſſet, & quòd contra leges Siculis datas edixiſſet. aut certe nō ita de ſe ad Atticum ſcripſiſſet: *Cum ego in edicto translatitio, centeſimas me obſeruaturum, haberem, cum anatociſmi anniuerſario, ille ex ſyngrapha poſtulabat quattuor. quid ais? inquam. poſſum ne contra meum edictum?*

Cum ergo iuriſdictio ab edicto uniuerſa penderet, nunc quo modo, propoſito edicto, eam exercuerint, diſſeramus. Exercuerunt autem aut coercendo, aut ſta-

tuendo. de coercitione cum iuriſdictione coniuncta intellexit etiam Paullus titulo de officio eius, cum ſcripſit: *Iuriſdictio ſine modica coercitione nulla eſt*. Coercuiſſe autem dicti ſunt, uel cum citari, uel cum prehendi iuſſerunt. Itaque coercitionis inſignia, ac propè inſtrumenta fuerunt, accenſus, & lictor, ille ad citandum, hic ad ſummouendum, & prehendendum tributus. De quibus noſter ille ad fratrem: *Nuper C. Octauius in Macedonia iucundiſſimus fuit. apud quem primus lictor quieuit, tacuit accenſus, quoties quiſque uoluit, dixit, & quam uoluit, diu*. Recte: fuit enim accenſi officium, accire, qui ius poſcerent, aut diutius, quàm oporteret, loquentibus ſilentium imponere; lictoris non prehendere ſolum, ac ducere, ſed etiam ſummouere, atque aliquando etiam loquentem cohibere. Vnde illa Liuii extitere de Paullo Aemilio in Macedonia: *Vbi is dies uenit, quo adeſſe Amphipoli denos principes ciuitatum iuſſerat, cum decem legatis in tribunali conſedit. Aſſuetis regio imperio, tamen nouam formam terribilem præbuit tribunal, ſummotor aditus, præco, accenſus, inſueta omnia oculis, auribusq́;*. & illud Suetonii in libro de claris dicendi magiſtris: *Albutius Silus in cognitione cædis Mediolani apud L. Piſonem proconſulem defendens reum, cum cohiberent lictores nimias laudantium uoces, ita excanduit, ut Italiæ ſtatum deploraret, quaſi iterum in formam prouinciæ redigeretur*.

Statuendi uero locus fuit Baſilica, & tribunal; miniſtri ſcribæ, præcones, & lictores. de Baſilica Hirtius Alexandrino: *Longinus ex concione ſe Cordubam recepit, eoq́; ipſo die meridiana hora, cum in Baſilicam iret, interfectus eſt.* Tribunal ſuggeſtus editior erat, unde conſpici magiſtratus ab omnibus poterat, in quo ſella curulis, iuriſdictionis inſigne, locata erat, ubi ſedens prætor cognoſcebat,

&

& pronunciabat. Vnde apud Liuium dixit Minio: *Siculi in conuentu imperio prætoris euocati prætorem excelſo in ſuggeſtu ſuperba iura reddentem, ſtipatum lictoribus uident, uirgæ tergo, ſecures ceruicibus imminent.* & Cicero in Verrem: *Satis ne uobis prætori improbo circundati cancelli uidentur in ſua prouincia, immo uero in ſella, ac tribunali?* item: *Contentus hac iniquitate prætor non fuit. palam de ſella, ac tribunali pronunciat.* item: *Quamobrem ſcriba deducat, ac non potius mulio, qui adduxerit? tabellarius, cuius aduentu certiores facti petiuerunt? præco, qui adeſſe iuſſit? uiator, ac Venerius, qui fiſcum ſuſtulit? quæ pars operæ, atque oportunitatis in ſcriba eſt, cur ei tanta merces detur? ordo eſt honeſtus, quòd eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculaq́; magiſtratuum committuntur.* Ex quibus item, quæ ſcribarum, quæ præconum, quæ tabellariorum partes apud prætorem prouinciæ fuerint, declaratur.

Porrò autem ſtatuendi partes duæ fuerunt, decretum una, iudicij datio altera. Decreta ſententiæ præſidum fuerunt ſine iudicum cōſilio ſingulis de rebus interpoſitæ. decernere autem dicebatur prætor, cum poſſeſſionem ex edicto dabat, cum tutorem dicebat, cum bona addicebat, cum interdicebat, & omnino cum ipſe ſine iudice rem & cognoſcebat, & de ea pro ſuo iudicio ſtatuebat. talem autem præſidis fuiſſe cognitionē, ut & ſine iudice ſtatueret, & iudicibus rem ſtatuendam permitteret, oſtendit Calliſtratus aperte, cum inquit: *Quoties princeps ad præſides prouinciarum remittit negocia per reſcriptiones, ueluti: Eum, qui prouinciæ præeſt, adire poteris; uel cum hac adiectione: Is æſtimabit, quid ſit ſuarum partium, is æſtimare debet, utrum ipſe cognoſcat, an iudicem dare debeat.* Atque hoc idem etiam florente populo obſeruatum, apparet ex ijs, quæ Cicero ſcribit in Verrem: *An dubitauit quiſ-*

quam, quin is uenalem in Sicilia iuriſdictionem habuerit, qui Romæ totum edictum, atque omnia decreta uendiderit. & quin ab Siculis ob decreta interponenda pecuniam acceperit, qui M. Octauium ob ius dicendum popoſcerit. Atqui ille M. Octauio bonorum poſſeſſionem ademerat. item: *Verris decreta eiuſmodi: Si non accipit, quod te debere dicis, accuſes, ſi petit, ducas.* item: *Controuerſiæ ſecreto deferebantur, paulo poſt decreta auferebantur.* item: *Abs te iudicium poſtulatur; quid decernis? recuperatores dicis te daturum.* & pro Flacco: *Prætor Aſiæ pro ſua æquitate, prudentiaq; decreuit, ut ſi iudicatum negaret, in duplum iret, ſi metu coactos diceret, haberet eoſdem recuperatores.* item ad Atticum de ſe proconſule: *Si Brutus putabit, me quaternas centeſimas oportuiſſe decernere, qui in tota prouincia ſingulas obſeruarem, itaq; edixiſſem, accipiam dolorem.* & ad Thermum Aſiæ prætorem: *Peto à te, ſi intellexeris, eos neque ex edicto, neque ex decreto pecuniam depoſitam habuiſſe, des operam, ut uſuræ Cluuio inſtituto tuo conſeruentur.*

Iudicia uero ſententiæ fuerunt, quas iudices à prætore litigatoribus iudicium poſtulantibus dari re cognita tulerunt. quod docuiſſe uidetur is, qui Herennianа Rhetorica ſcripſit, cum dixit, *iudicatum eſſe id, de quo aut ſententia lata, aut decretum interpoſitum eſſet.* neque enim dubium eſt, quin his uerbis & prætoris, & iudicum cognitionem exprimere uoluerit. Dabatur autem iudicium à præſide eo modo, quo poſtulabatur, ideſt aut ex lege prouinciæ, aut ex edicto prætoris, ſi quid, quod abeſſet à lege, commodi contineret. Ac ex lege quidem, ut Rupilia apud Siculos, in qua ſcriptum fuit; *Vt quod ciuis cum ciue ageret, domi certaret ſuis legibus. quod Siculus cum Siculo non eiuſdem ciuitatis, ut de eo prætor iudices ex lege Rupilia ſortiretur. quod priuatus à populo peteret, aut populus à priua-*

to,

to, ſenatus ex aliqua ciuitate, qui iudicaret, daretur, cum alternæ ciuitates reiectæ eſſent. ceterarum rerum ſelecti iudices ex ciuium Romanorum conuentu proponi ſolebant. inter aratores, & decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appellabant, iudicia fiebant. Moris autem fuit, ut cum res ex lege Rupilia gereretur; dicæ ſcriptio præcederet, inde citatis litigatoribus una ſortitio poſt triginta dies, inde altera, & quidem ex uoluntate litigatorum, fieret. dica uero græcorum more; (nam Siculi Græci erant, & græce loquebantur,) ſcribi tum dicebatur, cum lis intendebatur, ideſt iudicium poſtulabatur. ſortiri uero dicas erat iudices ipſos ex lege ſortiri, non autem, ut Budæus exiſtimauit, litem intendere. Hæc autem omnia ex iudicio Heraclii hominis Siculi cognoſcuntur. de quo Cicero: *Scribitur Heraclio dica. dies aduenit, quo die Verres ſe ex inſtituto, ac lege Rupilia dicas ſortiturum Syracuſis edixerat. paratus ad hanc dicam ſortiendam uenerat. tum eum docet Heraclius, non poſſe eo die ſortiri, quòd lex Rupilia uetaret, diebus triginta ſortiri dicam, quibus ſcripta eſſet. dies triginta nondum fuerant. ſperabat Heraclius, ſi illum diem effugiſſet, ante alteram ſortitionem Q. Arrium ſucceſſurum. iſte omnibus iudicijs diem diſtulit, ut hanc Heraclij dicam ſortiri poſt dies triginta ex lege poſſet. poſteaquam ea dies uenit, iſte incipit ſimulare, ſe uelle ſortiri. Heraclius cum aduocatis adeſt, & poſtulat, ut ſibi cum palæſtritis æquo iure diſceptare liceat. aduerſarij poſtulant, ut in eam rem iudices dentur ex ijs ciuitatibus, quæ in id forum conuenirent. electi qui Verri uiderentur. Heraclius contra, ut iudices ex lege Rupilia dentur; negauit Verres, ſe iudices ex lege Rupilia ſortiturum. quinque iudices, quos commodum ipſi fuit, dedit. eo die nihil actum eſt. adeſſe iubentur poſtridie. Heraclius interea conſilium capit, non adeſſe ad iudicium. atque Syracuſis illa nocte profugit. Verres poſtero die mane iudices citari iubet. ubi comperit, Heraclium*

raclium non adeſſe, cogere incipit eos, ut abſentem condemnent. illi eum commonefaciunt, ut, ſi ei uideatur, utatur inſtituto ſuo, nec cogat ante horam decimam de abſente ſecundum præſentem iudicare. Tum Verres illis quinque iudicibus uti ſe negat. iubet, id, quod initio è lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium, & eos, qui dicam ſcripſerant. aitq; iudices è lege Rupilia uelle ſortiri. educit ex urna tres. ijs, ut abſentem Heraclium condemnent, imperat. itaq; condemnat. Hæc quanquam peruerſe omnia, neque ex lege facta ſunt, tamen facile quid fieri ex lege debuerit, oſtendunt. Quocirca in Verrem paullo poſt ita Cicero inuehitur: *Profecto negare non potes, te ex lege Rupilia ſortiri iudicium debuiſſe, cum præſertim Heraclius id poſtularet. deinde cur tu poſt illius fugam iudices alios ſortitus es, ſi eos, qui erant antea dati, utriuſque dederas uoluntate? deinde ceteras dicas omnes illo foro M. Poſtumius quæſtor ſortitus eſt, hanc ſolam tu illo conuentu reperiere ſortitus.*

Ex edicto uero iudicium poſtulabatur, cum more Romano poſtulabatur; id eſt, ut ſibi aut iudex unus, aut tres recuperatores, darentur. ſic enim cum prætore quoque urbano agebatur. Hoc autem erat ex edicto, quia prætor hoc in edicto poſuerat, ſe de illis, aut illis rebus iudicem, aut recuperatores daturum. Vnde illa Verrina: *Præclara clauſula edicti, quod omnium controuerſiarum, quæ eſſent inter aratorem, & decumanum, ſi uter uelit, edicit, ſe recuperatores daturum.* item: *Coepit Scandilius poſcere recuperatores. tum iſte recuperatores dicit ſe de cohorte ſua daturum.* item: *Poſtulat arator ex edicto iudicium in octuplum. Apronius non recuſat.*

Præterea uero in quæ uerba iudicium poſtulabatur, in eadem quoque dabatur, hac formula: *Si pateret*, aut: *Si appareret.* ut: *Dabat iſte iudicium, ſi pateret, iugera eiuſmodi*

fundi

fundi eſſet plura, quàm colonus eſſet profeſſus, tum xeno damnaretur. item: *Quærebant, in quæ uerba recuperatores daret. reſpondebat, Si pateret, aduerſus edictum feciſſe*. item: *Si uero illud quoque accedet, ut prætor in ea uerba iudicium det, ut uel Octauius Balbus iudex non poſſit aliter iudicare, ſit eiuſmodi L. Octauius iudex. eſto. ſi apparet, fundum Capenatem, quo de agitur, ex iure eum P. Seruilij eſſe, is fundus Q. Catulo reſtituetur, non neceſſe erit L. Octauio iu dici cogere P. Seruilium Q. Catu lo fundum reſtituere, aut condemnare eum, quem non oportet?*

Quos autem iudices, aut recuperatores dabant, eos ex conuentu, & foro illo, in quo res agebatur, dabant, id eſt ex ijs ciuibus R. ſocijs ue, qui in ijs oppidis, quæ ad id forum conuenirent, uerſarentur. Itaque inter cetera hoc quoque crimini uertit Cicero Verri, quod non de conuentu, ſed de cohorte ſua recuperatores dediſſet. Vnde illa manarunt: *Scandilius poſtulare de conuentu recuperatores. Tum Verres negat, ſe de exiſtimatione ſua cuiquam, niſi ſuis, commiſſurum*. item: *De conuentu nullum unquam iudicem, nec recuperatorem dedit. iniquos decumanis omnes dicebat eſſe*. item: *Inſtat Scandilius poſcere recuperatores, tum iſte recuperatores dicit ſe de cohorte ſua daturum*. & alibi: *Selecti è conuentu, aut propoſiti ex negotiato ribus iudices nulli. hæc copia iudicum, cohors non Q. Scæuolæ, qui tamen de cohorte ſua dare non ſolebat, ſed C. Verris*. L. autem Craſſus cos. in Gallia citeriore, ut ſcribit Valerius, Cn. Carbonem, inimicum ſuum, ad ſpeculanda acta ſua profectum, non ſolum inde non ſummouit, ſed inſuper ei locum in tribunali aſſignauit, nec ulla de re, niſi eo in conſilium adhibito, cognouit. Quanquam nè ſi litigator quidem iudicium in eam formulam accepiſſet, iudices quicunque ex conuentu dari poterant, uerum ij demum, de quibus litigatores inter

ter ipſos cōueniſſet. Quocirca, ut in urbe, ſic in prouincia reiectio iudicum, quos ſibi uterque incommodos arbitraretur fore, concedebatur. Atque hoc ex ijs uerbis elicitur: *Cur poſt illius fugam iudices alios ſortitus es, ſi eos, qui erant antea dati, utriuſque dederas, uoluntate?* item ex ijs: *Poſtulat arator ex edicto iudicium in octuplum. Apronius non recuſat. prætor iubet recuperatorum reijcere decurias. Scribamus quas decurias? tu de mea cohorte reijcies? inquit.* & poſt: *Si mehercule ex omni copia conuentus Syracuſani ſplendidiſſimorum hominum faceres poteſtatem aratori non modo reijciendi, ſed etiam ſumendi recuperatores, tamen hoc nouum genus iniuriæ ferre nemo poſſet.*

Quod ſi non recuperatores tres, ſed iudex unus datus eſſet, tum, ut Romæ, ſic in prouincia, ille peritum aliquem ſibi in conſilium aduocabat, atque ex eius ſententia iudicabat; quod his uerbis perſpicue admonemur: *M. Petilium Verres iubet operam dare, quòd rei priuatæ iudex eſſet; Petilius recuſabat, quòd ſuos amicos, quos ſibi in conſilio eſſe uellet, ipſe Verres retineret.*

In ceteris autem eadem in prouincijs agendi ratio fuiſſe uidetur, ac Romæ, ante iudicium quidem Vadationum, Compromiſſorum, Sponſionum, Satiſdationum; poſt iudicium autem Addictionum, Abductionum, & reliquorum eiuſmodi, de quibus latius alio à nobis loco, & quidem magis idoneo, diſputabitur. Ac Vadationis quidem teſtimonio ſunt illa: *Iam uero illud contra omnia iura Siculorum, quæ habent à ſenatu, populoq; Romano, ne extra forum ſuum uadimonium promittere cogantur. Statuit iſte, ut arator decumano uadimonium promitteret. ut hic quoque decumano, cum ex Leontino Lilybæum uſque aliquem uadaretur, ex miſeris aratoribus calumniandi quæſtus accederet.* Vadationis uero cum ſponſione hæc: *Iubet Verres, Seruilium*

uilium Lilybæum uadimonio Venerio ſeruo ſuo promittere. promittit. Lilybæum uenitur. cogere cum cœpit, cum ageret nemo, nemo poſtularet, HS duobus millibus ſponſionem facere cum lictore ſuo, ni furtis quæſtum faceret; recuperatores de cohorte ſua dicit daturum. Seruilius recuſare, & deprecari, ne iniquis iudicibus, nullo aduerſario, iudicium capitis in ſe conſtitueretur. Satiſdationis uero illa: *Amici, ſi quis quid peteret, iudicio ſecum agi paſſuros, iudicatum ſolui ſatisdaturos eſſe, dicebant.* Nam arbitrij etiam, & compromiſſi rationem obſeruatam eſſe, eo loco apparet: *Quod iudicium ſecundum Heraclium de compromiſſis factum erat, quod ciuis Centuripinus inter duos ciues iudicaſſet, id irritum iuſſit eſſe.* at poſt rem iudicatam addictos eſſe, ex oratione pro Flacco: *Hunc iudicio ille perſequitur. à recuperatoribus cauſſa cognoſcitur. recuperatores contra iſtum rem minime dubiam prima actione iudicauerunt. cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus eſt.*

Atque hoc quidem modo priuatarum controuerſiarum cognitionem adminiſtrarunt, quam proprie iuriſdictionem appellarunt. nunc quemadmodum iudicia publica, quas quæſtiones dixerunt, exercuerint, demonſtremus. Neque enim, ut Romæ alij ius inter ciues, & inter peregrinos dixerunt, alij iudicia publica exercuerunt, ſic in prouincijs; uerum utraque cognitio præſidi prouinciæ à populo Romano commiſſa eſt, priuatarum quidem litium ex ea lege, quæ ex decem legatorum ſententia data fuerat, publicorum uero criminum ex ea, quæ de quoque crimine cognoſcendo, ac uindicando lata fuit. Vnde illa ſunt Ciceronis in Piſonem Macedoniæ proconſulem: *Quid ego rerum capitalium quæſtiones, reorum pactiones, redemptiones, acerbiſſimas damnationes, libidinoſiſſimas liberationes proferam?* & illa apud

Hirtium de Longino proprætore Hiſpaniæ: *Nemo erat, qui modo iacturam aliquam facere poſſet, quin aut uadimonio teneretur, aut in reos referretur*. id eſt qui nō aut priuata lite, aut publico iudicio apud prætorem prouinciæ irretiretur. Ceterum publicarum quæſtionum, ut uis, peculatus, falſi, maieſtatis, exercendarum eadem in prouinciis ratio, ac Romæ, fuit. Deferebatur enim rei nomen ab accuſatore apud prætorem; prætor autem, ſi id recepiſſet, diem iudicij conſtituebat. atque ubi aduenerat, per præconem accuſatorem, reum, & teſtes citari iubebat; interrogatione uero teſtium abſoluta, ſortiebatur ex lege, quæ de eo crimine lata fuerat, iudices, & quidem è conuentu. inde ſequebatur more Romano reiectio: quibus abſolutis, ſedente in tribunali, ac ſella prætore; iudicibus in ſubſellijs, cauſſa ab utraque parte agebatur, ideſt ab accuſatoribus, & patronis rei; prætor cum conſilio cognoſcebat, atque ex eorum ſententia, ubi ab utraque parte peroratum erat, reum aut comperendinabat, aut condemnabat, aut abſoluebat, aut Amplius pronunciabat. ſi comperendinatus reus, aut ampliata cauſſa fuiſſet, ſecunda actio inſtituebatur, &, ſi neceſſe fuiſſet, tertia. tum deintegro aut abſoluebat, aut condemnabat, atque in condemnatum animaduertebat. Sunt autem in Verrinis tria huius generis iudicia, unum de Philodamo, Nerone Aſiæ prætore iudicium exercente, alterum de Sopatro, tertium de Sthenio, Verre Siciliæ prætore quærente. quæ quanquam à Cicerone ut perperam facta afferuntur, tamen, quia eiuſmodi ſunt, ut ueterem publicorum in prouincia iudiciorum conſuetudinem illuſtrare poſſint, ea breuiſſime perſtringemus. neque enim aliunde huius rei notitiam

tiam haurire, niſi concepta ex urbanis iudicijs coniectura, poſſumus. De Philodamo res acta in hunc modum eſt. Occiſus erat Lampſaci lictor Verris Cornelius à Philodamo, tum cum legatus Verres erat Dolabellæ in Cilicia proconſulis. cuius cædis cognitio ad Neronem Aſiæ prætorem pertinebat. ſic ergo ille narrat: *Deceſſit è prouincia ſua Dolabella, ut in alienam proficiſceretur. contendit à Nerone, ut Philodami cauſſam cognoſceret. uenerat ipſe, qui eſſet in conſilio, & primus ſententiam diceret, adduxerat etiam præfectos, & tribunos militares ſuos, quos Nero omnes in conſilium uocauit. erat in conſilio etiam iudex Verres. erant nonnulli togati creditores Græcorum. accuſator apponitur ciuis R. de creditoribus Lampſacenorum. cum Dolabella cum ſuis præfectis pugnaret in conſilio, Verres fortunas ſuas agi diceret, idem teſtimonium diceret, idem eſſet in conſilio, idem accuſatorem paraſſet, & cum hominem conſtaret occiſum, tamen de Philodamo Amplius pronunciatum. altera actione condemnatur perpaucis ſententijs Philodamus, & eius filius. urget Dolabella ut quamprimum ſecuri feriantur.* In Sopatri autem iudicio ita actum eſt: *Cum Sopater Halycienſis ab inimicis ſuis apud C. Sacerdotem prætorem rei capitalis accuſatus eo iudicio liberatus eſſet, huic eidem Sopatro ijdem inimici ad C. Verrem, cum Sacerdoti ſucceſſiſſet, eiuſdem rei nomen detulerunt. citatur reus. cauſſa agitur Syracuſis. crimina tractantur ab accuſatore. cauſſam Sopatri defendebat Q. Minucius eques R. poſtquam ad cauſſam dicendam uentum eſt, omnes ſine metu. res illo die non peroratur. dimittitur iudicium. bene ſperare Sopater, quòd prætor quoquo modo ſe in ea quæſtione præbebat, tamen in conſilio habebat homines honeſtos è conuentu Syracuſano, qui Sacerdotis quoque in conſilio fuerant, tunc cum eſſet hic idem Sopatre abſolutus. cum in conſilium frequentes conueniſſent ijdem, prætor M. Petilium equitem R. quem habent in conſilio, iubet operam dare, quòd*

rei priuatæ iudex eſſet. Petilius recuſabat, quòd ſuos amicos, quos ſibi in conſilio eſſe uellet, ipſe Verres retineret. Verres dimittit omnes. & ſolus cum ſua cohorte relinquitur. Minucius iubetur dicere. negat, quia non adſint, qui cauſſam cognorant. Petilius, ne dicere cogeretur, à ſubſellijs abire cœpit. minanti illi cauſſam ſe ſe, dimiſſo, atque ablegato conſilio, defenſurum negauit, à ſubſellijs diſceſſit. Verres iubet, Sopatrum dicere. idem orare, ut cum conſilio cognoſceret. tum repente Verres teſtes citari iubet. dicit unus, & alter breuiter. nihil interrogatur. præco dixiſſe pronunciat. prætor de ſella exiluit. hominem à Sacerdote abſolutum indicta cauſſa de ſententia ſcribæ, medici, aruſpicisque condemnauit. Iudicium uero tertium Sthenij huiuſmodi fuit: *Verres prætor palam de ſella, ac tribunali pronunciat, ſi quis abſentem Sthenium rei capitalis reum facere uellet, ſe ſe eius nomen recepturum. & ſimul, ut nomen deferret, Agathinum hortari. negauit Agathinus. tum repente Pacilius quidam ait, ſi liceret, nomen abſentis deferre ſe uelle. iſte uero & licere, & fieri ſolere, & ſe recepturum. itaque defertur. edicit ſtatim, ut Kal. Dec. adſit Sthenius Syracuſis. Kal. Decemb. mane, ut edixerat, Sthenium reum citari iubet. non reſpondit, non affuit: Verres, quem abſentem reum fecerat, cum abſente accuſatore condemnat. neque enim, ſi præſens Sthenius reus factus eſſet, tamen, cum accuſator non adeſſet, condemnari oportuit.* His tribus iudicijs addere poſſumus etiam quartum, ueterum litteris in primis celebratum, de muliere Smyrnæa. de qua præter Valerium, ac Gellium, ſic Marcellinus prodidit: *Apud proconſulem Aſiæ Dolabellam Smyrnæa materfamilias filium proprium, & maritum uenenis necaſſe confeſſa, quòd filium ex priore uiro ab eis occiſum comperiſſet, & comperendinata, cum conſilium, ad quod ex more delata eſt, anceps, quid inter ultionem, & ſcelus ſtatui debeat, hæſitaret, ad Areopagitas miſſa eſt Athenienſes iudices triſtiores, qui cauſſa cognita centeſimo poſt anno cum accuſatore mulierem adeſſe*

adeſſe iuſſerunt, ne aut abſoluerent ueneficam, aut ultrix neceſſitudinum puniretur. Horum igitur iudiciorum partes ſi quis ſingulas attente conſiderauerit, facile intelliget, eandem fuiſſe quæſtionum in prouincia exercendarum conſuetudinem, ac Romæ erat. Quæ cauſſa facit, ut nos in ijs explicandis minus laboremus, quòd alio loco hoc de genere diſputaturi ſimus.

Atque hæc quidem de prouinciali priuatarum, & publicarum cauſſarum cognitione inuenimus. Illud autem utrique commune fuit, ut in magna cauſſæ obſcuritate prætores cauſſam alio reijcere poſſent. Quod uideo elici poſſe ex epiſtola Ciceronis ad Sulpicium Græciæ prætorem, cum ſcribit: *Pergratum mihi feceris, ſi eos, quando cum ſenatore res eſt, Romam reieceris.* & accuſatione Verris: *Si ex prouincia Sicilia tota ſtatuas idoneum iudicem, aut recuperatorem nullum poſſe reperiri, poſtulat à te, ut Romam reijcias.* & ex iudicio Dolabellæ, qui ueneficæ cauſſam dubiam ad Areopagitas Athenas reiecit.

Quæret fortaſſe aliquis: an uero cum in una prouincia ac ſæpe duabus, aut tribus præſes unus iuredicundo præeſſet, ipſe in tantis occupationibus tanta eſſe diligentia potuit, ut præſens omnibus ius poſcentibus ſatisfaceret? minime uero. uerum uicarijs ad eam rem uſus eſt multis, legatis quidem ſuis in primis, aliquando etiam quæſtore, nonnunquam etiam alijs, quibus ipſe partem ſuæ iuriſdictionis mandauit. Ac de legatis quidem non eſt dubium, quippe qui uicariam præſidis operam in omni prouinciali munere ſuſtinerent. confirmatur tamen etiam teſtimonio Ciceronis in Flacciana: *Gratidius legatus, ad quem eſt aditum, actionem ſe daturum negauit. re iudicata ſtari oſtendit placere.* De quæſtore

autem

autem liquet ex Suetonio: *Cæſari quæſtori Hiſpania ulterior obuenit. ubi cum mandato prætoris iure dicundo conuentus circumiret, Gadibus ingemuit.* & ex Diuinatione in Cæcilium: *Quæſtor ad ſe uocari Agonidem iubet. iudicium dat ſtatim: Si pateret, eam, ſe, & ſua Veneris eſſe, dixiſſe. iudicant recuperatores, id quod neceſſe erat. iſte in poſſeſſionem bonorum mulieris mittit. ipſam Veneri in ſeruitutem adiudicat. deinde bona uendit, pecuniam redigit.* & alibi in Verrem: *Ceteras dicas omnes illo foro M. Poſtumius quæſtor ſortitus eſt, hanc ſolam tu illo conuentu reperiere ſortitus.* De alijs idem Cicero teſtis eſt, cum proconſul Ciliciæ ſcribit ad Atticum: *Q. Voluſium miſi in Cyprum, ne ciues Romani, qui ibi negociarentur, ius ſibi dictum negarent. nam euocari ex inſula Cyprios non licet.* & ad fratrem: *Parui refert, abs te ipſo ius dici æquabiliter, & diligenter, niſi idem ab ijs fiet, quibus tu eius muneris aliquam partem conceſſeris.*

Hoc autem in loco illud prætereundum non eſt, quod ignoratum miras huic quæſtioni offundere tenebras poſſet, præſides qui cũ legatis iuriſdictionem mandarunt, non publicarum quæſtionum exercitionem mandaſſe, ſed tantum priuatarum controuerſiarum cognitionem, quæ proprie iuriſdictio dicta eſt. quæ quoniam à magiſtratu tota profecta eſt, neque cum quæſtione, ideſt publicarum cauſſarum cognitione, coniuncta fuit, quæ à lege tota pependit, ſane intelligendum eſt, præſidem, ne ſi uoluiſſet quidem, quæſtionem mandare potuiſſe, niſi forte lege, quæ de quæſtione illa ſcripta eſſet, nominatim cautum eſſet, ut is, cui exercitio eius quæſtionis obtigiſſet, poſſet eam mandare. Erant enim de ſingulis, ut alibi docebimus, criminibus latæ leges, ut de adulterijs, ui, falſo, peculatu, quibus quid cuique obſeruandum eſſet, qui aut Ro-

mæ quæreret, aut prouinciam obtineret, ſciſcebatur. ex quo intelligi poteſt, cum iuriſdictio mandabatur, priuati tantum iuris cognitionem eſſe mandatam, publici uero iudicij exercitionem nec mandatam eſſe, nec mandari licuiſſe, niſi nominatim id ſcriptum eſſet in lege. Atque hoc mihi uidetur uoluiſſe Papinianus titulo de officio eius, cui mandata eſt iuriſdictio, quem locum iuriſconſultos torquere pleroſque audio: *Quæcunque ſpecialiter lege, uel ſenatus conſulto, uel conſtitutione principum tribuuntur, mandata iuriſdictione non transferuntur. quæ uero iure magiſtratus competunt, mandari poſſunt. & ideo uidentur errare magiſtratus, qui cum publici iudicij habeant exercitionem lege, uel ſenatus conſulto delegatam, ueluti legis Iuliæ de adulterijs, & ſi quæ ſunt aliæ ſimiles, iurisdictionem ſuam mandant. Huius rei fortiſſimum argumentum, quòd lege Iulia de ui nominatim cauetur, ut is, cui obtigerit exercitio, poſſit eam, ſi proficiſcatur, mandare. non aliter itaque mandare poterit, quàm ſi abeſſe cœperit, cum aliàs iuriſdictio etiam à præſente mandetur. Et ſi à familia dominus occiſus eſſe dicetur, cognitionem prætor, quam ex S.C. habet, mandare non poterit. Qui mandatam iuriſdictionem ſuſcepit, proprium nihil habet, ſed & eius, qui mandauit, iuriſdictione utitur. uerius eſt enim more maiorum iuriſdictionem quidem transferri, ſed merum imperium, quod lege datur, non poſſe tranſire. quare nemo dicit, animaduerſionem legatum proconſulis habere mandata iuriſdictione.* item eodem titulo Paullus: *Legatus mandata ſibi iuriſdictione iudicis dandi ius habet.* & Pomponius: *Legati proconſulis nihil proprium habent, niſi à proconſule eis fuerit mandata iuriſdictio.* Quanquam enim hæc de temporibus Auguſti uſque ad Alexandrum Seuerum, cuius hi iuriſconſulti fermè fuerunt æquales, uerius dicuntur, quod *meri imperij* uox ab Auguſto intro ducta oſtendit, tamen neque à reip. liberæ conſuetudi

ne

ne aliena ſunt, immo uero ab ea originem deduxerunt.

Ac de priore quidem poteſtatis prætoriæ parte, quã in iuriſdictionem, & quæſtionem diuiſimus, hactenus. nunc de altera diſſeramus, quæ tota certis in rebus curandis, atque prouinciæ imperandis uerſata eſt, ut in re frumentaria, tributaria, uectigali, & uiaria. Quid igitur ad hæc? quid aliud, niſi omnia à præſidibus per edicta eſſe adminiſtrata? edicta uero non perpetua fuiſſe, ſed repentina, & peculiaria, id eſt de ſingulis rebus, ut cuiuſque poſtulauit occaſio, interpoſita. unde hoc? unde, niſi ex ipſo huius diſputationis fonte, Sicilienſi prætura Verris? *Apronio affirmante, ſe plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum: Ne quis frumentum de area tolleret*. item: *Edictum repente naſcitur, ut ante Kal. Sext. omnes decumas ad aquam deportatas haberent*. item: *Duriora edicta interpoſuit, omnium ſuperiorum prætorum auctoritatem repudiauit*. Agamus autem de ſingulis, atque, ut quæque prætor curauerit, exquiramus. Frumentum, ut ab initio dixi, in prouinciis aliud uendebatur, ut decumanum in Siciliam, (nam aliarum prouinciarum decumæ Romæ à cenſoribus uendebantur.) aliud emebatur, aliud in cellam prætoris æſtimabatur, aliud imperabatur, aliud honoris cauſſa accipiebatur. Ergo ex legibus, aut ſenatuſconſultis, aut ueteribus, aut recentibus omnia hæc prætor curauit, totumq; ius uendendi, emendi, æſtimandi, imperandiq; frumenti habuit. Ac de uenditione quidem quid ea proferam, quæ plurima Cicero obiecit Verri in frumentaria, quòd decumas in Sicilia pluris uendidiſſet, quàm per legem oportuiſſet, atque pecuniam auertiſſet? Nam æſtimationem in eius poteſtate

ſtate ſitam fuiſſe, illa declarant: *Cum ex S.C. & legibus frumentum ei in cellam ſumere liceret, idq́; frumentum ſenatus ita æſtimaſſet, quaternis ſeſtertijs tritici modium, binis hordei, iſte numero ad ſummam tritici adiecto tritici modios ſingulos cum aratoribus denarijs ternis æſtimauit.* & poſt: *Totus quæſtus hic æſtimationis ex annonæ natus eſt uarietate. hoc enim magiſtratus in prouincia aſſequi poteſt, ut ibi accipiat, ubi eſt cariſſimum. ideo ualet iſta ratio æſtimationis in Aſia, ualet in Hiſpania, ualet in ijs prouincijs, in quibus unum pretium frumento eſſe non ſolet.* Eadem uero etiam ratione frumenti emendi, & imperandi auctoritatem prætoris totam fuiſſe, oſtendit idem, cum inquit, *Verrem prætorem frumentum in Sicilia emere debuiſſe ex S.C. & lege Terentia, Caſſia; emundi duo genera fuiſſe, unum alterarum decumarum, alterum, quod præterea ciuitatibus æqualiter eſſet diſtributum; illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuiſſet, huius tritici modium octoginta millia; pretium autem conſtitutum decumano in modios ſingulos ſeſtertios ternos, imperato ſeſtertios quaternos. atque ita in frumentum imperatum ſeſtertium duodeuicies in annos ſingulos Verri decretum, quod aratoribus ſolueret in alteras decumas fermè ad nonagies. Verrem eam pecuniam domum ſuam auertiſſe.* Iam uero, ut uinum quoddam fuit honorarium, quod prætori honoris cauſſa, teſte Iſidoro, dabatur, ſic etiam frumentum honorarium. uini meminit Cato in oratione de innocentia ſua: *Cum eſſem in prouincia legatus, cum plures ad prætores, & conſules uinum honorarium dabant, nunquam accepi ne priuatus quidem;* frumenti, ut dixi, Cicero in Piſonem: *Qui modus tibi fuit frumenti æſtimati, qui honorarij? ſi quidem poteſt ui, ac metu extortum honorarium nominari. unus tu dominus, unus æſtimator, unus uenditor tota in prouincia per triennium frumenti omnis fuiſti.* Honorarium uero uinum, atque frumentum uectigalis, credo,

prætorii pars fuit eius, quod ſe remiſiſſe Ciliciæ Cicero glòriatur cum Attico: *Dixi, me coactum, homines non modo non recuſare, ſed etiam hoc dicere, ſe à me ſoluere. quod enim prætori dare conſueſſent, quoniam ego non acceperam, ſe à me quodammodo dare, atque etiam minus eſſe aliquanto in Scaptij nomine, quàm in uectigali prætorio*. Ac rem quidem uectigalem frumentariam ordine ita curarunt. Extra ordinem autem uectigalia noua inſtituerunt, ac tributa imperarunt, uerum non ſine crimine. De uectigalibus teſtimonio ſunt illa Ciceronis in Fonteiana: *Crimen à Pletorio ita conſtitutum eſt; Fonteio, non in Gallia primum ueniſſe in mentem, ut portorium uini inſtitueret*. & in Piſoniana: *Vectigalem prouinciam ſingulis rebus, quæcunque uenirent, certo portorio impoſito ſeruis tuis publicanis à te factam eſſe meminiſti?* Tributa uero prouincijs à prætoribus aliquando eſſe ſiue ex fœdere, ſiue ex S. C. ſiue ex ipſorum libidine imperata, multorum præturæ oſtendunt, ut Verris, Appij, & Scipionis. Ac de Verre quidem ſic Cicero: *Imacharenſes iam omni frumento ablato, iam omnibus iniurijs tuis exinanitos tributum ferre miſeros coegiſti. recita decretum de tributis*. Quin etiam alio loco prætores ſæpe naues, nautas, militesq; prouinciæ ciuitatibus ex fœdere imperaſſe inquit; ſumptum autem ex ordine nauarcho à ſua quaque ciuitate ſuppeditatum, extra ordinem prætori adnumeratum, & quidem ipſius iuſſu prætoris eſſe. unde illa: *Sumptum omnem in claſſem frumento, ſtipendio, ceteriſq; rebus nauarcho ſuo quæq; ciuitas ſemper dare ſolebat. is neque ut accuſaretur à nautis, committere audebat, & ciuibus ſuis rationem referre debebat. in illo omni negotio non modo labore, ſed etiam periculo ſuo uerſabatur. erat hoc, ut dico, factitatum ſemper, nec ſolum in Sicilia, ſed in omnibus prouincijs, etiam in ſociorum, ac Latinorum ſtipendio, ac ſumptu,*

ptu, tum cum illorum auxilijs uti ſolebamus. Verres poſt imperium conſtitutum primus imperauit, ut ea pecunia omnis à ciuitatibus ſibi adnumeraretur. ut is eam pecuniam tractaret, quem ipſe præfeciſſet. de Appio uero Ciliciæ proconſule ſic cum Attico: *Audiuimus nihil aliud, niſi imperata ἐπικεφάλεια eos ſoluere non poſſe, poſſeſſiones omnium uenditas, ciuitatum gemitus, ploratus, monſtra quædam non hominis, ſed feræ neſcio cuius immanis.* Imperata uero ἐπικεφάλεια uocat tributa, quæ in capita, aut in hoſtia impoſuerat Appius. quorum etiam ſcribens ad ipſum Appium meminit, his uerbis: *Principes ciuitatum à me poſtularunt, ne in uenditionem tributorum, & illam acerbiſſimam exactionem capitum, atque hoſtiorum inducerentur ſumptus minime neceſſarij.* De Scipione uero Syriæ proconſule Cæſar in hunc modum: *Ciuitatibus, tyrannisq; magnas imperaurat pecunias. item à publicanis ſuæ prouinciæ debitam biennij pecuniam exegerat, & ab eiſdem inſequentis anni mutuam præceperat, equitesq; toti prouinciæ imperauerat.* & paullo poſt: *Interim acerbiſſime imperatæ pecuniæ tota prouincia exigebantur. in capita ſingula ſeruorum, ac liberorum tributum imponebatur. columnaria, hoſtiaria, frumentum, milites, remiges, arma, tormenta, uecturæ imperabantur. cuius modo rei nomen reperiri poterat, hoc ſatis eſſe ad cogendas pecunias uidebatur.* Quod autem dixi de portoriis, & tributis, idem etiam de curatione uiarum adiungo. cuius Fonteiana prætura illuſtre præbet documentum: *M. Fonteius, cum maioribus reip. curis impediretur, & cum ad remp. pertineret, uiam Domitiam munire, legatis ſuis negotium dedit. itaque præfuerunt, imperauerunt pro dignitate ſua quod uiſum eſt, & probauerunt.* Ex his autem coniecturam de aliis quoq; rebus facere poſſumus, ut quæcũque aut ordine, aut extra ordinem imperanda prouinciæ fuerint, ea per edicta repentina à prætoribus eſſe imperata, dicamus t

Vt autem præſides multi libidine, atque auaritia ob cæcati noua uectigalia, ac noua tributa prouinciis impoſuerunt, aliaq; ad perniciem earum plurima impera runt, ſic nonnulli tanta caritate, atque abſtinentia fuerunt, ut non ſolum publica uectigalia ſuſtulerint, ſed etiam prætorium ipſum uectigal, in quo præcipue Cicero gloriatur, remiſerint, neque ulli alii rei, quàm commodis, ornamentisq; ſociorum, ſtuduerint. unde honores ſummos ab ipſa prouincia rettulerunt, legationes, ſtatuas, fana, dies feſtos. Ac de legationibus quidem Romam honoris cauſſa mittendis, & monumento quodam extruendo, extat aliquid in epiſtolis Appianis. de die uero feſto indicio ſunt Marcellea, & Mucia, quæ Siculi M. Marcello, & Aſiani Q. Mucio inſtituerunt; quorum Cicero, & Aſconius meminere. Eiuſmodi uero ſe affici ornamentis, ipſe in Cilicia Cicero, qua erat animi moderatione, prohibuit. ſic enim ſcripſit ad Atticum: *Ob hæc beneficia, quibus illi obſtupeſcunt, nullos honores mihi, niſi uerborum, decerni ſino; ſtatuas, fana, τέθριππα prohibeo.*

De Imperio Praesidvm, Sive Administratione Rei Militaris. Cap. VI.

HACTENVS de poteſtate prætoria dictum ſit, quæ pars maxima officii præſidis fuit. reliquum eſt, ut de imperio, id eſt de rei militaris tractandæ iure, ac ratione breuiter, quod huius loci ſit, diſſeramus. huic enim rei Romani præſides non minus, ac iuriſdictioni, operam dederunt. neque id iniuria. hac enim cum ſocios in fide continuerunt, exercitus terrorem, belliq;

minas,

minas, ſi deficerent, oſten tantes, tum prouinciam à finitimorum hoſtium incurſionibus, aut latronum populationibus tutam præſtiterunt. Itaque, ut poteſtatis adminiſtratio integritatem, æquitatem, & humanitatem præſidis deſiderauit, ſic imperii tractatio rei militaris prudentia, ſeueritate, & fortitudine eguit. Imperium autem hoc loco nihil aliud eſt, quàm ius, ut dixi, habendi exercitus, belli gerendi, & rei totius bellicæ capeſſendæ. quo modo accepit Cicero tum, cum dixit: *Demus imperium C. Cæſari, ſine quo exercitus haberi, bellum geri, res militaris adminiſtrari non poteſt.* & alibi: *Decreui imperium exercitum habenti. quid eſt enim ſine imperio exercitus?* quibus uerbis ſignificatur, præſidi, qui habeat imperium, ius eſſe permiſſum exercitui imperandi, bellum auſpiciis ſuis gerendi, & totius rei militaris ſuo conſilio, atque arbitrio in ſua prouincia gubernandæ. de quibus uidetur eſſe faciendum, ut ſigillatim dicamus, quemadmodum ante de iuriſdictione fecimus.

Primum ergo omnium exercitum Romanum ex legionibus, ut diximus, auxiliisq; ſociorum confectum, aut præſes ipſe ex S. C. nouum in urbe conſcripſit, aut ueterem à deceſſore ſuo in prouincia accepit. Ac nouum quidem conſcripſerunt eo modo, quo ſupra diximus, cum iura Romanæ militiæ inueſtigauimus. acceperunt autem ueterem aut ab ipſo præſide decedente, aut à legato eius. acceptum uero luſtrarunt. &, concione apud eum habita, ad tempus nimirum accommodata, ſi qua corrigenda in eo, aut immutanda uiſa ſunt, propoſito edicto emendarunt, & immutarunt. ſic enim cum ceteros feciſſe uideo, tum Cn. Manlium, bello Gallogræco, de quo Liuius: *Vere primo Epheſum conſul uenit.*

nit. acceptiſq; copijs à L. Scipione, & exercitu luſtrato, concionem apud milites habuit; & L. Paullum bello Perſico, prout ipſe in concione Romæ dixit: *Quinčto die Delphis Apollini pro me, exercitibus, & claſſibus ueſtris ſacrificaui. Delphis quinčto die in caſtra perueni. ubi exercitu accepto mutaui quædam, quæ magna impedimenta uictoriæ erant.* Quem eundem locum explicuit Plutarchus his uerbis: *Paullus quinčto die cum Delphos ueniſſet, poſt totidem alios exercitum accepit in Macedonia, & ſolemnem eius peregit luſtrationem.* poſtremo uero ſic etiam feciſſe animaduerto in Cilicia M. Tullium, quippe qui ſcribat: *In caſtra ueni a.d.VII. K.Sept. a. d. III. exercitum luſtraui apud Iconium.*

Erat autem Luſtratio ſolemne ſacrificium, quod faciebant ſub dio, ad luſtrandum, ideſt expiandum, exercitum, cenſorio non abſimile, quo populus R. in campo Martio luſtrabatur. quemadmodum innuit Plutarchus, & Cicero; Plutarchus quidem in Bruto: *Cæſar in caſtris luſtrato exercitu paullum frumenti, & quinque drachmas uiritim ad ſacrificium diſtribuerat. Brutus autem, eius egeſtate damnata, primum ſub dio exercitum, ut mos fuit, luſtrauit, deinde hoſtijs multis centuriatim, ac denarijs quinquagenis diſtributis alacriores milites reddidit. tum oſtentum Caſſio in luſtratione eſt factum, quòd coronam inuerſam ei lictor porrexit*; Cicero uero in libris de diuinatione: *Cum imperator exercitum, cenſor populum luſtrat, bonis nominibus, qui hoſtias ducant, deliguntur.*

Iam uero qualis militaris diſciplinæ in caſtris emendatio fuerit, P. Scipionis imperatoris ad Numantiam, & Q. Metelli in Numidia nota ſeueritas ſatis eſſe documento poſſunt. de quibus Appianus in Iberica, Salluſtius in Iugurthina copioſe, eleganterq; ſcripſerunt.

Ceterum

Ceterum tantum imperatori in exercitum ſuum imperium eſt permiſſum, ut non priuatas ſolum controuerſias, ſed etiam publicas cum conſilio, ac ſine conſilio cognouerit, ac demum ſummam uitæ, necisq́; cuiusque poteſtatem habuerit. Iuris ab eo in caſtris dicti hæc argumento ſunt. *Scipio*, ut ſcribit Gellius, *quodam die ius in caſtris ſedens dicebat. tum è militibus, qui in iure apud eum ſtabant, interrogauit quiſpiam ex more, in quem diem, locumq́; uadimonium promitti iuberet. & perendie, inquit, ſe ſe ſiſtant in illo loco, oppidum, quod oppugnabat, oſtendens. die tertio, in quem uadari iuſſerat, oppidum captum. eo die in arce eius oppidi ius dixit*. Idem, ut tradit Liuius, *tres recuperatores cum ſe daturum pronunciaſſet, qui cognita cauſſa, teſtibusq́; auditis, iudicarent, uter prior in oppidum tranſcendiſſet, C. Lælio, & M. Sempronio aduocatis partis utriusque, P. Cornelium Caudinum de medio adiecit, eosq́; tres recuperatores conſidere, & cauſſam cognoſcere iuſſit*. Quin etiam ad Cæſarem imperatorem, bello ciuili, *quaſcunque controuerſias inter ſe milites habuerant, ſua ſponte*, ut ipſe ſcribit, *introduxerunt*. At uero capitalium rerum cognitionem imperatores in caſtris exercuiſſe, atque uſque ad extremum ſupplicium ciuium R. nedum ſociorum progreſſos eſſe, & ego oſtendi, cum de iure ciuium Rom. diſputaui, & Valerius plurima nobis, eaq́; nobiliſſima exempla ſuppeditat, ubi militaris diſciplinæ monumenta pertractat. unde loci illius in Rhetoricis Herennianis ſententia elucescit, ubi ſcribitur, *deprecationis ſtatum in iudicium non uenire, ſed in ſenatum, aut ante imperatorem, & in conſilium*. nimirum enim hoc ille uoluit, imperatorem ſine conſilio, & cum conſilio abſoluere pro arbitrio reum deprecantem potuiſſe. Nam quòd cum conſilio capitalia cognouerit, ſeditio militaris

taris ad Sucronem Scipione imperatore diſcuſſa teſtimonio eſt. de qua Liuius: *Conſilium de ijs Carthagine erat, certabaturq; ſententijs, utrum in auctores tantum ſeditionis animaduerteretur, an plurium ſupplicio uindicanda ſeditio eſſet. uicit ſententia lenior, ut, unde culpa eſſet orta, ibi pœna conſiſteret. Præconis audita uox, citantis nomina damnatorum in conſilio. nudi in medium protrahebantur. & ſimul omnis apparatus ſupplicij expromebatur. deligati ad palum, uirgisq; cæſi, & ſecuri percuſſi ſunt.*

Neque uero imperatores ipſi ſolum hoc ius habuerunt, ſed eorum etiam legati, tribuni militum, & præfecti, ut ius dicerent, ac delicta pro ſuæ quiſque auctoritatis modo caſtigarent. quod cum ſcripſit Macer libro primo de re militari, tum Liuius ſignificat in ſeditione, de qua dixi, Sucronenſi. *Forma tamen Romanorum caſtrorum*, inquit, *conſtabat ea una ſpe, quòd tribunos ex contagione furoris haud expertes ſeditionis rati fore, & iura reddere in principijs ſinebant, & ſigna ab eis petebant, & in ſtationem, ac uigilias in ordinem ibant*. & poſt: *Citati nominatim omnes apud tribunos militum in uerba P. Scipionis iurarunt*. Erant autem Principia locus in caſtris poſt prætorium, & quæſtorium nobiliſſimus; nempe in quo legati, tribuni militum, ac primorum maxime ordinum ductores non aliter, ac imperator in prætorio, quæſtor in quæſtorio, tendebant, ac ius dicebant. Vnde mulctæ plerunque de militibus in principijs ſumptæ leguntur. quarum aliquot apud Frontinum extant exempla, ubi agit de diſciplina.

Quod autem dixi de auſpicijs imperatoris, id fuit huiuſmodi. Inſtitutum quippe ab initio fuerat, ut nihil neque domi, neque militiæ, niſi auſpicato, gereretur. *quippe quòd*, ut inquit apud Liuium Cn. Manlius,

nullius

nullius calumniæ ſubijcerentur ea, quæ dij comprobauiſſent. Auſpicia uero in exercitu unius tantum fuerunt imperatoris, cui ea prouincia eueniſſet. ceteri auſpicijs eius pugnare, ipſe bellum, ut ductu, ſic auſpicijs ſuis gerere dicebatur. unde dixit Scipio ad ſeditioſum exercitum: *Quin mihi ne hodie quidem ſcire uidemini, quo amentiæ progreſſi ſitis. quid facinoris in me, patriamq; ueſtrram, qud in deos ſacramenti teſtes, quid aduerſus auſpicia, ſub quibus militatis, quid aduerſus morem militiæ, diſciplinamq; maiorum, quid aduerſus ſummi imperij maieſtatem, auſi ſitis.* Itaque nec im per atoris nomen, nec ſupplicatio, nec triumphus dabatur aut legato, aut ulli alij exercitus præfecto, ne ſi eorum quidem opera, atque uirtute imperator abſens, aut ægrotus uictoriam adeptus eſſet; quod non eorum auſpiciis res eſſet geſta, ſed ipſius imperatoris.

Ceterum in caſtris auſpicia duo adhibuerunt, unum coactum, alterum ex acuminibus. Coactum autem appellarunt, tripudium; cuius hæc fuit conſuetudo. ſingulis quippe magiſtratibus, qui imperium haberent, pullarij præſto erant, qui, iuſſu eorum, eſurientibus pullis, quos è cauea emittebant, cibum obiiciebant, atque rei euentum ex eorum paſtu conijciebant; nam, ſi, offa obiecta, aliquid è pullorum paſcentium ore in terram cecidiſſet, tripudium ſoliſtimum dicebatur, ac proſperum habebatur, ſin minus, infauſtum. Ac magiſtratus quidem, qui in conſulatu, & prætura prouinciam obtinuiſſent, non, niſi addicentibus pullis, rem ullam aggrediebantur. at proconſules, & proprætores, ut qui ſine magiſtratu eſſent, ea non obſeruabant. Atque harum quidem rerum auctor eſt Cicero in libris de diuinatione: *Noſtri magiſtratus auſpicijs utuntur coactis. neceſſe eſt*

enim offa obiecta cadere fruſtum ex pulli ore, cum paſcitur. item: *Bellicam rem maiores noſtri adminiſtrari, niſi auſpicato, noluerunt. quàm multi anni ſunt, cum bella à proprætoribus et proconſulibus adminiſtrantur, qui auſpicia non habent? itaque nec amnes tranſeunt auſpicato, nec tripudio auſpicantur*. item: *Sed quia cum pulli paſcuntur, neceſſe eſt aliquid ex ore cadere, & terram pauire, terripauium primo, poſt tripudium dictum eſt. hoc quidem iam tripudium dicitur. cum igitur offa iam cecidit ex ore pulli, tum auſpicanti tripudium ſoliſtimum nunciat*. item: *Hoc quoque, quod dixi, coactum, tripudium ſoliſtimum dicitis*. Vnde Liuius bello Samnitico: *Tertia uigilia noctis Papirius ſilentio urgit, & pullarium in auſpicium mittit. cum pulli non paſcerentur, auſpicium mentiri auſus, tripudium ſoliſtimum conſuli nunciauit. conſul lætus auſpicium egregium eſſe, ac deis auctoribus rem geſturos, pronunciat, ſignumq; pugnæ proponit*. & bello Punico: *Paullus conſul, cum ei ſua ſponte cunctanti pulli quoque auſpicio non addixiſſent, obnunciari iam efferenti porta ſigna collegæ iuſſit*. Auſpicium autem ex acuminibus cuiuſmodi fuerit, incompertum. eius Cicero tantummodo meminit, primum loco prolato, cum dixit: *Ex acuminibus, quod totum auſpicium militare eſt, M. Marcellus totum omiſit*; deinde in ſecundo de natura deorum: *Negligentia nobilitatis auguriorum diſciplina omiſſa, ueritas auſpiciorum ſpreta eſt, ſpecies tantum retenta. itaque maximæ reip. partes, in his bella, quibus reip. ſalus continetur, nullis auſpicijs adminiſtrantur, nulla perennia ſeruantur, nulla ex acuminibus*.

Neque uero ſolum auſpicia, ſed etiam omina obſeruabant. Fuerunt autem omina, dicta, factaq;, quæ audita, ac uiſa ad imperatorem rem aggredientem pertinere poſſent; quæ cum temere eſſent oblata, propterea ab eo accipi, & non accipi poterant: factum, ut illud C. Flaminij, de quo Cicero: *Flaminius, exercitu luſtrato,*

cum

cum contra Annibalem legiones duceret, ipſe, & equus eius concidit, nec eam rem religioni habuit. & alterum Cæſaris, de quo Suetonius: *Cæſar prolapſus in egreſſu nauis cum in Africam aduerſus Iubam tenderet, uerſo ad melius omine, Teneo te, inquit, Africa;* Dictum, quale illud Paulli Aemilii, cui paranti expeditionem aduerſus Perſeum regem Macedoniæ, cum filiola mæſta occurriſſet, dicens, *Perſa periit*, reſpondit; *Accipio omen*. erat autem catella mortua eo nomine; & alterum conſulum Romanorum, de quo Liuius: *Samnites uociferari, ſe in auctoritate Tarentinorum manere, nec deſcendere in aciem. Accipere ſe omen, conſules aiunt, & eam precari mentem hoſtibus, ut ne uallum quidem defendant.*

An uero res auſpicato tantum aggrediebantur? nō. ſed etiam litato. oſtendit multis in locis Liuius, ut bello Samnitico: *Auſpicia ſecunda eſſe pullarius nunciat. litatum præterea egregie eſt. auctoribus diis ad rem gerendam proficiſcimur.* & prœlioAllienſi: *Nec auſpicato, nec litato inſtruunt aciem.* & bello Gallogræco: *Conſul cum auſpicio operam dediſſet, deinde immolaſſet, in quattuor partes diuiſas copias educit.* Erat autem litare pacem id tum immolandis hoſtiis impetrare. id autem fiebat, cum cæſa hoſtia aruſpices exta diligenter aperientes, atque inſpicientes ex quibuſdam aruſpicinæ præceptis propitios, aut infeſtos deos interpretabantur. In extis autem ut iecore, pulmone, & corde caput, & fiſſum obſeruabant, in primis an aucta, an imminuta eſſent, cum in iis partem familiarem, atque hoſtilem, ſic enim uocabant, conſtituiſſent. Itaque, ſi caput in iocinore non fuiſſet, auſpicia peſtifera eſſe, ſi auctum eſſet, læta portendi omnia, exiſtimabant. Vnde Liuius bello Iſtrico: *Conſulibus immolantibus Ioui ſingulis bubus, uti ſolet, in ea hoſtia, qua Q. Petillius ſa-*

crificauit, in iocinore caput non inuentum. id cum ad ſenatum rettu liſſet, boue perlitare iuſſus. & bello Samnitico: *Conſules priuſ quam educerent in aciem, immolarunt. Decio caput iocinoris à fami liari parte cæſum aruſpex dicitur oſtendiſſe. alioquin acceptam dijs hoſtiam eſſe. Manlium egregie litaſſe. atqui bene habet, inquit De cius, ſi ab collega proſpere litatum eſt.* & bello Punico: *Fabio auſpicanti, priuſquam egrederetur ab Tarento, aues ſemel, atque ite rum non addixerunt. hoſtia quoque cæſa conſulenti deos aruſpex ca- uendum à fraude hoſtili, & ab inſidijs prædixit.* & alibi: *Immo- laſſe eo die quidam memoriæ prodidere conſulem Marcellum, & pri ma hoſtia cæſa iecur ſine capite inuentum, in ſecunda omnia compa- ruiſſe, quæ aſſolent. auctum etiam uiſum eſſe in capite. nec id ſanè aruſpici placuiſſe, quòd ſecundum trunca, & turpia exta nimis læta apparuiſſent.* & Cicero de diuinatione: *Fiſſum familiare tra ctant, & uitale caput iecoris ex omni parte diligentiſſime conſide- rant.* Quæ omnia Lucanus diſertiſſime mihi uidetur cõ plexus, his uerſibus:

Sacris tunc admouet aris
Electa ceruice marem. iam fundere Bacchum
Cœperat, obliquoq; molas inducere cultro.
Impatiensq; diu non grati uictima ſacri,
Cornua ſuccincti premerent cum torua miniſtri,
Depoſito uictum præbebat poplite collum.
Nec cruor emicuit ſolitus, ſed uulnere largo
Diffuſum rutilo nigrum pro ſanguine uirus.
Palluit attonitus ſacris feralibus Aruns.
Atque iram ſuperum raptis quæſiuit in extis.
Terruit ipſe color uatem. nam pallida tetris
Viſcera tincta notis, gelidoq; infecta cruore,
Plurimus aſperſo uariabat ſanguine liuor.
Cernit tabe iecur madidum, uenasq; minaces

Hoſtili

Hoſtili de parte uidet. pulmonis anheli
Fibra latet, paruasq́; ſecat uitalia limes
Cor iacet, & ſaniem per hiantes uiſcera rimas
Emittunt, produntq́; ſuas omenta latebras.
Quodq́; nefas, nullis impune apparuit extis,
Ecce uidet capiti fibrarum increſcere molem
Alterius capitis, pars ægra, & marcida pendet.
Pars micat, & celeri uenas mouet improba pulſu.
His ubi concepit magnorum fata malorum,
Exclamat: uix fas ſuperi, quæcunque mouetis,
Prodere me populis. neque enim tibi ſumme litaui
Iuppiter hoc ſacrum, cæſiq́; in uiſcera tauri.
Inferni uenere dei. non fanda timemus.
Sed uenient maiora metu. Dij uiſa ſecundent,
Et fibris ſit nulla fides, ſed conditor artis
Finxerit iſta Tages.

Quæ uero exta ualde aucta erant, ea Magmenta dicta eſſe arbitror. cuius ut ſacrificalis uocis mentio eſt apud Varronem, Feſtum, & Arnobium libro aduerſus gentes ſeptimo, & in uetere aræ inſcriptione, quæ nũc Pataui j legitur, in qua: *Si quis hic hoſtia ſacrum faxit, quòd magmentum nec protollat, idcirco tamen probe factum eſto.* Vouet enim aram ille, cum ea condicione, ut, etiam ſi ſacrificium magmentum, ideſt exta aucta, non oſtendat, nihil triſte portendat. unde magmentaria uaſa eſſe quidam putarunt, in quibus magmenta reconderentur.

Ac de auſpicijs quidem imperatoris hæc dicta ſint. De ratione uero rei gerendæ, ſatis conſtat, qui prouinciam cum imperio obtineret, eum aut per ſe, aut cum conſilio, de ſumma belli ita decreuiſſe, ut penes eum ius ipſum fuerit dimicandi, oppugnandi, obſidendi, inſidias

dias ſtruendi, ſignum pugnæ, ac receptui dandi, caſtra locandi, muniendi, mouendi, præterea milites in æſtiua, atque hiberna deducendi, obſides hoſtibus dandi, & accipiendi. ad hæc autem agenda legatorum, & quæſtorum in primis opera eſſe uſum, quibus imperium committere conſueuit, præterea tribunorum, præfectorum, centurionum, & decurionum, prout res, atque eorum auctoritas tulit. Quarum rerum uariam, ac multiplicem diſciplinam Paullus Aemilius in Macedonia in concione militari breui complexus eſt, de qua Liuius: *Hæc cum ita fieri placere, concione aduocata, pronunciaſſet, adiecit urbanæ concioni conuenientem orationem. Vnum imperatorem in exercitu prouidere, & conſulere, quid agendum ſit, debere, nunc per ſe, nunc cum ijs, quos aduocauerit in conſilium. qui non ſint aduocati, eos nec palam, nec ſecreto iactare conſilia ſua. militem hæc tria curare debere: corpus ut quamualidiſſimum, & pernicißimum habeat, arma apta, cibum paratum ad ſubita imperia, cetera ſcire de ſe dijs immortalibus, & imperatori ſuo curæ eſſe. in quo exercitu miles, & imperator rumoribus uulgi circumagatur, ibi nihil ſalutare eſſe. ſe quod ſit officium imperatoris, prouiſurum, ut bene gerendæ rei occaſionem eis præbeat, illos nihil, quid futurum ſit, quærere; ubi datum ſignum ſit, tum militarem operam nauare. ab his præceptis concionem dimiſit, uulgo etiam ueteranis fatentibus, ſe illo primum die, tanquam tirones, quid agendum eſſet in re militari, didiciſſe.* multoq; apertius Cicero, cum in libris de oratore hæc omnia ad imperatoris definitionem dixit pertinere: *Nam ſi forte quæreretur*, inquit, *quæ eſſet ars imperatoris, conſtituendum putarem principio, quis eſſet imperator. qui cum eſſet conſtitutus adminiſtrator belli gerendi, tum adiungeremus de exercitu, de caſtris, de agminibus, de ſignorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de inſidijs faciendis, at*

que

que nitandis, de reliquis rebus, quæ eſſent propriæ belli adminiſtrandi. quarum qui eſſent animo, & ſcientia compotes, eos eſſe imperatores dicerem.

Quod autem dictum eſt, imperatorem aut per ſe, aut cum conſilio ſtatuiſſe, id fuit eiuſmodi, ut imperatores, quemadmodum in rebus capitalibus cognoſcendis, ſic in militaribus conſultandis conſilium adhiberent. Erat autem conſilium caſtrenſis quaſi quidam ſenatus ex ſenatoribus, ſi qui forte in caſtris aderant, & alijs idoneis hominibus conſtitutus. ut oſtendit Salluſtius, qui inquit: *Metellus propere cunctos ſenatorij ordinis ex bibernis accerſiri iubet. eorum, & aliorum, quos idoneos ducebat, conſilium babet. ita more maiorum ex conſilij decreto per legatos Iugurthæ imperat argenti pondo ducenta millia.* et Polybius, qui primum centurionem conſilij fuiſſe participem ſcribit; & Cicero, qui ad ſenatum. *Exiſtimaui, me iudicium ueſtrum ad regem deferre debere, eiq; præſidium meum, & fidem, & diligentiam polliceri, quæcunque eſſem in conſilio meo cum rege locutus.* & Liuius, qui bello Aetolico: *Acilius, priuſquam prætorium dimitteret, denunciauit, ut ante lucem armati eſſent.*

Quanquam autem ſummum ius penes imperatores omnia pro ſuo iudicio peragendi fuit, multis tamen legibus eorum etiam compreſſa poteſtas ita fuit, ut neque exercitum aduerſus, quoſcunque uellent, hoſtes adducere, neque apud quoſcunque ſocios uellent hibernare liceret. Ac de hoſtibus quidem extra prouinciam perſequendis, uideo cum alijs legibus, tum Cornelia maieſtatis, & Iulia repetundarum poſtremo eſſe ſancitum. ut Cicero oſtendit inuehens in Gabinium: *Exercitum eduxit è Syria. qui licuit extra prouinciam. tribuit ſe mercenarium comitem regi Alexandrino. in Aegyptum uenit. ſigna contulit.*

lit. hic, ſi mentis ſanæ eſſet, auſus eſſet, mitto exire de prouincia, educere exercitum, bellum ſua ſponte gerere, in regnum iniuſſu populi, aut ſenatus accedere. quæ cum plurimæ leges ueteres, tum lex Cornelia maieſtatis, Iulia de pecunijs repetundis, planiſſime uetant. De ſocijs autem, legibus erat cautum, apud quos milites in ſtatiua deduci, ac non deduci liceret. Hæc autem ſtatiua duo fuerunt, æſtiua, & hiberna. Aeſtiuorum meminit Salluſtius Iugurthino: *Albinus, quantum temporis æſtiuorum in imperio fuit, plerunque milites in ſtatiuis caſtris habebat.* & Liuius Samnitico: *Conſul educto in æſtiua milite, dum quietos Samnites habebat, exercitum purgare miſſionibus turbulentorum hominum inſtituit.* & Cicero in Verrem: *Ac primo ad illa æſtiua prætoris accedunt, ipſam illam ad partem littoris, ubi iſte per eos dies tabernaculis poſitis caſtra luxuriæ collocarat.* Cum autem milites per hiemem aut ſub tabernaculis pellibus contectis, aut ſub tectis ædificiorum haberentur, hinc hibernacula, atque hiberna fluxerunt. quod ſignificauit Liuius libro XXXVII: *Aut ſub pellibus habendos milites eſſe; aut, ſi concedere in hiberna uellent, diffe rendum eſſe in æſtatem bellum;* & Cæſar libro quarto: *Eiuſmodi tempeſtaaes ſunt conſecutæ, ut continuatione imbrium diutius ſub pellibus milites contineri non poſſent. itaque exercitum Cæſar in hibernis collocauit.* Ac de hibernaculis quidem, quæ, ad continuandum hieme bellum, Veienti primum bello facta ſunt, ſcribit Liuius libro IIII. De hibernis autem Cicero pro Pompeio: *Iam uero quemadmodum milites hibernent, quotidie ſermones, ac litteræ perferuntur. non modo, ut ſumptum faciat in militem, nemini uis affertur, ſed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. hiemis enim, non auaritiæ perfugium maiores noſtri in ſociorum, atque amicorum tectis eſſe uoluerunt.* Addo etiam imperatorem exercitum pro arbitrio non potuiſ

ſe

ſe dimittere. atque hoc quidem ex auctoritate Ciceronis, qui inquit in Piſonem: *Cum tibi ad priſtinas clades acceſſio fuiſſet Aetoliæ repentinus interitus, exercitum dimiſiſti, neque ullam pœnam, quæ tanto facinori deberetur, non maluiſti ſubire, quàm numerum tuorum militum, reliquiasq; cognoſcere. dimittendi uerò exercitus quam potes afferre cauſſam? quam poteſtatem habuiſti, quam legem, quod ſenatuſconſultum, quod ius, quod exemplum?* Ac, quemadmodum quidem aut imperator, aut præfecti eius ſigillatim ſua quiſque munera imperii, poteſtatis'ue expleuerit, ſatis, quantum ad præſentem diſputationem attinuit, nobis expoſitum ſit. qui non de re militari adminiſtranda, ſed de iure prouinciali tuendo ſcribere inſtituimus.

Qui uero imperium recte, ac feliciter adminiſtrarunt, iis hæc, quæ maxima apud eos habita ſunt, decora patuerunt, abſenti nomen imperatoris, & ſupplicatio, præſenti triumphus, aut ouatio. Sed de triumpho poſterius, nunc de imperatoris nomine, ac ſupplicatione dicamus. Imperatoris nomen appellatio fuit militaris, qua præſes re bene geſta primum militum acclamatione in caſtris, deinde ſententia ſenatus in urbe ornatus eſt. Etenim imperatoris uocabulo duobus modis uſi ſunt, uno pro quocunque exercitus duce, qui ſuis auſpiciis rem gereret, & qui imperium, ideſt ius belli gerendi haberet; altero; qui hoſtibus magno prœlio fuſis, ac profligatis, eo nomine, militum acclamatione affectus eſſet. Scribit autem Appianus libro ſecundo Ciuilium, obſeruatum eſſe antiquitus, ut non, niſi magnis rebus geſtis, acclamaretur. at ſua ætate (fuit autem Hadriani æqualis) decem millibus occiſis acclamatum eſſe. Addit Dio libro LX, non, niſi ſemel, de

uno bello aliquem appellari imperatorem licuiſſe. Ex hoc autem fonte illa Ciceronis fluxerunt: *Magnum nume rum hoſtium cecidimus, caſtella munitiſſima cepimus, incendimus, imperatores appellati ſumus*. & Scipionis illud apud Liuium: *Sibi maximum nomen imperatoris eſſe, quo ſe milites ſui appellaſſent, regium nomen alibi magnum, Romæ intolerabile eſſe*. & D. Bruti. *Progreſſus ſum ad Inalpinos, nomen captans imperato rium*. Neque uero ſolum, ſi ipſi, ſed, ſi legati, & quæſtores, quibus imperium commiſiſſent, rem bene ſe abſente geſſiſſent, iidem hoc etiam honoris adipiſcebantur, ut ex legatorum, quæſtorumq; ſecundo prœlio im peratores appellarentur. teſtis eſt Cicero in Piſonem: *Scio, Q. Marcium, quorum tu legatorum prælio imperator appellatus eras, cum longe abſuiſſes, aduentu iſto tuo domi fuiſſe ocioſum*. Teſtis Varro de re ruſtica: *Trebellius, cum eſſet quæſtor Licinio Nerua prætore in Macedonia prouincia relictus, qui præeſſet exercitui, dum prætor rediret, prœlio hoſtes ita fudit, ac fugauit, ut eo Nerua prætor imperator appellatus ſit*.

Supplicatio uero fuit honos, qui una cum imperatoris nomine præſidi decernebatur uictori, nempe cum ſenatus populo deum templa aperiri, ac gratias diis imperatoris nomine agi, iubebat. Erat enim moris, ut præſides, poſtquam à militibus appellati imperatores fuerant, lictores laureatos præferrent, litterasq; ad ſenatum laureatas de re geſta mitterent, quibus imperatoris nomen, ac ſupplicationes, à ſenatu poſtularent. Quarum rerum certa ex antiquitate eruenda teſtimonia ſunt, quo, ut certior, ſic uberior ad alios ex his fructus permanet. Cicero in Piſonem: *Appellatus eſt hic illius prouinciæ imperator. nc tum quidem tabellas Romam cum laurea mittere audebas?* item: *Primum, qua ueneris cum laureatis tuis*

lictoribus, quis ſcit? item: *Ex qua prouincia L. Torquatus magnis rebus geſtis me referente abſens imperator appellatus eſt, ex ea te imperatore nuncius ad ſenatum allatus eſt nullus.* & in Antonium: *Augebo omnino numerum dierum, præſertim cum communiter tribus ducibus ſint decernendæ ſupplicationes. ſed hoc primum faciam, ut imperatores appellem eos, quorum uirtute maximis periculis liberati ſumus. etenim cui uiginti his annis ſupplicatio decreta eſt, ut non imperator appellaretur, aut minimis rebus geſtis, aut plerunque nullis? quamobrem aut ſupplicatio ab eo, qui ante dixit, decernenda non fuit, aut uſitatus honos, peruulgatusq́; tribuendus ijs, quibus etiam noui, & ſingulares debentur. an, ſi quis Hiſpanorum, aut Gallorum, aut Thracum duo millia occidiſſet, non cum hac conſuetudine, quæ increbuit, imperatorem appellaret ſenatus?* & in ea, quæ de prouinciis: *Statuit ſenatus, cum Gabinio ſupplicationem deneganit, primum homini ſcelerato credendum non eſſe, deinde à proditore rem bene geri non potuiſſe, poſtremo ne deos quidem uelle aperiri ſua templa, & ſupplicari hominis impuriſſimi nomine.* Cum autem primis temporibus in unum, alterum ue diem ſupplicatio ægre decerneretur, tamen ad poſtremum eo progreſſa res eſt, ut etiam in quinquaginta decretæ ſint. ſiquidem M. Valerio, & M. Horatio conſulibus, anno urbis CCCIIII, deuictis Sabinis, ſupplicatio in unum diem decreta eſt, Camillo Veiis captis in quattriduum, quot dierum nullo ante bello decretæ erant. at uero Cn. Pompeio, Mithridatico bello confecto, duodecim, Cæſari bello Gallico, primum XV, poſt XX, Hirtio, Panſæ, & Cæſari, Mutina colonia liberata, quinquaginta dierum decretæ ſunt. in quo decernendo cum magnitudinis uictoriæ, tum dignitatis hominis habuiſſe rationem uidentur.

De Poteſtate Qvaeſtorvm. Cap. VII.

PRAESIDVM officio, quoad licuit, explicato, deinceps ſequitur, ut de Quæſtorum munere diſputetur, atque ita de altero, quem propoſui, prouinciali magiſtratu dicatur. Sic igitur ſtatuendum eſt, ut prætores urbani Romæ pecuniam publicam curarunt, cuſtodiuerunt, atque in tabulas rettulerunt, quam ipſi aut aliunde accepiſſent, aut alio erogaſſent, ſic quæſtores prouinciales pecuniam publicam curaſſe, quæ aut, ex ærario deprompta, in uſus eſſet prouinciæ expendenda, aut, à prouincia exacta, eſſet in ærarium referenda. Quare prouincialis pecunia duplex fuit, Attributa, & Vectigalis; illa ex ærario hauriebatur, hæc ex uectigalibus, & tributis colligebatur. Attributa uero erat huiuſmodi. Cum unicuique præſidi ſtipendium, ac uiaticum eſſet decretum; ſtipendium in exercitum, uiaticum in ſumptum prætoris, legatorum, & cohortis prætoriæ; inſtitutum erat, ut quæſtor, qui prætori obtigerat, hanc pecuniæ ſummam à tribunis ærariis, tribuni à quæſtore urbano acciperent. Atque hoc tradit Varro in libris de lingua Latina: *Attributa pecunia dicebatur*, inquit, *quæ aſſignata erat. unde tribuni ærarij dicti, quibus attributa erat pecunia, quæ militibus redderetur. nam id, quod attributum erat, æs militare dicebatur.* & Aſconius in Verrinas: *Attributa pecunia eſt, quæ in ſtipendium militum de ærario à tribunis ærarijs adnumerari quæſtori ſolet.* Vnde Cicero procon ſul ad Caninium ſcripſit: *De drachmis centum millibus nihil eſt, quod in iſto genere cuipiam poſſim commodare. omnis enim pecunia ita tractatur, ut præda à præfectis, quæ autem mihi attributa eſt, à quæſtore curetur.* & in Verrem: *Quæſtor ex S. C. prouin*

ciam

ciam conſularem ſortitus eſt, pecunia attributa numerata eſt. profectus eſt quæſtor in prouinciam, uenit in Galliam expectatus ad exercitum conſularem cum pecunia: & in Piſonem: *Non ne ſeſtertium centies, & octogies ex ærario tibi attributum Romæ in quæſtu reliquiſti?* & pro Pompeio: *Quem poſſumus imperatorem eum exiſtimare, qui pecuniam ex ærario depromptam, aut propter cupiditatem prouinciæ magiſtratibus diuiſerit, aut propter auaritiam Romæ in quæſtu reliquerit?* Quo factum eſt, ut, cum idem dixiſſet, *Verrem quæſtorem rettuliſſe in rationibus ad ærarium, ſe accepiſſe uicies ducenta triginta quinque millia quadringentos ſeptemdecim nummos, dediſſe ſtipendio, frumento, legatis, proquæſtori mille ſexcenta triginta quinque millia*, Aſconius interpres notatit, *ea omnia nomina eſſe erogationum, quibus aut ſtipendium militibus dediſſet, aut frumentum coemiſſet in annonam exercitus, aut legatis, & proquæſtori, & cohorti prætoriæ in ſumptum dediſſet, eis enim de publico alimenta data eſſe*. Vt omittam, quòd ſcribit libro ſexto Polybius, *frumentum, ueſtes, arma ſæpe militibus eſſe de publico data, detracta tamen à quæſtore ex diurna mercede rata pecuniæ ſumma*.

Vectigalis autem pecunia fuit, tum quæ ex re frumentaria, tum quæ ex portoriis, ceteriſq;, quæ publicani exercent, uectigalibus, exigebatur. Ac frumentaria quidem pecunia fuit primum, quam aratores aliquando pro frumento in cellam æſtimato dabant, deinde, quæ pro frumento emendo ab ærario dabatur. utranque autem quæſtoris fuiſſe curam, unus ex Cæciliana locus aperte demonſtrat: *Queritur Sicilia, C. Verrem prætorem ab aratoribus, cum frumentum ſibi in cellam imperauiſſet, & cum eſſet tritici modius ſeſtertijs binis, pro frumento in modios ſingulos duodenos ſeſtertios exegiſſe. id ne alteri crimini dabis, quod eodem tempore in eadem prouincia tu ipſe quæſtor feciſti?*

Emptum

Emptum eſt ex S. C. frumentum ab Siculis Verre prætore. pro quo frumento pecunia omnis ſoluta non eſt, te accuſante nullum crimen. eras enim tu quæſtor. pecuniam publicam tu tractabas. ex qua, etiam ſi caperet prætor, tamen ne qua deductio fieret, magna ex parte tua poteſtas erat. Mancipes à ciuitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. quid? hoc Verre prætore factum eſt ſolum. non. ſed etiam quæſtore Cæcilio. quid igitur? daturus es huic crimini, quod & potuiſti prohibere, ne fieret, & debuiſti? & alibi: *Cum ego in eadem iſta Sicilia quæſtor pro frumento ciuitatibus pecuniam ſoluerem, non modo iſtas duas quinquageſimas, ſed omnino nummum nullum dico cuiquam eſſe deductum.* De reliqua pecunia à publicanis exigenda extat eiuſdem in epiſtola ad Craſſipedē teſtimonium, in qua rei, & utilitatis publicanorum ſociorū defendendæ, atque augendæ cum maximam poteſtatem habere quæſtorem dicat, eam à quæſtore quoque curatam pecuniam indicat. unde P. Rutilium etiam damnatum ab equitibus R. ſcimus, *quod quæſtor*, ut inquit Pedianus, *publicanos in prouincia ſua Aſia nihil agere, cum prætore ſuo Q. Mucio conſenſerit*. Atque hoc iudicium de præda quoque facere poſſumus, quando P. Scipio Aemilianus in Hiſpania munera ſibi ab Antiocho rege Syriæ miſſa quæſtorem referre in tabulas iuſſit, & M. Cato captiuos Vergiſtanos in Hiſpania quæſtori ut uenderet, imperauit, ut Liuius prodidit. Nam T. Antiſtium quæſtorem ſignandæ etiam pecuniæ Appolloniæ præfuiſſe, Cicero ſcripſit ad L. Plancum.

Vt autem prætores quæſtoribus iuriſdictionem ſæpe, imperiumq; ſuum mandarunt, ſic ſæpe etiam rei totius frumentariæ adminiſtrationem commiſerunt. quod eiuſdem teſtimonio cognoſcitur, cum inquit in Verrem: *Tibi Cn. Carbo conſul quando improbus eſſe cœpit?*

poſteaquam

poſteaquam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes ſuas, exercitumq; commiſit. Itaque poſt paullo ſubiungit: *Proquæſtore uero quo modo Phrygiam frumento imperando, æſtimandoq; afflixerit, non eſt neceſſe demonſtrare. Scitote, his nominibus, cum iſte ciuitatibus frumentum, coria, cilicia, ſaccos imperaret, neque ea ſumeret, pro his rebus pecuniam exigeret, his nominibus ſolis Cn. Dolabellæ prætori HS ad tricies litem eſſe æſtimatam: quæ omnia niſi uoluntate Dolabellæ fiebant, per iſtum omnia tamen gerebantur.* Alioq; loco addit, ante Verrem prætorem uini, & olei decumas, & frugum minutarum à quæſtoribus in Sicilia uenditas eſſe. & ſe quæſtorem in Planciana frumenti Romam mittendi curam habuiſſe profitetur, inquiens: *Non uereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia quæſturam aut gratiorem, aut clariorem fuiſſe. frumenti in ſumma caritate maximum numerum miſeram, negotiatoribus comis, mercatoribus iuſtus, municipibus liberalis, ſocijs abſtinens, omnibus etiam uiſus ſum in omni officio diligentiſſimus.*

De imperio uero quæſtorum neminem puto expectare, dum ſcribam: quod, ut legatos, ſic quæſtores, aut imperio caruiſſe, aut auſpicijs præſidis, & imperio ab eo accepto rem geſſiſſe, ex proxima diſputatione ſatis perſpicuum ſit. Vnde illa Cæſaris ſunt bello Gallico: *Cæſar partitis copijs cum Fabio legato, & Craſſo quæſtore, hoſtes adijt tripartito.* & alibi: *Antonium quæſtorem præfecit hibernis.*

De Decessione Praesidum, Et Quaestorum. Cap. VIII.

SANE reſtat, ut, quando ius uniuerſum in prouincia præſidum, quæſtorumq; aperuimus, ad extremum

mum etiam, quemadmodum ambo de prouincia deceſſerint, exequamur: ſiquidem ut non temere in prouinciam uenerunt, ſic neque ex ea temere deceſſerunt. Moris ergo fuit, ut præſes, annuo prouincialis imperii munere terminato, ſucceſſorem, ſi mature uenturus erat, in prouincia expectatet, atque ei aduenienti obuiam prodiret, ac præſenti præſens prouinciam, atque exercitum traderet; deinde intra triginta dies (tot enim lex Cornelia Syllæ dedit,) decederet; uerum interea nihil in prouincia, quod ad adminiſtrationem attineret, attingeret. Quocirca Cn. Pompeius ægre tuliſſe fertur, quòd L. Lucullus ex Aſia, colloquio, conſpectuq; ſuo uitato, deceſſerit; & Appius, quòd cum Lentulus ſibi, ipſe Lentulo proceſſiſſet in Cilicia obuiam, Cicero ſibi decedenti noluerit. quod Cicero ita purgauit, ut omnem eius rei culpam in Appium ipſum reiecerit; quippe quem, ſe iampidem in prouincia uerſante, ius quoque dixiſſe Tarſi arguerit. Quod ſi deceſſor ante ſucceſſoris aduentum deceſſiſſet, tum uero aliquem, qui prouinciæ præeſſet, ut quæſtorem, aut legatum, cum imperio relinquere eſt coactus. unde anceps illa Ciceronis deliberatio nata eſt, de qua cum Attico: *Obrepſit dies, ut uides. mihi enim ante diem tertium Kal. Sext. de prouincia decedendum eſt. nec ſucceditur. quem relinquam, qui prouinciæ præſit? ratio quidem, & opinio hominum poſtulat legatum fratrem. primum quòd uidetur eſſe bonus; deinde quod ſolum habeo prætorium. quæſtorem nemo dignum putat.* & ex interuallo: *Mihi difficilis ratio adminiſtrandi, quòd paucos dies habebam reliquos annui muneris. illud autem difficillimum. relinquendus erat ex S. C. qui præeſſet. nihil minus probari poterat, quàm quæſtor Meſſinius. nam de Cœlio nihil audiebamus. rectiſſimum uidebatur,*

fra-

fratrem cum imperio relinquere, in quo multa moleſta. & ad Cœlium: *Ego, de prouincia decedens, quæſtorem Cœlium præpoſui. pue rum, inquis. at quæſtorem, & nobilem adoleſcentem. at omnium fermè exemplo. neque erat ſuperiore honore ullus, quem præficerem.* Qui uero ex quæſtore, aut ex legato prouinciæ præponebatur, is deinde aut proprætoris, aut proconſulis nomen ferebat, prout ab hoc, aut ab illo imperium acceperat, atque aut huius, aut illius uices ſuſtinebat. Atque de deceſſione quidem præſidum hæc inuenimus.

Quæſtorum autem haud ſanè multo ſimplicior fuit ratio decedendi. Hi enim, ut nõ ſemper cum ſuis prætoribus in prouinciam perrexerunt, ſic neque ſemper cum iis, uerum ſæpe aut ante, aut poſt eos deceſſerũt. C. quidem Gracchus per triennium in Sardinia quæſtor Oreſtis proconſulis fuit, L. Lucullus L. Murenæ in Aſia per multos annos. Eundem etiam Gracchum non expectato ſucceſſore deceſſiſſe inuenio, atque hoc idem poſtea feciſſe Cæſarem in Hiſpania. Fuit etiam, qui, quia ſibi ſucceſſum non eſſet, in prouincia ultra tempus annuum remanſerit. ut Antiſtius, de quo Cicero ad Plancum: *T. Antiſtius cum forte quæſtor prouinciam Macedoniam obtineret, neque ei ſucceſſum eſſet, Pompeius cum exercitu in eam prouinciam uenit.* Ex quo intelligi poteſt, quàm uaria quoque, & inconſtans deceſſionis quæſtoriæ ratio, atque obſeruatio fuerit.

Redeo ad præſides. Hi uero, ſucceſſore, aut uicario imperii conſtituto, Romam decedebant, ſi ante, quod C. Iulius in primo conſulatu ſanciuit, rationes pecuniæ publicæ confectas apud duas prouinciæ ciuitates reliquiſſent. ubi uero ad urbem uenerant, tum, ſi

de poſtulando triumpho cogitarent, aliquandiu ad ur bem manebant; ſin minus, urbem propè priuatorum more ex uia ingrediebantur. Ac triumphum quidem petituri ſenatum à conſulibus, aut per eorum abſentiam à prætore urbano extra urbem poſcebant. ibiq; rebus à ſe geſtis ſigillatim expoſitis triumphum ſibi decerni petebant. interea uero ad urbem eſſe dicebantur, laureatosq;, quoad in urbem inirent, faſces præferebant. qui uero triumphum aut contemnebant, aut impetrare non poterant, ii lictoribus dimiſſis à porta recta domum ſe conferebant. Quas res multitudine teſtimoniorum pro earum claritate comprobare, neceſſe non puto. De rationibus in prouincia relinquendis, Cicero ad Rufum: *Illud certe factum eſt, quod lex iubebat, ut apud duas ciuitates Laodicenſem, & Apamenſem, quoniam ita neceſſe erat, rationes confectas, & conſolidatas deponeremus.* De poſtulatione triumphi, Liuius: *Priuſquam conſules redirent Romam, M. Fuluius procos. ex Aetolia rediјt. isq; ad ædem Apollinis, cum de rebus à ſe geſtis diſſeruiſſet, petiјt à patribus, ut æquum cenſerent, ob remp. bene, ac feliciter geſtam, & diјs immortalibus honorem haberi iubere, & ſibi triumphum decernere.* De manſione ad urbem, Aſconius: *Ad urbem eſſe dicebatur de ijs, qui cum prouinciali poteſtate nuper è prouincia reuertiſſent.* & Salluſtius: *Marcius, & Metellus ad urbem imperatores erant, impediti, ne triumpharent, calumnia paucorum.* De faſcibus laureatis, exemplo eſt ipſe Cicero, qui è Cilicia reuerſus, nec triumphandi cupiditate urbem ingreſſus, per multos eos menſes cum magna aliquando, ut ipſe ſcribit, animi ſui moleſtia retinuit. De tacito, atque obſcuro priuatorum in urbem ingreſſu, idem in Piſonem: *Togula lictoribus ad portam præſto fuerunt. quibus illi acceptis ſagula reiece-*

iecerunt, & ceteruam imperatori ſuo nouam præbuerunt. Nam de iure, pompaq; triumphantium in libro de iure ciuium copioſiſſime diſputatum eſt.

Vbi uero ſiue triumphantes, ſiue priuati urbem introierant, tum rationes referre ad ærarium cogebantur, nec multo poſt centuriones, ceteroſq; prouincialis curæ ſocios ad ærarium in beneficijs, ſi liberet, deferre. Ac ante legem quidem Iuliam liberior referendi ratio fuit. lege autem Iulia cautum eſt, ut rationes, quas in prouincia apud duas ciuitates reliquiſſent, eas ſtatim, atque urbem iniſſent, ad ærarium totidem uerbis referrent, atque triginta diebus, quibus rationes rettuliſſent, comites in beneficijs deferrent. Hoc tamen non prætorum proprium, ſed quæſtorum commune fuit. Ac rationum quidem à proconſule, & à quæſtore ante legem Iuliam relatarum Verris prætura, & quæſtura teſtes erunt, de quibus Cicero: *Præturæ, quam ex S. C. ſtatim referre debuit, uſque ad hoc tempus non rettulit. quæſtorem ſe in ſenatu expectare dixit. perinde quaſi non, ut quæſtor ſine prætore poſſet referre, eodem modo ſine quæſtore prætor. dixit idem Dolabellam impetraſſe*. item: *Videamus, rationes quemadmodum rettulerit. Accepi, inquit, uicies ducenta triginta quinque millia quadringentos ſeptemdecim nummos. dedi ſtipendio, frumento, legatis, proquæſtori, cohorti prætoriæ HS mille ſexcenta triginta quinque millia quadringentos ſeptemdecim nummos, reliqui Arimini HS ſexcenta millia. hoc eſt rationes referre? hoc modo quiſquam hominum rettulit?* item: *Rationes ad ærarium, antequam Dolabella condemnatus eſt, non audet referre. impetrat à ſenatu, ut dies ſibi prorogaretur, quòd tabulas ſuas ab accuſatoribus Dolabellæ obſignatas diceret, perinde quaſi exſcribendi poteſtatem non haberet. audiſtis quæſtoriam rationem tribus uerſiculis relatam*.

Qualis autem poſt legem Iuliam rationum referendarum ratio fuerit, Piſonis, Ciceronis, & Bibuli proconſulatus oſtendunt. nam de Piſone ſic Cicero in oratione aduerſus eum: *Rationes ad ærarium rettulit continuo, ſicut lex iubebat. neque alia ulla in re ei legi paruit.* De ſe ad Rufum quæſtorem ſuum: *Exiſtimes uelim, ſi rationum referendarum ius uetus, & antiquus mos maneret, me relaturum, niſi tecum pro coniunctione noſtræ neceſſitudinis contuliſſem, confeciſſemq́; non fuiſſe. quod igitur feciſſem ad urbem, ſi conſuetudo priſtina maneret, id, quando lege Iulia relinquere rationes in prouincia neceſſe erat, eaſdemq́; totidem uerbis referre ad ærarium, feci in prouincia, neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem, ſed tribui tibi tantum, quantum me tribuiſſe nunquam pænitebit. totum enim ſcribam meum tibi tradidi, tu ei M. Mindium fratrem tuum adiunxiſti. rationes confectæ me abſente ſunt tecum. ad quas ego adhibui nihil præter lectionem.* & poſt: *Illud certe factum eſt, quod lex iubebat, ut apud duas ciuitates Laodicenſem, & Apamenſem, quoniam ita neceſſe erat, rationes confectas, & conſolidatas deponeremus. itaque huic loco primum reſpondeo, me, quanquam iuſtis de cauſſis rationes deferre properarim, tamen te expectaturum fuiſſe, niſi in prouincia relictas rationes pro latis haberem.* De Bibulo au tem ad Caninium quæſtorem Bibuli: *De rationibus referendis non erat incommodum, te nullam referre. quam tibi ſcribis à Bibulo fieri poteſtatem. ſed id mihi uix uideris per legem Iuliam facere poſſe, quam Bibulus certa quadam ratione non ſeruat, tibi magnopere ſeruandam cenſeo.*

Iam uero comitum, quos dixi, in beneficiis deferendorum duo ante legem Iuliam teſtimonia extant, unũ in oratione pro Archia, in qua Archiam, ut ciuem R. in beneficijs ad ærarium delatum eſſe à L. Lucullo prætore, & conſule inquit; alterum in oratione pro Balbo, ubi

ubi Cæſarem in prætura, & in conſulatu Balbum præfectum fabrum ait detuliſſe. Poſt legem autem Iuliam quæ triginta dies poſt rationes relatas deferri iuſſit, illud eſt eiuſdem in epiſtola ad Meſſinium Rufum, quæſtorem ſuum: *Quod ſcribis de beneficijs, ſcito à me & tribunos militum, & præfectos, & contubernales duntaxat, meos delatos eſſe. in quo quidem ratio me feſellit. liberum enim mihi tempus ad eos deferendos exiſtimabam dari. poſtea certior factus ſum, triginta diebus deferri neceſſe eſſe, quibus rationes rettuliſſem. Sane moleſte tuli, non illa beneficia tuæ potius ambitioni reſeruata eſſe, quàm meæ, qui ambitione nihil uterer. de centurionibus tamen, & de tribunorum militum contubernalibus res eſt integra. genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat.*

Neque uero præſides ſolum, & quæſtores, ſed etiam legatos rationes reddere coactos inuenio. ſiquidem de P. Scipione Africano L. Scipionis fratris ſui in Aſia legato ita ſcribit Gellius: *Tribuni pl. in ſenatu inſtabant, ut pecuniæ Antiochinæ, prædæq; quæ in eo bello capta erat, rationem redderet. fuerat enim L. Scipioni Aſiatico fratri ſuo imperatori in ea prouincia legatus. ibi Scipio exurgit, &, prolato è ſinu togæ libro, rationes in eo ſcriptas eſſe dixit omnis pecuniæ, omniſq; prædæ. illitum, ut palam recitaretur, & ad ærarium deferretur. Sed enim id iam non faciam, inquit, nec me ipſe afficiam contumelia. eumq; librum ſtatim diſcidit ſuis manibus, ac concerpſit, ægre paſſus, quòd, cui ſalus imperij, ac reip. accepta ferri deberet, ab eo ratio pecuniæ prædaticiæ poſceretur.* & de Verre Dolabellæ legato Cicero: *Legationis rationes non rettulit, niſi condemnato, & eiecto Dolabella prætore, & qui poſſet reprehendere.*

Vt autem præſidibus, qui ſe optime geſſiſſent, magni, ut dixi, & in prouincia, & in urbe honores habiti, ſic contra, ſi quid deliquiſſent, atque à legibus, de qui bus

bus dixi, receſſiſſent, multis iudiciorum laqueis irretiti ſunt. In primis autem tribus obnoxii legibus, ac quæſtionibus fuerunt, peculatus, maieſtatis, & repetundarum; peculatus, ſi prædam, aut pecuniam publicam auertiſſent, quo iudicio etiam quæſtores, legati, & ſcribæ eorum obſtricti fuerunt; maieſtatis, ſi aut exercitum, aut prouinciam hoſti prodidiſſent, aut ultro exercitum è prouincia eduxiſſent, aut bellum ſine S. C. intuliſſent; repetundarum, ſi ſe in ſocios aut auare, aut ſuperbe, aut libidinoſe, aut crudeliter, aut iniuſte geſſiſſent. quæ lex maxime ſocialis fuit, & prouinciarum ſalutem continuit. quo iudicio poſtulati plurimi, damnati multi, nonnulli etiam abſoluti ſunt. Sed de his legibus, & quæſtionibus in libro de Iudicijs diſputabimus pluribus.

Hæc habuimus, quæ de ciuium R. Italiæ, Prouinciarumq; ſtatu, ac iure, ex reconditis eruta priſcorum monumentorum penetralibus, diceremus, dum populus R. idem gentium moderator, ac liber fuit. Nam reliqua, quæ poſt ab imperatore Auguſto, & ſucceſſoribus eius multa, eaq; cognitu digniſſima, inſtituta ſunt, quoniam ab his longe diuerſa ſunt, alio complecti uolumine cogitamus, in quo breuiter uniuerſam ueteris Romani rationem imperij perſequemur. quod apud ueteres ne tentaſſe quidem quenquam uidemus.

FINIS.

INDEX RERVM MEMORABILIVM.

A

Abdvctiones ſeruabantur etiam in prouincia. 160.161
Accenſi officium. 154
Accenſi præſidum. 134
Accenſi milites. 130.131
Accenſi centurionum. 129.130
Achaiæ ſtatus antiquus, & fines, & populi. 46.47.48. bella. 50.51.52
Achaia prouincia facta. 53
Achaiæ uectigalia. 54. conuentus. 54. liberi populi. 54
Addictiones ſeruabantur etiam in prouincia. 160.161
Ad urbem eſſe, quid eſſet. 142.193
Aeſtiua, quid. 184
Aetolorum bella, & fœdera. 49.50
Africæ antiquus ſtatus, fines, & populi. 83
Africæ bella. 83.84
Africa prouincia facta. 85
Africæ leges datæ. 84
Africæ tributum, & uectigal impoſitum. 85.86
Africæ Coloniæ. 86. conuentus. 86
Alæ equitum. 132
Antepilani in legione qui. 127
Annulus præſidum. 150.115
Aſiæ nomen multiplex. 54
Aſiæ antiquus ſtatus, fines, & populi. 54.55.56.
Aſiæ Pergamenæ reges, & fœdera. 56.57.
Aſia Pergamena prouincia facta. 58.59.
Aſiæ prouinciæ partes. 59
Aſiæ prouinciæ quinam leges dederint. 60.
Aſiæ prouinciæ uectigalia, & tributa. 60.
Aſiæ prouinciæ conuentus. 62
Aſiæ tres diœceſes Ciliciæ attributæ. 62.
Athenæ urbs libera conuentum habuerunt. 54
Attributa pecunia. 188.189
Auſpicia caſtrenſia duo. 177
Auſpicia peſtifera. 179
Auſpicia imperatorum, quæ. 176.177
Auſpicium ex acuminibus. 178
Auſpicium coactum. 177

B

Basilica præſidis. 154
Bella ſingularum prouinciarum uide in nominibus ſingularum prouinciarum.
Bellicam rem tractarunt præſides per æſtatem. 144.145
In beneficijs deferendi ratio. 196.197
Bithyniæ antiquus ſtatus, fines, & populi. 75.76.77
Bithynia prouincia facta. 76.78
Bithyniæ leges datæ. 78
Bithyniæ uectigalia. 80

C

CALETIA *prouincia facta.* 22
Canterij item ut muli præſidibus dati. 118.
Carthago Colonia. 86
Centurionum inſigne. 129. *adiutores.* 130.
Centuriones quo numero, & qua ratione lecti. 126.127.128
Ciliciæ ſtatus antiquus, fines, & populi. 66.67
Ciliciæ bella. 66
Cilicia prouincia facta. 67.68
Cilicia aucta tribus diœceſibus Aſiæ. 69.
Ciliciæ liberi populi. 68
Ciliciæ conuentus. 69.70
Ciliciæ uectigalia. 70
Ciues R. in prouincijs multi. 7
Ciuibus R. in prouincijs ius eſt dictum à præſidibus. 151
Coactum auſpicium. 177
Coercitio prætoria. 154
Coloniæ primæ in prouincijs. 6
Colonias ſingularum prouinciarum quære in nominibus ſingularum prouinciarum.
Compromiſſa ſeruabantur etiam in prouincijs. 160.161
Commentarienſis. 130.131
Commentarius principis. 131
Conſilium præſidum. 175.176
Conſulibus mandatæ prouinciæ. 96
Conſulibus etiam ſyluæ, & calles prouincia dabatur. 104
Conſulum lictores. 96
Contubernales, qui. 135
Conuentus in prouincijs. 4
Ex conuentu dabantur iudices, & recuperatores. 159
Conuentus ſingularum prouinciarum quære in nominibus ſingularum prouinciarum.
Cornicularius. 131
Corniculo merere. 131
Corſicæ ſtatus antiquus, & bella. 15.
Corſica prouincia facta, & Sardiniæ adnexa. 15.16
Cretæ ſtatus antiquus. 89
Creta prouincia facta, & Cyrenaicæ adnexa. 89.90
Creta liberata. 90
Cubicularius præſidis. 148
Cyprus prouincia facta. 88
Cyprus aliquando ſeparata prouincia, aliquando Cyliciæ adiuncta. 81.82
Cyrenaicæ ſtatus antiquus, fines, & populi. 87
Cyrenaica prouincia facta. 87.88
Cyrenaicæ uectigalia. 59
Cyrenaicæ conuentus. 59

D

DECRETA *præſidum.* 155
Decuma quid. 3
Decumæ prouinciarum. 13.17
Decuriones. 132
Dicam ſcribere. 157
Dies imperij in prouincia. 143
Diœceſes dictæ iuriſdictiones ac conuentus & fora. 4

200

Diœceſes tres Aſiaticæ Ciliciæ attributæ. 69

Diplomata à præſidibus dabantur. 150.

E

Edicta *præſidum ordinaria.* 152. 153.

Edicta repentina, & peculiaria. 168

Ex edictis ius dicebatur. 152. 153

Exercitus R. ex quibus conſtaret. 122.

Exercitus emendatio. 174

Exercitus luſtratio. 174

In extis quæ obſeruarentur. 179

Extorum color. 179

Exta aucta, aut minuta. 179

Exta aucta dicebantur magmenta. 181.

F

Fasces *laureati.* 194

Feminæ non ibant in prouincias. 139

Fora. lege conuentus.

Forum indicere, & agere. 149

Frumenti publici multa genera. 3

Frumentum, decumanum, emptum, æſtimatum, imperatum, honorarium. 3. 4. 168. 169.

G

Galliae *tranſalpinæ ſtatus antiquus, & fines, & populi.* 27. 28. *bella* 28. 29. 30.

Gallia Narbonenſis prouincia facta. 29.

Galliæ Narbonenſis fines, et populi. 30. *uectigalia.* 31. *coloniæ.* 29. 32

Gallia comata prouincia facta. 29. 30

Galliam Narbonenſem, & Comatam quinam poſt Cæſarem rexerint. 32

Græcia. uide Achaia.

H

Hastati *in legione.* 126. 127

Heracleæ ſtatus. 77. 79

Hibernacula præſidum. 184

Hiberna præſidum. 184

Hiſpaniæ ſtatus antiquus, fines, & populi, & bella. 18. 19

Hiſpania prouincia facta. 19

Hiſpania prouincia prima continentis. 19

Hiſpaniæ prouinciæ duæ. 24

Hiſpaniæ inſulæ à quibus prouinciæ factæ. 24. 25. *coloniæ.* 25. *uectigalia.* 25. 26. *conuentus.* 26

Honorarium uinum, & frumentum. 169.

Honores habiti præſidibus à prouincia. 172

Honores habiti imperatoribus à ſenatu. 185

Hoſpitia in prouincijs colebantur à præſidibus. 146. 147

I

Illyrici *ſtatus antiquus, fines, populi, bella.* 33. 34. 35. 36. 37

Illyrici partes in prouinciam redacta. 38.
Illyrici prouinciæ fines. 38.39. *tributa.* 38. *conuentus.* 39. *coloniæ.* 39.
Immunes ciuitates. 4
Imperata ἐπικεφάλαια. 169
Imperatores res aggrediebantur litato, & ſeruabant omina. 178.179
Imperatoris auſpicia quæ. 176.179
Imperatoris nomen dabatur à militibus. 185.186
Imperatorum in caſtris ius. 182
Imperatorum conſilium. 182
Imperatorum multis legibus compreſſa poteſtas. 183
Imperatorum honores. 185
Imperium quid. 167
Imperium præſidum quid. 144
Imperij inſignia dabantur in Capitolio. 140
Imperium quomodo mandaretur in prouincijs. 110.111.112
Imperium & imperij mandandi ratio. 111.112
Imperium lege curiata ſolis magiſtratibus mandabatur. 112
Imperium ut præſides geſſerint. 173
Italiæ definitio. 1
Italiæ conditio. 2
Itinera præſidum prouincialia. 145
Iudex unus dabatur etiam in prouincia. 160
Iudices dabantur ex conuentu. 159
Iudicia præſidum quæ. 151
Iudicia dabantur ex lege, & edicto. 156.157.
Iudicia publica quomodo exercerentur à præſidibus. 161.162.163.164.
Iudicijs maieſtatis, peculatus, & repetundarum tenebantur præſides. 195.
Iudicium poſtulabatur more Romano ex edicto. 158.159
Iudicum reiectio ſeruabatur etiam in prouincia. 160
Iuriſdictio præſidum quid. 150
Iuriſdictioni præſides operam dederunt per hiemem. 144
Iuriſdictiones, ſiue conuentus ſingularum prouinciarum. uide in nominibus ſingularum prouinciarum.
Iuriſdictio tota à magiſtratu profecta eſt. 166
Iuriſdictio cum mandabatur à præſide quæſtio non dicebatur mandari. 166.167.
Ius prouinciale unde. 1
Ius in caſtris dictum à præſidibus. 175.
Iuſta comitia quæ. 111
Iuſtum imperium quod. 111

L

Latij definitio. 1
Lecti dabantur præſidibus. 147
Legatorum nomen multiplex. 120
Legati ius dixerunt in caſtris. 176
Legati in beneficijs deferebant. 194
Legatis mandabatur iuriſdictio à præſidibus. 165
Legatis dabatur imperium à præſidibus.

Legato-

Legatorum inſignia. 122
Legatorum numerus. 121
Legati quomodo legerentur. 120.121
Legatus prouinciæ præponebatur. 193
Leges prouinciarum. 151
Leges ſingulis prouincijs datæ. uide in nominibus ſingularum prouinciarum.
Leges de prouincijs nominatim mandandis quomodo intelligenda.
Leges de repetundis aduerſus præſides prouinciarum. 146
Leges de ſingulis quæſtionibus. 167
Leges de ordinandis prouincijs. 108
Antonia. 108
Cornelia Sylla. 103.114.115
Cornelia C. Cornelij trib. pl. 106
Iulia. 108
Sempronia. 102.103
Leges de prouincijs nominatim mandandis,
Gabinia. 105.116
Clodia. 105.116
Manilia. 105.116
Trebonia. 105
Vatinia. 105
Lex Cornelia de profectione, & deceſſione præſidum in prouinciam. 143.192
Lex Cornelia, & Iulia de repetundis. 184.146.147
Lex Iulia de referendis rationibus. 193.194.195
Lex Iulia de adulterijs. 167
Lex curiata de imperio in prouinciam. 110.111.112
Lex curiata de imperio dabat uiaticum. 114
Lex curiata ferebatur magiſtratibus, non priuatis. 117
Lex curiata in caſtris ferri non potuit. 117.118
Legiones ordinariæ quattuor. 122
Liberæ ciuitates, quæ. 4
Liberas ciuitates & populos ſingularum prouinciarum uide in nominibus ſingularum prouinciarum.
Liberis populis ius non eſt dictum. 151
Lictoris officium. 154
Ligna dabantur præſidibus. 147
Litato imperatoris res aggrediebantur. 179
Litare quid eſſet. 179
Luſtratio exercitus. 174
Luſitania prouincia facta. 22
Lycia libera. 71.72

M

MACEDONIAE *ſtatus antiquus, fines & populi.* 39.40. *bella* 41.42.43. *fœdera.* 41.42.43.
Macedonia liberata. 44
Macedonia prouincia facta. 46
Macedoniæ conuentus. 46. *uectigalia.* 46
Macedoniæ prouinciæ fines. 45
Magmenta, & magmentaria uaſa. 181.
Manipuli in legione. 127
Manipulorum ſigniferi. 130
Mauritaniæ ſtatus antiquus, fines, & populi. 93.94
Mauritania prouincia facta. 93.94

Merum imperium. 167
Miniſtri præſidum. 119.& *deinceps.*
Municipia prouinciarum. 67

N

NARBO *colonia.* 31
Numidiæ ſtatus antiquus, & fines. 90. *bella.* 91
Numidia prouincia facta. 91.92
Numidiæ colonia. 92
Numidiam quinam rexerint. 92.93

O

OCTAVAE *prouinciarum.* 17
Omina obſeruabantur ab imperatoribus. 178.179
Optiones centurionum, & decurionum. 130.132.133
Ordinum in legione nomina. 127
Ordines in legione alij alijs honeſtiores. 128. *quomodo aſſignarentur.* 127.128. 129
Ordinum ductores alij alijs honeſtiores. 128
Ornamenta prouincialia, ut ueſtes, uaſa. 115
Ornamenta prouincialia à lege. 117.118
Ornare prouincias. 113

P

PALVDAMENTVM *quid eſſet.* 141
Paludatum ire quid eſſet. 141
Parochi qui ſint. 147
Pecunia attributa, & uectigalis. 188.189
Pilani in legione qui. 127
Ponti antiquus ſtatus, & fines. 77
Pontus prouincia facta. 78
Portorium quid. 3
Poteſtas quomodo mandaretur in prouincijs à 97. uſque ad 110
Poteſtas præſidum quid. 144
Præco præſidis. 155
Præfecti ius dixerunt in caſtris. 176
Præfecti equitum. 132
Præfecti ſocium. 133
Præfectus euocatorum, fabrum, caſtrorum. 133
Præfectura in exercitu multa. 133
Præſides prouinciarum. 95
Præſides quomodo lecti ſint. 95
Præſides quemadmodum imperium, & imperij inſignia acciperent. 140
Præſides ituri in prouincias, quid in urbe agerent. 140
Præſides ad portã ſalutabantur. 142
Præſides paludati quid. 141
Præſides accepto imperio manere poterant ad urbem. 142
Præſides in prouinciam uenientes quo modo ſe gererent cum deceſſore ſuo. 143.
Præſides iuriſdictionem mandabant legatis, quæſtoribus & alijs. 165
Præſides conuentus indicebant. 148. 149
Præſides cognoſcebant domi & in cubiculo. 148
Præſides quomodo priuata & publica

iudicia exercuerint lege totum V. caput ſecundi libri.
Præſides rem frumentariam tributariam, uectigalem, & uariam tractabant. 168
Præſidum cognitio. 148
Præſidum iuriſdictio quid fuerit. 150
Præſidum decreta quæ. 155
Præſidum conſilium. 176
Præſides ſtatuebant in baſilica & tribunali. 154
Præſides ius in caſtris dixerunt. 175
Præſides & uectigalia inſtituebant, & tributa imperabant. 170
Præſidum itinera prouincialia. 145
Præſidum cultus ſuppeditari à ſocijs. 145. 146
Præſides aut exercitum nouum conſcripſerunt, aut ueterem acceperunt. 173
Præſides exercitum luſtrarunt, & emendarunt. 173. 174
Præſides quomodo è prouincia deceſſerint. 192
Præſides rationes in prouincia relinquebant, & ærariũ referebant. 193
Præſides triumphum poſtulabant. 193
Præſides quomodo urbem ingrederentur. 193
Præſides comites in beneficijs ad ærarium deferebant. 194
Præſides iudicijs quibuſdam erant ob noxij. 195
Præſidibus honores habiti. 172
Præſidum Miniſtri. 119. & deinceps.
Præſidum officium duplex. 144
Præſidum iudicia quæ. 156
Præſes duos quæſtores potuit habere non eodem tempore. 144
Præſidis cubicularius. 148
Prætorum numerus auctus cur. 95
Prætores quid differant à cõſulibus. 96
Prætoria cognitio duplex. 148
Prætoria cohors. 134
Prætoria coercitio quæ. 154
Prætoria edicta in prouincijs quæ fuerint. 152. 153
Prætorium locus in caſtris qui. 176
Prætoribus prouinciæ mandatæ nouo modo. 101
Prætorium uectigal. 169
Prætoribus mandatæ prouinciæ. 95
Primipilus omnium ordinum honeſtiſſimus. 129
Primus haſtatus, primus princeps, primus pilus, & ita uſque ad decimum. 127. 128. 129
Primus centurio idem erat ac primipilus. 129
Principes in legione qui. 126. 127
Principia locus in caſtris qui. 176
Priuati eodem ſenatus conſulto prouinciam, imperium, & ornamenta adipiſcebantur. 119
Proconſulum ac proprætorum ſignificatio multiplex. 110. 193
Proprætores quid differant à conſulibus. 96
Proprætoribus mãdatæ prouinciæ. 96
Proquæſtores quomodo legerentur, & quod ius haberent. 138
Prouinciæ nomen tribus modis accipitur. 1.
Prouinciæ definitio. 1. 2. 5.

Pro-

Prouinciarum conditio. 2
Prouinciæ ciuitatum diuerſæ conditiones. 2
Prouinciæ conficiendæ ius penes ſenatum,& eius rei ordo. 4.5
Prouinciale ius unde. 1
Prouinciarum quæ populo Romano uigente fuerunt enumeratio. 94
Prouinciæ ab imperatoribus confectæ. 94
Prouinciæ in ſenatus poteſtate poſitæ. 97
Prouinciæ ſenatus conſulto ordinatæ. 107
Prouinciarum mandandarum ratio ordinaria. 116.99
Prouinciarum mandandarum extraordinaria ratio. 99.100.116
Prouinciarum mandandarum noua ratio inſtituta. 101
Prouinciarum mandandarum ratio in quattuor tempora diſtributa. 97
Prouinciarum mandandarum diſcrepans ratio. 108
Prouinciarum mandandarum lex Sempronia,& Cornelia. 102.103
Prouinciæ aut in ſortem conijciebantur,aut comparabantur, aut nominatim deſtinabantur. 97.98.99
Prouinciæ conſulibus, & prætoribus mandatæ, itemq; proconſulibus, & proprætoribus. 96
Prouinciæ prætoria octo. 107
Prouinciæ priuatis à ſenatu dabantur una cum imperijs & ornamentis. 119
Prouinciæ quomodo à populo lege mandatæ. 116
Prouinciæ priuatis decretæ. 100.104.105
Prouinciæ etiam ſylux & calles. 104
Prouincia poterat repudiari. 106
Prouinciarum leges. uide in uoce lex.
Prouinciarum prima colonia. 6
Prouinciarum minicipia prima. 6
Prouinciarum ornamenta quæ et quomodo mandata. 112.113
Prouinciarum ornamenta vt ueſtes, & uaſa, & uehicula & muli. 115

Q

QVAESTIO *à lege tota pendit.* 166
Quæſtiones publicas quomodo exercuerint præſides. 161.163.164
Quæſtoriæ prouincia. 137
Quæſtorium locus in caſtris qui. 176
Quæſtorum poteſtas. 188.179.190
Quæſtor prouinciæ præponebatur. 193
Quæſtor quid differat à præſide. 136.138.
Quæſtor duobus præſidibus eſſe potuit non eodem tempore. 144
Quæſtores iuriſdictionem à præſide mandatam exercuerunt. 190
Quæſtores quomodo è prouincia deceſſerint. 192.193
Quæſtores ſcribas, & lictores habuerunt. 139
Quæſtores quomodo legerentur,& ſortirentur prouincias. 191
Quæſtores in beneficiis deferebāt. 194
Quæſtoris & præſidis neceſſitudo. 138

Quæſto-

Quæſtoribus mandabatur iuriſdictio à præſidibus. 166

R

RATIONVM *reddendarum ratio per præſidem & quæſtorem* 193. 194. 195

Recuperatores dabantur ex conuentu. 159

Reiectio iudicum ſeruabatur in prouincia. 160

Reiectio cauſſæ prouincialis Romam aut ad aliud iudicium. 165

S

SARDINIAE *ſtatus antiquus.* 15

Sardiniæ bella. 15. 16

Sardiniæ coloniæ. 17

Sardinia prouincia facta. 16

Satisdationes ſeruabantur etiam in prouincijs. 160. 161

Scribæ præſidum. 155

Scriptura uectigal. 3

Sella curulis. 154. 155

Seruitus ciuitatum, in quo conſtiterit. 4

Siciliæ ſtatus antiquus. 7

Siciliæ bella. 9

Siciliæ fœdera. 11. 12. 13

Sicilia prouincia prima. 10

Sicilia prouincia inſtituta. 11. 12

Siciliæ uectigalia. 12. 13

Siciliæ conuentus. 14

Siciliæ Latinitas, & ciuitas data. 15

Signiferi manipulorum. 130

Sponſiones ſeruabantur etiam in prouincia. 160. 161

Statiua quid. 184

Statuendi locus. 154

Stipendiariæ ciuitates. 4

Supplicatio decernebatur imperatori. 186. 187

Syriæ antiquus ſtatus, fines, & populi. 71. 72

Syriæ bella. 72. 73

Syria prouincia facta. 75

Syriam prouinciam quinam rexerint. 74

Syriæ prouinciæ fines. 74

Syriæ uectigalia. 74

Syriæ conuentus. 75

T

TABELLARIVS *præſidis.* 155

Theſſaliæ antiqui populi. 40. 41

Theſſalia contributa Macedoniæ.

Thraciæ populi aliquot Macedoniæ prouinciæ attributa. 45

Triarij in legione. 126. 127

Tribunal præſidis. 164

Tripudium quid. 177. 178

Tribuni militum quot, & quomodo aucti. 123

Tribuni militum legionibus quattuor primis. 125

Tribuni militum quomodo lecti. 122. 123. 124

Tribuni militum Rufuli, & Comitiati. 124

Tribuni militum aſſignabant ordines in legionibus. 128

Tribuni militum ius dicebant in caſtris. 176
Tribunorum militum inſignia. 125
Tributa ſingularum prouinciarum, uide in nominibus ſingularum prouinciarum.
Tributa imperabantur à præſidibus. 170
Tributa in capita, & in hoſtia. 171
Tributum duplex. 3
Turma equitum. 132

V

VADATIONES *ſeruabantur etiam in prouincia.* 160.161
Vectigalium genera. 23
Vectigal prætorium. 169
Vectigalia ſingularum prouinciarum, uide in nominibus ſingularum prouinciarum.
Vectigalia noua inſtituebantur à præſidibus. 169.170
Vectigales ciuitates. 2
Vectigalis pecunia. 188.189
Via muniebantur à præſidibus. 171
Viaticum à lege curiata. 114
Viceſima Hiſpaniæ. 26
Vinum honorarium. 169

LOCI AVCTORVM,

IN HIS LIBRIS,

AVT DECLARATI,

aut alio modo recitati,

In quo illud notandum,

in ſingulis paginis citatis, plures eiuſdem Auctoris locos poſſe reperiri.

A

APPIANI. 6.18.19.21.22.23.33.
37.38.46.54.55.62.73.76.
77.78.85.90.92.110.
in Iberica. 22.174
in Libyca. 85.125
in Mithridatico. 68
iuſto uolumine, cui Mithridatico nomen impoſuit. 78
in Syria hiſtoria. 96
in primo Ciuilium. 67.120
libro ſecundo Ciuilium. 185
libro Ciuilium quinto. 71
Hadriani æqualis. 185
Arnobij, lib. aduerſus gentes. VII. 181.
Aſconij. 37.60.86.104.106.124.
135.142.189.194.
in Diuinationis expoſitione. 4
in Diuinationem. 11
in Verrinas. 89.114.130.172.
188.189.
probatus in primis interpres. 138
Athenæi, in V. 67
Auctoris, libri, de uiris illuſtribus. 16.
67.93.
Auctoris, Rhetoricor. Herennian. 156
Rhetoric. Herennian. 175

B

D. BRVTI. 186

C

CAESARIS. 24.26.28.29.30.39.
107.108.128.141.171.
Bello Ciuili. 112.128.175
lib. 3.7.74.75.
lib. 4.184.
lib. 2. *Belli Ciuilis.* 120
lib. 3. *Belli Ciuilis.* 39.45.120.
128.
Bello Gallico. 128.191
Calliſtrati. 155
Capitolini. 115
Catonis, in oratione, de innocentia ſua. 169.
Ciceronis. 60.61.121.173.174.178.
186.
in epiſtolis 69.139
ad Appium. 143.152.153.171.
172.192.
ad Atticum. 6.15.69.81.111.
114.124.132.133.135.137.

145.146.148.149.152.153.
156.166.170.171.172.192.
ad Brutum. 127
ad Caſarem. 124.133
ad Caninium. 188. quæſtorem Bibuli. 196
ad Caſſium. 112.114
ad Cœlium. 145.193
ad Craſſipedem. 190. quæſtorem. 80
ad Fratrem. 7.113.114.134.137.
147.148.150.154.166.
ad Lentulum. 81. 103. Ciliciæ proconſulem. 114
ad Meſſinium Rufum, quæſtorem ſuum. 197
ad Plancum. 190.193
ad Rufum. 194. quæſtorem ſuum. 196.
ad Senatum. 183
ad P. Seruilium. 69.70.147
ad Seſtilium Rufum. 82
ad Sulpicium, Græciæ prætorem. 165.
ad Thermum. 62. Aſiæ prætorem. 150.156
ad Q. Valerium. 86
ad Vatinium. 38
In orationibus. 69
Agrarijs. 45.54.70.85.89.111.
112.118.
in Antonium. 104.105.108.114.
137.187.
ſecunda in Antonium. 90
in tertia in Antonium concione.
109.
pro Archia. 196
pro Cornelio Balbo. 24.26.86.196
Cluentiana. 125
Cœliana. 135
pro domo, in Clodium. 102.105
in oratione, quam, pro domo ſua, in Clodium inuectus, ad Pontifices dixit. 81
pro Flacco. 61.70.156.161.165
pro Fonteio. 7.31.170.171
Ligariana. 111
Maniliana. 61.68.86.121.184.
189.
pro Murena. 106
in Piſonem. 4 45.46.96.113.116.
128.141.150. 151. 161. 169.
170. 185.186. 187.189. 194.
196.
Planciana. 88. 89.135.139.191
de prouincijs. 29.45. 74. 102. 103.
187.
in Senatu poſt reditum. 105
in Sextiana. 80.121.142
in Vatinium. 105. 116. 120.121
in Verrem. 4.10. 12. 13.14.25.
26. 60. 67. 71. 86.96 104.
115. 121. 122.133.134.135.
137.138.139.140.142.144.
147.150. 151. 153.155.156.
157.158.159. 160.161. 162.
163.164. 165.166. 168. 169.
170.172.184. 188.189.190.
191.195. 197.
In Bruto. 101.146
De Diuinatione. 130.174.177.
178.180.
in ſecundo de Natura deorum.
178.

in

in libris de Oratore. 182
in S.C. de Octauiano. 119
Cælij. 107.140

D

DIONIS.38.39.45.54.61.73.81.82.86.89.92.93.106.107.117.141.142.
libro LX.185.

E

EVTROPII. 34.38.76

F

FESTI.76.118.124.130.132.135.142.181.
Flori. 44
Frontini. 132.176
in Stratagematis. 135
lib. III. 131

G

GELLII. 115.164.175.197
ex Cincij auctoritate. 127

H

HERODOTI, *in Polymnia.* 40
Hirtij. 7.25.26.92.144.148.150.162.
In libro de bello Africo. 17.86
Alexandrino. 154
Bello Ciuili Cæſaris. 89
Horatij. 147
Hygeni. 89

I

IORNANDIS. 44.87
Ioſephi. 73
Iſidori. 141
Iuſtini. 88.90
lib. XL.58.68.
Iuuenalis. 129

L

LIVII. 10.11.14.16.17.18.19.20.25.26.35.36.37.41.42.44.47.49.56.57.70.72.76.78.84.86.88.90.99.100.101.111.113.115.117.118.121.122.123.124.125.126.128.129.133.140.145.146.149.154.155.173.174.175.176.177.178.179.180.182.183.184.186.190.194.
lib. 4. 184.
lib. 8. 130.
lib. 30. 137.
lib. 35. 133.
lib. 37. 184.
lib. 41. 133.
lib. 42. 127. 128.
lib. LIX. 58.
lib. nonageſimo ſeptimo. 89
Auctoris epitomes hiſtoriæ Liuianæ. 44.
Epitoma Liuianorum. 67
LXX. 59.
Centeſima quarta. 81
Liuianæ hiſtoriæ ſeries. 98
Lucani. 180

M

MACRI, *lib.* I. *de re militari.* 176
Marcellini. 66.87.164.
lib. 14.68.
Memnonis. 76
in Commentarijs. 77

N

NEPOTIS. 121.133.

O

OBSEQVENTIS. 67.88

Oroſij

Oroſij. 25
Ouidij, lib. faſtorum tertio. 127

P

PAPINIANI, *titulo de officio eius, in cui mandata eſt iuriſdictio.* 167
Paulli, titulo de officio eius. 154.167
Pauſaniæ. 52.53
Plauti in Friuolaria. 131
Plinij. 6.7.16.17.19.25.37.39.44.45.60.66.92.
lib. 7.23.
lib. 14.129.
lib. 27.141.
in epiſtolis, ad Traianum Bithyniæ prętor. 78.150
in Panegyrico. 141
D. Titi æqualis. 7
Plutarchi. 61.73.92.102.107.124.141.174.
in Antonio. 89
in Bruto. 174
in Cicerone. 118
in Paullo. 96
Polybij. 9.18.21.33.124.127.128.129.130.132.133.183.
lib. 6.124.125.189.
Pomponij. 16.167
Ptolemai. 17.39.44.45.56.66

R

RVFI. 16.22.87.90

S

SALLVSTII. 85.86.92.124.183.194
in Coniuratione. 104
Bello Iugurthino. 102.174.184
in epiſtola Pompeij, ad ſenatū. 119
teſte Iſiodoro. 141
C. Salluſtius hiſtoriarum ſcriptor. 91
Silij. 141
lib. 12.129.
Solini. 16
Stephani. 62
Strabonis. 2.17.21.22.23.24.25.27.31.37.39.40.45.53.55.66.70.75.79.81.82.86.
lib. 13.59.62.
lib. 14.59.
eius error. 85
melior multo, quàm Appianus, ſcriptor. 78
Suetonij. 26.30.31.62.113.124
in Cæſare. 104.135.166.179.
in Auguſto. 7.115
in libro, de claris dicendi magiſtris. 154
in libro, de claris grãmaticis. 131
de uiris Illuſtribus. 132
Ser. Sulpitij.
in epiſtola, quam ad Ciceronem prętor Achaiæ ſcripſit. 54
Achaiæ pratoris, ad Ciceronem. 150

T

TACITI. 89
lib. 1.129.
lib. 3.136.
lib. 12.67.
Theophili, in Inſtitutionibus, non contemnendi auctoris. 144

V

VALERII. 11.16.60.159.164.175
capite de pudicitia. 131
Varronis. 39.123.126.132.181
in libris de lingua Latina. 55.120

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

120.130.131. 188.
de re ruſtica. 186
in libris, quos ſcripſit, de uita Populi R. teſte Nonio. 130
Velleij. 6.16.31.59.81.90.92
Vegetij. 129.130
lib. I. 131.
Virgilij. 149
Vlpiani, titulo de officio proconſulis. 143. 148.

Z

ZONARAE. 10.15.34.115

Legis, cuius adhuc Romæ, in antiqua ænea tabula exſtat exemplum, apud Capranicos. 63
Legum, in ueteribus quibuſdam æneis tabulis. 125
Veteris aræ inſcriptionis, Patauij, ad D.Petri, in pariete portæ eorum murorum, qui vetuſtiorem Ciuitatis partem introitus circumeunt, in vico Patriarchatus, prope Pontem D.Benedicti. 181

Errata ſic corrigenda.

10.	7.	Peloppenneſi	Peloponneſi
60.	14.	Scæuolæ decerto	Scæuolæ decreto
65.	19.	CLVEIS	CIVEIS
77.	1.	Mariandenes	Mariandenos
	15.	ſynopen	Synopen
	28.	regno armis eiecerit.	regno armis adiecerit.
81.	6.	Cyprum cum	Cyprum tum
83.	11.	Getuli	Gætuli
115.26.		uehiculis	uehicula
143.25.		initium capiebat	initium capiebatur
156.19.		poſtulantibus dari	poſtulantibus dati
161.	9.	eo loco	ex eo loco
163.29.		Sopatre	Sopater
	31.	quem habent	quem habet
166.18.		præſides qui cum legatis	præſides cum legatis
168.18.		in Siciliam	in Sicilia
178.11.		urgit	ſurgit
179.20.		pacem id tum immolandis	pacem deum immolandis
190.	4.	ſi caperet.	ſi cuperet,
192.	17.	iampidem	iampridem

Cav. G. DI GIACOMO
Restauro del Libro Antico
PESCARA
1471